

सिद्धदेवनी
... यात्रा
भाग-3

सिद्धत्वनी यात्रा भाग-3

गौडल संप्रदायना तपसत्राट गुरुदेव
पू. श्री रतिलातञ्ज म.सा.ना सुशिष्य
राष्ट्र संत पूज्य गुरुदेव
श्री नम्रमुनि महाराज साहेब

: प्रकाशक :
पारसधाम - मुंबई

PARASDHAM

સિદ્ધત્વની યાત્રા - ૩

: પ્રેરણા :

રાષ્ટ્ર સંત પૂજ્ય ગુરુદેવ શ્રી નમ્રમુનિ મ.સા.

પ્રકાશક : પારસધામ - મુંબઈ.

દ્વિતીય આવૃત્તિ - જુલાઈ ૨૦૧૫

: પ્રાપ્તિ સ્થાન :

PARASHRAM

વલ્લભ બાગ લેન, તિલક રોડ, ઘાટકોપર (ઇસ્ટ)
મુંબઈ - 400077 • Ph. No.: +91-22-32043232

12/2A, બકુલ બગાન રો,
કોલકત્તા - 700025 • Ph. No.: +91-33-2475003

4, આફ્રિકા કોલોની, સૌરાષ્ટ્ર કલા કેન્દ્ર, કાલાવાડ રોડ,
રાજકોટ- 360005 • Ph. No.: +91-281-2577630

PAWANDHAM

B.C.C.I ક્રિકેટ ગ્રાઉન્ડની સામે, મહાવીર નગર, કાંદિવલી (વેસ્ટ),
મુંબઈ - 400067 • Ph.No.: +91-22-28093833

ઓલ્ડ પાદરા રોડ, હાથીભાઈ નગર,
વડોદરા - 390007 • Ph.No. +91-265-3293232

6/6 નેતાજી સુભાષ રોડ, મલ્લિક ફાટક પાસે,
હાવડા સાઉથ - 711101. • Ph.No. +91-93390-01757

PAVITRADHAM

પવિત્રધામ જૈન સંઘ-સેટેલાઈટ, પ્રેરણાતીર્થ દેરાસર પાસે, સેટેલાઈટ,
અમદાવાદ - 380015 • Ph.No. 09427325640

આગમ અને આત્મા...

પરમાત્મા એક પછી એક આગમની ધારાઓ પોતાના મુખકમલમાંથી પ્રગટાવતા હોય અને એ આગમધારાઓ ભાવિક જીવોનાં અંતરને ભીંજવતી હોય. એ ક્ષણ કેવી હોય ? પરમાત્મા જ્યારે દિવ્ય મુખકમલમાંથી આગમધારા વહાવતા હોય અને એક એક વ્યક્તિનાં માનસમાં એમ થાય કે, પરમાત્મા બીજા કોઈને કહેતાં નથી, પરમાત્મા મને જ કહે છે અને મારું જ કહે છે !

પરમાત્મા મહાવીરની વાણીમાં એક વિશેષતા હતી. પરમાત્માના સમવસરણમાં અનેક વ્યક્તિઓ આવતી હોય, અનેક લોકો પોતાના પ્રશ્નો લઈને પ્રવેશ કરતાં હોય, અનેક પોતાની સમસ્યા લઈને ત્યાં આવ્યા હોય, પરમાત્માની વાણીને સાંભળે અને દરેકને પોતાની સમસ્યાનું સમાધાન એક જ શબ્દમાં મળી જાય ! પરમાત્મા ભલે વિશાળ જનસમુદાયને સંબોધતા હોય પણ દરેક વ્યક્તિને પોતપોતાની રીતે પોતપોતાનું સમાધાન મળી જાય અને આ જગતનો નિયમ છે,

જ્યારે સમાધાન મળે છે, ત્યારે સમાધિ મળે છે.

જ્યારે આપણા પ્રશ્નોનું આપણી સમસ્યાનું સમાધાન મળે છે, ત્યારે અંતરમાં એક સંતોષનો ભાવ ઊગે છે, સમાધિ મળે છે. આ જ સંતોષ અને સમાધિને કારણે વ્યક્તિને સમર્પણતા લાવવાનો વિચાર જન્મે છે અને એવી જ સમર્પણતા જન્મી હતી ગૌતમસ્વામીને.

ના ! એકલા ગૌતમસ્વામીને જ નહીં, પણ અનેક અનેક ભાવિકોને પણ આવી સમર્પણતા જન્મી હતી. અનેક ભાવિકોને પરમાત્માનાં ચરણમાં શરણ મેળવવું હતું. પણ શરણ મેળવી શક્યા એવા અગિયાર મુખ્ય હતાં.

એક માળી જ્યારે આખોય બગીચો તૈયાર કરે, ત્યારે તેમાં થોડાં નાનાં નાનાં છોડ પણ હોય અને મોટાં વૃક્ષો પણ હોય. શોભાનાં ઝાડ પણ હોય અને ફળ આપતા વૃક્ષો પણ હોય. માત્ર બીજ ઉગાડનારા વૃક્ષો હોય અને એકલાં દેખાવ માટે જ ફૂલોના ઝાડ પણ હોય.

“માળી તો એ જ કહેવાય જે બધાંની માવજત કરે !”

હા ! માળી માવજત તો આખા બગીચાનાં બધાં જ વૃક્ષોની કરે, પણ એ જ જાણતો હોય કે આમાંથી કયા વૃક્ષને કેટલું પાણી આપવું, કોને કેટલું સિંચન કરવું, અને કોના ઉછેર પાછળ કેટલો ભોગ આપવો. એ જાણતો હોય છે, કયા માત્ર શોભાના વૃક્ષ છે અને કયા ફળ આપનારા છે. પરમાત્માના સમવસરણ રૂપી ઉદ્યાનમાં પરમાત્મા રૂપી માળી સૌથી વધારે માવજત કોની કરે ?

પરમાત્મા રાગ, દ્વેષ ન રાખે, પણ વિવેક જરૂર રાખે. પરમાત્મા આ મારું કે આ તારું એવો ભેદ ન રાખે, પણ વિવેક તો અવશ્ય રાખે જ. આપણા બત્રીસે બત્રીસ આગમમાં જો સૌથી વધારે નામ આવતું હોય તો તે છે ગણધર ગૌતમનું. માણવા આવવું એ અલગ વસ્તુ છે અને માળી બનવું એ અલગ વાત છે.

આપણે બધાં અત્યારે પરમાત્માએ ખીલવેલાં આ શાસનરૂપી ઉદ્યાનને માણવાવાળાં છીએ અને એના માળી છે ભગવાન મહાવીર સ્વામી...!

ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ જોયું કે અહીંયા આસોપાલવ પણ છે અને આંબા પણ છે. એ જાણતા હતાં કે આંબા ઉપર વધારે ધ્યાન દેવાથી અનેક ફળો આવશે, અનેક બીજ નીકળશે અને એ બીજ બીજા અનેક આંબાઓને ખીલવશે.

એવી જ રીતે જો એક ગૌતમને દેશના આપીશ તો એ એના અનેક શિષ્યોને ઉપદેશ આપશે, એના અનેક શિષ્યો બીજા અનેક પ્રશિષ્યોને ઉપદેશ આપશે, એમ કરતાં કરતાં પરમાત્માનું શાસન ૨૧,૦૦૦ વર્ષ સુધી ચાલશે..!

પરમાત્માએ ગૌતમને દેશના આપી, ગૌતમે સુધર્મા સ્વામીને જ્ઞાન આપ્યું, સુધર્મા સ્વામીએ જંબૂ સ્વામીને આપ્યું, જંબૂ સ્વામીએ પ્રભવ સ્વામીને આપ્યું. આમ કરતાં કરતાં પરમાત્માની આ પરંપરા આજ આપણા સુધી પ્રાપ્ત થઈ ગઈ. પરમાત્માની એ વાણી આગમ દ્વારા આપણને પ્રાપ્ત થઈ..!

જો આગમ ન હોય તો ?

એક નાનકડી વાત છે. એક વિદેશી પર્યટક એક વખત આફ્રિકાના જંગલમાં ગયો. ત્યાં બધાં આદિવાસીઓ જ રહેતાં હતાં. એમના શરીર ઉપર મેલના થરના થર હતાં. કોઈ મળે તો ય ભલે અને ન મળે તોય ભલે..! કોઈને કોઈની સાથે કાંઈ લેવા દેવા નહીં..! ઘરબાર જેવું છે નહીં... અને ખાવા માટે ઝાડ ઉપરથી ફળ તોડીને ખાઈ લે છે..!

જ્યારે વિદેશી પર્યટકે જોયું કે અહીંયા તો કાંઈ છે જ નહીં, જે આદિવાસીઓ એ જિંદગીમાં ક્યારેય અરીસા જેવી વસ્તુ જ જોઈ ન હોય, જેણે પોતાનો ચહેરો જ જોયો ન હોય, જેણે ક્યારેય પોતાનું પ્રતિબિંબ જ જોયું ન હોય એને પોતાની ઓળખાણ થાય જ કેવી રીતે ?

“જેણે અરીસો જોયો ન હોય, એણે દેહની ઓળખાણ ક્યારેય ન કરી હોય..!”

“જેણે આગમ જોયા ન હોય, એણે આત્માની ઓળખાણ ક્યારેય કરી ન હોય..!”

અરીસો જેમ આપણા દેહનું, આપણા અંગેઅંગનું દર્શન કરાવે છે. એમ આગમરૂપી અરીસો તો આપણા અંતરનું દર્શન કરાવે છે!

અંતરનો આકાર કેવો છે ? અંતરમાં વિકાર કેટલા છે ?

અંતરમાં અવગુણો કેટલાં છે અને અંતરમાં સદ્ગુણો કેટલા છે ?

“સ્વયંનું સ્વયં દ્વારા નિરીક્ષણ કરવા માટે જે પરનો આધાર લેવો પડે છે, એનું નામ છે આગમ..!”

સ્વયંનું, સ્વયં થકી, સ્વયં વડે, સ્વયંનું નિરીક્ષણ કરવા માટે જે પરનો આધાર લેવો પડે છે એ છે પરમાત્માની વાણી..!

અને એ પરમાત્માની વાણી જ સ્વનું સ્વથી નિરીક્ષણ કરાવે છે !

હવે, પેલા વિદેશી પર્યટકે એક સાથે ૧૫ આદિવાસીઓનો ગ્રુપ ફોટો પાડ્યો

અને એક પછી એક બધાંને બતાવવા લાગ્યો. બધાંએ ફોટો જોયો અને એમાંથી ચૌદ જણને ઓળખી શક્યાં. પણ એક વ્યક્તિ બધાંથી ન ઓળખાણી. બધાં ફોટો જોતા ગયા અને બધાંનો પ્રશ્ન એક જ હતો કે આપણા પંદરમાં એક જણ અજાણ્યો છે.

બધાં બીજાને તો ઓળખી શકતાં હતાં, પણ પોતાની જાતને કોઈ ઓળખી શકતું ન હતું. કેમકે ક્યારેય કોઈએ પોતાની જાતને અરીસામાં જોઈ જ નહતી.

બસ !

‘સ્વયંની, સ્વયં દ્વારા, સ્વયં થકી, સ્વયં વડે, જે ઓળખાણ કરાવવામાં આધારભૂત બને છે એને કહેવાય છે, આગમ !’

આજ સુધી હું બધાંને જાણતો આવ્યો છું. આજ સુધી હું બધાંને ઓળખતો આવ્યો છું. આજ સુધી મારી પાસે બધાંના પણ છે. આજ સુધી હું બધાંની ચાલ અને ચલગતને જોતો આવ્યો છું. પણ, આજ સુધીમાં મેં ક્યારેય મારું નિરીક્ષણ કર્યું નથી.

પેલા પંદરે આદિવાસીએ સર્વાનુમતે એક સાથે એક જ વાત જાહેર કરી કે, આમાં ચૌદ જાણીતા છે, પણ એક અજાણ્યો છે ! ‘પોતાને.. પોતાની જાત વડે, પોતાના મોઢે પારકો જાહેર કરવો, એનું નામ અજ્ઞાન..!’

અને પોતે પોતાની જાતને ઓળખવી એ છે આગમની આરાધના..! પણ, બને છે એવું કે, અરીસાને જોઈને કદાચ આપણે આપણી જાતને ઓળખી શકીએ છીએ. અરીસાને જોઈને કદાચ આપણે આપણું નિરીક્ષણ કરી શકીએ છીએ. અરીસામાં જોઈને કદાચ સ્વયંની કક્ષા શું છે એને સમજી શકીએ છીએ. આજ સુધી આપણે આપણી જાતને ઓળખી હોય, આપણે આપણને જોયા હોય એવી ક્ષણો કેટલી ?

સ્વએ સ્વને જોઈ હોય એવી ક્ષણો કેટલી ?

આપણે આપણા ‘સ્વ’ને કોઈ દિવસ જોયો હોય, જાણ્યો હોય, માણ્યો હોય, એવો એકેય સમય ખરો ?

બસ !

આ જ આપણી ખોટ છે.

આપણું છે, એને આપણે પૂછતાં નથી અને પારકું છે, એને આપણે પછ્યા વિના રહેતા નથી.

આપણું છે એને આપણે સાચવતા નથી અને જેને સાચવીએ છીએ એ કોઈ દિવસ સચવાતાં નથી.

‘જ્યારે સ્વયંના આત્માની સ્વયંના આત્મા સાથે ઓળખાણ વધવા લાગે છે, ત્યારે જગત માટેની ફરિયાદ ઘટવા લાગે છે.’

આ છે આધ્યાત્મિક સંદેશ..!

જ્યારે સ્વયંની સ્વયં સાથે ઓળખાણ થાય છે, સ્વયંનું નિરીક્ષણ થાય છે, આત્મા જ્યારે આત્માને ઓળખવા લાગે છે, આત્મા જ્યારે દેહને ઓળખવા લાગે છે, આત્મા જ્યારે ‘દેહ મારાથી પર છે’ એવું સમજવા લાગે છે, ત્યારે તેની બધી જ ફરિયાદો ઘટ્યા વિના રહેતી નથી.

ઘણાં એમ કહે છે, તમે અત્યારે આગમની વાત કરો છો, આત્માની વાત કરશો, આત્માનો ઉપદેશ આપશો, પણ આત્માનો ઉપદેશ આ કાળમાં, અત્યારના સમયમાં શું કામનો ? અત્યારે આત્મા વિશેની વાતો સાંભળે કેટલાં..? સમજે કેટલાં..? સ્વીકારે કેટલાં..? અને અમલમાં મૂકે કેટલાં..?

જ્યારે વ્યક્તિ સ્વને ઓળખવા લાગે છે, સ્વયંના આત્માને ઓળખવા લાગે છે, ‘હું કોણ છું?’ એની સમજ પડવા લાગે છે. ‘હું આત્મા છું’, એવો ખ્યાલ આવવા લાગે છે. ત્યારે તેને સમજ પડવા લાગે છે કે આ મારાથી પર છે, પર છે માટે હું કાયમ છું અને તે કાયમ નથી ! આપણે રોજ સ્નાન કરીએ છીએ, આપણે શરીરને સ્નાન કરાવીએ છીએ, વિચારો... શરીરને નવરાલ્યાં પહેલાં જેવું હું અને નવરાલ્યા પછી જેવું છે, એ બેમાં ફરક કેટલો ?

પરમાત્મા કહે છે, તમારી ક્ષણ ક્ષણે તમારા જીવનની એક એક ચર્ચા વખતે,

તમારા જીવનના એક એક કાર્યક્રમ વખતે જો તમારા અંતરમાં એકવાર તમારી ઓળખાણ હશે, તો જગતનાં બધાં જ કામ કરવા છતાં પણ તમે કર્મોથી એકદમ હળવાફૂલ હશો.

‘મને પગ કે હાથ દુઃખે છે, એવી ફરિયાદ ક્યારે જન્મે ?’ જ્યારે મારું સોએ સો ટકાનું મમત્વ, મારું સોએ સો ટકાનું ધ્યાન, મારા હાથ કે પગ પ્રત્યે હોય ત્યારે જ ફરિયાદ જન્મે. જેને આપણે પોતાનું માનીએ છીએ એનું જ આપણે ધ્યાન રાખીએ છીએ અને જેને આપણે પોતાનું માનતા નથી તેની આપણે ઉપેક્ષા કરીએ છીએ.

જેને પોતાનું માનીએ છીએ તેનો આપણને પ્રેમ છે અને પ્રેમ છે માટે એનું બરાબર ધ્યાન રાખીએ છીએ. જેની પ્રત્યે આપણને પોતાપણનો, સ્વપણનો, મારા જ છે, એવો ભાવ થતો નથી, એના પ્રત્યે કદાચ ફરજ બજાવતાં હોઈશું પણ એના પ્રત્યે આપણને લાગણી નહીં હોય અને લાગણી નહીં હોય તો એનામાં જે કાંઈ થતું હશેને, એની આપણે ઉપેક્ષા કરીશું.

‘જે આપણું છે, ત્યાં આપણું ધ્યાન છે.’

જ્યાં આપણું નથી, ત્યાં આપણું ધ્યાન નથી અને આ જ આપણી ખોટ છે. જે આપણું છે એને આપણે સમજ્યા નથી અને જે આપણું નથી તેને આપણું સમજી, સમજીને જ જિંદગી પસાર કરી નાખીએ છીએ.

જે સમયે પરમાત્માના આગમની ધારાઓ પરમાત્માના મુખકમલમાંથી પ્રવાહિત થઈ રહી હતી અને જ્યારે ગૌતમ સ્વામી અને સુધર્મા સ્વામી આગમની ધારાઓને સમજી રહ્યાં હતાં, શીખી રહ્યાં હતાં, અંદરમાં ઉતારી રહ્યાં હતાં અને જેમ જેમ અંતરમાં ઉતરતું જતું હતું, તેમ તેમ તેમના અંતરમાં એક સંતોષ થતો હતો, તેમના મનનું સમાધાન થતું હતું, એમના અંતરમાં સમાધિનો ભાવ જન્મી રહ્યો હતો કે, ખરેખર ! હું જે છું એ આ નથી અને આ જે છે, તે હું નથી !

રોજ સામાયિક કરીએ છીએ એનું ફળ શું ? સાધનાનું ફળ શું ?

‘દેહ તો દેહ જ રહેલો છે. મારે દેહની ફરિયાદને ઘટાડવી છે.’

કેમ ? કેમકે જે મારું હોય એની હું ફરિયાદ કરું પણ જે મારું નથી એની ફરિયાદ કરવા જેવી નથી. જે મારા હોય, એની જ ફરિયાદ કરાય. પણ જે પારકાં હોય તેની વધુ ફરિયાદ કરી શકાય નહીં.

આજે તમારું બાળક તમારા ઘરમાં તોફાન કરતું હોય તો તમે એને સમજાવીને, શિખામણ આપીને રોકી શકો. પણ જો પારકાનું બાળક પારકાનાં ઘરમાં તોફાન તો શું તોડફોડ પણ કરતું હોય તો તમે શું કરી શકો ?

ખાલી જોઈ શકો... પણ કાંઈ કરી ન શકો.

આ દેહ, આ શરીર, એ જો સાચી સમજ હોય તો, એ પારકાનું ઘર છે, એ મારું ઘર નથી. હા ! પણ આવી સમજ, આવા ભાવ, સમયે સમયે આવી શકતાં નથી. પણ, જ્યાં સુધી આવી સમજ અંતરમાં વસશે નહીં, ત્યાં સુધી આપણી સમસ્યાનું સમાધાન થવાનું નથી.

સમસ્યાઓનું સર્જન બે વ્યક્તિ વચ્ચે સર્જાય કેમ ?

બે વ્યક્તિની વચ્ચે સમસ્યા ત્યારે જ સર્જાય જ્યારે સાથે કોઈ ત્રીજું હોય. એકલા હોઈએ ત્યારે માત્ર શાંતિ હોય છે. પણ બેકલો થાય એટલે અશાંતિ વધ્યા વગર રહેતી નથી.

જ્યારે પરદેશ ગયેલી વ્યક્તિ સ્વદેશ પાછી ફરવાની હોય છે, ત્યારે તે પરદેશની બજારમાં નીકળે છે પોતાના દેશ માટે કંઈક લઈ જવા માટે. કંઈક કામ લાગે એવી વસ્તુ લેવા માટે. એ પરદેશનાં ફૂલો બહુ વખણાતા હતાં. વ્યક્તિ બજારમાં પહોંચી. એક તરફ ફૂલોની મોટી બજાર હતી, જ્યાં એક એકથી સુંદર ફૂલો મળતાં હતાં અને બીજી તરફ ઝવેરીની બજાર હતી, જ્યાં એક એકથી સુંદર રત્નો મળતાં હતાં. કિંમતી રત્નો ખૂબ સસ્તામાં મળી રહ્યાં હતાં. જ્યારે સુંદર ફૂલો ખૂબ મોંઘા મળી રહ્યાં હતાં. હવે એ વ્યક્તિ શું ખરીદશે ?

ફૂલો કે રત્નો ?

એ ધનાઢ્ય વ્યક્તિએ એક મોટી સૂટકેશ ભરીને સુંદરમાં સુંદર ફૂલો ખરીદ્યા..!

રસ્તામાં એને એક સમજુ, અનુભવી વ્યક્તિ મળી ગઈ. એણે પૂછ્યું, ભાઈ ! તું આ શું લઈ જાય છે ?

હું મારા દેશ માટે આ સુંદર ફૂલો લઈ જાઉં છું.

પણ ! ભાઈ સામે ઝવેરીની બજાર છે, ત્યાં સરસ અને કિંમતી રત્નો મળે છે.

ના ! પણ મને રત્નો લેવાનું મન નથી થતું. મને આ સુંદર અને સુગંધી ફૂલો ગમે છે.

પણ ! આ રત્નો લઈને તું તારા સ્વદેશમાં એને વેચીશ તો પણ તને ઘણી કિંમત મળશે. તું અત્યારે રત્નો લઈલે. પછી ત્યાં જઈને ફૂલો લઈ લેજે.

ના ! મારે તો ફૂલ જ લેવા છે.

છતાં, પેલી સમજુ વ્યક્તિએ બહુ આગ્રહ કર્યો ત્યારે એણે માત્ર એક રત્ન લીધું. એક તરફ માત્ર એક રત્ન લીધું... અને એક તરફ આખી બેગ ભરીને ફૂલો લીધાં. ચાર-પાંચ દિવસ પછી પોતાના દેશ પહોંચ્યો. ત્યાંથી બે દિવસે પોતાને ગામ ગયો. બધાંને ભેગા કર્યા અને કહેવા લાગ્યા, “હું તમારા બધાં માટે પરદેશથી સુંદર અને સુગંધી ફૂલો લાવ્યો છું અને હું મારું આખું ઘર એ ફૂલોથી શણગારવાનો છું.”

એની પત્નીએ પૂછ્યું, “તમે મારા માટે શું લાવ્યાં છો ?”

તારા માટે પણ સરસ ફૂલો લાવ્યો છું..!

એણે બેગ ખોલી, ફૂલોને જોયાં અને એની આંખોમાંથી આંસુની ધાર વહેવા લાગી. એક માત્ર ‘રત્ન’ રત્નની જેમ ચમકતું હતું અને બધાં જ ફૂલો કરમાઈને ચીમળાઈ ગયાં હતાં..!

કહેવાનો આશય એ જ કે, આ તમારો સંસાર, તમારો પરિવાર, તમારા

સગાંસ્નેહીઓ બધાં ફૂલો જેવા છે અને તમે કરેલી સામાયિક એ ‘રત્ન’ જેવી છે! તમે ભરેલી બેગ ફૂલોની છે પણ એની સાથે તમે લીધેલા ધર્મ એક રત્ન સમાન છે!

હવે એ જ વિચારવાનું કે, ‘જ્યારે આ ભવનો કિનારો છૂટશે અને પરભવના કિનારા સુધી પહોંચીશું ત્યારે આપણે ભરેલી ફૂલોની બેગ આપણને કામ લાગશે કે આપણે હાથમાં લીધેલું એકાદ રત્ન?’”

હે પરમાત્મા ! મને ખબર હતી કે ફૂલ તો કરમાઈ જાય, મને સમજ હતી કે ફૂલો તો કરમાવાનાં જ હોય, મને ખબર હતી કે, ફૂલો જેવો આ સંસાર, પરિવાર અને આ સમાજ બધાં જ છોડવાનાં છે, છૂટવાના છે, છતાંય એને સાચવવામાં મારો ભવ ક્યાં ગયો એ ખબર પડી જ નહીં અને જ્યારે સમજ રૂપી દાંતિયો મળ્યો ત્યારે માથામાં ટાલ પડી ગઈ હતી.

અનુભવનો દાંતિયો મળે ત્યારે માથામાં ટાલ પડી ગઈ હોય છે. ટાલ પડી ગયા પછી દાંતિયો શું કામનો ?

એમ જ્યારે ખબર પડે કે આ મારો સંસાર, આ પરિવાર, આ સમાજ, કાંઈ જ મારું નથી... મારું થયું નથી. હે પરમાત્મા ! આ ભવની અંદર આ બધાં ફૂલોને મારે સાચવવા છે, સંભાળવા છે, પણ આ ફૂલોને ક્યારેય મારી સાથે લઈ જવા નથી..!

ફૂલને સાચવવાનાં હોય, સાથે લઈ ન જવાનાં હોય..!

રત્નને સાચવવાના પણ હોય અને સાથે લઈ જવાનાં પણ હોય..! પણ, જે ફૂલને જ સાચવે છે... ફૂલને જ સંભાળે છે અને ફૂલને જ સાથે લઈ જાય છે તે "FOOL" કહેવાય છે..!

પણ, આ માંદાલો આ વાતને સમજી શકતો નથી..!

પરમાત્માના આગમો આપણને એ જ દર્શન કરાવે છે કે, તારું વાસ્તવિક દર્શન કરી લે, તું કોણ ? તારું કોણ ? તારું શું ?

આજ સુધીમાં આપણે ક્યારેય... “હે જીવ ! તને કેમ છે ?” એવો પ્રશ્ન

આપણી જાતને કયો છે ?

કોઈ સંબંધીનાં ખબર આવે કે, પેલા ભાઈ બીમાર પડ્યાં છે અને એમને લીલાવતી હોસ્પિટલમાં દાખલ કર્યાં છે, તમે મારતી મોટરે તેની ખબર કાઢવા હોસ્પિટલમાં દોડશો..! માંહલો માંદો પડ્યો છે, પણ આપણે ક્યારેય એને માટે મનની મોટર દોડાવી નથી..!

આપણા દેહમાં કંઈક તકલીફ થાય... જરાક માથું દુઃખે કે તાવ આવે કે જરાક પગ કે પેટ દુઃખે આપણે હાંફાફાંફા થઈ જઈએ... હેરાન પરેશાન થઈ જઈએ... દુઃખી દુઃખી થઈ જઈએ, પણ... પણ... આ ખુદનો જ માંહલો માંદો પડ્યો હોય... પણ આપણે ખબર કાઢવા ગયા નહીં..!

“જે જગતનું ધ્યાન રાખે, પણ ખુદની સામે ન જુએ, એ કેવો લાગે ?”

જેના ઘરમાં ખાવાના વેંત ન હોય પણ બહારનાને જઈને ખીર-પૂરી જમાડે એ કેવો લાગે ?

બસ, સ્વ તરફ દ્રષ્ટિ કરી સિદ્ધત્વને પામીએ..!

- રાષ્ટ્ર સંત પૂ. નમ્રમુનિ મ.સા.

ધર્મ...

આત્માની સમજ આપનાર આગમમાં ભગવાન મહાવીરે મોક્ષમાં જવાના ૭૩ ધર્મરૂપી દોરડાં બતાવ્યાં છે. સંસારરૂપી કૂવામાંથી જો બહાર નીકળી દિવ્ય, અલૌકિક અને તેજોમય આત્મપ્રકાશને માણવો હોય તો આ ૭૩ ધર્મરૂપી દોરડામાંથી એકાદ દોરડાંને અવશ્ય પકડવું જોઈએ..! પણ એ દોરડું પકડવાનું મન ક્યારે થાય ? જ્યારે કૂવો, કૂવો લાગે ત્યારે..!

વ્યક્તિ જ્યારે સમજે કે આ માત્ર કૂવો જ છે અને આ કૂવામાં અંધારા સિવાય કાંઈ જ નથી. જો મારે અજવાળાનાં દર્શન કરવા હોય, પ્રકાશને નીરખવો હોય તો મારે કૂવામાંથી બહાર નીકળવાનો પ્રયત્ન કરવો જ પડશે અને કૂવામાંથી બહાર નીકળવા માટે દોરડાંને પકડવું જ પડશે. ના ! માત્ર દોરડાંને પકડવાથી જ કાંઈ પ્રકાશનાં દર્શન ના થાય, એ દોરડાંને પણ ‘આધાર’ હોવો જોઈએ..! દોરડાંના આધાર પર શ્રદ્ધા રાખી, ધીમે ધીમે દોરડાંને પકડી ઉપર આવવાનો પ્રયત્ન કરવો પડે..!

જો કૂવો કૂવો જ લાગે... પ્રકાશને નીરખવાની તમન્ના હોય... દોરડાં અને દોરડાંના આધાર ઉપર ભરોસો હોય... કે, આ બંને મને બહારનાં પ્રકાશનાં દર્શન કરાવશે તો જ કૂવામાંથી બહાર નીકળી શકાય. બહાર નીકળવાના પ્રયત્નને સફળ બનાવી શકાય..!!

જ્યારે આપણને સંસાર, સંસાર જ લાગશે, સંસારની અસારતા સમજાશે, ત્યારે જ પરમાત્મા રૂપી પ્રકાશને માણવાનું મન થશે, ત્યારે જ સંસારરૂપી કૂવામાંથી બહાર નીકળવા ધર્મરૂપી દોરડાંને પકડવાનું મન થશે..!

હા, દોરડું પકડ્યા પછી તેના નક્કર આધારરૂપ ‘ગુરુ’ની આવશ્યકતા પડશે. માત્ર ધર્મ કરવાથી કાંઈ મોક્ષમાં ન જવાય. પરમાત્માના દર્શન કંઈ ધર્મનું માત્ર દોરડું પકડવાથી ના થાય... એ માટે જરૂરી છે, ધર્મની સાચી સમજ આપનાર, આત્માને પરમાત્માની સાચી ઓળખાણ કરાવનાર, મોક્ષના દર્શનની ઝાંખી કરાવનાર, નક્કર આધારરૂપ ‘ગુરુદેવની’ અને પરમાત્માને પામવાની તમન્નાની... તલસાટની..!!

દોરડાંરૂપી ધર્મ પ્રત્યે વિશ્વાસ હોવો જોઈએ... એના આધારરૂપ ‘ગુરુદેવ’ પ્રત્યે શ્રદ્ધાભાવ હોવો જોઈએ... તો જ સંસારરૂપી કૂવામાંથી બહાર નીકળવાના પ્રયત્નરૂપી સાધના સિદ્ધિ થશે..!

જો કૂવાની અંદર અશાંતિ અને ભયનો અહેસાસ થશે તો જ બહાર નીકળી શાંતિ અને સુખ પામવાની ઈચ્છા થશે.

જો સંસારની અસારતા... સંસારની ક્ષણભંગુરતાનો અહેસાસ થશે તો જ પરમ સુખ અને પરમ શાંતિને પામવાની તમન્ન થશે... તલસાટ થશે..!!

શાંતિની જરૂર એને જ પડે છે જેને અશાંતિની અનુભૂતિ હોય !

જેને અંધારું ગમતું હોય એને પ્રકાશમાં જવાનું મન થાય જ નહીં..!

જેને સંસારમાં અશાંતિ લાગે એને જ ધર્મમાંથી શાંતિ મેળવવાનું મન થાય..!

જેમ જેમ કૂવામાંથી બહાર ઉપર આવતા જાવ તેમ તેમ બહારના પ્રકાશનાં અજવાળાં દેખાતાં જાય અને પ્રકાશનું કિરણ દેખાતાં જ બહાર નીકળવાની ઝંખના તીવ્ર બનતી જાય..!

ધર્મનું દોરડું પકડવાથી... સાધનાનાં એક એક સ્ટેપ આગળ વધવાથી... આત્માનાં એક એક ગુણ ખીલતા જાય... ગુણનો ગુણાકાર થતો જાય..!

એક સદ્ગુણ પકડો... અનંતા સદ્ગુણો આપમેળે આવી જશે..!

એક ગુણની પ્રાપ્તિ અનેક ગુણોની પ્રાપ્તિ કરાવે છે..! આ કૂવામાં રહેવું જ નથી એવું જ્યારે Feel થાય ત્યારે જ Fielding શરૂ થાય..! વિચાર માત્રથી કાંઈ જ ના થાય..! વિચારો તો આવ-જા કર્યા કરે..!

પણ જ્યારે હૃદય Feel કરે ત્યારે Feeling બળવત્તર બની જાય..!

મગજથી વિચારેલું મળશે કે નહીં નક્કી નથી, પણ હૃદયથી વિચારેલું મળ્યા વિના રહેતું નથી..!

કૂવો માત્ર કૂવો જ છે એવું Feel થાય તો જ કૂવામાંથી બહાર નીકળવાનું મન થાય.

સંસાર માત્ર સંસાર જ છે એવું સંવેદન થાય... એવી પ્રતીતિ થાય... ત્યારે જ ધર્મસાધના કરવાની રુચિ થાય..!

પ્રતીતિ પછીનો પુરુષાર્થ હંમેશાં તીવ્ર જ હોય છે અને ત્યારે પ્રકાશ દેખાયા વિના રહેતો નથી..!

મોક્ષમાં જવાની સાધના કરવાનો આ અમૂલ્ય એવો માનવભવ મળ્યો છે, જે ૩, ૧૩ અને ૧૫મા ભવે મોક્ષ મળવાની ખાતરી અપાવે છે.

માટે જ ધર્મનું દોરડું પકડી, સદ્ગુણનો આધાર લઈ, સંસારરૂપી કૂવામાંથી બહાર નીકળી, પરમાત્માના દિવ્ય પ્રકાશને પામવાનો સંકલ્પ તીવ્ર બનાવવો જોઈએ અને સાધનાને સિદ્ધત્વ તરફ લઈ જવી જોઈએ..!

સમ્યક્ પરાક્રમ...

જ્યારે પગમાં કાંટો વાગે ત્યારે તેને બહાર કાઢવા માટે કાંટો જ વપરાય છે. તેમ 'પર'માં થયેલા પરાક્રમને 'સ્વ' તરફ લઈ જવા માટે 'પરાક્રમ'ની જ જરૂર પડે છે.

પરાક્રમનું મારણ કરવા માટે પરાક્રમની જ જરૂર પડે છે..!

પરાક્રમનું મારણ કરવા પરાક્રમ જ હોય છે. 'અક્રમ' ક્યારેય નથી હોતું..!

જગતની અંદર એક દર્શન એવું માને છે કે, તમે કંઈ જ ન કરો તો મોક્ષ થાય અને પરમાત્મા મહાવીર એમ કહે છે, તમે "સમ્યક્ પરાક્રમ" કરો તો જ મોક્ષ થાય..!

કાંટા વગર કાંટાને ક્યારેય કાઢી શકાતું જ નથી... હા ! પણ, કાંટાને કાઢવા માટે આપણે જેટલો કાંટો અંદર નાખ્યો હોય તેટલો જ કાંટો આપણે બહાર કાઢી લેતા હોઈએ છીએ.

“કાંટાને કાઢવા માટે વપરાયેલો કાંટો કોઈ દિવસ કાયમ હોતો નથી. પરાક્રમને કરવા માટે કરેલું પરાક્રમ પણ ક્યારેય કાયમ હોતું નથી !”

‘પર’માં ગયેલા આત્માને જ્યારે 'સ્વ' તરફ જવું હોય છે, ત્યારે પણ 'પર'નો આધાર લેવો જ પડે છે.

‘પર’થી ‘પર’ થવા માટે પણ પરનો જ આધાર હોય છે. ‘સ્વ’ થકી સ્વને સ્વ તરફ લઈ જવા માટે સ્વનો આધાર હોય છે..!

સમ્યક્ પરાક્રમ એટલે ‘પર’થી ‘પર’ થવા માટેનો ‘સ્વ’નો પુરુષાર્થ..!

સમ્યક્ પરાક્રમ એટલે શું ?

અસમ્યક્ પરાક્રમ ‘પર’ને ‘સ્વ’ કરવા માટેનો સ્વનો પુરુષાર્થ..!

બંને વચ્ચે શું ફરક છે ?

“એક તો જે મારું નથી તેને છોડવું તે સમ્યક્ પરાક્રમ અને જે મારું નથી તેને પકડવું એ અસમ્યક્ પરાક્રમ..!”

મારો આત્મા જ્યારે મારો બની જશે ત્યારે કોઈનો નહીં બની શકે અને ત્યારે કોઈનો નહીં રહે..!! અને જ્યારે કોઈનો નહીં રહે ત્યારે પોતાનો બની જશે અને

જ્યારે પોતાનો બની જાય તેને ‘મોક્ષ’ માં જવું કહેવાય છે..! મારો આત્મા જ્યાં સુધી કોઈકનો છે... કોઈકનો થવા જાય છે... કોઈક માટે કંઈ પણ કરે છે, ત્યાં સુધી પોતાનો નથી... પોતાના માટે નથી અને ત્યાં સુધી પોતાના ગુણોને પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી..! મારો આત્મા જ્યારે પોતાની તરફ વળે છે... પોતાનો બને છે... ત્યારે એ પરમાત્માને પામે છે... પરમાત્મા બને છે.

પણ ! બને છે એવું કે સામાયિકના “કરેમિ ભંતે”ના પાઠ વખતે... આપણા આત્માને અંતરથી એટલો તો ખ્યાલ આવવો જ જોઈએ કે “પરચક્ષ્મામિ” બોલતી વખતે હું “પરચક્ષ્માણ” કરું છું. “પરચક્ષ્માણ” એટલે પરાક્રમ..!

“પરાક્રમ” એટલે ‘પર’થી ‘પર’ થવા માટેનું પરાક્રમ..!

પર કોણ છે ? “સાવક્ષ્મં..!”

સાવક્ષ્મં જોગં પરચક્ષ્મામિ..!

‘સાવક્ષ્મં’ એટલે હું મારા આત્માને મારનારી કોઈ પણ પ્રવૃત્તિ કરીશ નહીં..!

“ક્રોધ” એ મારા આત્માના ક્ષમા ગુણને મારી નાખે છે...

“અહમ્” એ મારા નમ્રતાના ગુણને મારી નાખે છે...

“કપટ” એ મારા સરલતાના ગુણને મારી નાખે છે...

“લોભ” એ મારા સંતોષ નામના આત્માના ગુણને મારી નાખે છે...

જે મારું બાળક છે એને હું જ મારી નાખુ છું..!

જે મારું પોતાનું છે એને હું જ મારી નાખુ છું..!

હું આજથી હે ભગવાન ! હું મારા જ બાળકને મારી નાખવાના પરચક્ષ્માણ કરું છું..!

સામાયિક બાંધી છે ત્યારે એક કલાક પૂરતું હું જે મારું ‘ક્ષમા’ નામનું બાળક છે તેને મારી નાખીશ નહીં..! આત્મગુણોનો વધ કરનારા યોગોના હું પ્રત્યાખ્યાન કરું છું..!

જીવ મરે છે. એ જીવને ક્યારેય પાપ લાગતું જ નથી. પણ “જીવને ન મારવો”

એવો જે ઉપયોગ રાખવો જોઈએ, તે આપણે મારીએ છીએ તેનું પાપ લાગે છે..!

સવચ્છં એટલે આત્મગુણોનો વધ કરનાર અને યોગ એટલે પ્રવૃત્તિ... જેમાં આત્મા જોડાય..!

મન:વચન અને કાયા સાથે જ્યારે આત્મા જોડાય તેને “યોગ” કહેવાય..!

પહેલાં શ્રદ્ધા જાગે છે... પછી પ્રતીતિ જાગે છે... પછી રુચિ જાગે છે... રુચિ પછી સ્પર્શના જાગે છે અને સ્પર્શના પછી પાલના જાગે છે. પાલના પછી હું કરી શક્યો છું એવી અનુભૂતિ જાગે છે. એવી કીર્તના થાય છે, એવી આત્માને અનુભૂતિ થાય એટલે એ બહારમાં પ્રદર્શિત થાય એને “સોહૃદિતા” કહેવાય..!

“આરાહિતા” એટલે આજ્ઞાની આરાધના કરીને !

ઘણાં જીવો આજ્ઞાની આરાધના કરીને બધાં દુઃખોનો નાશ કરી દે છે..! પરમાત્માની વાણી ઉપર શ્રદ્ધા કરીને જે એની પાલના કરે છે, બધાં દુઃખોથી પર થઈને પરમપદને પામી જાય છે....

જ્યારે બબર પડી ગઈ કે સમ્યક્ પરાક્રમ ૭૩ જાતના છે અને ૭૩ દોરડા દ્વારા આપણે સંસારરૂપી કૂવામાંથી બહાર નીકળી શકીએ એમ છીએ એટલે તરત જ એમ થાય કે એ ૭૩ દોરડાં કયા કયા હશે ?

હવે, જેને કૂવો કૂવો જ લાગે છે... એને જ દોરડું દોરડું લાગે છે... દોરડું જેને દોરડું છે એવું ફીલ થાય છે... એની ફીલીંગ્સ ચાલુ થઈ જાય છે.

જેને કૂવો કૂવો લાગતો નથી તેને દોરડું દોરડું લાગતું નથી... અને જેને દોરડું દોરડું લાગતું નથી, તેને દોરડું પકડવાના ભાવ થતાં નથી અને જે પકડી શકતો નથી એ પાર પામી શકતો નથી..!

પહેલી અનુભૂતિ એ જ કે, કૂવો કૂવો લાગવો જોઈએ..!

“જેને સંસાર, સંસાર લાગે છે એને જ મોક્ષ મોક્ષ લાગે છે અને જેને મોક્ષ, મોક્ષ લાગે છે એને જ સંસાર અસાર લાગે છે..!”

એકવીસમો બોલ

પરિવર્તના

શીખેલાનું સ્મરણ

परियट्टयाए णं भंते ! जीवे किं जणयइ ?
परियट्टया णं वंजणाइं जणयइ,
वंजणलद्धिं च उप्पाएइ ।

હે ભગવાન ! પરિવર્તનાથી શું પ્રાપ્ત થાય છે ?

હે ગૌતમ ! પરિવર્તનાથી વ્યંજનલબ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે, જેના વડે શબ્દોના પ્રથમાક્ષર પછીના અક્ષરો સહજતાથી યાદ આવી જાય છે.”

પરિવર્તનાથી સાંભળેલું, શીખેલું અને ગોખેલું ચીરકાળ સુધી સ્મરણમાં રહે છે.

સાંભળવું અને સાંભળીને સ્મરણમાં રાખવું એ બંને અલગ વાત છે.

સાંભળેલું સ્મરણમાં રહે, તેનાથી વધુ મહત્વનું અવિસ્મરણીય રહે તે છે.

કોઈ પણ વિષય સ્મરણમાં ત્યારે જ રહે જ્યારે જાણવાની જિજ્ઞાસા હોય, સમજવાનો તલસાટ હોય અને સમજાવનાર યોગ્ય પાત્ર હોય.

તમારા મનમાં ઉઠતાં પ્રશ્નો તમે સામાન્ય વ્યક્તિને પૂછો છો ત્યારે તેનું સમાધાન પણ સામાન્ય મળે છે, પરંતુ એ જ પ્રશ્નો જ્યારે સત્ગુરુને પૂછવામાં આવે, ત્યારે તેનું સમાધાન અનેક દષ્ટિકોણથી મળતું હોય છે.

સામાન્ય વ્યક્તિ અને ગુરુ વચ્ચે ફરક શું છે ?

જે વ્યક્તિ એક પ્રશ્નનો એક ઉત્તર આપે તે સામાન્ય છે અને જે વ્યક્તિ એક પ્રશ્નના અનેક ઉત્તર આપી સમાધાનની સાથે સંતોષ આપે, તેને ગુરુ કહેવાય છે.

શિષ્ય જ્યારે ગુરુ સમક્ષ પ્રશ્ન મૂકશે ત્યારે ગુરુ ઉત્તરની સાથે તે વિષયને લગતાં અનેક પેટાપ્રશ્નોના પણ ઉત્તર આપી દેશે. ગુરુ એ જ કહેવાય જે વગર પૂછ્યે પણ શિષ્યના મનનું સમાધાન કરી દે. પ્રશ્નોના સમાધાન મેળવીને શિષ્ય પોતાની જિજ્ઞાસાવૃત્તિ સંતોષે છે.

જિજ્ઞાસાના સમાધાન પછી પ્રાપ્ત થયેલું જે જ્ઞાન અંતરાત્મામાં સ્થિર થઈ જાય છે તે જ્ઞાનને પરિવર્તના દ્વારા આત્મસ્થ કરવામાં આવે છે. પરિવર્તનાથી જ્ઞાન પ્રાપ્તિનો પુરુષાર્થ સફળ બને છે.

પરિવર્તના એટલે વારંવાર શીખેલું, ગોખેલું સ્મરણમાં લાવવું. કોઈ પણ વિષયને યાદ રાખવાના બે પ્રકાર છે, એક છે સ્મૃતિ અને એક છે ધારણા.

સ્મરણીયને સ્મૃતિ કહે છે, જ્યારે અવિસ્મરણીયને ધારણા કહેવાય છે.

દૂધમાંથી બનેલું માખણ વધુ સમય ટકતું નથી, પરંતુ એ જ માખણને તપાવવામાં આવે તો વધુ સમય ટકે છે. સ્મૃતિ માખણ જેવી છે અને ધારણા ઘી જેવી છે.

કોઈ પણ વિષયોને વારંવાર ઘૂંટવાથી તે ધારણા બની જાય છે. જ્ઞાન જ્યારે

આત્મા સાથે એકરૂપ બની જાય છે ત્યારે તે ધારણા બનીને ભવોભવ સાથે આવે છે.

વારંવાર એક જ શબ્દ, એક જ વિષય અને એક જ પાઠને ઘૂંટવાથી વ્યંજનલબ્ધિની પ્રાપ્તિ થાય છે, જેના વડે શબ્દના પ્રથમવાર પછીના અક્ષરો સહજતાથી યાદ આવી જાય છે. પરમાત્માના શબ્દો, પરમાત્માની વાણી હૃદયમાં ઉતારેલી હશે, અંતરમાં ઘૂટેલી હશે, તો તે ધારણા બનીને આત્મસંસ્કાર બની જશે. આત્મસંસ્કારો જ ભવોભવ સાથે આવે છે.

ધર્મના વાક્યનું પુનરાવર્તન કરવાથી વ્યક્તિને શો લાભ થાય છે ?

વ્યક્તિ ધર્મના વાક્યનું વારંવાર પુનરાવર્તન કરે ત્યારે તે વાક્ય તેના માનસપટની અંદર ઘૂંટાય છે.

જેમ લીંડીપીપરને એમની એમ જ લઈ લેવામાં આવે તેના કરતા તેને વારંવાર વારંવાર ઘૂંટવામાં આવે, ચોસઠપ્રહર સુધી ઘૂંટવામાં આવે... ત્યારે જ તેની અંદર સહસ્રગણી શક્તિનો વધારો થાય છે.

તેવી જ રીતે પરમાત્માનું કોઈ પણ વાક્ય વારંવાર વારંવાર ઘૂંટવામાં આવે ત્યારે તે આપણાં માનસભાવ સાથે એટલું બધું જોડાઈ જાય છે કે આ ભવ પૂરો થઈ ગયાં પછી, આવતાં ભવમાં પણ તે આપણાં માનસમાં સહજતાથી બહાર આવે છે.

આ ભૌતિક જગતમાં આપણે આપણાં શારીરિક કે બાહ્ય વ્યક્તિત્વના આધારે, બાહ્ય જીવન ધોરણના આધારે સાધનાને ગોઠવતાં આવ્યાં છીએ. આમ થાય ત્યારે શું થાય છે ?

આવું થાય ત્યારે આપણી સાધના કપડાં જેવી બની જાય છે.

કપડાં તો વારંવાર ઉતરતાં રહે છે, ફરતાં રહે છે. આજે આ કપડું તો આવતીકાલે બીજું, પરમ દિવસે ત્રીજું...! એમ કપડાંનું પરિવર્તન થયાં કરે છે. પણ ચામડી ! ચામડીનું પરિવર્તન થતું નથી.

જેમ ચામડી શરીર સાથે નક્કર રીતે જોડાયેલી છે, ચામડી આજે પણ છે,

કાલે પણ હશે અને જીવન છે ત્યાં સુધી રહેશે. તેમ માનસમાં ઘૂંટાયેલાં પરમાત્માનાં વાક્યો આ ભવમાં પણ સાથે છે, આવતાં ભવમાં પણ રહેશે અને ભવોભવ સુધી સાથે રહેશે.

પરમાત્માનો ધર્મ આપણાં માટે વસ્ત્ર સમાન છે કે ચામડી સમાન ?

જો તે ચામડી સમાન હશે તો જ ભવોભવ સુધી સાથે આવશે, પરંતુ જો તે વસ્ત્ર સમાન હશે તો... ?

આપણે ધર્મને ચામડી જેવો બનાવવો છે. ધર્મ અને આ ધર્મની સાધના, માત્ર ઉપાશ્રયમાં હોઈએ કે સામાયિકમાં હોઈએ ત્યારે જ હોય નહીં, પણ કાયમ આપણી સાથે આવે તેવા બનાવવા છે.

એક પોલીસવાળાને અડધી રાત્રે ઉઠાડીને કહેવામાં આવ્યું કે, “ભાઈ ! તું જલ્દી ઉઠ, ચોર આવ્યો છે. તોણે જવાબ આપ્યો, “હું અત્યારે ડ્યુટી પર નથી. ફરજ ઉપર હોઈ ત્યારે મારે ચોરને પકડવાનો હોય.

આપણી સાધના પણ આ પોલીસવાળા જેવી બની ગઈ છે. ઉપાશ્રયમાં હોઈએ કે ધર્મના ક્ષેત્રમાં જઈએ ત્યારે કલાક બે કલાક આપણે ધાર્મિક બની જઈએ છીએ અને જેવા બહારના ક્ષેત્રમાં જઈએ એટલે આપણે હતાં એવાને એવા થઈ જઈએ.

વસ્ત્રને વારંવાર બદલાવી શકાય છે પણ ચામડીને બદલાવી શકાતી નથી. તેવી જ રીતે ધર્મ આપણી સાથે વસ્ત્રની જેમ નહીં પણ ચામડીની જેમ જોડાયેલો હોવો જોઈએ. ચામડી ધર્મના ક્ષેત્રમાં પણ ભેગી હોય અને બહારનાં ક્ષેત્રમાં જઈએ તો ત્યાં પણ સાથે જ હોય.

વારંવાર વારંવાર પુનરાવર્તન કરવાથી વસ્તુ ઘુંટાય છે, ઘટ્ટ બની જાય છે અને આત્માની સાથે જોડાય જાય છે.

અડધી રાત્રે તમને વાગે તો તમારા મુખમાંથી કયો શબ્દ નીકળશે ?

“ઓ મા...! બરાબર છે? શું ત્યારે “નમો અરિહંતાણં” નીકળશે? નહીં,

કેમકે તે ઘુંટાય ગયું છે.

હું તમને આજે એક નાનકડી સાધના આપવા માગું છું. આખા દિવસ દરમ્યાન, પાંચ થી દસ વખત, તમારે તમારા આત્માને કહેવાનું કે,

“હે નાથ ! મારું શું થશે ?”

આટલો વિચાર તમારે ચામડીની જેમ ઘુંટવાનો છે. એટલે જ્યારે ઘડીએ - આપણાં સંજોગો સાનુકૂળ હોય કે પ્રતિકૂળ હોય, આપણાં માનસમાંથી જે શબ્દો બહાર આવે તે હોય “હે નાથ ! મારું શું થશે ?” આખા દિવસમાં ઓછામાં ઓછું આઠથી દસ વખત તમારાં મુખમાંથી આ શબ્દો નીકળવા જોઈએ.

તેનાથી શું ફરક પડશે ?

હું પાપની વચ્ચે છું, અધર્મની વચ્ચે છું, રાગ-દ્વેષથી જોડાયેલો છું, વિકાર અને વાસના વચ્ચે ઘેરાયેલો છું, અનેક પ્રકારની મનોવૃત્તિથી ઘેરાયેલો છું, પણ હે ભગવાન ! મને એટલી ખબર છે કે તું મારો નાથ છે, તો મારું શું થશે ?

‘મારું શું થશે’ તેવો વિચાર આવે એટલે વ્યક્તિને પોતાનું ભાવિ દેખાય, વ્યક્તિને પોતાની આવતી કાલ દેખાય, મોત દેખાય અને મોત પછીનું પરલોક દેખાય.

જેને પરલોક દેખાય છે તે જ આ લોકને સુધારી શકે છે.

જેને પરલોક દેખાતો નથી તે આ લોકને ક્યારેય સુધારી શકતાં જ નથી.

સાધનાને આપણે હંમેશાં બાહ્ય રીતભાતથી જ મૂલવતા આવ્યાં છીએ, પણ સાધક એવો હોય જે પળેપળ જાગૃત હોય. બહારનું વર્તન, વલાણ ગમે તેવું હોય પણ તેની આંતરિક મનોદશા જાગૃત હોય.

પુનરાવર્તન પળેપળ અને સંપૂર્ણપણે કરી-કરીને ધર્મભાવના એવી ઘુંટાયેલી હોય કે ગમે ત્યારે ફરી પાછી તે બહાર આવે.

શું ઘુંટવાનું...? શું બોલવાનું...?

“હે નાથ, મારું શું થશે ?”

ઓછામાં ઓછું દસ વખત..! નવકાર મંત્ર ઓછા બોલશો તો ચાલશે. કેમકે, નવકારમંત્ર એટલો રૂટીન થઈ ગયો છે કે તમાં Heart beats ની કોઈ વધ-ઘટ નથી. પણ જેવું આપણે બોલશું, “હે નાથ, મારું શું થશે? એટલે એક ક્ષણ માટે હૃદયના ધબકારા વધ-ઘટ થશે અને આપણને અહેસાસ થશે કે હા, આપણું મોત છે.

મોત છે તેનો અર્થ એ કે આપણી આસપાસના આપણાં પ્રત્યે ગમે તેટલી અત્યારે લાગણી બતાવે છે, પ્રેમ બતાવે છે, જે ભાવ બતાવે છે, જે ભક્તિ બતાવે છે, તે આપણને ગમે છે અથવા તો તેઓ જે પ્રતિકૂળતા બતાવે છે, ખરાબ શબ્દ બોલે છે તે આપણને ગમતું નથી પણ આ બધું આપણે અંતે છોડવાનું જ છે.

“હે નાથ ! મારું શું થશે અને હું ક્યાં જઈશ ?” તેવો વિચાર કરવાવાળો હુંમેશાં સારી જગ્યાએ જ જાય છે.

એક નાનકડો શબ્દ કે નાનકડું વાક્ય - જે આપણાં આત્માને બરોબર જગ્યાએ ગોઠવી દે, જે આપણાં આત્માના આંતરિક ભાવને આધ્યાત્મિક ભાવમાં ગોઠવી દે, તેનું નામ મંત્ર !

“હે નાથ ! મારું શું થશે ?” એ વાક્યનો વિચાર આવ્યો એટલે તે વાક્યનું પુનરાવર્તન થવા લાગ્યું, ઘુંટાવા લાગ્યું અને આપણો આત્મા સાવધાન થવા લાગ્યો.

રાત્રે ગુરખો લાકડી પછાડીને બોલે, ‘ જાગતે રહો... જાગતે રહો,’ લોકો શાંતિથી સૂઈ શકે અને ચોરને આવવાની શક્યતા પણ ન રહે !

એમ આપણે જ આપણાં આત્માની ઉપર લાકડી પછાડવાની છે, આપણે જ આપણા આત્મા માથે દંડરૂપી એક વિચાર રાખવાનો છે જે આપણાં આત્માને જાગૃત કરે !

વારંવાર આત્માને પૂછતાં રહો કે “હે નાથ ! મારું શું થશે ?” તો તમારી આખી જીવનચર્યાની અંદર એક જાગૃતતા આવી જશે, સાવધાની આવી જશે અને સંજોગોની વચ્ચે પણ તમે તમારા આત્માને અલગ દિશામાં લઈ જઈ શકશો.

પરમાત્માનો ધર્મ એ શબ્દનો ધર્મ નથી, પ્રયોગનો ધર્મ છે. આ પહેલાં પણ મેં

આપને એક પ્રયોગ આપ્યો છે. આંખ બંધ કરીને તમારે તમારું મોત નિહાળવાનું છે. તમારે તમારા શરીરમાંથી બહાર નીકળવાનું છે અને તમારે એવું નિહાળવાનું છે કે માળખું અહીં બેઠું છે અને તમે તેમાંથી બહાર નીકળો છો.

કાયામાં રહેવા છતાં પણ કાયાને છોડીને કાયાનું દર્શન કરવું. તેનું નામ કાયોત્સર્ગ.

આપણાં જ શરીરને આપણે મૃત શરીર તરીકે જોઈએ ત્યારે આપણો મોહ પણ મર્યા વગર રહે નહીં.

સાધકદશા એટલે માત્ર સામાયિક પ્રતિકમણ નથી. સાધકદશા એટલે માત્ર જપ, તપ કે બીજી કોઈ સાધના નથી, સાધકદશા એટલે જ્યારે જ્યારે અનુકૂળતા મળે, સંજોગો મળે ત્યારે આવા બધાં પ્રયોગ કરીને દેહથી ભિન્ન તેવા આત્માની અનુભૂતિ કરવાની છે. ભેદજ્ઞાનને પ્રયોગમાં મૂકવાનું છે.

આપણાં આત્માને સંતોષ થાય તેવી સાધના થાય ત્યારે સમજવાનું કે હવે આપણાં માટે સાધના સાર્થક છે.

જેમ-જેમ પુનરાવર્તન થાય, તેમ-તેમ વ્યંજનલબ્ધિ ઉત્પન્ન થાય છે. આ લબ્ધિ મનથી થતી નથી, આ લબ્ધિ વચનથી કે કાયાથી થતી નથી, પણ આત્મામાં થાય છે, માટે તે આવતાં ભવમાં સાથે આવે છે. આ લબ્ધિ તે પુણ્યનો ઉદય નથી પણ આ લબ્ધિ જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો ક્ષય થવાથી આત્માને પ્રાપ્ત થતી લબ્ધિ છે.

કર્મનો ક્ષય થવાથી આત્માને જે પ્રાપ્ત થાય તે આવતાં ભવમાં સાથે આવે છે.

અહીંયા જે ઘુંટાયેલું હશે તો, ત્યાં નિમિત્ત મળશે એટલે ફટાફટ, તમારામાંથી બહાર આવવા લાગશે.

સાધુવંદનાની જેમણે રચના કરી તે શ્રીજયમલજી મહારાજ સાહેબે સવારે વ્યાખ્યાન સાંભળ્યુ, વ્યાખ્યાન પૂરું થતાં તે મહારાજ સાહેબેની પાસે ગયાં અને વાત કરી કે મારે દીક્ષા લેવી છે. મહારાજ સાહેબે કહ્યું, “તમારે સામાયિક શીખવી પડશે.”

શ્રીજયમલજીએ ત્યારે ને ત્યારે પરચક્રખાણ કર્યા કે સામાયિક ન આવડે ત્યાં સુધી નીચે બેસવું નહીં, એક પગે ઊભા રહેવું અને આહાર-પાણીનો ત્યાગ..! સવારે શીખવાની શરૂઆત કરી એને સૂર્યાસ્ત પહેલાં તો સામાયિક આવડી ગઈ.

અંદરથી વ્યંજનલબ્ધિ બહાર આવી ગઈ. તેમણે ભૂતકાળમાં કોઈ સાધના કરી હશે, સામાયિક શીખી હશે, ભાવથી સામાયિક કરી હશે, તેથી અત્યારે જ્ઞાન બહાર આવ્યું.

આ કાળમાં મોક્ષ છે જ નહીં. આ ભવમાં ભગવાન મળવાના જ નથી એટલે જેટલું થશે તેટલું કરીશું, બાકી ખાઈ-પીને મજા કરીશું તેવું વિચારવું તે યોગ્ય ન કહેવાય !

મંદિરમાં પ્રવેશ મળે કે ન મળે, પરમાત્મા પાસે પહોંચવા મળે કે ન મળે મારે એક-એક પગથિયું ઉપર ચડવું છે. મને આવતો ભવ એવો આપજે કે જન્મ મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં થાય, કુળ તીર્થકરનું હોય અને પારણામાં નવકાર મંત્ર બોલાય !

અત્યારે કેટલાંય નાના-નાના બાળકો ઉવસગ્ગહરં સ્તોત્ર કડકડાટ બોલતાં હોય છે.

ગયાં ભવમાં તેઓ કંઈક કરી આવ્યાં હશે એટલે આ ભવમાં નાનકડું નિમિત્ત મળે છે અને તેમનો આત્મા જાગૃત થઈ જાય છે.

આપણે અત્યારે કંઈ જ કરવાનું નથી. મોક્ષ ભલે ન હોય, પણ આપણે મોક્ષની નજીક જઈ શકીએ તેમ છીએ. આવતાં ભવની તૈયારી આ ભવમાં કરવાની છે. આવતાં ભવમાં તક મળવાની છે અને આ ભવમાં તૈયારી કરવાની છે.

આપણી અંદર જો વિશ્વાસ હશે, તો જ આપણે આગળ વધી શકીશું પણ અંદરથી ડગમગતા હોઈશું તો હતાં ત્યાંના ત્યાં જ રહીશું.

પ્રત્યેક પગલે આપણે અડગ રહેવાનું છે અને પ્રત્યેક ક્ષણે આપણે સ્થિર થવાનું છે. મોટે ભાગે આપણે સાધના, આરાધના, પ્રતિક્રમણ બધું કરવા છતાં ડગમગતા હોઈએ છીએ. માટે ભગવાન કહે છે કે તેનું પુનરાવર્તન કર, તેને અંદર ઘૂંટી

લે, ધીમે ધીમે તે તારામાં એટલું સ્થિર થઈ જશે કે આવતાં ભવની તૈયારી આ ભવમાં જ થઈ જશે, પછી આવતાં ભવે તારે વધારે કરવું નહીં પડે !

તમને એક વાક્ય બરાબર યાદ રહી જવું જોઈએ,

આવતાં ભવમાં તક મળવાની છે અને આ ભવમાં તેની તૈયારી કરવાની છે.

લક અત્યારે બનાવવાના છે અને તક આવતા ભવમાં મેળવવાની છે. લકને આપણે બનાવીએ છીએ અને ત્યારે તક આપણને મળી જાય છે.

૧૪૪૪ ગ્રંથની રચના કરનાર આચાર્ય શ્રીહરિભદ્રસૂરી બ્રાહ્મણ હતાં, પંડિત હતાં. પછી તેમણે જૈન ધર્મનો સ્વીકાર કર્યો અને મહાપંડિત તરીકે પ્રખ્યાત થયાં. તેમણે જૈન શાસનની આગમોલ સેવા કરી હતી. છેલ્લાં એક હજાર વર્ષમાં જૈન શાસનની સૌથી વધુ સેવા કરનાર કોઈ વ્યક્તિ હોય તો હરિભદ્ર સૂરી મહારાજ..! તેમણે જે ગ્રંથો લખ્યા છે, તે એક-એકથી ચડિયાતા છે, એક વાંચો ને એક ભૂલો એટલાં બધાં શ્રેષ્ઠ ગ્રંથો ! એટલું બધું અગાધ જ્ઞાન, ટૂંકાણમાં બધું જ સમાવી દીધું..!

તેમણે આગમની જે ટીકાઓ રચી છે, જે વૃત્તિઓ રચી છે, તે બહુ શ્રેષ્ઠ કૃતિઓ છે. આગમના એક એક શબ્દના અનેક અર્થ કરી સામેવાળાના માનસમાં ફીટ થઈ જાય તેવી વ્યાખ્યાઓ કરી છે. તેનું નામ “હરિભદ્રકૃત વૃત્તિઓ” આપવામાં આવ્યું છે.

વારંવાર પરમાત્માના વાક્યનું કે પરમાત્માના નામનું પુનરાવર્તન કરવાથી આત્માનું પરિવર્તન થાય છે.

અમદાવાદના બે સામેસામેના હાઈરાઈઝ બિલ્ડીંગ કડડભૂસ થઈ ગયાં. વચમાં એક નાનકડું ત્રણ માળિયું મકાન હતું. તે દબાઈ ગયું. તેમાં એક જૈન પરિવાર રહેતો હતો. મમ્મી-પપ્પા-દીકરો અને દીકરી, ચારેય શ્રી ઉવસગ્ગહરના આરાધક. તે સૌને ખબર પડી એટલે બહાર નીકળવાના પ્રયત્ન કર્યા પણ ઘૂળ-માટી એટલાં હતાં કે બહાર નીકળી શકાય તેમ નહોતું. ચારેય જોર-જોરથી ઉવસગ્ગહરં સ્તોત્ર બોલવા લાગ્યાં. ઉવસગ્ગહરં કેવી રીતે બોલવા લાગ્યાં કંઈ જ ખબર નથી. કલાકો સુધી

બોલતાં રહ્યાં. ધીમે-ધીમે બધી ધૂળ નીચે બેઠી પણ હજુ બહાર નીકળવાનો કોઈ જ માર્ગ દેખાતો ન હતો. તે બધાં અંદર દબાઈ ગયાં હતાં ઉપરથી દિવાલ ધીમે-ધીમે નીચે આવતી હતી પણ તે પાંચ ફૂટ જેટલી રહી ત્યારે અટકી ગઈ... (તા. ૨૬ મી જાન્યુ.નાં બની ગયેલી આ સત્ય ઘટના છે.)

હવે તેમને બહાર નીકળવું હતું..! કેવી રીતે નીકળે ? ફોન બંધ, મોબાઈલ બંધ, બૂમ પાડે તો કોઈ સાંભળે નહીં. રડતાં-રડતાં વાત કરતાં કરતાં તે ભાઈ કહેતાં હતાં. ‘ અમને ખબર નથી કેટલાં દિવસ અંદર રહેવું પડ્યું ? ’ અમારે ખાવાનું હતું તે ખાઈ લીધું, પીવાનું હતું તે પી લીધું. અંતે ઉપવાસ જ કરવા પડે તેવી પરિસ્થિતિ હતી. છતાં સવાર-બપોર-સાંજ ચારેય જણાંને ઉવસગહરં સિવાય બીજી કોઈ વાત નહીં અને તેઓ તે સ્તોત્ર એટલાં જોર જોરથી બોલતાં હતાં કે ધીમે-ધીમે તેમના સૂર બહાર નીકળ્યાં અને બિલ્ડીંગનો કાટમાળ ખસેડવા જે લોકો આવેલાં તેમને ખબર પડી કે અંદર કોઈ છે. હળવે હળવે બધું સાફ કરીને તેઓ અંદર ગયાં અને ચારેય જણાંને સહીસલામત બહાર કાઢ્યાં.

આ તમને એટલાં માટે કહું છું કે, જે વસ્તુ આત્માની સાથે ઘૂંટાઈ જાય છે તે પરિસ્થિતિ વખતે સહજતાથી બહાર નીકળે છે.

આપણને અડધી રાત્રે પણ કંઈ વાગે તો સહજતાથી આપણાં મોંમાથી શું નીકળે ?

ઓ મા..! તેવી જ રીતે પરમાત્માના શબ્દો આપણાં આત્મા સાથે ઘૂંટાઈ ગયાં હશે તો સહજતાથી તે મુખમાંથી નીકળશે અને ગમે તેવી પરિસ્થિતિમાંથી આપણે બહાર આવી શકીશું.

તો ચાલો... પુનરાવર્તનના આ ભાવને અંતરે ધરીએ, વારંવાર પરમાત્માનું નામ લઈએ અને તેને આત્મસાત કરી ભવ સાર્થક કરીએ.

બાવીસમો બોલ

અનુપ્રેક્ષા

ક્રિયા પછીની પ્રક્રિયાઓનું દર્શન

અણુપ્પેહાએ ણં ભંતે ! જીવે કિં જણયઇ ?
અણુપ્પેહાએ ણં આડય-વજ્જાઓ સત્ત-કમ્મપયડીઓ
ધણિયબંધણ-બદ્ધાઓ સિદ્ધિલ બંધણબદ્ધાઓ પકરેઇ ।
દીહકાલટ્ટિઈયાઓ હસ્સકાલટ્ટિયાઓ પકરેઇ ।
તિવ્વાણુભાવાઓ મંદાણુભાવાઓ પફરેઇ ।
બહુપણ્ણસગ્ગાઓ અપ્પપણ્ણસગ્ગાઓ પકરેઇ ।
આડયં ચ ણં કમ્મં સિય બંધઇ, સિય ણો બંધઈ ।
અસાયાવેયણિજ્જં ચ ણં કમ્મં ણો ભુજ્જો
ભુજ્જો ઉવચિણાઇ । અણાઇયં ચ ણં અણવદગ્ગં દીહમદ્દં
ટાડરંત-સંસાર-કંતારં ચિપ્પામેવ વીડવયઇ ।

‘અનુપ્રેક્ષા’ કોને કહેવાય ?

પ્રેક્ષા એટલે જોવું.

પ્રેક્ષક એટલે જોનાર..

‘અનુપ્રેક્ષા’ એટલે કોઈપણ સંજોગો પાછળ ઉઠતાં મનોભાવો, મનના ભાવો, વચનના ભાવો અને કાયાના ભાવો. આત્માની કોઈ પણ જાતની ક્રિયાઓ થયા પછી તેની પાછળ થતી આત્માની પ્રક્રિયાઓને જોવી, તેને કહેવાય ‘અનુપ્રેક્ષા.’

કાગડાને જોયો એટલે આપણે કાગડો છે તેટલી જ ખબર પડી, તે આંખની ક્રિયા છે, પણ હમાણાં કાંઉ- કાંઉ કરશે, તે હમાણાં બોલશે, હમાણાં નડશે, અવાજ કરશે, આપણને નહીં ગમે, ઊડી જાય તો સારું, આમ જોયા પછીના વિચાર તે પ્રક્રિયા છે.

આ વ્યક્તિને, આ વસ્તુને, આ વાતાવરણને જોઈને, જાણીને, સાંભળીને કે બીજી કોઈ પણ રીતે અનુભવીને, મને આવા-આવા પ્રકારની અનુભૂતિ થાય છે. આ અનુભૂતિને જોવી તેનું નામ છે ‘અનુપ્રેક્ષા’ !

પ્રેક્ષા એટલે જોવું. અનુપ્રેક્ષા એટલે આગળ-પાછળના આપણાં મનોભાવ, આપણી વૃત્તિ, આપણાં વિકાર, વાસના, આપણાં મનમાં સર્જાતાં લોભ, અહમ્, કપટ, ક્યાંકેટલાં છે, કેવા છે, તે દ્રશ્ય જોયા પછી મને શું શું થાય છે ? તે બધું જોઈને તેમાંથી હું કેમ પર થાઉં, તેવા પ્રકારના ભાવને પ્રગટ કરવા, તે છે ‘અનુપ્રેક્ષા.’

સામેવાળા કઠોર શબ્દ કહે ત્યારે તે ગળી જવાના પણ સામેવાળો બીજા કોઈની વાત કરે ત્યારે તેને ગાળી નાંખવાની. અનુપ્રેક્ષા કરવાની કે તે શા માટે આમ કહે છે ? તેને શું અંગત પ્રાપ્ત થાય છે ? શા કારણે તેના માટે તે આવો અભિપ્રાય આપે છે ?

માત્ર સાંભળવું નથી અને સાંભળીને માની લેવું નથી. આપણે વિચાર કરવો છે. કોઈ પણ વ્યક્તિ માટે કોઈ પણ પ્રકારનો અભિપ્રાય મારે રાખવો નથી... તે તેના ભાવમાં. વિચારો બદલાતાં જ રહે છે. માણસ આજે આ કપડાં પહેરે છે, આવતીકાલે બીજા કપડાં પહેરશે, આજે આ વિચાર કરે છે, આવતીકાલે બીજા વિચાર કરશે. કંઈક વિચારો પ્રમાણેના આચાર હોય છે. આજે જે વિચાર હોય તે આવતીકાલે પણ હોય તે જરૂરી નથી. એટલે કોઈના માટે ધારવું, કોઈના માટે વિચારવું, કોઈના માટે માનવું તે

પણ આપણી પોતાની પરમાં જવાની વૃત્તિ છે, જેને ‘પરવૃત્તિ’ કહેવાય.

પરવૃત્તિ જેટલી વધારે તેટલું પરિભ્રમણ વધારે... તેટલી પીડા વધારે... માટે કેટલુંક ગળતા શીખવાનું અને કેટલુંક ગળતા શીખવાનું..!

જેને અનુપ્રેક્ષા કરતાં આવડતી નથી તે પરમાત્માના ધર્મનો આરાધક ક્યારેય બની શકતો નથી.

અનુપ્રેક્ષા એટલે પોતાની વૃત્તિઓને જોવી અને જોઈને તેને કેમ છૂટી પાડવી તે અંગે વિચારવું.

આ વ્યક્તિને જોયા પછી મને શું Feelings થઈ રહી છે, મને ભોજનનો આ પદાર્થ જોયા પછી કેવી Feelings થઈ રહી છે તે વિચારવું.

ખાવું અલગ વસ્તુ છે. જીભ ખાય છે તે અલગ વસ્તુ છે અને મન ખાય છે તે પણ અલગ વસ્તુ છે.

શરીર કપડાં પહેરે તે અલગ વસ્તુ છે અને મન કપડાં પહેરે તે પણ અલગ વસ્તુ છે.

મારા મનની અંદર આ વસ્તુને જોઈને, આ વ્યક્તિને જોઈને, આ વાતાવરણને જોઈને શું Feelings થઈ રહી છે, તે જોઈને અશુભ હોય તેને કાઢવું અન શુભ હોય તેને સ્વીકારવું તેનું નામ છે અનુપ્રેક્ષા.

પરંતુ બને છે એવું કે આપણે જેવું જોઈએ છીએ, જેવું સાંભળીએ છીએ, જેવું અનુભવીએ છીએ, તેવું જ વિચારવા લાગીએ છીએ. આપણે ક્યાંય Filter રાખતાં નથી.

જેની Lifeમાં Filter નથી હોતું તેને પળેપળે Fighting હોય છે.

કોઈએ કંઈક કહ્યું અને આપણે તે માની લીધું. યોગ્ય નિર્ણય કરવાની આપણી પાસે કોઈ વિચારશક્તિ નથી. હું મારા મનોભાવનું નિરીક્ષણ કરતાં નહીં શીખું ત્યાં સુધી હું સામેવાળી વસ્તુ, વ્યક્તિ કે વાતાવરણને સમજી નહીં શકું અને ત્યાં સુધી

હું તેની સાથે સારી રીતે રહી નહીં શકું.

હમણાં એક સરસ વાત વાંચી. મમ્મી-પપ્પા દીકરાને લઈને બગીચામાં ફરવા ગયાં. પપ્પાને પાનની આદત હતી. પત્ની અને દીકરાને એક સ્થાનમાં બેસાડી પોતે પાન ખાવા ગયાં. મમ્મીની નજર થોડે દૂર બહેનોની ભીડ પર પડી. ફેરિયા પાસે કોઈક વસ્તુ વેચાઈ રહી હતી. સ્ત્રી સહજ કુતૂહલતાથી મમ્મીને પણ ત્યાં જવાનું મન થયું. દીકરાને કુવારા પાસે ન જવાની શીખામણ આપી મમ્મી પેલી સ્ત્રીઓના ટોળા પાસે ગઈ. મમ્મી-પપ્પા બંને જતાં બાળક એકલું પડ્યું. દીકરાએ વિચાર્યું કે મમ્મીએ કુવારા પાસે જવાની કેમ ના પાડી ? બસ ! દીકરો પહોંચી ગયો કુવારા પાસે. મમ્મી પાછી ફરી, જોયું તો દીકરો ન મળે, પપ્પા પણ આવ્યાં. દીકરો ન મળતાં બંને બેચેન બની ગયાં. મમ્મીએ કહ્યું, “તેના ખીસ્સામાં પાંચ રૂપિયા હતાં તેથી કદાચ તે આઈસ્ક્રીમ ખાવા ગયો હશે” પપ્પા કહે “તેં તેને કોઈ વસ્તુની ના પાડી હતી ?”

મમ્મી કહે “હા ! મેં તેને કુવારા પાસે જવાની ના પાડી હતી.”

પિતા દોડ્યાં કુવારા પાસે !

તેમણે જોયું તો દીકરો શાંતિથી પાણીમાં પગ પલાળી બેઠો હતો.

આ જગતનો નિયમ છે, કે જેનો નિષેધ કરવામાં આવે તેનું નિમંત્રણ થઈ જતું હોય છે.

તમે કોઈને કહો કે આ વાત કોઈને કહેતા નહીં, તો આખા ગામને તેની ખબર પડ્યાં વગર રહેશે નહીં. આ આપણી મનઃસ્થિતિ છે. આપણે નિષેધને નિયમ માની લઈએ છીએ.

વાસ્તવમાં આપણાં માનસનું ધીમે-ધીમે મૂલ્યાંકન કરીને આપણે જેટલાં વિચારો કરવા જેવા હોય, તેટલાં જ વિચારો કરવાનાં છે અને જે વિચારો કરવા જેવા નથી, વિચારોને ત્યજી દેવાના છે.

આપણું મન એક મહેલ સમાન છે. તેને ઘણાં બધાં દરવાજા છે. ખોટ માત્ર

એટલી છે કે આ મહેલમાં કોણ આવે છે અને કોણ જાય છે, તેનો આપણે ખ્યાલ રાખીએ છીએ પણ આપણાં મનરૂપી મહેલમાં કોણ આવે છે અને કોણ જાય છે, તેનો આપણે ખ્યાલ રાખતાં નથી. જે વિચાર આપણાં માનસમાં ઘર કરી ગયાં છે, તેનો વિચાર કરતાં નથી. તેને કાઢવાનો પ્રયત્ન કરતાં નથી !

મહેલનો માલિક ધ્યાન ન રાખે તો ધીમે-ધીમે ચોર લોકો તેમાં પોતાનો અફો જમાવી દે અને પછી મૂળ માલિકને તે ખાલી કરાવી નાંખે તેવા હાલ આપણાં થઈ ગયાં છે. એક તો વિચારો પારકા ઘરમાં આવી ગયાં છે અને અહીં આવીને હવે એવું કહે છે, આ ઘર મારું છે અને હવે તમે અહીંથી બહાર નીકળો. !

અનુપ્રેક્ષા એટલે મનની એક-એક બારી અને એક-એક બારણાં ખુલ્લાં છે તે જોવું, તેમાંથી કોણ-કોણ આવે છે તે જોવું. ફરક એટલો છે કે અહીંયા તો આપણે બારી-બારણાં બંધ કરી શકીએ છીએ, પણ મનના બારી બારણાં બંધ કરી શકાતાં નથી. ઉપાય માત્ર એક જ છે કે, C.C.T.V. મૂકવા હવે કોણ ક્યાં જાય છે ? શું કરે છે ? તે બધાંનું ધ્યાન રહેશે.

ઝવેરાતની દુકાનમાં બેઠેલો શેઠ ધ્યાન રાખે તો દુકાનમાંથી કંઈ જશે નહીં. નહીં તો કોણ, ક્યારે ઘરેણાં ઉપાડી જાય તેની ખબર પણ ન પડે !

આપણાં આ મનમાં પણ કેટલાં બધાં સદ્ગુણોના ઘરેણાં પડેલાં છે, પણ શું થાય ? આપણી પાસે C.C.T.V. જ નથી.

અનુપ્રેક્ષા એટલે આત્માએ આત્માનું અવલોકન કરવું. જે વ્યક્તિ અવલોકન કરતી હોય તેનામાં અવગુણ આવતાં નથી અને આવે તો ટકતાં નથી. સાધના માત્ર તનથી જ નથી હોતી. મનથી પણ ખોટું ન થઈ જાય તેની સાવચેતી રાખવી તે પણ એક સાધના છે. આ વાતને બરોબર અમલમાં મૂકજો.

આત્માનું અવલોકન કરતાં-કરતાં એક-એક અવગુણને બહાર કાઢતાં જવા એ સાધના છે.

કોઈ પણ પ્રસંગ કે ઘટના બની ગયાં પછી તેના વિશે આપણે ઘણું બધું વિચારીએ છીએ. જેમ કે, પેલાએ આમ કર્યું, તે આવું બોલ્યો, તેણે આવું નહોતું બોલવું જોઈતું, વગેરે...

કોઈ પણ પ્રસંગ, ઘટના કે દશ્ય બની ગયાં પછી મારા રાગ અને દ્વેષના ભાવો તે પરિસ્થિતિમાં કેવા પ્રકારની મનઃસ્થિતિ ધરાવી રહ્યાં છે, તેનું અવલોકન કરવું, તેને પરમાત્માએ અનુપ્રેક્ષા કહી છે.

પ્રસંગ બન્યાં પછી આપણે મોટે ભાગે આપણાં ગમા કે અણગમાનું જ વિશ્લેષણ કરીએ છીએ. વાસ્તવમાં પ્રસંગ ઘટી ગયાં પછી આપણને ગમો કે અણગમો થયો, તેનું નિરીક્ષણ કરવું, તેનું નામ અનુપ્રેક્ષા.

આપણી ઈન્દ્રિયો એક માધ્યમ છે. જેમ કે ઘડિયાળમાં સમય જોવાનું કામ આંખ કરે છે, સમય જોઈને આંખ તે સમાચાર મનને પહોંચાડે છે એટલે મનમાં વિચાર પહોંચાડવાનું માધ્યમ આંખ બની જાય છે.

આ સમાચાર મળ્યાં પછી મન તેની પર વિચારવાનું કામ શરૂ કરે છે.

સમય જોવો તે કેવલ માત્ર દર્શન છે, પણ તે જોયા પછી તેના પર રાગ કે દ્વેષના ભાવ કરવા તે સંસાર છે.

વ્યક્તિને જોવી તે છે માત્ર કેવલદર્શન. કેવલદર્શન એટલે માત્ર દર્શન, કેવલજ્ઞાન એટલે માત્ર જ્ઞાન, માત્ર જોવું કે જાણવું. જોયા અને જાણ્યાં પછી જે કંઈ મનોભાવ થાય તે આત્મા કરે છે.

પ્રસંગ બની ગયાં પછી આત્મામાં કેવા વિચારો આવી રહ્યાં છે તે જોવું, તેનું નામ છે અનુપ્રેક્ષા.

‘અનુ’ એટલે પાછળથી અને પ્રેક્ષા એટલે જોવું. ‘અનુપ્રેક્ષા’ એટલે પાછળથી જોવું.

સામાન્ય રીતે કોઈ વસ્તુને જોતાં આપણાં માનસમાં કેટલીય જાતના

મનોભાવો ઉદ્ભવે છે.

સૌ પ્રથમ આપણે દશ્ય જોયું, પછી તે વ્યક્તિ આ છે એમ નક્કી કર્યું, તે વ્યક્તિ આ છે માટે પ્રિય વ્યક્તિ છે તે નક્કી કર્યું અને તે પ્રિય વ્યક્તિ છે, તેથી આપણાં મુખ પર સ્મિત આવી ગયું.

પોતાની પ્રિય વ્યક્તિને જોઈને સ્મિતનો ભાવ જન્મ્યો તે આપણો રાગભાવ છે અને તે રાગભાવને જોવો એટલે અનુપ્રેક્ષા.

આપણે અત્યાર સુધી જોતાં અને જોડાતાં આવ્યાં છીએ. આપણે પ્રસંગ, ઘટના અને પરિસ્થિતિને જોઈને તેમાં જોડાતાં આવ્યાં છીએ. આથી રાગ, દ્વેષ, વિષય, વિકાર કે વાસના આપણાં માનસમાં જન્મે છે.

કોઈ પ્રસંગને પ્રસંગ તરીકે જોઈને તેમાં રાગ-દ્વેષ ક્યાં થઈ રહ્યાં છે, તેનું નિરીક્ષણ કરવું તેનું નામ અનુપ્રેક્ષા.

ધસમસતી નદીના વહેણમાં લાકડાંનો ટુકડો નાખવામાં આવે, તો તે ટુકડો વહેણમાં તણાઈ જાય છે, પણ તે વહેણમાં મજબૂત માણસને ઊભો રાખવામાં આવે અને તેના હાથમાં મજબૂત દોરડું હોય તો ?

તે માણસ વહેણને જોશે, તેને અનુભવશે ખરો, પણ તેમાં વહી નહીં જાય કારણ કે તે સાવધાન હોય છે.

તેવી રીતે મનમાં ચાલી રહેલાં વિચારોના ધોધને જ્ઞાની વ્યક્તિ કેવળ નિહાળે છે, તેમાં ભળી જતો નથી.

ભાળવું ખરું પણ ભળવું જરાય નહીં એ અનુપ્રેક્ષા !

અનુપ્રેક્ષા એટલે, અનુભવ બધો, પણ અનુભૂતિ જરાય નહીં. વસ્તુને જોઈને જે રાગનો, વિષયનો કે આકર્ષણનો ભાવ થઈ રહ્યો છે, પોતાના આત્માને જે વિભાવભાવ થઈ રહ્યો છે, તેનું અવલોકન કરવાનું હોય છે.

દરેકેદરેક ક્ષણે આપણાં મનોભાવોનું નિરીક્ષણ કરતાં કરતાં એમાંની સારપનો સ્વીકાર કરી, ખોટને ઘટાડતાં જવી એટલે અનુપ્રેક્ષા.

માત્ર પ્રેક્ષાને દર્શન કહેવાય છે પણ છદ્મસ્થ, સરાગી અને વીતરાગીભાવવાળા આત્માએ માત્ર પ્રેક્ષા ન કરતાં અનુપ્રેક્ષા કરવી જોઈએ.

પોતાને કોધ આવે ત્યારે અનુપ્રેક્ષા કરનાર વ્યક્તિ વિચારે કે મને કોધ આવી રહ્યો છે, હું ગુસ્સામાં જેમતેમ બોલી રહ્યો છું, હું કોધના આવેશને કારણે ધ્રુજી રહ્યો છું અથવા આ વ્યક્તિને જોઈને મને અત્યંત દ્વેષભાવ થઈ રહ્યાં છે, આ વ્યક્તિને જોઈને રાગભાવ થઈ રહ્યો છે, અનુપ્રેક્ષા કરનાર વ્યક્તિ જ આવા વિચાર કરી શકે પણ આપણી ખોટ એ છે કે ખાતી વખતે આપણે ખાવામાં મસ્ત હોઈએ છીએ અને પીતી વખતે આપણે પીવામાં મસ્ત હોઈએ છીએ.

કોઈ પણ વિષય કે ભોગની આસક્તિ ભોગવતી વખતે આપણે તેના પ્રેક્ષક નથી બનતા પરંતુ તે ભોગને ભોગવવામાં લીન હોઈએ છીએ માટે પાપ બંધાય છે.

માનો કે સરસ મઝાનું શાક બન્યું છે. આ શાક તમે ખાઈ રહ્યાં છો. હવે વિચારો કે આ શાક પહેલાં ક્યાં આવશે ?

શાક આવશે સૌથી પહેલું થાળીમાં. એટલે તે શાકને પહેલાં આંખ ખાશે. આંખે ખાધા પછી તે શાકને મન ખાશે. તે પછી હાથ શાકને લેશે. હાથમાંથી શાક જીભ પર આવશે અને જીભ પર આવ્યાં પછી એક ત્રાજવું કામ કરવા લાગશે.

ત્રાજવું એ અર્થમાં કે આ શાકને આંખે અને મને મને સારું માન્યું હતું. પણ ખરેખર તે સરસ છે કે નહીં ? સરસ અનુભવ્યું તે રાગ અને ખરાબ અનુભવ્યું તે દ્વેષ.

ઉપવાસ કરવો બહુ સહેલો છે, પરંતુ આયંબિલ કરવી બહુ અઘરી વાત છે કેમ કે તેમાં ખાવાનું છે પણ રસ મળતો નથી.

હવે વિચારો કે જે પદાર્થને ભાગવવા માટેનો પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો તે પદાર્થ જડ કહેવાય કે ચેતન ?

અંતે તો પદાર્થ જડ છે અને તે પદાર્થને ખાવા માટે આપણે તેને જ જીભ પર મૂકી રહ્યાં છીએ, તે જીભ પણ જડ છે.

આત્માના મોહનીય કર્મના કારણે જડ પદાર્થને જડ પદાર્થ ભોગવતો હોવા છતાં તેને 'હું' ભોગવું છું, તેવો ભ્રમ ઊભો થાય છે.

તેનો અર્થ એ કે પદાર્થને હું ભોગવું છું, તે આપણી ભ્રામક માન્યતા છે. હકીકતમાં જડ વસ્તુ જડ પદાર્થને ભોગવે છે પરંતુ ભ્રમને કારણે આપણે તેમ માની રહ્યાં છીએ કે આપણે તે પદાર્થને ભોગવી રહ્યાં છીએ. આ ભ્રમને કારણે આપણને રાગ અને દ્વેષ થઈ રહ્યાં છે. આ રાગ અને દ્વેષને કારણે કર્મ બંધાઈ રહ્યાં છે.

એક દિવસ અનુપ્રેક્ષા કરશો, એટલે ધીમે ધીમે અનુભૂતિ થવા લાગશે કે આ જડ છે, પેલું પણ જડ છે અને તે રીતે ભોગવટાનો રસ ધીમે ધીમે ઘટતો જશે.

જેનાથી કર્મો ઘણાં બધાં બંધાવાના હોય તે ઓછા બંધાશે.

જેનાથી કર્મો તીવ્ર બંધાવાના હોય તે મંદ બંધાશે.

ઘણાં લાંબા સમયના કર્મો બંધાવાના હોય તે ઘણાં ઓછા સમયના બંધાશે.

આમ, અનુપ્રેક્ષા એટલે મારે મારા રાગને રાગ તરીકે જોવો, દ્વેષને દ્વેષ તરીકે જોવો, પોતાના શરીરને પોતાનાથી પર તેવા શરીર રૂપે જોવું.

જે વસ્તુ જે સ્થાને, જે ભાવમાં અને જે સ્વરૂપમાં છે, તે વસ્તુને તે ભાવમાં અને તે સ્વરૂપમાં યોગ્ય રીતે જોવું અને જોઈને તેનાથી પર થવું એટલે અનુપ્રેક્ષા !

ઉપાશ્રયમાં આવવું હતું એટલે તૈયાર થવા માટે તમે કબાટ ખોલ્યો. કબાટમાં સામે પરચીસ સાડીઓ કે દસ ડ્રેસ પડેલાં છે. આમાંથી શું પહેરવું ? શું નહીં ? તેની મૂંઝવણ થાય છે. તે સમયે આપણું અંદરથી અવલોકન શરૂ થવું જોઈએ. ધર્મના ક્ષેત્રમાં આવવા માટે પણ માનસિક રીતે હું અધર્મ કરી રહી છું. તે ખ્યાલ આવવો જોઈએ.

આ અનુપ્રેક્ષા આપણાંથી થાય કે ન થાય ?

કોઈ વ્યક્તિ ઘરમાં જ બેસી રહેતી હોય અને તે એમ કહે કે મારાં કપડાં મેલા

થતાં નથી પણ તે મેલા શી રીતે થાય ?

કાઢવની વચ્ચે હોય છતાં તે કપડાંને ડાઘ પડવા ન દે, તે જ સાચી સાધના છે.

દિગંબરના ગામમાં ગયેલો ધોબી એમ કહે કે હું માળા ફેરવું છું, તો એમાં નવાઈ શી ? માળા ન ફેરવે તો તે બીજું કરે પણ શું ?

બધાં નિમિત્તો અને પરિસ્થિતિઓની વચ્ચે રહીને પોતાના આત્માને કેટલો ‘પર’ રાખી શકીએ તેમ છીએ, તે નિહાળવું તે છે અનુપ્રેક્ષા !

માનો કે, તમે અહીંયા સાધના કરી, અહીંયા બધાંથી અલિપ્ત રહ્યાં, ઉપવાસ, આયંબિલ, એકાસણા, પૌષ્ઠ વગેરે કર્યા પરંતુ આ કરવાથી સીધો મોક્ષ થવાનો નથી. સૌ પ્રથમ દેવલોકમાં જવું પડશે. દેવલોકમાં મોહ જન્મે તેવા લાખો નિમિત્ત મળશે. તમે અહીંયા નિમિત્તથી ડરતાં હશો, પણ ત્યાં નિમિત્તો સામે ચાલીને આવશે.

માટે એટલું સમજી લો કે સાધનાનું ક્ષેત્ર એ ખાલી મેદાનની લડાઈ નથી. સમરાંગણમાં હજાર શત્રુઓ છે અને તે બધાં સાથે યુદ્ધ કરવાનું છે.

નિમિત્તોની વચ્ચે રહીને તમે તમારા આત્માને રાગ અને દ્વેષથી કેટલો પર કરી શકો છો, તે જ તમારી સાચી અનુપ્રેક્ષા.

ઉપવાસ હજુ પણ સહજ છે પરંતુ આયંબિલ કરીને પદાર્થને ભોગવતાં ભોગવતાં આસકિતના ભાવને તોડવો વધુ કઠીન છે.

સામે ભલેને લાખ નિમિત્ત આવે, તમે તમારા આત્માને કેટલો પવિત્ર અને પાવન રાખી શકો છો, ખુદના આત્માનું નિરીક્ષણ કરતાં કરતાં તેમાંથી કેટલાં પર થાઓ છો, તે જ તમારી અનુપ્રેક્ષા.

આપણે નિમિત્તોથી દૂર થવાની સાધના કરી છે, જે આપણી પાત્રતાની ક્યાશ બતાવે છે. આપણે આપણી પાત્રતાનો વિકાસ કર્યો નથી.

શિયાળામાં ખુદમાં રહે અને શરદી લાગુ પડી જાય તે સમજી શકાય પરંતુ તંદુરસ્ત શરીરવાળો માણસ ‘મને શરદી થઈ જશે’ તેવી બીકથી દહીંને ઓંચે જ નહીં તે

કેવું ? અને એટલે જ જો તે દહીંને અડકે તો તેને તરત શરદી થઈ જાય છે.

સાધનાના ક્ષેત્રમાં પણ આવું જ બનતું આવે છે, પણ આપણી સાધના પલાયન થવાની સાધના નથી. તે તો સામે પૂરે જવાની સાધના છે.

નદીના ઘસમસતા વહેણમાં વહી જવું બહુ સહેલી વાત છે, પણ વહેણની વચ્ચે રહી, સામે વહેણે બે ડગલાં આગળ ચાલવું બહુ અઘરું છે. નદીના કિનારે ઊભા રહીને વહેણને માત્ર જોવાથી પણ કંઈ થતું નથી. એટલે નદીમાં રહીને નદીમાં હોવા છતાં તેમા તણાઈ ન જવું તે જ સાચી શૂરવીરતા !

પાપનાં પચાસ નિમિત્ત સામે હોવા છતાં તમે તમારા મનને પાપી ન બનાવા દો ત્યારે તમે સાચા સાધક છો, તેમ માનવું.

તનને પાપી ન બનાવવું સહેલું છે, પણ મનને પાપી ન બનાવવું અઘરું છે. તન પાપની વચ્ચે હોવા છતાં, મન પાપ ન કરે તે સાચી સાધના છે.

પોતાના આત્માનું નિરીક્ષણ કરીને અનુપ્રેક્ષા કરનાર વ્યક્તિ મોટે ભાગે અશાતા વેદનીય કર્મ બાંધતો જ નથી.

આપણે સદાય એમ માનતા આવ્યાં છીએ કે બીજાને અશાતા ઉપજાવીએ તો જ આપણને અશાતા વેદનીય કર્મ બંધાય. પરંતુ મારું કહેવું એમ છે કે જે પોતાના આત્માની અશાતના કરતો હોય તે જ બીજાને અશાતા આપી શકે છે. એટલે પોતાના આત્માની અશાતના કરવાવાળો જીવ જ અશાતા વેદનીય કર્મોને બાંધે છે.

પોતે પોતાના આત્માનું સન્માન કરવું એટલે અનુપ્રેક્ષા.

વ્યક્તિ પોતાના આત્માને ભૂલે ત્યારે તે સામેવાળાને હેરાન કરે છે એટલું જ નહીં પોતે પણ હેરાન થયા વગર રહેતો નથી.

ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ એટલે પોતાના આત્માની અશાતના. ક્ષમા, નમ્રતા, સરલતા અને સંતોષ એટલે પોતાના આત્માનું સન્માન.

તમે સંસારમાં છો એટલે પાપની વચ્ચે છો. પાપની વચ્ચે રહીને અનુપ્રેક્ષા

કરતાં આવડે તે વ્યક્તિ લાખ પાપને બદલે એક જ પાપ બાંધે છે.

વિચારો કે બાથરૂમમાં સ્નાન કરતાં કરતાં પાપ બંધાય કે પુણ્ય ? શાક સમારતાં સમારતાં પાપ બંધાય કે પુણ્ય ?

આવી ક્રિયાઓ દરમ્યાન પાપ બંધાતા હોય તે સ્વાભાવિક છે, પરંતુ અવલોકન કરતાં કરતાં આપણાં આત્માને પાપથી બચાવી શકાય છે.

સ્નાન કરતી વખતે તમારા મન, વચન અને કાયા તેમાં જોડાઈ જાય છે, અને આત્મા પાસે કર્મ બાંધવાના ત્રણ કારણ છે - મન, વચન અને કાયા.

સૌ પ્રથમ એવો નિયમ બનાવો કે સ્નાન કરતાં કરતાં હું ગીત નહીં ગાઉં. આને કારણે વચનયોગથી લાગતા પાપ અટકી જશે.

હવે બચ્યાં બે કારણ.

સ્નાન દરમ્યાન આપણું શરીર નહાય છે. સ્નાનની ક્રિયા તન સાથે કરીએ છીએ, પરંતુ તેની સાથે જોડાયેલાં મનને કારણ આપણે વધુ નહાઈએ છીએ અને સારા દેખાવના વિચારો કરીએ છીએ.

તેને બદલે આ સમય દરમ્યાન તમે તમારા મનયોગને નવકારમંત્ર ગણવામાં જોડી દો. નહાતાં નહાતાં મનને પરમાત્માના કોઈ પણ સ્મરણવાક્યમાં જોડી દો અથવા પરમાત્માની આકૃતિની કલ્પના કરી લો. આથી સ્નાનની પંદર મિનિટમાંથી અડધો સમય તમારો મનયોગ ચાલશે અને અડધો સમય કાયાનો યોગ ચાલશે.

કાયાનો યોગ ચાલશે ત્યાં સુધી કર્મો બંધાશે અને મનયોગ ચાલશે ત્યારે કર્મો છૂટાં થઈ જશે. દેખીતી રીતે સહેલું લાગતું આ કાર્ય વહેવારમાં ઘણું અઘરું છે. પરંતુ તમે આમ કરતા થઈ જાઓ તો એટલું ચોક્કસ છે કે, જૈન ધર્મ મળવા છતાં અબજો મનુષ્યોને જે નથી મળ્યું, તે તમને મળી ગયું છે. તમને તે સાધના મળી ગઈ છે, તમે તે સાધનાના સાધક બની ગયાં છા, માટે હવે તમારો મોક્ષ નજીકમાં છે.

સાચો સાધક પાપ કરતાં કરતાં રહે અને રહે.

૨૩વું અને ૨૪વું એટલે અનુપ્રેક્ષા.

અનુપ્રેક્ષા નામનું સમ્યક્ પરાક્રમ તમારે શાક સમારતાં સમારતાં કરવું છે. શી રીતે કરશો ?

તમારા હાથમાંની છરી શાક પર ફરતી હોય ત્યારે તમને મનમાં ને મનમાં વિચાર આવે કે મારે આટલાં જીવોની હિંસા કરવી પડે છે અને આ પ્રકારની પાપની પ્રવૃત્તિમાં મારે મારા આત્માને જોડવો પડે છે અથવા અસંખ્ય એકેન્દ્રિય જીવને મારે મારવા પડે છે.

આ વિચાર આવે તે દરમ્યાન શાક સમારવાની ક્રિયા ચાલુ છે અને તે સમયે મન અને શરીર બંને અલગ કામ કરે છે. શરીર કામ કરે છે ત્યારે મન કામ કરતું નથી, પણ તેનો તમને ખ્યાલ નથી. તેનું કારણ એ કે આંખના એક પલકારા જેટલી વારમાં લાખો સમય પસાર થઈ જાય છે.

પરમાત્માએ કહેલું છે કે મન ચાલતું હોય ત્યારે કાયા ન ચાલે અને કાયા ચાલતી હોય ત્યારે મન ન ચાલે. પણ આ સૂક્ષ્મ ભેદ તમારાથી પકડી શકાતો નથી. તેને કારણ તમને એમ થાય છે કે હું વિચારતાં વિચારતાં શાક સમારું છું.

હવે શાક સમારતાં સમારતાં અંદરથી પસ્તાવાનો ભાવ જેટલી ક્ષણ માટે કર્યો, તેને લીધે શાક સમારતાં હોવા છતાં તમારા આત્માને અનુપ્રેક્ષા નામના સમ્યક્ પરાક્રમનો લાભ મળી ગયો. તમારા અનંતાકર્મો ખાપી ગયાં અને તમે આખી જિંદગીમાં જેટલું શાક સમાર્યું હોય તે પાપ ધોવાઈ ગયું.

પાપની પ્રવૃત્તિને પરમાત્માએ જેટલી ભયંકર બતાવી છે, તેટલી જ શ્રેષ્ઠ તેમણે ધર્મની પ્રવૃત્તિને બતાવી છે, પરંતુ આપણી ખોટ એ છે કે આપણને પાપ એ પાપ દેખાય છે, ધર્મ એ ધર્મ દેખાતો નથી.

પાપ વખતે આપણને જેટલો હાયકારો હોય છે.

તેટલો અહોભાવ આપણને ધર્મ વખતે થતો નથી.

આગમમાં એક પાઠ આવે છે.

એક માઇલી ફક્ત અડતાલીસ મિનિટ જીવે છે અને સાતમી નરકમાં જાય છે. બીજી માઇલી ૭૦, ૫૬૦ અબજ ૧ કરોડ વરસ જીવે છે અને પહેલી નરકમાં જાય છે. આ બીજી માઇલી રોજની લાખો માઇલીને ખાય છે, છતાં પહેલી નરકમાં જાય છે, તેનું આ જ કારણ છે કે બીજી માઇલી અસંજી છે, તેની પાસે મન નથી તેથી માત્ર કાયિક ક્રિયા જ છે, જ્યારે પહેલી માઇલી સંજી છે. મન હોવાથી અડતાલીસ મિનિટમાં મનથી સાતમી નરક યોગ્ય કર્મનો બંધ કરી લે છે.

એ રીતે અનાદિના કુસંસ્કાર છે તે હકીકત છે, પરંતુ આપણે તેને દૂર કરવાના છે, તે પણ હકીકત છે.

આખું કપડું ધોઈ ન શકાય તો કંઈ નહીં, એક છોડો તો ધોઈ શકાશે ને ? અને આ ધોયેલાં છોડાની ઉજ્જવળતાને જોઈને આખું કપડું ધોવાનું મન થશે કે નહીં ?

કપડું મેલું છે એટલે એને તેવું જ રાખવું, તેવું વિચારવાથી કંઈ અર્થ સરશે નહીં. આ કપડાંને ધોવા માટે જ્ઞાનરૂપી સાબુ તેમજ ભક્તિરૂપી પાણી જોશે.

અનુપ્રેક્ષાને કારણે દીર્ઘકાળના કર્મો અલ્પકાળના બની જાય છે, લાંબી સ્થિતિવાળા કર્મો ટૂંકી સ્થિતિના બની જાય છે, તીવ્રતાનો અનુભવ કરવાવાળા કર્મો એકદમ હળવાશનો અનુભવ કરાવે છે અને જે કર્મો ઘણાં બધાં હોય છે, તે ઘણાં બધાં ઘટી જાય છે.

બાળકને એક લાફો મારતાં આપણે મનમાં વિચાર કર્યો કે આને એક પડે નહીં ત્યાં સુધી ઠેકાણે આવે નહીં. જુઓ, કેવો ભાણવા બેસી ગયો !

એટલે કે એક લાફો મારીને તમે સો કર્મો બાંધ્યા હતાં અને ઉપરથી આવો વિચાર કર્યો એટલે કર્મો સોથી વધીને સીધા એક લાખ ઉપર પહોંચી ગયાં.

પરંતુ “અરેરે ! મેં આને ક્યાં માર્યો ! એણે ખોટું કર્યું છે કે નહીં તે ખબર નથી, પણ મેં માર્યું એ તો ખોટું જ કર્યું છે.” આવો વિચાર મનમાં આવે એટલે લાખ

કર્મો ઘટીને સીધા સો પર આવી જશે અને સો કર્મો ઘટીને સીધા એક પર આવી જશે.

આપણી પાસે બે માર્ગ છે. એક તરફ ભયંકર પાપ અને બીજી તરફ ઘણું બધું શુદ્ધિકરણ. શું કરવું અને શું નહીં? તે આપણે નક્કી કરવાનું છે.

આત્મા અનુપ્રેક્ષા કરે છે ત્યારે તે શીઘ્ર મોક્ષમાં જાય છે. પોતાનો આત્મા પોતાના આત્માનું નિરીક્ષણ કરવા લાગે છે, એટલે કે પોતાનો આત્મા પોતાના આત્મામા ભળી જાય છે ત્યારે તે શીઘ્ર મોક્ષમાં જાય છે.

શીઘ્રતાથી મોક્ષમાં જવાનો આ Shortcut છે. પાપ થાય તો તેનો પસ્તાવો પણ કરો.

પ્રેક્ષા કરી શકે તે જ પસ્તાવો કરી શકે.

પ્રજ્ઞા હોય તે જ પ્રેક્ષા કરી શકે.

પ્રાપ્તિ કરી હોય તેની પાસે જ પ્રજ્ઞા હોય.

પુરુષાર્થ કર્યો હોય તે જ પ્રાપ્તિ કરી શકે.

સમર્પણ કર્યું હોય તેની જ પાત્રતા પ્રગટ થઈ શકે.

એટલે કે -

સમર્પણતા શું કરશે? પાત્રતાનો વિકાસ કરાવશે.

પાત્રતાનો વિકાસ શું કરાવશે? પુરુષાર્થ કરાવશે.

પુરુષાર્થ શું કરાવશે? જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરાવશે.

પ્રાપ્તિ શું કરાવશે? પ્રજ્ઞાને ખીલવશે.

પ્રજ્ઞા ખીલવાથી શું થશે?

પ્રજ્ઞા પ્રેક્ષા કરાવશે.

આગમમાં શબ્દ છે કે - ધ્યાનમ્લમ્ જ્ઞાનમ્ ।

એટલે કે ધ્યાનનું મૂળ જ્ઞાન છે.

જ્ઞાન ન હોય તે ક્યારેય ધ્યાન કરી શકતો નથી.

પ્રેક્ષા એટલે ધ્યાન.

પ્રજ્ઞા હોય તો પ્રેક્ષા થાય.

પ્રેક્ષા હોય તો અનુપ્રેક્ષા થાય.

અને અનુપ્રેક્ષા હોય તો શીઘ્રતાથી મોક્ષમાં જવાય.

પહેલાં સમર્પણતા અને અંતે સિદ્ધિ.

માટે સૌ પ્રથમ આપણે પાત્રતાને વિકસાવી લઈએ,

પ્રજ્ઞાને પ્રાપ્ત કરી લઈએ,

પુરુષાર્થ કરી લઈએ,

પ્રેક્ષા કરતા જઈએ અને

મોક્ષને મેળવીએ.

આગમમાં બે શબ્દો આવે છે. એક છે બંધ પછીનો અનુબંધ. બીજો છે ઘટના પછીની અનુપ્રેક્ષા.

અણુપ્પેહાણ ણં ભંતે ! જીવે કિં જણયઙ ?

આપણે આગળ જોયું તેમ, ઘટના સર્જઈ રહી છે તે સમયે અથવા ઘટના બની ગયાં પછી પોતાના આત્મામાં રાગના અને દ્વેષના કેવા પ્રકારના પરિણામ થઈ રહ્યાં છે, તેનું નિરીક્ષણ કરવું એટલે અનુપ્રેક્ષા.

તો પછી અનુબંધ એટલે શું ?

બંધ કર્મનો હોય છે, પરંતુ અનુબંધ કર્મના કારણનો હોય છે.

વ્યાખ્યાનકારોએ અનુબંધની વિવિધ વ્યાખ્યાઓ કરી છે. જેમ કે, બંધ પછીના વિચારોને અનુબંધ કહેવાય છે અથવા બંધ ઉદયમાં આવે ત્યારે જે ભાવ થવાનો હોય તેને અનુબંધ કહે છે. બંધનું કારણ રહે ત્યાં સુધી બંધની સાથે સાથે કર્મો જોડાયા કરે છે, તેને અનુબંધ કહે છે.

માનો કે, બાળકને લાફો મારીએ ત્યારે કર્મો બંધાય છે, પણ તેને લાફો માર્યા

પછી એવું વિચારવું કે એ તો એ જ લાગનો હતો, લાફો પડ્યો એટલે કેવો ઠેકાણે આવી ગયો. આવા વિચારો અને ભાવો એટલે અનુબંધ. લાફો મારવો તે કર્મનો બંધ છે, પણ લાફો મારવાની વૃત્તિ એટલે અનુબંધ છે.

બંધને અટકાવવો પ્રમાણમાં સહેલો છે, પરંતુ અનુબંધને અટકાવવો ઘણો કઠિન છે.

આત્માના આજ સુધીના પરિભ્રમણનું મૂળ કારણ બંધ અને સાથે અનુબંધ છે. તેમ પાપ કરો છો, પણ પાપ કર્યા પછી એવું વિચારો કે તે પાપ યોગ્ય અને કરવા જેવું છે, તો તમારા માટે કર્મબંધની એક ગાઢ, ચીકણી પરંપરા ઊભી થઈ જાય છે.

પરંતુ તે કર્યા પછી વિચારો કે અત્યારની મારી પરિસ્થિતિ પ્રમાણે તે કરવું પડે તેમ છે. ભલેને શાક સમારવાની પ્રક્રિયા હોય, પણ તે મારી શ્રાવકજન્ય અવસ્થાની પરિસ્થિતિ છે, તેમ માનવું.

ઉપવાસ કે પૌષધ કર્યા પછી પારણું કરવા બેઠાં અને પૌષધના પરચક્રપ્રાણ પારવામાં આવી રહ્યાં છે, તે સમયે વિચાર કરવો કે, “હે ભગવાન ! મેં પૌષધ કર્યો છે, પણ મારી પરિસ્થિતિને કારણે મારે અત્યારે આહાર વાપરવો પડે છે. મારે ખરેખર તો બીજો પૌષધ કરવો જોઈએ, પણ હું અત્યારે બીજો પૌષધ કરવાની ક્ષમતા ધરાવતો નથી. મારી શારીરિક પરિસ્થિતિ એવી નથી તેથી હું અત્યારે આ પારણું કરી રહ્યો છું.”

આવું વિચારનારને પારણાના આહાર પદાર્થ વાપરતી વખતે પણ કર્મબંધ નથી અને કર્મનો અનુબંધ પણ નથી.

સાધનાની પ્રક્રિયા પરમાત્માએ માત્ર અને માત્ર મનુષ્યભવમાં બતાવી છે, તિર્થંચ, દેવલોક કે નરકમાં નહીં.

દરેક આત્મા સ્વતંત્ર અને સમાન છે, તેમના પ્રદેશો અને સત્તા સમાન છે, છતાં પરમાત્માએ પાંચમા ગુણસ્થાનક ઉપરની બધી પ્રક્રિયા મનુષ્યભવમાં મૂકી.

કારણ કે માત્ર મનુષ્યભવનું સમર્થ્ય જ એવું રહેલું છે જે કર્મની બંધ

પરંપરાથી આગળ વધીને અનુબંધ પરંપરાને ઓળખી તેને તોડી શકે !

અનુબંધ વગરનાં કર્મોનાં બંધન ક્યારેય ટકતાં નથી.

આપણે બારણું બંધ કરવા માટે તેને અડકાડી રાખીએ તો તે બંધ થઈ જતું નથી. સ્ટોપર ન લગાવીએ તો બારણું ગમે ત્યારે ખૂલી શકે છે.

તેવી રીતે અનુબંધ વગરના કર્મો ગમે ત્યારે ઉખડી શકે છે અને આત્માથી અલગ પડી શકે છે. અનુબંધવાળા કર્મો સ્ટોપર મારી દીધેલાં કે તાળું મારેલાં બારણાં જેવા હોય છે.

સ્ટોપર મારવી એટલે નિદ્ધત કર્મોને બાંધવા અને તાળું મારવું એટલે નિકાચીત કર્મોને બાંધી દેવા.

હજી આ વાતને વધુ સરળતાથી સમજીએ.

કોઈ પણ ઘટના ઘટી હોય તે સમયે આત્માની તેનાથી અલિપ્ત રહીને અવલોકન કરવાની દશાને અનુપ્રેક્ષા કહે છે.

અગાઉ આપણે જોઈ ગયાં કે ભોજન લેતી વખતે એક જડ વસ્તુનો અનુભવ બીજી જડ વસ્તુ દ્વારા થઈ રહ્યો છે, પરંતુ ભ્રમને કારણે એમ લાગે છે કે તેનો ભોગવટો આપણે પોતે કરી રહ્યાં છીએ.

ખાદ્ય પદાર્થ જડ છે અને તેને ખાનાર જીભ પણ જડ છે. માનો કે તે ચેતન હોય તો પણ ભોગવટો જડનો જ હોય, ચેતનનો ક્યારેય ભોગવટો ન હોય.

કોઈ પણ આત્મા બીજા આત્માને ખાઈ કે ભોગવી નથી શકતો, કેમ કે આત્મામાં વાર્ણ, ગંધ, રસ કે સ્પર્શ નથી. આત્મા અરૂપી પદાર્થ છે. એક આત્મા બીજા આત્માએ ધારણ કરેલાં શરીરને ખાય છે અને શરીરને પીએ છે અથવા તો તેના મૃત શરીરને ખાય છે કે પીએ છે, તેથી વિશેષ કંઈ કરતો નથી.

આમ આપણો પ્રત્યેક ભોગ સચેતનો હોય કાં અચેતનો, પણ ભોગ પદાર્થનો હોય છે, આત્માનો ભોગ ક્યારેય હોતો નથી.

ભોગના પદાર્થોની વચ્ચે આપણે બધાં રહીએ છીએ. આપણે બધાં ભોગનો ભોગવટો કરીએ છીએ, પણ તેની વચ્ચે રહીને આપણી યોગદશાને કેવી રીતે પ્રગટાવી શકાય ? તેની અનુભૂતિ કરતાં કરતાં મને શી લાગણી થાય છે ? તેનું અવલોકન કેવી રીતે કરવું ? તે શીખવાનું છે.

આપણે જે પદાર્થને ભોગવવા જઈ રહ્યાં છીએ તેને ઉપાડનાર હાથ છે. આ હાથ જડ છે અને એ હાથ જેને ઉપાડે છે, તે પણ જડ છે. હાથ જે પદાર્થને ઉપાડીને જીભ પર મૂકે છે, તે જીભ પણ જડ છે. તેનો અર્થ એ કે જડ વસ્તુને જડ વસ્તુ, બીજી જડ વસ્તુ વડે ભોગવી રહી છે. તે સમયે ચેતનને એવો ભ્રમ પેદા થાય છે કે મેં આ પદાર્થને ઉપાડ્યો, મેં આ પદાર્થને મારા મોઢામાં મૂક્યો અને મે પદાર્થને ભોગવ્યો.

વાસ્તવમાં આત્માનો એ ભ્રમ છે કે તેને આ ખાટું લાગે છે, તેને આ ભાવે છે અને આ નથી ભાવતું.

અને આ ભ્રમ ઉત્પન્ન કોણે કર્યો ?

ઝેર ચડેલા માણસને કડવો લીમડો આપવામાં આવે, તો તેને કડવો લીમડો પણ ભ્રમના કારણે બહુ મીઠો લાગે છે.

અમે વિહાર દરમ્યાન ગામડામાં હોઈએ ત્યાં ઘણી વાર જોઈએ કે એકાદું કૂતરું ક્યાંકથી હાડકાનું બટકું ઉપાડીને લાવ્યું હોય અને તે ટૂકડાંને તે બેઠું બેઠું ચાવતું હોય. આ દરમ્યાન હાડકું તેને પોતાના દાંતમાં ક્યાંક વાગે એને તેને લોહી નીકળે. આથી કૂતરાને એમ લાગે કે પેલા હાડકામાંથી કશોક રસ નીકળી રહ્યો છે. હકીકતમાં પોતાનામાંથી નીકળતો રસ જ તે પોતે ભોગવતો હોય છે અને છતાં તેને એમ લાગતું હોય છે કે તે રસ હાડકામાંથી નીકળે છે.

કૂતરાને થાય તે રીતે આપણને પણ ભ્રમ થાય છે કે આપણે આ જડ પદાર્થને ભોગવ્યો. મોહનીયકર્મના ઉદયને કારણે આ ભ્રમ પેદા થાય છે. મોહનીયકર્મનો ઉદય ન હોય તો ક્યારેય વ્યક્તિમાં ભ્રમ ન આવે.

મારે કેવી સાધના કરવાની છે ?

‘હું જે છું’ અને ‘હું જે નથી’ આ બંનેનું ભેદજ્ઞાન મારે પ્રગટ કરવાનું છે.

આપણે આત્મા છીએ.

આ આત્મા સંસારમાં છે, એટલે તે બધું કરી રહ્યો છે. આ આત્માએ મોહનીયકર્મ બાંધેલું છે માટે તે સંસારમાં છે. વસ્તુનું જેવું સ્વરૂપ છે, તેવું તે સમજવા દેતો નથી અને વસ્તુનું જેવું સ્વરૂપ નથી, તેવું તે સમજાવી દે છે. આ છે મોહનીયકર્મનું કાર્ય.

આને કારણે આત્માને ભ્રમ પેદા થાય છે.

કોઈક માણસના કાનમાં કાનભંભેરણી કરવામાં આવે કે તે માણસ આવો છે તો આ માન્યતાને કારણે તે તેવું જ માનતો થઈ જાય છે.

તેમ કર્મએ આપણાં કાનમાં એક ભંભેરણી કરેલી છે કે આ પદાર્થ સારો છે અને પેલો પદાર્થ ખરાબ છે.

આ પદાર્થ ગમતો છે અને પેલો પદાર્થ અણગમતો છે.

આ પદાર્થ યોગ્ય છે અને પેલો પદાર્થ અયોગ્ય છે.

આ ભંભેરણીને કારણે આત્મામાં ભ્રમ પેદા થઈ ગયો છે અને ભ્રમના કારણે ભોગવટો ઊભો થાય છે.

ભ્રમ ન હોય ત્યાં ભોગ ન હોય.

સંસારમાં આપણે જે કંઈ અનુભૂતિ કરી રહ્યાં છીએ, ભોગવી રહ્યાં છીએ, તે આપણા ભ્રમને કારણે ભોગવી રહ્યાં છીએ.

ભ્રમ તૂટે તે દિવસે ભોગ છૂટે છે.

હવે વિચારો કે આપણો ભ્રમ શું છે ?

પહેલો ભ્રમ એ છે કે આ જડ શરીરનું માળખું મારું છે.

આ માળખા દ્વારા જે ભોગવાઈ રહ્યું છે, તે હું ભોગવી રહ્યો છું. તેના દ્વારા

થતો સુખ અને દુઃખનો અનુભવ પણ મને થઈ રહ્યો છે.

ગજસુકુમારના માથા પર બળબળતા અંગારા મૂકવામાં આવ્યાં ત્યારે તેને શું થયું હતું ?

ગજસુકુમારે વિચાર કર્યો કે જે બળી રહ્યું છે તે હું નથી અને જે હું છું તેને કોઈ બાળી શકતું નથી.

આમ તેને બે ભેદ જ્ઞાન પ્રગટ કર્યાં.

બળે છે તે હું નથી અને હું છું તેને કોઈ બાળી શકતું નથી.

જે બળે છે તેનાથી હું ‘પર’ છું અને એ મારાથી પર છે

આમ વિચારવાથી તેનો ભ્રમ તૂટ્યો કે આ શરીર મારું નથી તેથી મારે વધારે વિચારવાનું નથી. જે મારું નથી તે બળી રહ્યું છે.

આ ભ્રમ તૂટવાના કારણે તેણે પોતાના મોહનીયકર્મને ખપાવ્યું.

આ ભ્રમને તોડવો ખૂબ અઘરો છે, કારણ કે, આ ભ્રમને આપણે અનંતકાળથી સાચવતા આવ્યાં છીએ. આપણા પરિભ્રમણનું મુખ્ય કારણ આ ભ્રમ જ છે અને તે જ આપણને આજ સુધી ભટકાવતો આવ્યો છે.

આપણને ગમતા શબ્દ ગમ્યા, આણગતા શબ્દ ન ગમ્યા.

પ્રિય શબ્દ ગમ્યા, અપ્રિય શબ્દ ન ગમ્યા.

પ્રિય વ્યક્તિ ગમી, અપ્રિય વ્યક્તિ ન ગમી.

પ્રિય પદાર્થ રુચ્યા, અપ્રિય પદાર્થ ન રુચ્યા.

આવું જે કંઈ આપણી સાથે બની રહ્યું છે તે આ ભ્રમને કારણે બની રહ્યું છે.

આ ભ્રમને ભ્રમ તરીકે જોવો એટલે અનુપ્રેક્ષા !

સ્કૂલે જતાં એક બાળકને રસ્તામાંથી સોની નોટ મળી. તે નોટ તેણે ઉપાડી લીધી અને ખીસામાં મૂકી દીધી. સ્કૂલે પહોંચતાં જ તેણે પોતાના મિત્રોને કહી દીધું કે આજે આઈસ્ક્રીમની પાર્ટી મારા તરફથી !

પરંતુ પિરીયડ પૂરો થયો અને તેણે ખિસ્સામાં હાથ નાંખ્યો. આ શું ? તેનો હાથ ખિસ્સાની આરપાર નીકળી ગયો. સો રૂપિયાની નોટ પડી ગઈ હતી !

આ બાળકે સૌ પ્રથમ તો લોભને કારણે નોટ ઉપાડી. નોટને ખિસ્સામાં મૂકી એટલે તેની તૃષ્ણા અને લોભ સચવાઈ ગયાં, આથી પરિગ્રહ થઈ ગયો. પછી તેને થયું કે હવે મારે બધાં ઉપર વટ પાડવો છે એટલે આઈસ્ક્રીમની પાર્ટીની વાત કરી. આ થયો તેનો અહમ્. નોટ જતી રહી તેવી ખબર પડી એટલે તેને ગુમાવ્યાનો વસવસો થવા લાગ્યો, અફસોસ થવા લાગ્યો. આને લીધે તેને રડવું આવ્યું અને નોટ લઈ જનારને તેણે મનોમન કેટલાંય સરસ્વતી વચનો સંભળાવ્યા. આ થયો ક્રોધ.

આ નોટ જે રીતે આવી હતી તે રીતે ગઈ.

નફામાં તેના શિક્ષકે લાફા માર્યા કે ‘મારા પિરીયડમાં રડીને તું બધાંને Disturb કેમ કરે છે ?’

બાળકે રડવાનો ખુલાસો આપ્યો કે “સાહેબ, મારી સો રૂપિયાની નોટ ગઈ.” આ સાંભળીને શિક્ષકે લાફો માર્યો કે “તમારા વાલીઓને કહ્યું છે કે વાપરવા માટે સો રૂપિયાની નોટ ન આપવી, છતાં તે કેમ આપે છે ?”

આનો જવાબ આપતાં બાળકે કહ્યું કે, “સાહેબ, તે નોટ મારી નહોતી, મને તે રસ્તામાંથી મળી હતી.” શિક્ષકે બીજો લાફો માર્યો અને કહ્યું, “રસ્તામાં પડેલી કોઈની નોટ આપણાથી લેવાય!”

એટલે જે માર્ગે નોટ આવી હતી તે માર્ગે ગઈ અને નફામાં બે લાફા આપતી ગઈ !

હવે આ ઘટનાની અનુપ્રેક્ષા શી રીતે થાય તે જુઓ.

બાળકે નોટને ઉપાડીને ખિસ્સામાં મૂકી અને તેમ કરતાં તેણે અત્યંત આનંદનો અનુભવ કર્યો માટે તે નોટ ગઈ ત્યારે તેને દુઃખ થયું. જો તેને આનંદ ન થયો હોત તો દુઃખ પણ થાત નહીં.

પહેલાં ભ્રમને કારણે તેને આનંદ થયો અને પછી તે ભ્રમ તૂટવાને કારણે તેને દુઃખ થયું.

જગતનું પ્રત્યેક દુઃખ ભ્રમ તૂટવાને કારણે થાય છે અને જગતનું પ્રત્યેક સુખ ભ્રમને કારણે મળતું હોય છે. વાસ્તવિકતામાં એવું કંઈ હોતું નથી.

પરમાત્માના આ જ્ઞાનને આપણે પચાવવાનું છે.

ભોગના ભોગવટાની વચ્ચે રહીને પોતાનો ભ્રમ કેટલો તૂટે છે તેનું નિરીક્ષણ કરવાનું છે.

યાદ રાખો, સામાયિક કે પૌષ્ઠ કરીને એક કલાક કે એક દિવસ બેસવું ઘણું સહેલું છે, પરંતુ એ જ પૌષ્ઠની અવસ્થામાં સંસારમાં, ઘરમાં, સંજોગોની વચ્ચે, મોહના નિમિત્તોની વચ્ચે રહીને પોતાના આત્માનું નિરીક્ષણ કરવું ઘણું અઘરું છે.

કોઈ નિમિત્ત ન હોય અને તેનાથી પર રહીને સાધના કરવી અને નિમિત્ત હોવું અને સાધના કરવી, આ બે વચ્ચે મોટો ફરક છે.

નિમિત્ત નથી અને તમે સાધના કરો છો. આ સાધનાના આધારે બંધાતુ પુણ્ય તમને દેવલોકમાં લઈ જશે, પરંતુ દેવલોકમાં કેટલાં બધાં નિમિત્તો રહેવાના ? ત્યાં અપ્સરાઓ હશે, અન્ય વ્યક્તિઓ હશે, ફૂલ, ઝાડ, પાણી તેમજ સુંદર વાતાવરણ પણ હશે.

તમે અહીંયા બધાંની વચ્ચે રહીને પણ તેનો મોહ ન છોડ્યો, તો તમે ત્યાં જશો ત્યારે તેની વચ્ચે રહીને તરત તમને લેવાવાનો ભાવ આવશે.

એટલે સાચી સાધના એ છે કે મોહના નિમિત્ત ભલે હજાર હોય, તમે તમારા આત્માને કેટલો નિર્લેપ રાખી શકો છો તે જોવાનું છે.

કોઈ બેટ્સમેન એકલો એકલો રમ્યે રાખે, સામેથી દડા ફેંકાતા જાય અને તે યોગ્ગા-છગ્ગા ફટકાર્યે રાખે તેનું કશું મહત્વ નથી, પરંતુ સામે અગિયાર ખેલાડીઓ ઊભા છે, સહુ પ્રેક્ષકો ચિચિયારીઓ કરે છે અને તે બેટ્સમેન યોગ્ગા-છગ્ગા ફટકારે તો

જ તેની બેટીંગ સાચી.

આપણે એવું માનીએ છીએ કે નિમિત્તની અસર થઈ જાય માટે ઉપાદાનને દૂર લઈ જાઓ પણ આવું ન હોવું જોઈએ.

આપણે યથાર્થ જ્ઞાનદષ્ટિ અને જ્ઞાનની ક્રિયા શીખવાની છે. આ માટે પળેપળનું નિરીક્ષણ કરવું, અનુપ્રેક્ષા કરવી જરૂરી છે.

જ્ઞાની વ્યક્તિને પ્રતિકૂળતામાં વધારે દુઃખ નથી હોતું અને અનુકૂળતામાં વધારે આનંદ નથી હોતો.

અનુકૂળતા કે પ્રતિકૂળતા ભલેને હજાર હોય પણ અલિપ્ત રહેવાનું છે. અલિપ્ત રહેવા માટેનું અવલોકન કરવું. તેને અનુપ્રેક્ષા કહેવાય છે.

સંજોગો તનને સ્પર્શે પણ મનને સ્પર્શી ન શકે તે અનુપ્રેક્ષા.

આપણે તનથી કંઈ કરતા નથી અને મનથી જેટલું કરીએ છીએ તે કોઈને બતાવી શકતાં નથી.

આપણે તનથી જેટલાં સાધક છીએ, તેના એક ટકા જેટલાં મનથી સાધક બની શકીએ તો આપણું કલ્યાણ થઈ જાય.

આપણે ઉપાશ્રય જવું છે, સામાયિક કરવી છે, ધર્મધ્યાન કરવું છે, ઉપવાસ કરવો છે પરંતુ જેટલી પણ સામાયિક કરીએ છીએ, તેમાંની એક પણ સામાયિક મનથી થઈ જાય તો તે મોક્ષ માટે પૂરતી છે.

પરમાત્માએ કહેલું છે કે કોઈ પણ આત્મા કેવળ અડતાલીસ મિનિટ માટે સમભાવમાં રહી જાય તો અડતાલીસમી મિનિટે તેને કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન થઈ જાય છે.

માટે અડતાલીસ મિનિટની તનની સામાયિકમાં ચાર મિનિટની મનની સાધના કરી લેજો. આટલું થાય તો સમજી લેજો કે તમારો મોક્ષ નક્કી છે, કારણ કે મનની સાધના મળે તેવો એક માત્ર ભવ માનવભવ છે. મનથી સાધના થઈ શકે છે માટે

જ માનવભવની મહત્તા છે.

અનુપ્રેક્ષા એટલે તન, મન અને વચન જ્યાં જોડાયા છે તેનો ચોકી પહેરો કરવો.

જે ઘરના દરવાજે કૂતરો બાંધેલો હોય તે ઘરમાં ચોર સહજતાથી ન જઈ શકે. તેમ અનુપ્રેક્ષા એટલે મનના દરવાજે ઊભો રાખેલો કૂતરો !

ચોરને જોઈને કૂતરો ભસે ખરો, પણ પછી ચોરને ભગાડવાનું કામ કૂતરાના માલિકનું છે.

તે રીતે ગુરુના વચનનો સ્વીકાર કરવો એટલે આપણાં મનના દરવાજા પર એક ચોકીદાર મૂકવો. જેના મનના દરવાજા પર એક ચોકીદાર હોય તેના મનમાં અયોગ્ય વિચાર આવવાની સંભાવના બહુ ઓછી હોય છે.

અયોગ્ય વર્તનથી બંધાતા પાપો અસંખ્ય હોય છે, પરંતુ અયોગ્ય વિચારથી બંધાતા પાપો અનંત હોય છે.

તનની ચોકીદારી કરનારા લોકો જગતમાં ઘણાં હશે પણ મનની ચોકીદારી કરી શકનારા લોકો ઓછા હોય છે. તનની ચોકીદારી કરવા માટે આપણે બહુ સાવધાન હોઈએ છીએ, પણ આપણાં ભાવોમાં કોઈ વિભાવ ન આવે તેની ચોકીદારી કરવી તે મહત્વની વાત છે.

ધ્યાનસ્થ એક મુનિ સિંહની ગુફાના દરવાજા પર ધ્યાનસ્થ હતાં અને એક મુનિ કૂવાના કાંકા પર હતાં અને ત્રીજા મુનિ એક વેશ્યાના ઘરે ! આ મુનિ કૂવાના કાંકે ચાર મહિના સુધી ધ્યાન કરીને પાછા આવ્યાં. પેલા મુનિ સિંહની ગુફાના દરવાજે બેસી, આહાર કે પાણીનું ટીપું પણ લીધા વગર, ચાર મહિના સુધી ધ્યાન કરીને પાછા આવ્યાં અને ત્રીજા મુનિ કોશાના ઘરમાં ચાર મહિના રહીને પાછા આવ્યાં.

આ ત્રણમાંથી પહેલાં ધન્ય.

બીજા ધન્યાતિધન્ય.

અને ત્રીજા માટે કોઈ શબ્દ ન વાપરી શકાય એટલું અદ્ભૂત !

આનું કારણ શું ?

પહેલી વ્યક્તિને તેનું તન કોઈ ખાઈ ન જાય તેની બીક હતી.

બીજી વ્યક્તિને તેનું તન પડી ન જાય તેની બીક હતી.

પરંતુ ત્રીજી વ્યક્તિને મન ક્યાંય ભટકી ન જાય તેનો ભય હતો. તેને મનથી સાધના કરવાની હતી. મનનું ધ્યાન રાકવાનું હતું કેમકે સામે મનને લોભાવનારું નિમિત્ત હતું. જ્યારે મન સાધનાની ક્રિયામાં જોડાય છે ત્યારે તેને જ્ઞાનની ક્રિયા કહેવાય છે.

શાસ્ત્રમાં આવે છે કે જ્ઞાનની ક્રિયાથી મોક્ષ થાય છે.

કાયાની ક્રિયા તિર્યચ અવસ્થામાં પણ થઈ શકે છે, પરંતુ જ્ઞાનની ક્રિયા માત્ર માનવસ્થામાં જ થાય છે. મનથી જ્ઞાનની ક્રિયા માનવભવમાં જ કરી શકાય છે. બાકીના ભવમાં કાયાથી ક્રિયા કરવી પડે છે.

જ્ઞાનની ક્રિયા એટલે ચોકીદારી.

ચોકીદારી એટલે પોતાના ગમા-અણગમા, રાગ-દ્વેષનું ધ્યાન રાખવું અને ચોકીદારી કરીને ધીમે ધીમે તેનાથી પર થવાની પ્રક્રિયામાં જોડાવું એટલે પ્રજ્ઞાની પ્રક્રિયા.

પ્રજ્ઞાની પ્રક્રિયા કરનારો સાધક જ પરમ તત્ત્વને પામી શકે છે, પરંતુ તેનો અર્થ એવો હરગીજ નથી કે તમે કાયાની ક્રિયાને છોડી દો. કેમકે કાયાની ક્રિયા જ મનની ક્રિયા માટેની કેળવણી બને છે.

કાયાને કેળવવાની હોય અને મનને ઘડવાનું હોય.

કાયાને કેળવવાની શા માટે ?

નિરીક્ષણ કરતા જાવ અને ધીમે ધીમે પ્રતિકૂળતાને પચાવવાની પ્રક્રિયા કરો. આજ સુધી અનુકૂળતાને આવકારી, હવે પ્રતિકૂળતાને આવકારીને તેને પચાવો. તે તમારી સાધનાની પ્રક્રિયા બની જશે.

ઉપવાસ કરવો ખોટો નથી પરંતુ ઉપવાસની સાથેસાથે અંતરમાં વાસ કરીને

અંતરનું નિરીક્ષણ કરતાં કરતાં અનુપ્રેક્ષા પણ જરૂરી છે.

કેવળ ઉપવાસ એટલે ચાસણી વગરની કોરી ઝ લેબી. ઉપવાસની સાથે જ્ઞાન, ધ્યાન, ચિંતન, મનન અને સાધના એટલે ચાસણીવાળી ઝ લેબી.

માટે નક્કી કરો કે મારે અનુપ્રેક્ષામાં રહેવું છે. બીજાની સાથે વાત કરતાં કરતાં પણપોતાની જાતનું નિરીક્ષણ કરતા રહો કે હું આ બોલ્યો તે તેને આટલું ગમ્યું છે, તેને ગમ્યું તે મને ગમ્યું છે, એટલે મેં કર્મો બાંધી લીધા.

લોકોના ગમાને આપણે ગમાડવો એટલે આપણે કર્મોને ગમાડવા. લોકોનો ગમો આપણને ગમવા લાગે અને લોકોનો અણગમો આપણને અણગમો કરાવવા લાગે એટલે સમજી લેવું કે આપણે કર્મોને આવકારી દીધા.

કર્મબંધનની ક્રિયાને જે હટાવી શકે તેને જ્ઞાનક્રિયા કહે છે.

કાંટાનું મારણ કાંટો હોય છે, તેમ ક્રિયાનું મારણ ક્રિયા હોય છે. કર્મનું મારણ સત્કર્મ હોય છે.

યાદ રાખો કે આ મનોરંજનનો નહીં, મનોમંથનનો વિષય છે.

મંથન એટલે ઝેરણી.

અને આ ઝેરણીને પાણીમાં નહીં, પરંતુ દહીંમાં જ ફેરવવાની હોય. ઝેરણીથી વલોવવાનું કામ થયું એટલે તેમાંથી સાર સાર હતું. તે બધું બહાર આવી ગયું. અને સારરૂપે જે બહાર આવ્યું તેને પ્રજ્ઞાની ગરમી વડે તપાવવાનું છે.

કેવળ માખણ મેળવવાનું નથી, કેમકે માખણ બહુ બહુ તો બે દિવસ સુધી ટકે પરંતુ પ્રજ્ઞાના તાપ વડે આ શબ્દોના નવનીતને તાપવાનું છે અને તેમાંથી ઘી બનાવવાનું છે અને ઘી વરસોવરસ ટકશે.

એટલું સમજી લો કે -

વ્યાખ્યાન દૂધ જેવું હોય છે.

વાંચણી દહીં જેવી હોય છે.

વાંચાણીના શબ્દોને વલોવતાં તેમાંથી અર્થરૂપી નવનીત નીકળે છે. આ અર્થમાંથી સારતત્ત્વોને આપણે અલગ પાડી દઈએ, તેને ઘી કહેવાય.

અને આ ઘી વરસો સુધી ટકે.

દૂધ સારું કે ઘી ?

કેવળ દૂધ હશે તો ઉપાશ્રયમાંથી બહાર જતાં જ તે બગડી જશે. તેમાં કૃપાનું મેળવણ ઉમેરો તો તે દહીં બનશે અને દહીં બને એટલે તેમાંથી નવનીત બન્યા વગર રહે નહીં.

આમ પરમાત્મા કહે છે કે અનુપ્રેક્ષા કરતાં કરતાં, આત્માનું અવલોકન કરતા રહો.

“હે નાથ ! મારું શું થશે ?”

દિવસમાં પાંચ-દસ વખત આત્માને આ વાક્ય કહેવાનું રાખો.

કોઈ પણ પ્રવૃત્તિ, કોઈ પણ ઘટના કે કોઈ પણ પ્રસંગ બને છે તેની છાપ, તેની અસર આપણાં મનમાં, આપણાં વચનમાં અને આપણી કાયામાં પ્રસરતી રહે છે.

વ્યક્તિ કોઈ પણ રાગદ્વેષનો ભાવ કરશે ત્યારે રાગ કે દ્વેષ એક સમયનો નથી હોતો, કોઈ પણ વ્યક્તિ કોઈ પણ રાગ કે દ્વેષનો ભાવ એક સમય માટે કરી શકતી ન નથી. તમને ખબર નહીં હોય કે કર્મબંધન હંમેશાને માટે એક સમયનું જ હોય છે. કર્મબંધન ક્યારેય એક સમયથી વધારે સમયનું હોતું જ નથી. દરેકેદરેક સમયના કર્મબંધન અલગ અલગ હોય છે. એક આંખના પલકારામાં પણ અસંખ્ય સમય હોય છે અને દરેકે દરેક સમયનું કર્મબંધન અલગ-અલગ હોય છે.

એક બુંદીનો લાડવો અનેક બંદીનો બનેલો હોય તેમ એક સમયમાં, આંખના એક જ પલકારામાં તમે બાંધેલા કર્મ કેટલાં ? તેમને ગણવામાં આવે તો ગણી પણ ન શક્યા..!

એક સાથે નાગરવેલના બરસો પાન હોય અને ઉપરથીકોઈ એક ભાલો મારે

તો એક સેકન્ડમાં તો ભાલો બધા પાન વીંધીને નીચે આવી જાય. પણ જો, ઉપલું પાન વીંધાયું ન હોય તો નીચેનું પાન વીંધાય ખરું ? અને તેની નીચેનું પાન ન વીંધાય, તો તેની નીચેનું પાન વીંધાય ? અનુક્રમે એક પછી એક પાન વીંધાયા હશે કે એક સાથે બધાં પાન વીંધાયા હશે ?

એક પછી એક બધાં પાન વીંધાયા હશે, છતાં આપણી દ્રષ્ટિને શું લાગ્યું કે એક સેકન્ડમાં બધું વીંધાઈ ગયું.

તેવી રીતે આંખના એક પલકારામાં સમય કેટલો ?

અસંખ્ય...!

એક મિનિટના સમય કેટલાં...?

અસંખ્ય ગુણ !

એક કલાકના સમય કેટલાં...?

અસંખ્ય ગુણ !

એમ, એક કલાક, એક વરસ, એક સો વરસ, એક હજાર વરસ, એક અબજ વરસ, એક અબજ જન્મ વરસ. આગળ વધીને એક ઉત્સર્ગ પેઢી. એક આખી અવસર પેઢી, કેટલા સાગરોપમ ?

લાખો સાગરોપમ, કરોડો સાગરોપમ અસંખ્ય સાગરોપમ, અસંખ્ય સાગરોપમને ગુણી નાખવામાં આવે, તો ગણી નાખો કેટલો સમય થાય ?

આંખના પલકારામાં અસંખ્ય સમય તો, એક કલાકનો કેટલો સમય ? એક કલાકના આટલા, તો એક વરસના કેટલાં ?

એક વરસના આટલા, તો એકસો વરસના કેટલાં ?

એકસો વરસના આટલા, તો એક હજાર વરસના કેટલાં ?

એક હજાર વરસના આટલા, તો એક અબજ વરસના કેટલાં ? એવા અબજો અબજ વરસ પસાર થઈ ગયાં, તેનો સમય કેટલો ?

એક સમયમાં, અગિયારમા પાંચ વાગ્યે બાંધેલા તમારા કર્મો આ બધાં કરતાં અનેકગણા વધારે છે અને તેનો નિયમ પાછો કેવો !

દર એક સમયે આટલા બંધાય છે, બીજા સમયે આટલા બંધાય છે. તો આંખનો એક પલકારો કર્યો ત્યાં સુધીમાં તમે આ પ્રમાણે એક-એક ખાના ગણતા જાવ તો તમે અસંખ્ય ખાના ભરી દીધા...! તો એક કલાકમાં કેટલાં ? એરસના કેટલાં ? એક હજાર વરસના કેટલાં ? અસંખ્ય ભવોના કર્મો કેટલાં ? અસંખ્યતા ભાવોમાં તમે જેટલાં કર્મો બાંધ્યા હોય તે કર્મોનો જથ્થો કેટલો ?

ભગવાન કહે છે કે ખાલી ભાવથી તમે “નમો અરિહંતાણું” બોલો તો અસંખ્ય ભવોના અસંખ્ય વરસોના બધાં કર્મો ખપી જાય !

મે તમને બંને સામસામે આપી દીધું છે. એક સમયમાં બંધાતા કર્મો આટલા, તો તેની સામે ભાવપૂર્વક “નમો અરિહંતાણું” બોલ્યા, એટલે અસંખ્ય વરસોના કર્મો ખપી ગયાં !

માટે એમ કહેવાય છે કે, “પરમાત્માનો ધર્મ તે દ્રવ્યધર્મ નથી, દ્રવ્ય કરતાં અનંતગુણો ભાવધર્મ છે. એક જ વખત ભાવપૂર્વક “નમો અરિહંતાણું” બોલવાનો અને તે પણ ભાવથી તો જ તે ફળે.

પ્રેક્ષા થતી હોય, અવલોકન થતું હોય, આત્મા આત્માને જોતો હોય અને આત્મા પરમાત્મા પ્રત્યેની આત્મિયતાના ભાવથી “નમો અરિહંતાણું” બોલતો હોય તો અસંખ્યાતા કર્મોને ખપાવી દે !

તેનો અર્થ શો થયો ?

તમારી અનુપ્રેક્ષાનું મહત્વ કેટલું ?

ભગવાન કહે છે કે એક વખત આત્મા, આત્માને જુએ એટલે અનંતા ભવના કર્મને ખપાવી દે !

એક વખત હું મારા આત્માને મળું અને અનંતાભવના કર્મને ખપાવી દઉં. તો

આત્માનો લોકોને મળવામાં લાભ છે કે આત્માએ આત્માને મળવામાં લાભ છે ?

કહેવાય છે કે તિર્યચો મોક્ષમાં ન જઈ શકે, દેવલોકના દેવો મોક્ષમાં જઈ ન શકે, નરકલોકના નારકીઓ મોક્ષમાં ન જઈ શકે પણ માત્ર મનુષ્યલોકના માનવી મોક્ષમાં જઈ શકે છે કારણ કે, માત્ર માનવી પાસે જ જ્ઞાન અને સમજ છે કે આત્મા આત્માને મળી શકે છે.

આત્મા આત્માને મળી શકે છે, આત્મા આત્માને જાણી શકે છે, આત્મા આત્માને જોઈ શકે છે, તેવો ભવ માત્ર એક જ છે. આ ભવમાં પરમાત્માને મળી શકાય છે, પરમાત્માને પામી શકાય છે, પરમાત્મામાં ભળી શકાય છે અને પરમાત્મામય બની શકાય છે. આત્મા એક વખત આત્માને મળે એટલે પરમાત્મા આપણી પર પ્રસન્ન પ્રસન્ન થઈ જાય છે.

તમે બોલો છો ‘ તિત્થયરામે પસીયંતુ’

‘હે તીર્થંકર ભગવાન ! મારા પર પ્રસન્ન થાઓ !’

કોના પર તીર્થંકર ભગવાન પ્રસન્ન થાય છે ?

તીર્થંકર ભગવાન તે જ વ્યક્તિ પર પ્રસન્ન થાય છે જે પોતાના આત્માનું અવલોકન કરતો હોય, અનુપ્રેક્ષા કરતો હોય પોતાના આત્માનું ધ્યાન કરતો હોય.

જે આત્મા આત્માનું ધ્યાન રાખતો હોય, તેને અનુપ્રેક્ષત્રાવાળો આત્મા કહેવાય અને અનુપ્રેક્ષાવાળા આત્મા માટે આગમમાં શબ્દ આવ્યો છે કે, “ચાઝરંત-સંસાર-કંતારં ચિપ્પામેવ વીઙ્ગવયઙ્ગ ।” - ચર્તગતિરૂપ, સંસાર-કંતાર-અટવીને જલ્દીથી પાર કરીને મોક્ષ પ્રાપ્ત કરે છે.

આ ભવમાં આપણને પરમાત્માનો ધર્મ, પરમાત્માની સમજ, પરમાત્માનું જ્ઞાન, પરમાત્માના સંસ્કાર મળ્યા છે. આપણે આપણી જાતને સદ્ભાગી માનવી જોઈએ.

પરમાત્માનો ધર્મ મળ્યા પછી તેને સુલભ માની લે તેને માટે પરમાત્માનો

ધર્મ દુર્લભ બની જાય છે અને પરમાત્માના ધર્મને દુર્લભ માનીને એકે એક સેકન્ડ પરમાત્માના ધર્મમાં વિતાવવા માંગે છે, તેના માટે જ પરમાત્માનો ધર્મ સુલભ થાય છે... જેટલી મિનિટ મળી છે તે બધી મિનિટ પરમાત્માના ધર્મ માટે વિતાવવાનો સંકલ્પ કરી, આત્માનું અવલોકન કરતાં કરતાં અનંતા ભવના કર્મોને બપાવીએ અને પરમાત્મામય બનવાનો પુરુષાર્થ કરીએ.

ત્રેવીસમો બોલ

ધર્મકથા

ધર્મક્ષેત્રમાં ધર્મની પ્રાપ્તિ

|| ધમ્મકહાણં ભંતે ! જીવે કિં જણયઈ ? ||
|| ધમ્મકહાણં ણિજ્જરં જણયઈ । ધમ્મકહાણં પવયણં પભાવેઈ ||

‘ધમ્મકહાણ’ શબ્દો અર્થ શો ?

અનુપ્રેક્ષા કરવાવાળી વ્યક્તિ સંસાર ગતિમાંથી નીકળી સીધી મોક્ષ ગતિમાં જાય છે.

અમે તમને વાંચના શા માટે આપીએ છીએ ? અમે તમને વ્યાખ્યાન શા માટે આપીએ છીએ ? અમે એટલે સંતો, મહાસતીજી કે કોઈપણ ધર્મની પ્રચારક વ્યક્તિ ધર્મકથા કરે તો તેનો શો લાભ મળે છે... ?

ભવિષ્યમાં જૈન ધર્મ મળે, આર્યક્ષેત્ર મળે, ઉત્તમકુળ મળે, પરિપૂર્ણ અને નીરોગી કાયા મળે, સાધુ સંતોનો યોગ મળે, વ્યાખ્યાન સાંભળવાનો યોગ મળે, સાંભળ્યા પછી મનન કરવા માટેનું મન મળે, મનન ચિંતન કર્યા પછી તેને આચરણમાં ઉતારી શકાય તેવા ભાવ મળે, આવા બધાં જ પ્રકારના લાભ એક જ કાર્યથી મળી જાય.

વ્યક્તિ ધર્મની કથા કરે, વ્યાખ્યાન કરે, વાંચના કરે, શિબિર ભરાવે, લોકોને ગમે તે રીતે ધર્મક્ષેત્રમાં આકર્ષીને ધર્મના માર્ગે વાળવાનો કોઈ પણ પ્રકારનો પ્રયત્ન કરે તેને પરમાત્માએ ધર્મકથા કહી છે.

ધર્મના પ્રભાવને વધારે તેને 'પ્રભાવના' કહેવાય છે. તમે અહીંથી વાંચાણીના શબ્દોને સાંભળીને ઘરે જશે અને દીકરાને, દીકરીને, તમારા પરિવારની વ્યક્તિને કે આસપાસની વ્યક્તિને હેશો કે મહારાજ સાહેબે કે મહાસતીજીએ આજે આ સમજાવ્યું હતું, તો તે જ ક્ષણે તમને પણ ભવિષ્યમાં જૈનધર્મ મળે તેવા કર્મ બંધાઈ જશે.

પુણ્ય એ અલગ વસ્તુ છે અને ધર્મ એ અલગ વસ્તુ છે. પુણ્યથી મને બહારની અનુકૂળતા મળશે, પણ ધર્મપુણ્યથી મને ધર્મની અનુકૂળતા મળશે.

સંસારને લગતું સાચવવું, સંભળાવવું, ખવડાવવું, હોસ્પિટલમાં દાન આપવું, તે બધાંથી શું થશે ?

માનવતાને લીધે આપેલા દાનથી શું થશે ?

ભવિષ્યમાં તમને ખાવા, પીવા, પહેરવા, ઓઢવાની અનુકૂળતા મળશે...!

આ એક વ્યાખ્યા આપણને બરોબર સમજાયેલી હોવી જોઈએ, કારણ કે મોટાભાગના માનતા હોય છે કે માનવતાનું કાર્ય પહેલાં કરવું જોઈએ અને ધર્મનું કાર્ય પછી કરવું જોઈએ...

પણ આ તેની સમજની મોટી ખામી કહેવાય...

તેણે સમજવું જોઈએ કે માનવતાનું કાર્ય જેટલું જરૂરી છે તેટલું જ ધર્મની પ્રભાવનાનું કાર્ય પણ જરૂરી છે. કારણ કે, ધર્મની પ્રભાવના વગર માનવતાની

પ્રભાવનાનું કાર્ય થઈ શકતું જ નથી...! ધર્મવિહોણી માનવતા હોઈ શકતી જ નથી..!

બીજી રીતે સમજવું હોય તો, ખાવાનું આપ્યું તો તમને ખાવા મળશે. પીવા માટે પાણીની પરબ બંધાવી તો, પીવાનું પાણી મળશે.

પાણી કેવું મળશે ? કાચું કે પાકું ?

કાચું. એટલે કાચું પાણી પીને ફરી પાછું તમે પાપ કરશો..!

વ્યક્તિ પાસે એ ઊંડી સમજ હોવી જોઈએ કે અત્યારનું મારું કરેલું દાન ભવિષ્યમાં મારી પાસે ધર્મ કરાવે તો તે ધર્મદાન કહેવાય અને અધર્મ કરાવે તો તે સાંસારનું પુણ્ય કહેવાય. એટલે સારા સમજી વ્યક્તિનું દાન ધર્મ તરફ વળવું જોઈએ.

ધર્મનો પ્રભાવ વધારે તેને જ પ્રભાવના કહેવાય અને સાંસારિક રીતે અનુકૂળતા વધારે તેને પુણ્ય કહેવાય. પુણ્યમાં અને પ્રભાવનામાં આટલો ફરક છે.

માનો કે તમે જાહેરાત કરાવી કે જે સામાયિક શીખી લેશે તેને હું મારા તરફથી અનુમોદના આપીશ. તો જેટલો સમય વ્યક્તિ સામાયિક ગોખવામાં કાઢશે, તેટલો સમય તે પાપ નહીં કરે અને મનથી, વચનથી, કાયાથી ધર્મમાં જોડાશે... એટલે તમે તેના પુણ્યના પણ ભાગીદાર થયાં અને કેવા પુણ્યના ? ભવિષ્યમાં તમને સામાયિક તરત યાદ રહી જાય તેવા પુણ્યના.

વિશિષ્ટ તવે-સૂતે ! ઉચ્ચગોત્ર પુણ્યનો એક ઉદય એવો હોય છે કે જેનાથી વિશિષ્ટ પ્રકારના તપસૂત્રનો લાભ અને ઐશ્વર્યની પ્રાપ્તિ થાય છે.

તપસૂત્ર એટલે ધર્મનું જ્ઞાન તરત આવડવું. ધર્મનું જ્ઞાન આવડતું હોય તો સામેવાળાને ગમવા લાગે અને સામેવાળાને આચરવાનું મન થવા લાગે !

આપણને એમ થાય કે આપણે એક સામાન્ય પુણ્ય બંધાય છે...

ભવિષ્યમાં આપણને માત્ર ધર્મનું પુસ્તક મળી જવાથી તો આપણે ધર્મ કરવાના નથી એટલે શ્રાવક પાસે વિવેક હોવો જોઈએ કે ભવિષ્યમાં મને માત્ર અનુકૂળતા મળશે તો હું શું કરીશ ?

એક વ્યક્તિને ખાવા જ મળતું નથી તેને પાપનો ઉદય કહેવાય, પણ એક વ્યક્તિને ખાવા મળે છે, પણ માંસાહાર મળે છે, તો તેને શું કહેવાય ?

યાદ રાખો કે પુણ્ય વગર ખાવા મળે જ નહીં.

એકને શાકાહાર અને બીજાને માંસાહાર ખાવાની પ્રેરણા મળી રહી છે. ખાવા તો બંનેને મળે છે, પણ બંને વચ્ચે ફરક શું છે ?

બહુ મોટો ફરક છે.

કર્મની વ્યાખ્યા જેમણે સમજી નથી તેવા જૈન સમાજના મોટાભાગના રૂપિયા ક્યાં જાય છે ?

આવા પ્રકારની માનવતામાં...! માનવતા કરવી ખોટી નથી, પરંતુ માનવતાની સાથે સાથે ધર્મભાવના પણ અવશ્ય હોવી જોઈએ !

ભવિષ્યમાં જે કર્મનો ઉદય પાપકર્મ કરાવવાનો હોય તેને પાપાનુબંધી કહેવાય. જે કર્મનો ઉદય પુણ્યનું કાર્ય કરાવવાનો હોય તેને પુણ્યાનુબંધી કહેવાય અને બંધ પછી પણ જે બંધાવાનો હોય તેને અનુબંધ કહેવાય !

જમવા આપનારને જમવા સિવાય કાંઈ મળતું નથી તે યાદ રાખવાનું, તે જ રીતે પાણી આપનારને પાણી અને વસ્ત્ર આપનારને વસ્ત્ર.

પણ મનથી સુવિચાર થાય, વચનથી સુવિચાર ફેલાય અને કાયાથી સદ્વર્તન થાય તેવા પ્રકારની પ્રવૃત્તિ કરનાર વ્યક્તિને ખાવા, પહેરવા, ઓઢવાથી લઈને બધું જ મળી જાય છે.

પ્રવચનની પ્રભાવના કરવાથી આગામી કાળ માટે ભદ્રકર્મનો બંધ થાય છે.

મન, વચન અને કાયા, સરળતા, ઋજુતા, ક્ષમા અને નમ્રતાના ભાવોમાં રહે તેવા પ્રકારના સંજોગો મળે તેને કહેવાય 'ભદ્રકર્મ !'

પુણ્યશાળી વ્યક્તિ ગમે તેટલો શાંત રહેવા માંગતો હોય, પણ આસપાસનું વાતાવરણ તેને અશાંત કરી મૂકે તેમ હોય તો ?

એમ કેમ બન્યું ? ભદ્રકર્મ બાંધ્યા નથી માટે !

ભદ્રકર્મ બાંધ્યા હોય તેની આસપાસનું વાતાવરણ ગમે તેટલું અશાંત હોય તો પણ તે શાંત રહી શકે છે અને વાતાવરણને પણ શાંત કરી દે છે. જેની પાસે તે પુણ્ય ન હોય તે પોતે પણ અશાંત થઈ જાય અને આસપાસના વાતાવરણને પણ અશાંત કરી દે !

મહાપુરુષની આકૃતિ દેખાયા કરે અથવા તેના પ્રેરણાદાયક શબ્દો આપણાં માનસમાં રમ્યા કરે અને પરિસ્થિતિ આવે ત્યારે આપણને સાવધાન કરી દે તેને કહેવાય છે “ભાવ-પ્રભાવ.”

પરમાત્માનું સાધેલું, પરમાત્માની પાસે આવતા દેવો, પરમાત્માની પાસે બેસતા દેવો, પરમાત્માની દિવ્ય વાણી અને એ વાણીની મધુરતા, એ મધુરતા કાનને અને આંખને ગમ્યા પછી આધ્યાત્મિક દિશા ગ્રહણ કરવે તેને કહેવાય છે ‘દ્રવ્ય-પ્રભાવ.’

જગતનાં મોટાભાગના જીવો પહેલાં દ્રવ્ય પ્રભાવથી પ્રભાવિત થાય છે અને પછી ભાવ-પ્રભાવથી પ્રભાવિત થાય છે. તીર્થંકર પરમાત્માને, સંતોને, આચાર્યોને, કેવલી ભગવાનને, સંઘને કે સંઘપ્રમુખશ્રીથી લઈને સ્વયંસેવકને ધર્મની પ્રભાવના કરવાથી, ધર્મનો પ્રચાર કરવાથી કે લોકો ધર્મમાર્ગે વળે તેવા કાર્યો કરવાથી શું મળે છે ?

તેને નિર્જરાની પ્રાપ્તિ થાય છે.

ઉપાશ્રયમાં કામ કરનાર વ્યક્તિને થાય કે હું છ કલાક માટે રાત દિવસ મહેનત કરું છું, તો મને શું મળે ?

બહારનો કોઈ સંઘ આવ્યો અને તમે પીરસવા માટે ઊભા રહ્યાં, તો પીરસનારને શું મળે.. ?

આગમમાં પરમાત્મા એમ કહે છે કે સૌથી પહેલાં તો અનંત અશુભ કર્મોની નિર્જરા થઈ જાય છે એટલે કે ભવિષ્યમાં આવનારી ઘણી બધી અશુભ દશાઓ ખપવા લાગે છે.

નવરંગપુરા ઉપાશ્રયમાં એક ભાઈ આવતા. તેમની આર્થિક અને બીજી પરિસ્થિતિ એટલી બધી ખરાબ હતી કે જેના કારણે તેઓ મનથી પણ અશાંત હતાં. અમે તેઓને એક કામ સોંપ્યું. અમે કહ્યું કે તારે રોજ આવીને ઉપાશ્રયના અંદરના ભાગોમાં જ્યાં બહેનો પરઠે છે, તે બધું એમનું એમ રહે છે, તો બહુ વાસ આવે છે અને મરદુર પણ થઈ જાય છે. તારે એક કામ કરવાનું, અહીંયા રાખનો ડબ્બો પડ્યો છે. તારે લઈને બધે રાખ છાંટી દેવાની અને ત્યાં બહુ ભીની માટી હોય તો બહાર લઈ જઈ સૂકવી દેવાની..!

એ કહે “મહારાજ સાહેબ ! એવું કામ કરાય ?”

“કેમ ન કરાય ? તેનાથી તને બહુ લાભ થશે.”

તે વ્યક્તિએ એક મહિનો તે કામ કર્યું અને તેનો આખો ચહેરો ફરી ગયો. તેના આત્માને એટલી બધી શાંતિ મળી કે તેણે કહ્યું “મહારાજ સાહેબ ! હું મરવા પડ્યો હતો, પણ હવે જીવવા લાગ્યો છું.” તેણે એમ પણ વાત કરી કે તેના જે લોણદરો હતાં તે બધાં પણ એક પછી એક આવીને કહી ગયેલાં કે તમે શાંતિથી રહેજો. જ્યારે રૂપિયા અપાય ત્યારે આપજો. કંઈ વાંધો નથી.

રકમ પણ કાંઈ નાની નહોતી... ત્રણથી ચાર કરોડ રૂપિયાની હતી. ધીમે ધીમે તેનું માનસ શાંત થવા લાગ્યું. કામ કરવાથી આત્મસંતોષ મળવા લાગ્યો, જેના કારણે તેને ભૂખ પણ લાગવા લાગી. ધીમે ધીમે કઠિન મનઃસ્થિતિમાંથી તે બહાર આવતો ગયો... બહાર આવતો ગયો તેમ-તેમ તેનો ચહેરો આખો બદલાઈ ગયો. હવે તો તે મોટો બિઝનેસમેન થઈ ગયો છે, પણ આજની તારીખમાં પણ તે નવરંગપુરા ઉપાશ્રયમાં જાય ત્યારે આ એક જ કામ કરે છે.

આવા નાનકડાં કામમાં શું મળે... ?

પરમાત્માના ધર્મનું કોઈપણ કામ ક્યારેય નાનું ફળ આપતું જ નથી.

હંમેશાં આપણી પાસે એવા પ્રયોગ હોવા જોઈએ જે આપણને સ્વયંની

અનુભૂતિ કરાવતા હોય.

ધર્મ એટલે વ્યાખ્યાન. વ્યાખ્યાન માત્ર શ્રવણનો વિષય નથી, પણ પ્રયોગનો વિષય છે. પ્રયોગ અમલમાં આવે, ત્યારે આત્માની પ્રગતિ થયા વગર રહેતી જ નથી અને ધર્મનો સાચો અર્થ સમજવો તે દરેક વ્યક્તિ માટે બહુ જરૂરી છે. શ્રાવક સમુદાયની ધર્મસમજ થોડીક વધી જાય તો ઉચ્ચકક્ષાનો શ્રાવકવર્ગ બને.

ધર્મની પ્રેરણા આપવાથી શો લાભ થાય ?

ધર્મની પ્રેરણા શેનાથી મળે ?

વ્યાખ્યાનથી પણ મળે, વાંચનાથી પણ મળે, સંઘના કામ કરવાથી પણ મળે અને બીજા સારા કામ કરવાથી પણ મળે. ધર્મની પ્રેરણાના અનેક અવસરો હોય છે, જેનાથી આપણે બીજાને ધર્મના માર્ગે વાળી શકીએ.

દીપક બીજા દીપકને પોતાની જ્યોત આપે છે. જ્યારે તે પોતે બુઝાવાનો હોય ત્યારે તે અન્યને પોતાની જ્યોત આપી દે છે. કોઈપણ દીપક વર્તમાન પાંચમા આરામાં વાવાઝોડા વગરનો નથી હોતો.

કયું વાવાઝોડું, ક્યારે આ દીપકને બુઝાવી દેશે ? તે કહેવાય નહીં.

કયું વાવાઝોડું ?

મોહનીયકર્મનું વાવાઝોડું.

મોહનીયકર્મ એક એવું કર્મ છે, જે ભલભલાના આત્મામાં જાગેલા જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને તપના દીપકને બુઝાવી નાંખે છે અને આપણો દીપક બુઝાઈ ગયેલો હશે, ત્યારે આપણે જેને પ્રજ્વલિત કર્યા હશે તેમાંથી જ્યોત લઈને ફરી પાછા આપણે પણ પ્રજ્વલિત થઈ શકીશું.

ધર્મનો પ્રચાર કરવાથી, ધર્મનો પ્રસાર કરવાથી, ધર્મની પ્રભાવના કરવાથી, ધર્મના માર્ગે વાળવાથી, ભવિષ્યમાં ધર્મના માર્ગે વળી શકીએ તેવા પ્રકારના પુણ્યકર્મનો બંધ થાય છે.

તમે જ્યારે કોઈપણ વ્યક્તિને સંસારની ભૌતિક ગણાતી ખાવા, પીવા, રહેવા કરવાની સુખ સુવિધા આપો છો ત્યારે તમને ભવિષ્યમાં ખાવા-પીવા, રહેવા જીવવા મળે તેવી બધી રોટી, કપડાં અને મકાનની સુવિધા મળે છે, પણ જ્યારે તમે વ્યક્તિને સામાયિક કરવાની પ્રેરણા આપો છો, વ્યાખ્યાન સાંભળવાની પ્રેરણા આપો છો, ધર્મના ક્ષેત્રમાં પ્રવેશ કરવાની પ્રેરણા આપો છો, વાંચનામાં આવવાની પ્રેરણા આપો છો, તેનાથી પણ આગળ વધીને તમે તેને તપ અને ધ્યાન, જ્ઞાન અને દર્શનની કોઈપણ પ્રેરણા આપો છો ત્યારે, ભવિષ્યમાં તમને ધર્મ મળે, જૈન ધર્મ મળે, જૈન ધર્મગુરુ મળે, જૈન ધર્મના પુસ્તકો મળે, જૈન ધર્મનું જ્ઞાન મળે અને જૈન ધર્મ આચરણમાં મૂકી શકાય તેવા પ્રકારના શરીરનાં અંગોપાંગ મળે છે.

એલા ઘણાં બધાં જૈન પરિવારો છે કે જેઓ ધાર્મિક હોવા છતાં તેમને ત્યાં અપંગ બાળક જન્મે છે અને તે અપંગ બાળક ઉપવાસ ન કરી શકે, પ્રતિક્રમણ ન કરી શકે અને શારિરીક અપંગતાના કારણે વાંચી પણ ન શકે.

એવું કેમ થયું ?

ઉપાશ્રયમાં એક બાળક આવે છે. તેને ખાવા, પીવા, જીવવા, રહેવાની બધી જાતની સગવડ છે પણ ધર્મ ? નમો અરિહંતાણ..

જૈનકુળમાં જન્મ લેવા છતાં, અઢળક સમૃદ્ધિ હોવા છતાં તેના પિતાશ્રીએ બે દેરાસર બંધાવેલા હોવા છતાં, કરોડો રૂપિયાનું દાન કરવા છતાં, પણ દીકરો કાંઈ જ કરી શકતો નથી.

કેમ ?

કેમકે, ભૂતકાળમાં તેણે ખવડાવ્યું પીવડાવ્યું, પણ ધર્મપુણ્ય કર્યું નથી.

માટે જ માત્ર ખાવાપીવા મળે તેનું મહત્ત્વ નથી. તે તો બિનલાઠેનને પણ મળે છે અને સદામહુસેનને પણ મળે છે.

હું મારી સંપત્તિનો ઉપયોગ ધર્મના પ્રભાવને વધારવા માટે કરીશ તો જ

ભવિષ્યમાં મને ધર્મના પ્રભાવની અનુભૂતિ થવાની છે.

હું ધર્મથી પ્રભાવિત થઈ અંતે ભાવિત થઈશ અને ભાવિત થઈ ગયા પછી સાધના આરાધના કરી શકીશ.

પ્રભાવિત થયા વગર ક્યારેય ભાવિત થવાતું જ નથી.

મંદિરની અંદર એક માણસ આવે છે, તે ભગવાનની મૂર્તિને જુએ છે અને એકદમ ભાવવિભોર થઈ પૂજા અર્ચના કરે છે અને કે જ મંદિરમાં એક ચોર આવે છે, મૂર્તિને જુએ છે અને બધાં ઘરેણાં ચોરીને જતો રહે છે.

બંનેમા ફરક શું છે ? મૂર્તિ એની એ જ છે.

ફરક માત્ર એ જ છે કે મંદિરમાં આવનાર ચોર મંદિરમાં આવવા છતાં પણ પ્રભાવિત નથી થતો. પ્રભાવિત થાય તો તેને એમ થાય કે હું અહીંયા બેસું, ધર્મ ધ્યાન કરું, ધીમે-ધીમે તેનો આત્મા ધર્મના ભાવથી ભાવિત થાય અને ભાવિત થાય તો ધીમે-ધીમે પ્રભાવિત થાય.

પણ ચોરને ભાવ નથી થતો અને ભાવ નથી થતો એટલે તે પ્રભાવિત નથી થતો.

આગમ- ભગવતિસૂત્રમાં વાત આવે છે કે જમાલીકુમારે (પરમાત્મા મહાવીરના જમાઈ) દીક્ષા લીધી ત્યારે એટલો જબરદસ્ત વરઘોડો કાઢેલો કે વરઘોડાને જોઈને કેટલાં બધાં લોકોને ભગવાન મહાવીર પાસે આવવાનું મન થયું અને ભગવાન મહાવીર પાસે આવ્યાં પછી તેમાનાં કેટલાએ દીક્ષા લઈ લીધી, માત્ર વરઘોડો જોઈને !

એમ કહેવાય છે કે અકબર બાદશાહના સમયમાં માતુશ્રી સુજા શ્રાવિકા ચંપાબેનના છ માસના ઉપવાસનાં પારણે જબરદસ્ત વરઘોડો કાઢવામાં આવ્યો. બાદશાહે આ વરઘોડો જોયો અને તેમને કુતૂહલ થયું કે આ શેનો વરઘોડો છે ?

તપાસ કરતાં ખબર પડી કે આ તો છ માસના ઉપવાસનાં પારણાની ભવ્ય શોભાયાત્રા છે. આથી પ્રભાવિત થઈને અકબરે “અમારી પડહુ” વગડાવ્યો. ‘અમારી’

એટલે કોઈપણ જીવને મારવા નહીં અને 'પડહ' એટલે ઘોષણા કરવી.

મારા રાજ્યમાં ક્યાંય પણ કોઈ પણ જીવની હત્યા ન થવી જોઈએ.

આવું ક્યારે થયું ?

વરઘોડાને આપણે આરંભ અને સમારંભ શબ્દથી નવાજી દઈએ તો ?

પરમાત્માનો ધર્મ એકાંતવાદીનો ધર્મ નથી, પરમાત્માનો ધર્મ અનેકાંતવાદી છે. ત્યાં દ્રવ્યનું પણ એટલું જ મહત્વ છે અને ભાવનું પણ એટલું જ મહત્વ છે.

બાહ્ય પ્રભાવનું પણ એટલું જ મહત્વ છે અને આંતર પ્રભાવનું પણ એટલું જ મહત્વ છે. આંતર ભાવિતતાનું પણ એટલું જ મહત્વ છે.

માટે ધર્મના ક્ષેત્રમાં આયોજાતી કોઈ પણ પ્રકારની પ્રક્રિયાને આરંભ-સમારંભ શબ્દથી નવાજી શકાય નહીં.

જે હિંસામાં સ્વાર્થ ભળેલો હોય, તેને આરંભ સમારંભ કહેવાય અને જે હિંસાની પાછળ વિવેક ભળેલો હોય તેને આરંભ સમારંભ ન કહેવાય.

પણ અહીં આપણે દ્રવ્યને નથી જોવાનું. અહીં આપણે ભાવઅહિંસાને જોવાની છે.

પણ વ્યક્તિ ધર્મ તરફ વળી તો તેણે શુભના માર્ગમાં ગતિ કરી અને ધીમે ધીમે શુભ ભાવ કરતાં કરતાં તે શુદ્ધ ભાવમાં આગળ આવી ગઈ.

આરંભ-સમારંભ તો સંસારમાં જ હોય છે. ધર્મના ક્ષેત્રમાં આરંભ સમારંભ હોતો જ નથી.

તમને એ નથી બહર કે અમે કે તમે ભલે મોં પર મુહુપત્તી બાંધી હોય છતાં બોલવાથી અને બોલવાની સાથે થતી મારા હાથની એકે એક પ્રક્રિયાથી અસંખ્ય વાયુકાયના જીવોની હિંસા થાય, થાય અને થાય જ છે.

પ્રથમ તો હિંસાને આપણે સમજવી પડશે.

હિંસા છે તે વાત સારી, પણ તેની સાથે કાર્યનો હતુ શો છે તેનું પણ ધ્યાન

રાખવું જોઈએ...!

સસરા જુએ કે મારી વહુ બળી રહી છે. વહુ બળે છે, છતાં તેને હાથ ન લગાડાય તેવા નિયમને જડતાથી પકડી રાખે અને તેને ઠારવા ન જાય તેને શું કહેવાય ?

તેણે નિયમ પાળી લીધો, પણ નીતિ પાળી નથી.

નિયમ પાળ્યો કે વહુને ન અડાય. પણ ક્યારે ન અડાય ? સહજ અવસ્થામાં હોય ત્યારે !

પણ આવી અવસ્થા હોય ત્યારે નિયમ રખાય નહીં.

પરમાત્મા મહાવીરસ્વામી પણ જ્યારે વિહાર કરતાં હોય ત્યારે એક પગ ઊંચો કરી નીચે મકે તો તેમાં શું થાય ?

પરમાત્મા કહે છે કે પરમાણુ માત્ર અહીંથી ત્યાં જાય તો પણ અસંખ્ય જીવની હિંસા વગર ન જાય. તો પછી પદ ઉપાડીને મૂકે ત્યારે જીવો મરે કે ન મરે ?

અવશ્ય મરે...! પણ તેને અશક્ય પરિહાર કહેવામાં આવે છે.

પરિહાર એટલે રોકવું.

અશક્યપરિહાર એટલે કે જેને રોકી શકાય તેવું નથી તે.

શ્રાવક પાસે દરેક વાતની (Clarity) સ્પષ્ટતા હોવી જોઈએ કે આ વસ્તુ આમ હોય અને માટે હું આમ કરું છું.

ગોખાણીયું જ્ઞાન ન હોવું જોઈએ !

જે કરે, જ્યાં કરે, જ્યારે કરે અને જેવું કરે તે દરેકમાં તેનો સંપૂર્ણ વિવેક હોવો જોઈએ કે આ કેટલું યોગ્ય છે અને આ કેટલું અયોગ્ય છે ?

ધર્મની પ્રભાવના શેનાથી થાય ?

ધર્મની પ્રભાવના એક તરફ દ્રવ્યથી થાય અને એક તરફ ભાવથી થાય.

તમે પ્રભાવનામાં એક જાણને લાડવો આપો અને એક જાણને પુસ્તક આપો.

આ બંનેમાં ફરક શું ?

તમને બંધાતા પુણ્યમાં ફરક શું... ?

ઘણાંને એમ થાય કે પુસ્તકની પ્રભાવના કરીએ અને તે એમને એમ પડી રહે, તો અશાતના ન લાગે ?

તે માન્યતા ધરાવનારને ખબર નથી કે તમે પુસ્તકની પ્રભાવના કરી અને કોઈએ એક ક્ષણ માટે પણ તે પુસ્તક ખોલીને એક અક્ષર પણ વાંચી લીધો તો તેનાથી તેણે અનંતાજ્ઞાનાવરણીય કર્મોને ખપાવી દીધા અને તમે તે વંચાવવામાં સહાયક બન્યાં એટલે તમન પણ અનંત જ્ઞાનાવરણીય પાપકર્મ ખપાવવાની અનુમોદનાનો લાભ મળી ગયો.

અને જ્યારે જ્યારે પણ તે પુસ્તકને ખોલશે અને વાંચશે તે સમયે પણ તમને અનુમોદનાનો લાભ તો મળવાનો જ છે.

અહીંયા તમે “આગમદર્શન” મૂક્યું. જે તમારા માટે સહજવસ્તુ હશે પણ અમારા માટે અસામાન્ય ઘટના છે.

આગમ શ્રીઉવવાઈ સૂત્રમાં વાત આવે છે કે પરમાત્માનું કે પરમાત્માના એક પણ આગમનું નામ લેનાર વ્યક્તિના અનંતાભવના અનંતા સંચિત પાપકર્મો ખપી જાય છે.

અમે એવી બાળકોને પણ જોયેલા છે જેમને શ્રી ભગવતીસૂત્ર ગોખવીએ તો તેઓ કહેશે કે મહારાજસાહેબ ! આવું નહીં, બીજું કંઈક સારું શીખવાડો ને !

કેમ તેને તેવો ભાવ થયો ?

કારણ કે પરમાત્માના ધર્મનો એક પણ અક્ષર ન વાંચી શકાય તેવા પ્રકારના ભયંકર પાપકર્મ તેના બંધાયેલા છે. તમે અહીંયા અક્ષર વાંચવાની જે અનુકૂળતા આપી અને તે અક્ષરને તે વાંચી ગયાં એટલે ભૂતકાળના, અનંતા ન વાંચી શકાય તેવા કર્મો હતાં તે ખપી ગયાં અને ભવિષ્યમાં તેને વાંચવાની બધી સામગ્રી સામેથી મળે તેવા પુણ્ય બંધાઈ ગયાં !

પરમાત્માનો ધર્મ અને ધર્મની સાધના સામાન્ય છે જ નહીં, કારણ કે અબજો જીવોમાં એકાદ જીવને આ ધર્મ મળે છે.

એક પણ જીવની હત્યા કરવી નથી... એક પણ જીવને મારવો નથી અથવા બળદ ઉપર વજન નાંખવું નથી અથવા તો કોઈ રહસ્યને ખોલવા નથી, આવી સૂક્ષ્મ વાત કરી હોય તેવો ધર્મ કયો ?

સૂક્ષ્મમાં સૂક્ષ્મ રહસ્યની વાત કરી હોય તેનો માત્ર ભારતમાં જ નહીં પણ સમગ્ર વિશ્વમાં ધર્મ કયો ?

માત્ર જૈન ધર્મ જ છે...!

મેં તો બધાં જ ધર્મના, મોટાભાગના લગભગ બધાં જ પુસ્તકો વાંચેલા છે, પણ જે જૈન ધર્મમાં છે તે ક્યાંય નથી. આપણો ધર્મ છે, આપણું શાસ્ત્ર છે માટે સારું છે, તેવું નથી. અમે દીક્ષા લીધા પહેલાં એકએક ધર્મના શાસ્ત્રોનું વાંચન અને સંશોધન કરેલું છે પણ જૈન શાસ્ત્ર અને જૈન ધર્મ જેવો સૂક્ષ્મ અને શ્રેષ્ઠ ધર્મ એક પણ નથી.

આપણે પુસ્તકની અને લાડવાની પ્રભાવનાની વાત કરતા હતાં. લાડવાની પ્રભાવના કરશે તેને શાકાહારી ભોજનવાળા કૂળમાં જન્મ મળશે. પણ માત્ર કોઈ વસ્તુ લઈને કોઈને જમવા આપી દીધી તો તેને જમવા મળશે પણ શાકાહારી કે માંસાહારી તે નક્કી ન કરેવાય.

એટલે ઉપાશ્રયમાં કોઈએ સંઘજમણ કર્યું તો શો લાભ થાય ?

ભવિષ્યમાં તેને શાકાહાર જ મળે તેવા પ્રકારના પુણ્યો બંધાય છે અને તેણે કોઈને ન જમાડ્યાં તો ભવિષ્યમાં ભિખારીપણાનો જન્મ થાય અને જમવા જ ન મળે તેવા પ્રકારનું પાપ બંધાય.

તમારી અનુકૂળતામાં જગતને ભાગીદાર બનાવો છો ત્યારે જગત તમને અનુકૂળતા આપે છે અને તમારી અનુકૂળતામાં જગતને ભાગીદાર બનાવતા નથી ત્યારે તમને પ્રતિકૂળતા મળે છે.

અનુકૂળતા હોવી તે પુણ્યનો ઉદય પણ અનુકૂળતા વાપરતા ન આવડી તો પાપનો ઉદય.

રૂપિયા હોવા તે પુણ્યનો ઉદય, પણ રૂપિયાને ધર્મક્ષેત્રમાં, સારા ક્ષેત્રમાં વાપરી ન શકવા તે પાપનો ઉદય.

પ્રભાવના કોણ કરી શકે ?

પોતાની પાસે હોય તે બીજાને આપી શકે.

પણ અમારી પાસે તો રૂપિયો હોય નહીં, તો અમે કેવી રીતે પ્રભાવના કરીએ? રૂપિયાવાળા તો રૂપિયા વાપરી શકે પણ ન રૂપિયા ન હોય તે શું કરે ?

પરમાત્માએ કહ્યું છે કે તારી પાસે ત્રણ પ્રકારની સંપત્તિ છે. જ્ઞાન સંપત્તિ, સમયની સંપત્તિ અને ત્રીજી દ્રવ્ય સંપત્તિ ! તારી પાસે જે હોય તેની પ્રભાવના કર, તેજ ધર્મ છે.

તમારી પાસે દ્રવ્ય સંપત્તિ છે અને અમારી પાસે જ્ઞાન અને સમયની. અમે તમને જેટલો સમય આપીએ છીએ તેમાં પણ અમને તથાપ્રકારની પુણ્ય પ્રભાવનાનો લાભ મળતો હોય છે, એટલે સંતોની એક-એક મિનિટ કિંમતી હોય છે.

આપણે સંતો પાસે જઈએ ત્યારે તેમની વાણી સાંભળવી જોઈએ. અથવા ધર્મને લગતી વાતચીત કરવી જોઈએ. તમારા સંસારને લગતી વાતચીત કરાય નહીં. તમારે કોઈ પ્રોબ્લેમ હોય તો ટૂંકાપણમાં ઓછામાં ઓછા શબ્દોમાં રજૂ કરવો જોઈએ.

કારણ કે સંતો જાણતા જ હોય છે કે આને આ પ્રકારનો પ્રોબ્લેમ છે, તો આ પ્રકારનું સમાધાન હોવું જોઈએ. તેની પાછળ વાતચીતમાં સમય બગાડાય નહીં.

ઘણીવાર એવું બને છે કે ઘણાં કલાક સુધી વાતચીત કરતા હોય પણ તેમાં કંઈ સાર હોય નહીં અને છતાં અમે તેને કહી પણ શકતાં ન હોઈએ કે ભાઈ ! તું હવે જરાક ખમી જા !

કેમ ?

અમારી એક-એક મિનિટ કિંમતી છે.

આપણને અનુકૂળતા મળે તે અગત્યનું નથી, પણ ધર્મની અનુકૂળતા મળે તે અગત્યનું છે, પાસે રૂપિયા ઓછા હશે તો ચાલશે.

ઘણી વખત ઘરમાં વાત થતી હોય છે કે પૈસા નહોતા ત્યારે બધાં શાંતિથી રહેતા હતાં પણ પૈસા વધ્યા છે છતાં જાણે શાંતિ નથી. મહારાજ સાહેબ ! અમે બે બેડરૂમના ઘરમાં રહેતા હતાં ત્યારે બહુ શાંતિ હતી. બધાં શાંતિથી સંપીને રહેતા હતાં. જેમ રૂપિયા વધતા ગયાં તેમ ફ્લેટ મોટા થતાં ગયાં, ગાડીઓ વધતી ગઈ પણ મનની શાંતિ હણાઈ ગઈ.

અનુકૂળતા મળવી પુણ્યનું કાર્ય છે પણ ધર્મની અનુકૂળતા મળવી તે પ્રભાવનાનું કાર્ય છે. આપણને સગવડતાઓ મળે પણ તેનાથી વિશેષ ધર્મની અનુકૂળતાઓ મળે તે વધુ મહત્વનું અને અગત્યનું છે.

પ્રભાવનાનું કાર્ય તમારી સગવડતા વધારવાનું નહીં, પણ શાંતિ વધારવાનું છે.

ઘરની દિવાલોમાં જે કલર લગાડેલા હોય તે કલર એવા ભડક લગાડેલા હોય કે મનને ક્યાંય શાંતિ મળે નહીં અને પછી કહો કે મહારાજ સાહેબ ! મનને ક્યાંય શાંતિ મળતી નથી... ક્યાંથી મળે ?

કારણ કે જ્યારે તે કલરની ગોઠવણી કરી ત્યારે તેનું કર્મ માત્ર અનુકૂળતા આપવાવાળું કર્મ જ હતું. ધર્મની અનુકૂળતા આપવાવાળું કર્મ નહોતું એટલે તેણે બધાં ભડક કલર લગાડ્યાં.

તમારા ઘરનો કલર પણ તમારા કર્મોના કારણે હોય છે અને કર્મોના કારણે જ તમને તેવો કલર લગાડવાની પ્રેરણા મળે છે.

આ જ કલર કેમ ગમ્યો અને બીજો કલર કેમ ન ગમ્યો ? તમારાં કર્મો જ તેવા હતાં કે તમને તેમાંથી અશાંતિ જ અશાંતિ મળે.. !

આપણે જે આપણાં માટે બનાવીએ છીએ તે જ આપણી થાળીમાં પીરસાય છે. કોઈનું બનાવેલું ક્યારેય આપણી થાળીમાં પીરસાતું નથી.

જગતની અંદર આપણને પીરસાય છે તે બધું આપણે ભૂતકાળમાં આપણાં મનના રસોડામાં જ રાંધેલું છે અને તે જ બધું આપણી આજની જીવનરૂપી થાળીમાં પીરસાય છે.

ઘણાંના ડ્રોઈંગ રૂમમાં એટલાં બધાં શો કેસ લગાડેસા હોય અને ચારે બાજુ વસ્તુ જ વસ્તુ હોય.

જેના ઘરની અંદર ઉપવિધિઓ વધારે તેને ઉપાધિઓ વધારે હોય.

બેઠક રૂમમાં જે વસ્તુઓ હોય તેને બે દિવસ માટે ઘટાડી દો અને જુઓ, બે દિવસમાં તમને એકદમ શાંતિ લાગશે. કેમ ?

તે બધું મળ્યું છે પુણ્યના કારણે, પણ તે બધું છોડવું તે ધર્મપુણ્યના કારણે. શો-કેસમાંથી વસ્તુઓ કાઢી સ્ટોરરૂમમાં મૂકી દો... બે-ચાર વસ્તુ સિવાયની બધી વસ્તુઓ હટાવી લ્યો, તો તમને એકદમ શાંતિનો અનુભવ થશે, કારણ કે વસ્તુ વધારે હતી તેટલું તમારું મન વધારે ખેંચાતું હતું... મન ખેંચાતું હતું પણ સામેથી કંઈ પ્રતિસાદ મળતો નહોતો એટલે મન અશાંત બનતું હતું...

મનનો નિયમ છે. તેને સારો પ્રતિસાદ મળે ત્યાં તેને સુખ લાગે... અને જ્યાં તેને રીસ્પોન્સ ન મળે ત્યાં તેને દુઃખ લાગવા લાગે..

જડ ક્યારેય આપણને પ્રતિસાદ આપતું નથી અને આપે તો કાયમ માટે ટક્તું નથી.

કોઈ પણ દ્રશ્ય નવું હશે ત્યારે સારું લાગશે, જૂનું થવા લાગશે તેમ ઓછું ગમશે.

નવું હોય ત્યાં સુધી કામના હોય અને જૂનું થાય પછી કંટાળો હોય છે. પછી તે વસ્તુ હોય, વ્યક્તિ હોય કે વાતાવરણ હોય.

બહુ ગરમી પછી વરસાદ આવે તો સારું લાગે, પણ સતત વરસાદ આવે તો

એમ થાય હવે આ બંધ થાય તો સારું...

દરેક નવું કામના જન્માવે છે અને જૂનું કંટાળો !

પ્રવચનની પ્રભાવના એટલે પરમાત્માના વચનની લોકોના હૃદયમાં ભાવના ઉત્પન્ન થાય તેવી પ્રક્રિયા. જન સામાન્યનાં હૃદયની અંદર, પરમાત્મા પ્રત્યેનો અહોભાવ જન્મે અને પરમાત્માના પ્રભાવની અનુભૂતિ કરી શકે તેવો કોઈ પણ પ્રયોગ, કોઈ પણ પ્રક્રિયા, કોઈ પણ પ્રવચન, કોઈ પણ કથા, કે કોઈ પણ વાર્તા, તેને કહેવાય છે પ્રવચનની પ્રભાવના.

પ્રવચનની પ્રભાવના ભવિષ્ય માટેની ઉપલબ્ધિનું કાર્ય કરે છે.

પ્રભાવના હંમેશાં પર થકી થાય છે, પર વડે થાય છે, પરને માટે થાય છે અને પરમાત્માની વાણી પહોંચાડવા માટે થાય છે, પણ તે થાય છે તો બધું પર માટે જ.

જે કંઈ શબ્દો બોલીએ તે પણ અંતે તો આપણાંથી પર છે. આત્મા તો અભાષક છે. આત્મા પાસે શબ્દો હોતા જ નથી. આત્મા શરીર સાથે, સંસાર સાથે જોડાયેલો છે માટે તે શબ્દો બોલી શકે છે. આમ, પ્રભાવના પર થકી જ થાય છે, પર વડે જ થાય છે, પરના નિમિત્તથી જ થાય છે, પણ તેનું લક્ષ્ય સ્વનું હોવાથી તેને પ્રભાવના કહેવાય છે.

પ્રભાવના પરથી થાય છે એટલે પરથી થતું હોય તેમાં પુણ્ય પણ બંધાતુ જ હોય છે.

કયું પુણ્ય બંધાય ?

એક પુણ્યને કહેવાય લૌકિક પુણ્ય અને બીજાને કહેવાય લોકોત્તર પુણ્ય.

લૌકિક પુણ્ય એટલે જેમાં સંસારને લગતી વસ્તુઓ, વ્યક્તિ કે સંસારને લગતું વાતાવરણ મળે.

ધર્મને લગતી વસ્તુ, વ્યક્તિ અને ધર્મને લગતું વાતાવરણ મળે તેને લોકોત્તર પુણ્ય કહેવાય છે.

સંસારને લગતું શું મળશે ?

લૌકિક પુણ્યથી મળશે શરીર, શરીરનો દેખાવ, શરીરનો આકાર, ખાવાનું, પીવાનું, પહેરવાનું, ઓઢવાનું. જ્યારે લોકોત્તર પુણ્યથી મળશે ધર્મ, ધર્મગુરુ, ધર્મક્ષેત્ર, ધર્મસ્થાનક, ધર્મની ચોપડી, ધર્મના ઉપકરણો, ધર્મને લગતી સાધનસામગ્રી, ધર્મનું વાતાવરણ, આસપાસમાં ધર્મને લગતાં નિમિત્તો ધર્મને લગતી વ્યક્તિઓની મિત્રતા. ધર્મને લગતું જ બધું મળવું તે છે લોકોત્તર પુણ્ય.

તમને મોટા ઉપાશ્રયમાં રહેવા મળે અને ધર્મ કે અધ્યયન કરવા મળે, તે પણ તમારા પોતાના વિશિષ્ટ લોકોત્તર પુણ્યનો ઉદય છે.

તમને ધર્મસ્થાનક વિશિષ્ટ મળે, તે પણ તમારા ઉચ્ચ ગોત્રના વિશિષ્ટ પુણ્યનો ઉદય છે અર્થાત્ ઉચ્ચ ગોત્રની ઉચ્ચતમ અવસ્થા !

ઘણીવાર ધર્મસ્થાનક તો મળે. પણ નાનકડું હોય, આજુબાજુ બહુ ઘોંઘાટ હોય, વાતાવરણ એકદમ ખરાબ હોય, વાસ આવતી હોય. એટલે કે તેવું વાતાવરણ મળે કે જ્યાં ધર્મ કરવાનું મન હોવા છતાં ધર્મમાં મન રહી ન શકે.

તેને કહેવાય ઉચ્ચ ગોત્રની એકદમ સામાન્ય અવસ્થા.

ઉચ્ચ ગોત્રકર્મ સામાન્ય અવસ્થાવાળું પણ હોય છે અને વિશિષ્ટ અવસ્થાવાળું પણ હોય છે. આપણને તીર્થંકરનો યોગ ન થવો, તે આપણી ઉચ્ચ ગોત્રકર્મની સામાન્ય અવસ્થા છે અને તીર્થંકરનો યોગ થઈ જવો તે ઉચ્ચ ગોત્રની ઉચ્ચતમ અવસ્થા છે.

જૈન ધર્મ મળવો તે પણ ઉચ્ચગોત્ર પુણ્યનો ઉદય છે, પણ તેમાં પણ અવસ્થાઓ છે. તીર્થંકરનો યોગ મળે તે ઉચ્ચતમ અવસ્થા, કેવળીનો યોગ મળે તે ઉચ્ચ અવસ્થા, સામાન્ય સંતોનો યોગ મળે તે તેના કરતાં થોડીક નીચી અવસ્થા અને યોગ જ ન મળે તો નીચ ગોત્રનો ઉદય છે તેમ કહેવાય. ઉચ્ચ ગોત્રનો ઉદય એટલે દેવ, ગુરુ, ધર્મ મળવા, નીચ ગોત્રનો ઉદય એટલે દેવ, ગુરુ, ધર્મ ન મળવા.

ઉચ્ચ ગોત્રમાં જન્મવું તે અલગ વસ્તુ છે અને ઉચ્ચ ગોત્ર પુણ્યનો ઉદય હોવો તે અલગ વસ્તુ છે.

ગોત્ર એટલે શ્રેષ્ઠતા અને ગોત્ર એટલે કુળ. ઘણાંનો જન્મ જૈનકુળમાં થાય, પણ લક્ષણો જૈનકુળ જેવા ન હોય.

કુળ તો જૈનનું મળ્યું છે ફણ કર્મ જૈનના નથી મળ્યાં. જૈનકુળ મળવું તે પુણ્યનો ઉદય છે, જૈનના સંસ્કાર મળવા તે પુણ્યનો ઉદય છે, પણ જૈનના સંસ્કાર મળ્યાં પછી અંદરથી જૈનત્વને ઉગાડવું તે આત્માનો ભાવ છે.

જૈન ધર્મ મળવો ભૂતકાનો ઉદય છે. જૈન ધર્મ કરવો વર્તમાનનો ઉદય છે.

આત્માએ ભૂતકાળમાં કંઈ કર્યું માટે અત્યારે જૈનધર્મ મળ્યો. અત્યારે તે કંઈ નથી કરતો તો ભવિષ્યમાં જૈનધર્મ નહીં મળે.

તેવાને અભવી જીવ ન કહી શકાય. કેમ કે અભવી જીવ તો અનંતા જીવે એકાદ જીવ જ હોય છે. તેવા જીવ તો બહુ ઓછા મળે. આપણે કોઈને અભવી જીવ માનવા જ નહીં. કેમ કે ગમે તેવો અધર્મી વ્યક્તિ પણ ક્યારે ધર્મી બની જાય તે નક્કી નથી હોતું. અભવી તો બહુ જ ઓછા, કોઈક જ હોય. હા ! ધર્મ, દેવ અને ગુરુ મળવા છતાં પણ તેના પ્રત્યે તીવ્ર તિરસ્કારનો ભાવ જન્મે તે અભવીપણું કહી શકાય. તેવું તો હોતું જ નથી. અનંતા ભવી જીવોએ એક જીવ અભવી હોય છે. અનંતા અભવી જીવ છે, પણ તે કેટલાં છે ? અને ભવી જીવો કેટલાં છે તે જુઓ.

એક બટેટામાં અનંતા જીવ હોય, તો દુનિયાભરમાં જેટલાં બટેટા છે તેના જીવો કેટલાં ? અને તેમાંથી અભવી જીવો કેટલાં ?

એક બટેટાની એક સોયની અણી ઇંપર જેટલું બટેટું આવે અને તેમાં જેટલાં જીવ હોય તેના અનંતામા ભાગના જીવો અભવી હોય છે. બસ, એટલાં જ જીવો અભવી હોય છે.

એટલે અભવી કરતાં ભવી જીવો અનંત ગણા છે. ઘણાંના મનમાં એવો પ્રશ્ન

ઊભો થાય કે હું અભવી તો નહીં હોઉં ને ?

એવું વિચારવું જ નહીં. આપણે અભવી છીએ જ નહીં. બધાં ભવી જ છીએ તેમ માનીને ચાલવું. એટલે આપણને કોઈ દિવસ એવો વિચાર આવે જ નહીં. અભવીને તેવો વિચાર ઉદ્ભવતો જ નથી.

વાત પ્રભાવનાની ચાલતી હતી. ધર્મના ક્ષેત્રમાં વ્યક્તિ પોતાના તન, મન, ધન બધું વાપરે ત્યારે શું થાય છે ?

ત્યારે તેને લોકોત્તર પુણ્ય બંધાય છે.

અહીંયા ઉપાશ્રયને વાળવાવાળી વ્યક્તિ શું બાંધે ?

તમને વિશાળ ભવ્ય ઉપાશ્રય મળ્યો અને નાનકડો, ખૂણાનો ઉપાશ્રય કે જ્યાં કોઈ મહારાજશ્રી નથી આવતાં, તેવો ઉપાશ્રય ન મળ્યો.

શા માટે આવું થયું ?

તેનું કારણ એ કે કો'ક ભવની અંદર ક્યાંક પણ તમે આવડા મોટા ઉપાશ્રયને વાળ્યો હશે. આવડા મોટા ઉપાશ્રયને સાફસૂફ કર્યો હશે, આવડા મોટા ઉપાશ્રયની એક એક પાટને લૂછી હશે, આવડા મોટા ઉપાશ્રયની અંદર ક્યાંય પણ એવું અનુમોદન કર્યું હશે કે જેને કારણે તમને અત્યારે વર્તમાનમાં આટલી બધી અનુકૂળતા મળી છે.

અનુકૂળતા આપ્યા વગરની અનુકૂળતા જગતમાં કોઈને મળતી નથી.

પરની અનુકૂળતામાં જ સ્વની અનુકૂળતાનાં બીજ રહેલાં છે અને પરની પ્રતિકૂળતામાં જ સ્વની પ્રતિકૂળતાનાં બીજ રહેલાં છે.

પરને અપાતી એક સેકંડની પ્રતિકૂળતા આપણાં માટે અનંતકાણની પ્રતિકૂળતાનું સર્જન કરે છે. કેમ કે, બીજ હંમેશાં નાનું અને વડલો હંમેશાં મોટો હોય છે.

વ્યક્તિ પુણ્ય શા માટે કરે ?

સ્થાનકવાસી અને દેરાવાસી આ બે પરંપરા એવી છે જે પુણ્યને હેય પણ ગણે છે અને ઉપાદેય પણ ગણે છે.

હૈય એટલે છોડવા યોગ્ય અને ઉપાદેય એટલે ગ્રહણ કરવા યોગ્ય.

પુણ્ય છોડવા જેવું છે કે લેવા જેવું છે ?

ઘણાં લોકો માનતા હોય છે કે પુણ્ય સોનાની બેડી છે અને પાપ તે લોખંડની બેડી છે. માટે પુણ્ય પણ છોડી દેવું જોઈએ.

દિગંબર પરંપરાના અમુક પંથને માનતા હોય, તેમની તેવી સ્પષ્ટ માન્યતા હોય છે કે પુણ્ય પણ સોનાની બેડી છે.

પણ હું તમને એમ કહીશ કે પુણ્ય તે સોનાની બેડી નથી પણ સોનાના આભૂષણ છે. પહેરવા હોય ત્યારે પહેરી શકાય અને કાઢવા હોય ત્યારે કાઢી શકાય.

પુણ્ય જ્યારે બપાવવું હોય ત્યારે બપાવી શકાય છે. પુણ્ય આપણને ક્યારેય સંસારમાં અટકાવી શકતું જ નથી. પાપ સિવાય સંસારમાં આપણને કોઈ અટકાવતું નથી. હા ! પુણ્યમાં ભળી જવું તે મોટામાં મોટું પાપ છે.

પુણ્યમાં ભળવું તે પાપ છે, પણ પુણ્ય સોનાની બેડી છે, તેવું માનવું તે આપણી મિથ્યા માન્યતા છે. કેમ કે તે સોનાની બેડી હોય તો તે પણ આખરે એક બંધન છે અને બંધન હોય ત્યાં સુધી મુક્તિ થવાની નથી. પુણ્યને તો વ્યક્તિ ધારે ત્યારે ખાવી શકે છે, તેનું એક ઉત્તમ ઉદાહરણ આગમની અંદર 'કેવલી સમુદ્ઘાત'માં આવે છે.

'કેવલી સમુદ્ઘાત' એટલે શું ?

વ્યક્તિને જ્યારે કેવળજ્ઞાન થઈ જાય, પરમ જ્ઞાન થઈ જાય, પછી તેની પાસે પુણ્યનો જથ્થો બહુ વધારે હોય અને બાકીનાં જે ત્રણ કર્મો વધ્યાં હોય તેનો જથ્થો બહુ ઓછો હોય. ત્યારે તે વ્યક્તિ શું કરે ?

તે પોતાના શરીરમાંથી પોતાના આત્માને બહાર કાઢે અને આખા વિશ્વમાં તેને ફેલાવે. ચૌદ રાજુલોક લાંબા અને પહોળા વિશ્વની અંદર તેનો આત્મા ફેલાઈ જાય છે. આખો આત્મા ફેલાઈ જાય એટલે જેટલાં પણ પુણ્યકર્મ વધારાના હોય તે બધાં કર્મો ખપી જાય અને આ બધાં કર્મો બપાવતાં કેટલી વાર લાગે ? એક આંખના પલકારા

જેટલી ?

ના ! માત્ર આઠ સમય જેટલી !

કેવલીને પોતાનો આત્મા બહાર કાઢી, કર્મને ખપાવી અને પોતાના આત્માને ફરી પાછો શરીરની અંદર મૂકી દેતાં માત્ર આઠ સમય લાગે છે.

એક આંખના પલકારમાં અસંખ્યાતા સમય લાગે અને આવું કરવામાં માત્ર આઠ સમય ! અને આ પ્રક્રિયા ક્યારે થઈ જાય તે તમને કોઈને કંઈ ખબર પડે નહીં.

તેનો અર્થ એ કે પુણ્યને ખપાવવા માટે માત્ર આટલો સમય જ જોઈએ.

બધાંય કર્મોને જો બેડી હોય તો આટલાં સમયમાં તે બેડીને તોડવી અઘરી પડે. બેડીને ખોલતાં પણ વાર લાગે અને તોડતાં પણ વાર લાગે, પરંતુ ઘરેણાંને કાઢો એટલે તરત જ નીકળી જાય.

તેવી રીતે પુણ્ય એક ભારરૂપ છે. પણ કેવું ?

પુણ્ય સોનાના આભૂષણ જેવું છે. પહેરવું હોય ત્યારે પહેરી શકાય અને કાઢવું હોય ત્યારે કાઢી શકાય.

પાપ કેવું છે ? પાપ એ લોખંડની બેડી જેવું છે. તેને આપણે તોડવું જ પડે, ખપાવવું જ પડે. આ સિધ્ધાંતને મગજમાં બરાબર ફીટ કરવાનો છે.

હવે કહો, પુણ્ય છોડવા જેવું છે કે કરવા જેવું છે ?

એક વ્યક્તિ કિનારા ઉપર ઊભો છે, વચમાં મોટી નદી વહે છે અને તેને સામે કિનારે પહોંચવું છે. નાવમાં તે સામે કિનારે પહોંચીને પછી નાવને તે શું કરશે ? નાવને તે છોડી દેશે.

તેવી રીતે, પુણ્ય કેવું છે ? મોક્ષ ન થાય ત્યાં સુધી મોક્ષમાં જવા માટે તે સહાયરૂપ છે, માટે તે ગ્રહણ કરવા યોગ્ય છે ને મોક્ષ થાય એટલે તે આપોઆપ છૂટી જાય. કિનારા પર આપણે પગ મૂકીએ એટલે નાવને છોડવી ન પડે, તે આપોઆપ જ છૂટી જાય છે.

પરમાત્માનાં ધર્મના સિદ્ધાંતોમાં આવે છે કે જીવ સંસારી છે, ત્યાં સુધી તેણે નાવ પકડવા જેવી છે અને કિનારે પહોંચે એટલે નાવ છોડવા જેવી છે.

આપણને માનવ શરીર નહીં મળે તો મોક્ષ નહીં થાય. આર્યક્ષેત્ર નહીં મળે તો પણ મોક્ષ નહીં થાય, ઉત્તમ કુળ નહીં મળે તો પણ મોક્ષ નહીં થાય, સાધુ-સંતોનો યોગ નહીં મળે તો પણ મોક્ષ નહીં થાય અને ભગવાનની વાણી સાંભળવા નહીં મળે તો પણ મોક્ષ નહીં થાય, એટલે આ બધું જ છે તે પુણ્યનો ઉદય છે.

પુણ્યના ઉદય વગર કોઈ પણ વ્યક્તિ પરમાત્માનાં પદને ક્યારેય પામી ન શકે. માનવશરીર વગર ક્યારેય કોઈનો મોક્ષ થાય જ નહીં અને માનવશરીર પુણ્યના ઉદય વગર મળે જ નહીં. એટલે જે લોકો માને છે કે પુણ્ય પણ છોડવા જેવું છે, તેમની તે માન્યતા બરોબર નથી.

આપણે માનીએ છીએ કે આ કિનારે ઊભેલી વ્યક્તિને નાવ ગ્રહણ કરવા યોગ્ય છે અને સામે કિનારે પહોંચી ગયેલી વ્યક્તિને નાવ છોડવા યોગ્ય છે.

નાવ છોડવા યોગ્ય છે તે સો ટકા સાચી વાત છે, પણ કોને માટે ?

મોક્ષમાં પહોંચી જાય તેને માટે.

મોક્ષમાં પહોંચી જાય તેને માટે પુણ્ય છોડવા જેવું છે, કેમ કે સંસારમાંથી મોક્ષમાં જવા માટે પુણ્ય સહાયક માત્ર હતું.

મેં મોટા મોટા ગ્રંથોમાં વાંચેલું છે કે પુણ્ય છોડવા જેવું છે, તે પણ હેય છે, પુણ્ય કરવાથી પણ પુણ્ય બંધાય છે અને તેવું પુણ્ય તો આપણે અનંતવાર કરેલું છે. તેવું પુણ્ય કરવાની કોઈ જરૂર છે જ નહીં. તેવું પુણ્ય કરવાથી સંસાર ઘટતો નથી પણ વધે છે, પણ આપણે તો પુણ્યને, હેય પણ માનીએ છીએ અને ઉપાદેય પણ માનીએ છીએ.

છદ્મરથ છીએ ત્યાં સુધી પુણ્ય ઉપાદેય છે અને કેવલી થઈ ગયાં પછી તે હેય છે.

પ્રવચનથી પ્રભાવના કરવાથી શું થાય છે ?

તેનાથી ભવિષ્યકાળમાં આપણને ધર્મ, ધર્મગુરુ, ધર્મસ્થાનક મળે તેવા પ્રકારના પુણ્યનો બંધ થાય છે.

સામાયિક કરવાથી કયુ પુણ્ય બંધાય ?

સામાયિક પુણ્ય બાંધવા માટે છે કે કર્મ ખપાવવા માટે છે ?

એક સામાયિકમાં ત્રણ લાભ મળે છે.

સામાયિકમાં બેસવાથી આપણે પાપ કરતા નથી, એટલે કે પાપને આવતા આપણે અટકાવી દીધા. જેને આપણી આગમ ભાષામાં કહેવાય 'સંવર.' આવતા પાપને અટકાવવા, તેને 'સંવર' કહેવાય.

આપણે અહીંયા બેઠાં એટલે આપણાં વિચારો, આપણું મન, આપણું વ્યવન, આપણી કાયાએ પાપની પ્રવૃત્તિ ન કરી.

આપણે ધર્મની અંદર પોતાના મનને જોડ્યું એટલે 'કાયાકલેશ' નામનું તપ થયું. સંસાર પ્રત્યેનો રસ ઘટાડવાથી 'રસપરિત્યાગ' નામનું તપ થયું. તમે ઈન્દ્રિયોને ક્યાંય ભટકવા ન દીધી એટલે 'ઈન્દ્રિય પ્રતિસંલીનતા' નામનું તપ થયું. તપથી કર્મો ખપે છે એટલે સામાયિકથી આવતા કર્મો અટકી ગયાં, જૂના કર્મો ખપી ગયાં અને તમે કંઈક સારું સાંભળ્યું, વાંચ્યું, કંઈક સારું બોલ્યા, કંઈક સારું કર્યું એટલે પુણ્ય બંધાયું.

સામાયિકમાં ત્રણ લાભ છે. એક છે પુણ્યનો બંધ. બીજું પાપ ખપવા અને ત્રીજું પાપ અટકાવવા, જેને કહેવાય સંવર.

નિર્જરા, સંવર અને પુણ્યનો બંધ.

આ ત્રણમાંથી તમે શેને માટે સામાયિક કરો છો ?

પુણ્ય માટે, સંવર માટે કે નિર્જરા માટે ?

ઓઈલ મિલનો દાખલો લઈએ. કોઈ પણ ઓઈલ મિલ ખોળ માટે ચાલે કે તેલ માટે ? તેને કોઈ દિવસ 'ખોળ મિલ' કહેવાય ? તેને ઓઈલ મિલ જ કહેવાય. કેમ કે તેની Byproduct છે.

તેવી રીતે આપણે આપણી સાધના આપણાં કર્મોને ખપાવવા માટે, આપણાં કર્મોને અટકાવવા માટે જ કરીએ છીએ, પણ એ પ્રક્રિયા સમયે આપણાં મન, વચન અને કાયાની પ્રવૃત્તિ સારી હોવાથી તેના Byproduct તરીકે આપણને પુણ્ય બંધાય છે.

બોળ માટે કંઈ શીંગદાણા ન પીલાય. તેમ પુણ્ય માટે ક્યારેય સામાયિક કરવાની હોય નહીં.

કોઈ પણ વ્યક્તિ ખેતરમાં ઘઉં ઉગાડે ત્યારે બાજુમાં ઘાસ આપેમેળે ઉગી જ જાય, તેને ઉગાડવું ન પડે.

તેવી રીતે આપણે ધર્મકાર્ય કરતા હોઈએ, ધર્મરૂપી સદ્ગુણોનો પાક ઉગાડતા હોઈએ ત્યારે પુણ્યરૂપી ઘાસ સહજતાથી ઉગી જાય છે.

પુણ્યને ઉગાડવું એટલે પાપને ઉગાડવું.

પુણ્ય કરવાના વિચારથી પુણ્ય કરવું તે પાપ છે.

મને ભવિષ્યમાં અનુકૂળતા મળે તે માટે પુણ્ય કરવાનો વિચાર થાય છે. ભવિષ્યમાં અનુકૂળતા મળે તે માટેની કોઈ પણ પ્રવૃત્તિને પાપ કહેવાય.

અનુકૂળતાની ઈચ્છાને પાપ કહેવાય.

હું જે કંઈ સાધના, આરાધના કરું છું તે શેના માટે કરું છું ?

અમે તો અમારા આત્મામાં લાગેલા કર્મોને ખપાવવા માટે જ કરી રહ્યાં છીએ. કાં નિર્જરા માટે, કાં સંવર માટે. પુણ્ય માટે અમે કંઈ કરતા નથી.

પણ પુણ્યને છોડવા જેવું છે ?

પુણ્યને છોડવા જેવું અને લેવા જેવું પણ છે.

પુણ્ય લેવાઈ જાય તે સહજતા છે અને પુણ્ય લેવું તે પાપ છે.

માનો કે, તમે ગરીબને જમાડો છો તો શા માટે ?

અમે પુણ્ય માટે નથી જમાડતા, પણ સંપત્તિ પ્રત્યેની અમારી મોહભાવના ઘટે, આસક્તિની ભાવના ઘટે, તે માટે આ કાર્ય કરીએ છીએ.

માન્યતાનું શુદ્ધિકરણ વધારે, તેમ ધર્મ પ્રત્યેની આપણી શુદ્ધિકરણની પ્રક્રિયા સૌથી વધારે.

ધર્મ કરવા માટેની આફણી વિચારસરણી જેટલી સાચી, એટલું જ ધર્મનું આચરણ કરીએ તો આપણને લાભ વધારે.

આપણને એકેએક વસ્તુની પૂરેપૂરી ખબર હોય કે આનું આમ થાય ને આનું તેમ થાય, તો આપણે તે વસ્તુને તેવી રીતે જ કરીશું.

આપણે એક જગ્યાએ પહોંચવું છે, આપણે જંકશન પર ઊભા છીએ અને ત્યાંથી ચાર માર્ગ જતાં હોય. એક માર્ગથી દસ મિનિટમાં ત્યાં પહોંચાય, બીજા રોડથી તે જ જગ્યાએ પંદર મિનિટમાં પહોંચાય, ત્રીજા રોડથી વીસ મિનિટમાં પહોંચાય અને ચોથા માર્ગથી પરચીસ મિનિટમાં પહોંચાય છે.

પહેલાં Short-cutમાં કાઢવ આવે છે. બીજા રોડ પર થોડા કાંકરા આવે છે. ત્રીજો રોડ લીસો છે અને ચોથો રોડ એકદમ બરોબર છે. આમ આપણને ચારેચાર વસ્તુઓની ખબર હોવી જોઈએ કે આ રોડથી જઈશું તો ફાસ્ટ ચાલી શકીશું, બીજા રોડથી જઈશું તો ધીમા ચાલી શકીશું, Short-cutથી જલ્દી પહોંચી જઈશું. પણ પગ બગડશે.

ધર્મના ક્ષેત્રમાં પણ આપણને એકેએક વસ્તુની ખબર હોવી જોઈએ કે અહીં પુણ્ય છે અને અહીં પાપ છે, અહીં કર્મ બંધાય છે અને અહીં કર્મ ખપે છે. આ કરવાથી આવું પુણ્ય બંધાય છે અને આ કરવાથી આવા પ્રકારનું પુણ્ય બંધાય છે.

આપણી પાસે જ્ઞાનદ્રષ્ટિ જેટલી વધારે, તેટલી આપણી લાભપ્રાપ્તિ વધારે !

માટે કહેવાય છે કે અજ્ઞાની વ્યક્તિ હજાર વર્ષે જેટલાં કર્મોને ખપાવે, તેટલાં કર્મોને જ્ઞાની વ્યક્તિ એક જ ક્ષણમાં ખપાવે છે.

આ બધું જ્ઞાન શા માટે મેળવવાનું છે ?

આ બધું જ્ઞાન મેળવતાં મેળવતાં શું થશે ?

એક ક્ષણમાં અનંતાકર્મોને ખપાવી શકીએ તેવી સાધના આપણે કરી શકીશું.

એક વખત એક પ્રધાન પોતાની ગાડીમાં જઈ રહ્યાં હતાં. અચાનક ગાડીમાંથી એક વ્હીલ બહાર નીકળી ગયું. ગાડી અટકાવી દેવી પડી. અડધી રાત. રાતના બે થયાં હતાં અને રોડ પરથી કોઈ નીકળે નહીં. કોઈ વાહન પસાર થાય અને તેને ઊભું રાખવા જઈએ તો કોઈ ઊભું રાખે નહીં. બે કલાક સુધી તે લોકોએ બહુ મહેનત કરી. નટ-બોલ્ટ ખુલીને પડી ગયાં હતાં અને પૈડું ફીટ થઈ શકે તેવી કોઈ શક્યતા જ નહોતી. બિચારા એમ ને એમ બેઠાં હતાં.

એટલામાં ત્યાંથી એક ગાંડો નીકળ્યો. તેણે પૂછ્યું, “અહીં શું કરો છો ?”

તેના કપડાં ફાટી ગયાં હતાં, દેખાવ પણ વિચિત્ર હતો કાંઈ ખબર પડતી હોય તેવું પણ લાગતું ન હતું. એટલે તે ડ્રાઈવરે ગાંડાને કહ્યું, “તું તારે રસ્તે જા. તારું કંઈ કામ નથી.”

ગાંડો કહે, “પણ તમે અહીંયા કેમ બેઠાં છો ?”

“ગાડીનું વ્હીલ નીકળી ગયું છે એટલે..!” ડ્રાઈવરે કહ્યું.

ગાંડાએ આમ જોયું, તેમ જોયું, બધું જોઈ લીધું. બધું જોયા પછી તેણે કહ્યું, “વ્હીલને ફીટ કરી દો ને.”

પ્રધાન કહે, “વ્હીલ કેવી રીતે ફીટ કરીએ ? નટ તો છે નહીં !”

ગાંડો કહે, “તેમાં મૂંઝાઈ શું ગયાં ? બાકીના ત્રણ વ્હીલમાંથી એક એક નટ કાઢી નાંખો અને તેને આ વ્હીલ સાથે ફીટ કરી દો. તમારી ગાડી થઈ જશે તૈયાર !”

પેલા લોકોને બે કલાકમાં ન સૂઝ્યું તે તેને એક સેકંડમાં સૂઝી ગયું !

આમ, અજ્ઞાની વ્યક્તિ દસ હજાર વરસે પણ જેટલાં કર્મો ખપાવતી નથી, તેટલાં કર્મો જ્ઞાની વ્યક્તિ એક પળમાં ખપાવી શકે છે.

ઘણાં કહે છે, “મહારાજ સાહેબ ! આટલું બધું શા માટે જાણવાનું ? આટલું બધું શીખીને શું કરવાનું ?”

અરે ભાઈ ! આ બધું એટલાં માટે જાણવાનું કે જ્ઞાન દ્વારા આપણે એક

ક્ષણમાં અનંતા કર્મો ખપાવી દઈશું અને જ્ઞાન નહીં હોય તો અનંત કાળ સુધી ખપાવવાનો પ્રયત્ન કરીશું છતાં તે ખપવાના નથી !

પ્રભાવના હંમેશાં પર થકી જ થાય છે પણ લાભ સ્વને મળતો રહે છે. પ્રભાવના પર દ્રવ્યથી થાય છે, પણ તેનો લાભ સ્વદ્રવ્યને મળતો હોય છે.

ઉપાશ્રયને વાળવાથી શું મળશે ?

ભવિષ્યમાં આટલા વિશાળ ઉપાશ્રયમાં બેસવા મળે અને સામાયિકની આરાધના કરવા મળે તેવું પુણ્ય બંધાશે.

ઉપાશ્રયને સાફસૂફ રાખવો, તેનું ધ્યાન રાખવું, તેમાં ક્યાંય કશો કચરો ન રહે, તેમાં કોઈ વસ્તુ આડીઅવળી ન હોય, તે બધું ધ્યાન રાખવાની ફરજ કોની ?

તે ફરજ છે શ્રાવકોની. માત્ર સંઘની નહીં, માત્ર સંઘના બાર કે પરચીસ સભ્યોની નહીં, પણ આ સંઘમાં પગ મૂકનાર એકએક શ્રાવક અને શ્રાવિકાની જવાબદારી બને છે કે મને પરમાત્માના શાસનનો આ ઉપાશ્રય મળ્યો છે અને અનંતકાળ પછી મળ્યો છે. આના પ્રત્યેની મારી ફરજને હું નિભાવીશ તો જ મને ફરીવાર આવો ઉપાશ્રય મળશે.

અમૃતસરમાં જ્ઞાની ઝૈલસિંઘ માથે તગારું ઉપાડીને કારસેવા કરે છે. તે વખતે તે રાષ્ટ્રપતિ હતાં અને આપણે ?

અહીં ભૂલેચૂકે પણ જાજમ પડી હોય અને તે દિવસે માણસ ન આવ્યો હોય તો ચાર વાગ્યા સુધી તે જાજમ તેમની તેમ રહે.

શ્રાવક અને શ્રાવિકા તરીકે આપણી એ પણ ફરજ છે કે ઉપાશ્રયમાં કંઈ આડુંઅવળું હોવું જોઈએ નહીં અને આ કામ માટે આપણે માણસની રાહ જોઈએ તો સમજી લેવાનું કે ભવિષ્યમાં આપણે તેવા માણસ બનવું પડે તેવા પ્રકારના કર્મમાં આપણે બંધાઈ રહ્યાં છીએ. માણસની રાહ જોનારને માણસ જ બનવું પડે છે તેટલું યાદ રાખજો.

તે માણસને તેવો માણસ શા માટે બનવું પડ્યું ?

કારણ કે ભૂતકાળમાં તેને સારા સંયોગ મળ્યાં હતાં પણ તેનો તેણે સદુપયોગ કર્યો નહીં અને તે પોતાના અહમ્ભાવમાં રહ્યો. એટલે અત્યારે પળેપળે તેનું અપમાન થાય અને અહંકાર ઘવાય તેવા પ્રકારના પાપનો ઉદય થઈ રહ્યો છે.

નોકર સાથે આપણી વાતચીત કેવી હશે ?

“એય, આમ કરી નાંખ. પેલું લાવ. આ લઈ જા.” આપણે તેને આમ કહીશું અને તે બધું સહન કરશે. કેમ ?

કેમ કે તેનાં કર્મ છે.

તેનાં કર્મ આવા કેમ થયાં ?

ભૂતકાળમાં તેણે આ જ કામ કર્યું હતું. ખિસ્સામાં હાથ રાખ્યો હતો અને એક હાથથી ઈશારો કરતો હતો કે, “આમ કરી નાંખો. તેમ કરી નાંખો.”

અત્યારનો અહંકાર ભવિષ્યમાં ક્ષણેક્ષણે અપમાન થાય તેવા પ્રકારનાં કર્મબંધન માટે નિમિત્ત છે. ધર્મક્ષેત્રમાં આપણી ફરજ બની જાય છે કે ધર્મક્ષેત્રમાં કંઈ પણ આડુંઅવળું ન રહે, ધર્મક્ષેત્રમાં આવનારને એમ લાગવું જોઈએ કે આ ઉપાશ્રય એકદમ સ્વચ્છ અને સુઘડ છે. એકેએક શ્રાવક ઉપાશ્રયને પોતાનું માને તો આ સંઘ કેટલો સુંદર હોય ?

પણ આપણે ભૂલ ક્યાં કરી ?

એક વૈધે બે જાતની દવા આપી. એક ચોપડવાની અને બીજી ખાવાની.

પણ દરદીએ શું કર્યું ?

ચોપડવાની દવાને તે ખાઈ ગયો અને ખાવાની દવાને ચોપડી દીધી.

એટલે જેને આપણું માનવાનું નથી તેને આપણે આપણું માનીએ છીએ અને જેને આપણું માનવાનું છે, ખરેખર આપણું છે તેને આપણે આપણું માનતા નથી.

જે ઉપાશ્રય આપણાં આત્મા માટે કાયમી ધોરણે અનંત કાળમાં સહાયક

બનવાનો છે તેને આપણે આપણો માનતા નથી અને ઘરની અંદર એક પોપું ઉખડી ગયું હોય તો આપણે ચૂનો, રંગ અને કારીગરને લાવવા માટે દોડદોડ કરી મૂકીએ છીએ.

ઘરમાં આપણે કંઈ ચલાવતા નથી અને અહીંયા જેવું હોય તેવું ચલાવી લઈએ છીએ.

કેમ કે આપણે અહીં કેટલાં કલાક રહેવું છે ? અહીંયા તો મહારાજશ્રીને રહેવાનું છે, આપણે ક્યાં રહેવાનું છે ? તેમ સૌ વિચારે છે.

જેટલો સમય સંત સતીજીને અહીંયા અશાતા પહોંચે તેની અશાતનાના ભાગીદાર કોણ ?

સંઘપ્રમુખ નહીં, સંઘના ટ્રસ્ટી નહીં, સંઘનો એકએક શ્રાવક તેનો ભાગીદાર બને. આ ક્ષેત્રમાં ક્યાંય પણ કોઈ અશાતના થાય તેવું કાર્ય થવું ન જોઈએ.

તમારી પાસે સંતોની, મહાસતીજીની મૂડી બહુ થોડી છે. આ બાબતે ધ્યાન દોરવાનો હેતુ એ કે શ્રાવક તરીકેની એકએક ફરજ એકએક વ્યક્તિની છે. દરેકને થવું જોઈએ કે સંઘ આપણો, સમાજ આપણો, ઉપાશ્રય આપણો અને તેનું એકએક કામ પણ આપણું !

સંઘ આપણને અનંતકાળ પછી મળે છે, અનંતા પુણ્ય પછી મળે છે. એટલે તે મળ્યા પછી તેની કદર કે કિંમત ન હોય તો તે અનંતકાળ સુધી મળતો નથી, અનંતકાળ પછી પણ મળતો નથી અને અનંતજીવમાં કોઈને મળતો નથી.

માટે સંઘની સેવા પુણ્યબંધનું કારણ છે અને તે પુણ્ય જ મને ભવિષ્યમાં સંઘ અપાવશે.

મને સંઘ નહીં મળે તો પરમાત્માનું શાસન મને ક્યારેય મળવાનું નથી અને પરમાત્માનું શાસન મને નહીં મળે, તો કોને ખબર, કદાચ સદામ હુસેન જેવો કે બિન લાદેન જેવો ભવ મળશે, તે કંઈ નક્કી નહીં.

બસ, આ ભાવને અંતરમાં ધરીશું. આપણે આપણાં થકી સંઘની કંઈ પણ નાનકડી સેવા કરીશું, તો આપણને ભવિષ્યમાં સંઘ અને શાસન મળશે.

ચોવીસમો બોલ

શ્રુતની આરાધના

અજ્ઞાનતાને ઓગાળવાની પ્રક્રિયા

|| સુયસ્સ આરાહણા઼ ણં ભંતે ! જીવે કિં જણય઼ ? ||
|| સુયસ્સ આરાહણા઼ ણં અણ્ણાણં ઁવે઼, ણ ય સંકિલિસ્સ઼ । ||

શ્રુતજ્ઞાનની આરાધના કરવાથી,
વાંચના લેવાથી,
પ્રશ્નપેપર ભરવાથી,
આગમના સારાં પુસ્તક વાંચવાથી,
શ્રુતધર્મની કોઈ પણ જાતની આરાધના કરવાથી,
જીવને શો લાભ થાય છે ?
આત્મા શ્રુતની આરાધના કરે ત્યારે સૌ પ્રથમ તેની અજ્ઞાનતા દૂર થાય છે.

સમજી માણસ પોતાના દુઃખને અડધું કરે છે, જ્યારે આણસમજી માણસ પોતાના દુઃખને બમણું કરે છે.

આણસમજમાં દુઃખ બહુ ભયંકર લાગે છે, પરંતુ સમજ હોય તો દુઃખ માત્ર દુઃખ લાગે છે.

દુઃખ બંનેને હોય છે પણ સમજી માણસ દુઃખમાં દુઃખી નથી હોતો. આણસમજી માણસ દુઃખમાં દુઃખી હોય છે.

આથી જે શ્રુતજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરશે, તેની અજ્ઞાનતા દૂર થતી જશે.

આગમમાં આવે છે કે બધાં દુઃખનું મૂળ અજ્ઞાનતા છે અને અજ્ઞાનતા ન હોય ત્યાં દુઃખ ક્યારેય ન હોય.

અજ્ઞાની જીવો જ દુઃખનો સંયોગ કરે છે, તેને જ દુઃખ થાય છે.

જ્ઞાનીને દુઃખ હોય છે ખરું પણ તેને દુઃખ થતું નથી.

અજ્ઞાનીને દુઃખ ન હોય તો પણ દુઃખ થતું નથી.

દુઃખમાં પણ દુઃખી ન હોય તેને જ્ઞાની કહેવાય અને દુઃખ ન હોય છતાં દુઃખી હોય તેને અજ્ઞાની કહેવાય.

તમે દુઃખી છો કે સુખી ?

હું અજ્ઞાનના આવરણથી ઘેરાયેલો હોઉં છું ત્યારે દુઃખી હોઉં છું પરંતુ જ્ઞાનમય હોઉં ત્યારે સુખી હોઉં છું.

આપણે દુઃખની વેદન અવસ્થામાં હોઈએ ત્યારે તેમ સમજવું કે આફણે અજ્ઞાની છીએ.

કોઈ પણ નાની-મોટી વાત માટે આપણને દુઃખ થાય ત્યારે આપણે આપણાં આત્માને તરત કહી દેવાનું કે ‘તું અત્યારે અજ્ઞાની છો.’

જ્ઞાની ક્યારેય દુઃખી ન હોય, કેમકે તેને ક્યારેય સંકલેશ નથી હોતો.

સંકલેશ એટલે ક્રોધ, આવેશ, ગુસ્સો, બોલાચાલી, વેરઝેર વગેરે જે

આત્મા કિલષ્ટતાની સાથે જોડાય છે તેને સંકિલષ્ટતા કહેવાય છે. આગમમાં કામનાને કિલષ્ટતા કહી છે.

કામના વગરનો કલેશ ક્યાંય હોતો જ નથી.

જ્ઞાની વ્યક્તિ કલેશી હોતી નથી, કેમ કે તે જગતમાંથી કંઈ કામના કરતો નથી.

કામનાનો નિયમ છે કે તે જીવી જાય તો હજાર નવી કામનાઓ ઊભી થાય અને તે મરી જાય તો દુઃખી-દુઃખી થઈ જવાય !

પણ કામના જન્મે જ નહીં, તો તે જીવે ક્યાંથી ?

અને તે જીવે નહીં તો તેનું મૃત્યુ શી રીતે થવાનું ?

આમ કામના સાથે આત્માનું જોડાવું તે સંકિલષ્ટતા છે.

વ્યક્તિ કામના સાથે જોડાય ત્યારે તે કિલષ્ટ બને છે. મનમાં જે કંઈ વિચાર ચાલે છે તેને કિલષ્ટતા કહે છે.

આ કિલષ્ટતાને કારણે વચનમાં, કાયામાં અને વર્તનમાં જે પરિવર્તન આવે, તેને સંકલેશ કહે છે.

જ્ઞાનની આરાધના કરતાં કરતાં વ્યક્તિ પોતાની કામનાને ઘટોડે છે. કારણ કે જ્ઞાની હંમેશાં વિરત બનતો જાય છે. જ્ઞાનનું ફળ વિરતતા હોય છે. વિરતતા એટલે વિરકતતા અને વિરકતતા એટલે કામનાથી મુક્તિ.

કામની વચ્ચે હોવા છતાં કામના ન થાય, કામનાને કારણે સંકિલષ્ટતા ન થાય અને સંકિલષ્ટતાને કારણે સંકલેશન ન જન્મે તેને સાધકદશા કહેવાય છે.

વર્તમાનનો કોઈ પણ આત્મા સિદ્ધલોકમાં સાધક દશા ભોગવતો નથી. તેણે સંસારમાં રહીને સિદ્ધાવસ્થા મેળવવાની છે. સિદ્ધાવસ્થામાં, સિદ્ધ ભગવાનની વચ્ચે રહીને સિદ્ધાવસ્થા મેળવવાની નથી.

બધાંની વચ્ચે હોવા છતાં પોતે પોતાનામાં હોવું એટલે એકાંત. કાંત એટલે કામના અને એકાંત એટલે જેને પોતાના આત્મા સિવાય કોઈની કામના ન હોય.

આપણે સમજીએ છીએ કે ચાર દિવાલોમાં બંધ થઈ જવું એટલે એકાંત.

બ્રહ્મચર્યની નવ વાડમાં આવે છે કે મુનિ એકાંતમાં હોય છે. એકાંત એટલે ગુફામાં બેઠેલો છે તેમ નહીં, પરંતુ તેઓ પોતાના આત્માનાં ભાવમાં રહેતા હોય !

પોતાનો આત્મા જેને કાંત લાગતો હોય તેનું નામ એકાંત.

માનો કે શેરીમાંથી પસાર થતા એક માણસને ખબર છે કે તે શેરીમાં એક પણ કૂતરું નથી. બીજા માણસને ખબર છે કે તે શેરીમાં કૂતરું છે અને તે ચાલ્યો જાય છે.

આ બંનેમાં ફરક શો ?

કૂતરું છે તેવું ધારીને ચાલનાર વધુ સાવધાન હશે, પરંતુ કૂતરું નથી એમ જાણનાર થોડો અસાવધાન હશે અને આ અસાવધાન માણસ ખાડામાં પણ પડી શકે પરંતુ સાવધાન રહેનાર માણસને કૂતરું પણ ન કરડે કે ન તે ખાડામાં પડે.

સભ્ય અને સભાન બે અલગ અવસ્થાઓ છે.

સભ્ય અવસ્થામાં ભય એટલો છે કે કૂતરું કરડી જાય તે યોગ્ય ન કહેવાય. તે રીતે કોઈ નિમિત્ત મને અસર કરી જાય તે મારા આત્મા માટે યોગ્ય ન કહેવાય.

શ્રુતધર્મની આરાધના કરતાં જીવની અજ્ઞાન દશા દૂર થવા લાગે છે.

અજ્ઞાન દૂર થતાં જ્ઞાન વધે છે અને જ્ઞાનથી મળતું ફળ એટલે 'વિરતી' વધે છે. આવી વ્યક્તિના આત્મામાં સંકલેશ દશા બહુ ઓછી હોય છે.

માટે જ નાની ઘટનાઓ તેના મનને બહુ અસર કરતી નથી, જેમ એક્સપ્રેસ ટ્રેન નાનાં નાનાં સ્ટેશનો પર ઊભી રહેતી નથી !

જ્ઞાન ઓછું હોય તેના મનને નાના મોટા દરેક પ્રસંગોની અસર થાય છે અને આવી વ્યક્તિના આત્મામાં સંકલેશનો કોઈ પાર નથી હોતો. આવી વ્યક્તિને અજ્ઞાની કે આણસમજી કહી શકાય.

આપણે જાણીએ છીએ કે આપણે પાંચમા આરામાં છીએ. આથી આપણે કંઈ વીતરાગી થવાના નથી. તેનો અર્થ એવો નથી કે આપણે તળેટીમાં જ રહેવું છે.

આપણાથી ચઢાય તેટલા પગથિયાં ચઢીને આપણે અને તેટલું ઉપર જવાનું છે.

ક્રોધ, અહમ્, કપટ, લોભ દરેકને આવી શકે, પણ તેની માત્રાને કેમ ઘટાડવી તે સંયમયાત્રા છે.

અવગુણની માત્રા ઘટે તે જ સાધક દશાની યાત્રા !

બહારની પરિસ્થિતિની મન પર અસર થતી હોય તો, ઉપાશ્રયમાં તો બહુ ઓછા નિમિત્તો છે. અહીંથી બહાર નીકળ્યા પછી નિમિત્તોનો પાર નથી..!

ચારિત્ર ક્યારેય સાથે આવતું નથી. ચારિત્ર આ ભવ પૂરતું હોય છે. જ્યારે જ્ઞાન આવતા ભવમાં પણ સાથે હોય છે.

જ્ઞાની માણસ ક્યારેય સંકલેશને પ્રાપ્ત કરતો નથી. સંકલેષ્ટતા હોય ત્યારે સંકલેશ જન્મે છે.

ક્રોધ અને સંકલેશ વચ્ચે શો ફરક ?

ક્રોધ એક કષાય છે.

સંકલેશ એટલે કામનાની સાથે ભળેલો ક્રોધ અને અહમ્, તેથી તે વ્યક્તિ અંદરને અંદર સમસમ્યા કરે છે, હીજરાયા કરે છે, ઝૂંચા કરે છે, કંઈક મેળવી લેવાની કામના છતાં કંઈ મળતું નથી તેનું તેને દુઃખ થાય છે અને અંદરને અંદર તેનામાં સંકલેશતા જન્મે છે.

કશું પ્રાપ્ત થવા આડે કોઈક વચમાં આવે તેના માટે તેને ક્રોધભાવ જન્મે છે. કામનામાં અંતરાય કરનાર માટે સંકલેશ થતો હોય છે. પરના નિમિત્તથી, પરની પ્રાપ્તિ માટે સંકલેશ થતો હોય છે.

કામના બે પ્રકારની હોય છે.

પહેલો પ્રકાર તે ઠાળમ્ સમ્પાવિઝં કામાણમ્ એટલે કે મોક્ષને પ્રાપ્ત કરવાની કામના. આને કામના નહીં, પરંતુ ‘લક્ષ પ્રત્યેનો ભાવ’ એટલે કે સંવેગ કહેવાય.

સંવેગ જરૂરી છે જ્યારે આવેગ છોડવા જેવો છે.

કામનામાત્ર છોડવા જેવી હોય છે, પરંતુ મોક્ષના અભિલાષા કે સંવેગભાવ એટલે કે આત્માએ આત્માને પામવા માટેનો પ્રબળ વેગ જરૂરી છે.

એક તરફ દરિયાનું પાણી છે અને બીજી તરફ સરોવરનું.

એક ઉદ્યાનને વિકસાવે છે, બીજું ઉદ્યાનને કરમાવી નાંખે છે.

ગટરના પાણીને શુદ્ધ કરવામાં આવે તો તે પીવા લાયક બની જાય છે અને પીવાના પાણીમાં કચરો નાખતાં તે નકામું બની જાય છે. આમાંથી કયા પ્રકારનું પાણી રાખવું તે આપણાં હાથમાં છે.

ગૌતમને મહાવીર પ્રત્યે જે ભાવ હતો તેને માટલાનાં પાણી સાથે સરખાવી શકાય, પરંતુ રહેનમીને રાજેમતિ માટે જે ભાવ હતો, તેને ગટરના પાણી સાથે સરખાવી શકાય. પ્રેરણા મળતાં તેણે આત્માને શુદ્ધ કર્યો અને ગટરના પાણીનું પીવા લાયક પાણી જેવા ભાવમાં રૂપાંતર કર્યું.

અજ્ઞાનતાને કારણે જન્મેલા અભિપ્રાયો અને આ અભિપ્રાયોને કારણે જન્મેલી અશાંતિઓ, શ્રુતની અને જ્ઞાનની આરાધના કરવાથી દૂર થાય છે.

આનો એક તાજો જ દાખલો જાણવા જેવો છે. ઉપાશ્રયમાં દરરોજ એક બહેન આવે છે, તે શારીરિક રીતે તદ્દન અશક્ત હોવાથી ઉઠવા, બેસવા માટે કોઈકની મદદ લેવી પડે છે. તેથી તે પગરખાં પહેરેલાં રાખીને સામે બેસે છે.

અન્ય એક ભાઈ રોજ આ બહેનને જુએ અને તેમને થાય કે મહારાજ સાહેબની સામે આ બહેન બૂટ પહેરીને બેઠેલા હોય છે. પેલા ભાઈએ આઠ-દસ જણને આ વાત કરી અને તેમાંથી એક વ્યક્તિએ આ વાત મને કરી.

એક દિવસ પેલાં બહેન આવીને બેઠાં હતાં ત્યાં પેલા ભાઈ પણ આવ્યાં. તે ભાઈને જવું હતું. પણ મેં તેમને વાતોમાં રોકી રાખ્યા. દરમ્યાન પેલાં બહેનને જવાનો સમય થઈ ગયો. તેના મમ્મી-પપ્પાએ તેને માડમાંડ ઊભી કરી અને ટેકો આપીને ધીમે

ધીમે લઈ ગયાં.

પેલાં ભાઈએ આ દશ્ય જોયું. તેમને પોતાની ભૂલનો ખ્યાલ આવી ગયો.

આ ભાઈના મનમાં જે અશાંતિઓ જન્મી તેના મૂળમાં તેમની અજ્ઞાનતા હતી. આમ, અશાંતિ જન્મવાનું કારણ અજ્ઞાનતા હોય છે અથવા તો સંકલેશ જન્મવાનું કારણ કામના હોય છે.

માનો કે તે બહેનના કાને પેલાં ભાઈના શબ્દો પડ્યાં હોત તો ?

આવો વિચાર જન્મવાનું કારણ એ કે તે બહેનના મનમાં કામના છે કે તેમના પગ બરાબર ચાલતાં હોવા જોઈએ. તેના પગ બરાબર ચાલતાં નથી અને કોઈ કંઈક બોલે છે એટલે તેના મનમાં સંકલેશ જન્મે છે.

આમ, દરેકેદરેક સંકલેશના મૂળમાં રહેલી કામના અને સંકિલષ્ટતા હોય છે.

સંકિલષ્ટતા વગરની સંકલેશ ભાવના ક્યાંય જન્મતી નથી.

માટે આપણાં કાને આવી કોઈ પણ વાત આવે કે મનમાં કોઈ પણ વિચાર પેદા થાય એટલે સૌથી પહેલું ફિલ્ટર વાપરવું જોઈએ.

આપણું મન માને નહીં ત્યારે અન્યની વાત સાંભળવી ન જોઈએ.

પરચીસમો બોલ

ચિત્તની એકાગ્રતા

આત્માના ઊદ્ધર્વગમનનો માર્ગ

એગમગમણ – સણિવેસણયાએ ણં મંતે !

જીવે કિં જણયડ ?

એગમગમણ – સણિવેસણયાએ ણં ચિત્તણિરોહં કરેડ ।

મનને એકાગ્ર કરવાથી શો લાભ થાય છે ?

આગમમાં શબ્દ આવ્યો છે કે - ‘ચિત્તણિરોહં કરેડ ।’

મોક્ષમાં જતા પહેલાં આપણે મન, વચન અને કાયાનો નિરોધ કરીશું.

તેરમાં ગુણસ્થાનકની અંતિમ અવસ્થામાં શું થાય છે ?

આત્મા સૌ પ્રથમ મિથ્યાત્વી હોય છે.

પછી તે સમકિતી બને છે.

તે પછી તે શ્રાવક બને છે.

શ્રાવકમાંથી તે સાધુ બને છે.

પછી તે અપ્રમાદી સાધુ બને છે.

તે પછી તે શ્રેણીને આરૂઢતો સાધુ બને છે.

તેમાંથી તે સૂક્ષ્મ સંપરાયવાળો સાધુ બને છે.

તે પછી તે વીતરાગી સાધુ બને છે.

વીતરાગીમાંથી તે કેવળજ્ઞાની સાધુ બને છે.

અને કેવળજ્ઞાની બન્યાં પછી તે અંતિમ ચૌદમાં સ્થાનમાં આવે છે.

હવે તે પોતાના ચિત્તનો નિરોધ કરી દેશે.

ચિત્તનો નિરોધ એટલે મનથી કંઈ પણ વિચારવાનું બંધ.

વચનથી કંઈ પણ બોલવાનું બંધ.

અને કાયાથી કંઈ પણ કરવાનું બંધ.

આને એકાગ્રતા અથવા શુક્લધ્યાન કહેવાય.

અને શુક્લધ્યાનની અંતિમ અવસ્થા પ્રગટ થઈ જાય તે જ ક્ષણે શરીરમાંથી આત્માનું ઊર્ધ્વગમન થશે અને તે સીધો મોક્ષમાં જશે !

મનને એકાગ્ર કરવાથી ચિત્ત એકદમ શાંત થઈ જાય છે, પરંતુ ચિત્તને શાંત કરવા માટે તીવ્ર પુરુષાર્થ જરૂરી છે. એન્જિનમાં ત્રણ-ચાર કોલસા નાંખવાથી ગાડી ચાલે નહીં. ગાડી ચલાવવા માટે વિપુલ પ્રમાણમાં કોલસા નાંખવા પડે. આથી જ કોઈ સામાન્ય સાધક આ કરી શકતો નથી. ઘણી બધી સાધના કર્યા પછી વ્યક્તિનું ચિત્ત શાંત પડે છે.

વાંચણી સાંભળતી વખતે એક સેકંડ માટે પણ તમારું મન તેમાં લાગી ગયું તો તે ક્ષણે તમે અને સિદ્ધ પરમાત્મા બંને એક અવસ્થામાં આવી ગયાં કહેવાય.

શુભયોગની અંદર ચિત્તનો નિરોધ થાય ત્યારે તમારી અને સિદ્ધ ભગવાનની અવસ્થા એક સરખી થઈ જાય છે.

સિદ્ધ ભગવાન એટલે મન, વચન અને કાયાનો નિરોધ કરનાર. મોટા ભાગે ઘણાનું મન એકાગ્ર બને છે પરંતુ કાયા ચાલતી રહે છે. મન સાંભળવામાં લીન થવા લાગે એટલે બાકીનું બધું વિલીન થવા લાગે.

સંપૂર્ણ વિલીનતાથી સર્જાય તે મોક્ષ !

પરંતુ આંશિક વિલીનતાથી સર્જાય તે સાધક દશા..!

આત્મા બધાં વિચાર, આચાર, વચન, વર્તન બંધ કરી દે, તે સમયે તેનો મોક્ષ હોય છે, પણ તે કરવું ખૂબ કઠિન છે.

હાથીની અંબાડી પર બેઠેલા મરૂદેવીમાતા વિચારતા હતાં કે મારો દીકરો ઋષભ હમણાં મારી સામે જોશે, પરંતુ ભગવાને તેમની સામે જોયું જ નહીં.

માતા મરૂદેવીના મનમાં કામના જાગ્રત થઈ. આ કામનામાંથી સંકલેશ સર્જાયો કે ભગવાને તેમની સામે જોયું નહીં.

પરંતુ આ સંકલેશે બીજી દિશા લીધી. તેમને થયું કે વાસ્તવમાં ઋષભ પણ કેવળજ્ઞાની છે અને તેણે તેવા કંઈક ભાવ જોયેલા હોવાથી તે મારી સામું જોતા નથી. હું જ ખોટી અપેક્ષા રાખું છું કે તેણે મારી સામે જોવું જોઈએ.

આમ, ધીમે ધીમે તેમના રાગભાવ પર જ્ઞાનનો કુઠારાઘાત થયો. આથી રાગ છેદાયો અને અંદર રહેલી વીતરાગતા બહાર આવવા લાગી. આને કારણે એક ક્ષણ માટે મનમાં સૂનકાર થઈ ગયો કે હું તેની નથી કે તે મારો નથી.

એમનું મન સૌ પ્રથમ ઋષભ તરફ એકાગ્ર બન્યું. તે પછી મન પોતાની તરફ વળ્યું. હાથીની અંબાડી પર બેઠેલા હોવા છતાં તેમની વિચારધારા બદલાઈને સ્વ તરફ વળવા લાગી. પોતાના રાગ, ઈચ્છા, લાગણી અને ભાવ પર કુઠારાઘાત થયો અને અંદર રહેલી વીતરાગતા પ્રગટ થઈ ગઈ.

ચિત્ત નિરોધ થાય તે ક્ષણે વીતરાગતા પ્રગટ થાય છે, પરંતુ ચિત્તનિરોધ તે સહજ પ્રક્રિયા નથી તે પ્રયોગ પ્રક્રિયા છે.

રૂમમાં કોઈ ન હોય તે વખતે શાંતિથી બેસીને મનને તમામ વિચારોમાંથી દૂર કરતાં કરતાં એક મંત્ર પકડો. તે મંત્રમાં લીન થતાં થતાં બધું ભૂલાઈ જાય અને આસપાસની બધી બાબતોમાંથી ચિત્તને શાંત કરી દેવાની અવસ્થા તે વીતરાગ અવસ્થાને પ્રગટ કરવાનું નિમિત્ત છે.

અને આ કાર્ય જેણે કરવું હોય, જ્યારે કરવું હોય ત્યારે થશે. ફક્ત પાંચ મિનિટનો સમય મળે તો પણ દિવાલની સામે મોં રાખીને કશો વિચાર કર્યા વગર બેસી જવાનું.

પ્રારંભે આ કરતાં ઘણી તકલીફ પડે છે પરંતુ ધીમે ધીમે આત્મા અને શરીર નિયંત્રણમાં આવવા લાગે એટલે સહજતાથી તે થઈ શકે છે.

પાંચ મિનિટમાંથી માત્ર એક સેકન્ડ માટે પણ આ ભાવ આવી જાય તો આત્માએ સિદ્ધત્વની યાત્રાની શરૂઆત કરી દીધી તેમ કહેવાય.

સિદ્ધત્વની આ યાત્રાના કેટલાં Milestones તમે પાર કર્યા તે વિચારજો.

મન એકાગ્ર બને, તેમ ચિત્તનો નિરોધ થાય છે.

જે મન એકનું બને, તે જ મન એકાગ્ર બને.

જે મન અનેકનું હોય તે ક્યારેય એકાગ્ર ન બની શકે.

એકના થાય તે જ એકાગ્ર થઈ શકે.

એકના થાય તે કોઈના ન રહે.

હવે તમે વિચારો કે તમે કોના છો ?

એટલું યાદ રાખો કે -

પોતાનો નથી તે ક્યારેય પરમાત્માનો પણ નથી.

એનો અર્થ તે કે -

જે સ્વનો થાય તે જ સર્વસ્વને પામી શકે.

અને તે સર્વજ્ઞને પણ પામી શકે.

છવ્વીસમો બોલ

સંયમ

આચ્છાના રક્ષણની ઢાલ

સંજમેણં મંતે ! જીવે કિં જણયઇ ?
સંજમેણં અણહત્તં જણયઇ ।

સંજમેણં મંતે ! જીવે કિં જણયઇ ?

“હે પરમાત્મન ! સંયમ થકી શેની પ્રાપિત થાય છે ?”

સંજમેણં અણહત્તં જણયઇ ।

સંયમથી ‘અનંહસ્કત્વમ્’ની પ્રાપ્તિ થાય છે.

‘અનંહસ્કત્વમ્’ એટલે શું ?

પાંચેપાંચ ઇન્દ્રિયોના વિષયોને કારણે થતા આશ્રવો આત્મામાં આવતા બંધ થઈ જાય, તેને ‘અનંહસ્કત્વમ્’ કહેવાય છે.

સંયમનું કાર્ય છે આવતું અટકાવવું.

આગમમાં એક ઉદાહરણ આવે છે.

બે કાયબા જતા હોય છે. તેમને ખબર પડે છે કે સામેથી એક શિયાળ આવી રહ્યું છે. તેને જોઈને કાયબા પોતાના હાથ, પગ, માથું સંકોચીને અંદર લઈ લે છે. શિયાળ ગમે એટલો પ્રયત્ન કરે, પણ તે કાયબાને કોઈ રીતે ખાઈ શકતું નથી.

સમય જતાં કાયબાને એમ થાય છે કે હવે શિયાળ ચાલ્યું ગયું હશે. લાવ ને એક પગ બહાર કાઢું. જેવો તે પગ બહાર કાઢે છે કે તરત શિયાળ તેનો પગ ખાઈ જાય છે. તે રીતે એક પછી એક, ચાર પગ શિયાળ ખાઈ જાય છે. હવે કાયબા પાસે ઢાલની અંદર ફક્ત માથું બચે છે.

હવે તો કાયબો સમજે કે નહીં ! ચાર પગ ખવાઈ ગયાં. હવે મોઢું બહાર કઢાય નહીં. પણ જેને પોતાની ઈન્દ્રિયો પર કાબૂ રાખતાં ન આવડતું હોય તે સંયમમાં ન રહી શકે. મોઢું બહાર કાઢ્યાં વિના રહી ન શકે અને જેવું તેણે મોઢું બહાર કાઢ્યું કે શિયાળ તેને ફાડી ખાય છે.

પરમાત્માએ સંયમને ઢાલ કહી છે. આત્માની રક્ષા માટે સંયમરૂપી ઢાલ છે અને મોહનીય કર્મરૂપી શિયાળવા છે, જેને આત્મારૂપી કાયબાને સંયમરૂપી ઢાલમાં રાખતાં આવડે, તે પોતાના આત્માને મોહનીયકર્મના શિયાળવાથી બચાવી શકે છે.

ઢાલમાં રહેતા પાંચ અંગ એટલે પાંચ ઈન્દ્રિયો, આ પાંચ ઈન્દ્રિયો એટલે આંખ, કાન, નાક, જીભ અને કાયા, આ પાંચ ઈન્દ્રિયોમાંથી ચાર ઈન્દ્રિયો પગ સમાન છે અને એક ઈન્દ્રિય માથા સમાન છે. પગ જતા રહે તો ચાલે પણ માથું ન રહે તો ?

આ માથ સમાન ઈન્દ્રિય એટલે જીભ ! આ જીભને પરમાત્માએ કાયબાનું મોઢું કહ્યું છે.

આંખ, કાન, નાક પર કાબૂ મેળવવો પ્રમાણમાં સહેલો છે, પણ જીભ પર કાબૂ મેળવવો ખૂબ કઠિન છે. જીભ પર કાબૂ કરી શકાય તો અન્ય અંગો પર કાબૂ

મેળવવો ખૂબ સહેલો છે.

જેણે રસનાને જીતી લીધી છે, તેણે બાકીનું બધું જ જીતી લીધું છે.

સંયમથી શેની પ્રાપ્તિ થાય છે ?

સંયમથી અનાશ્રવની પ્રાપ્તિ થાય છે.

સાધક આત્મા જેમ જેમ અનાશ્રવભાવમાં આવે છે, તેમ તેના આત્માની રક્ષા થવાની શરૂ થઈ જાય છે.

‘સંયમ શું કરે ?’ આ પ્રશ્નનો જવાબ એક જ વાક્યમાં આપી શકાય કે ‘સંયમ આત્માની રક્ષા કરે.’

ઉપાશ્રયમાં, ધર્મસ્થાનકની અંદર આવવાનું અને બેસવાનું મન થાય અને તે પોતાના શુદ્ધ ભાવથી થાય તેવા ભાવને પરમાત્માએ ‘સંયમભાવ’ કહેલો છે.

સંયમ કોને કહીશું ?

નાનકડું બાળક સૂરજ સામે જોવાનો પ્રયત્ન કરે, પણ સૂરજ સામે જોતાં તેની આંખ અંજાઈ જાય, આથી તે પાછું ફરી જાય.

શું સૂરજ સામે જોવાનું તેને મન નથી માટે તે પાછું ફરી જાય છે ? કે સૂરજ સામે તે જોઈ શકતું નથી માટે તે પાછું ફરે છે ?

આ વાતને સામે રાખીને વિચારો. તમે જે કંઈ સાધના કરી રહ્યાં છો તે તમારા સંયમભાવની કરી રહ્યાં છો કે ધર્મભાવના વિચારથી કરી રહ્યાં છો ?

સંયમ કોને કહેવાય ?

સમ્યક્ પ્રકારનો યમ એટલે સંયમ.

યમ એટલે નિયમ.

યમ એટલે નિયંત્રણ.

યમ એટલે એક મર્યાદા.

સ્વની, સ્વ માટે, સ્વ થકી, સ્વ વડે જે મર્યાદા કરવામાં આવે તેને સંયમ કહેવાય.

કોઈના કહેવાથી આપણે કંઈક કરીએ તેને સંયમ ન કહેવાય.

સામે કોઈક ઊભું હોય તે કારણે આપણે કશું ખાઈએ કે પીએ નહીં તેને સંયમ ન કહેવાય.

પણ કોઈ હોય નહીં, કોઈને ખબર પડે તેમ ન હોય, છતાં આપણાં આત્માને બચાવવા માટે જે નિયમ પાળીએ તેને સંયમ કહેવાય.

આગમમાં કહ્યું છે, ‘‘જ્ઞ સે ચાઈતિ’’ એટલે કે જેની પાસે ખાવાનું નથી તે વ્યક્તિ કહે કે મેં આજે ઉપવાસ કર્યો છે, તો તેને સંયમ ન કહેવાય.

પરંતુ સામે ભોજન પડેલાં છે, આહારના અનેક પદાર્થો હાજર છે, છતાં આસક્તિભાવ ન રાખે અને પોતાના મનનો નિગ્રહ કરે તેને સંયમ કહેવાય.

સ્વએ સ્વ માટે કરેલાં નિયમને સંયમ કહેવાય છે.

નિયમની પાલના આત્મા કરે છે અને જે નિયમ પોતે પોતાને માટે કર્યો હોય તેનો ક્યારેય કંટાળો ન આવે.

બીજા દ્વારા જે નિયમ કરાવવામાં આવે, તેનો જ આપણને કંટાળો હોય છે.

મહેનો પોતાના ઘરની બે વ્યક્તિ માટે રોટલી બનાવે તેમાં તેમને ક્યારેય કંટાળો ન આવે પણ કોઈક આણગમતા મહેમાન માટે રોટલી બનાવવાની આવે તો તે કંટાળી જાય છે.

વ્યક્તિ પોતે પોતાના થકી પોતાની મર્યાદામાં રહે છે, તેને સંયમ કહેવાય છે, પરંતુ ગુરુની આજ્ઞા કે ઈચ્છા પ્રમાણે અથવા વડિલોની ઈચ્છા પ્રમાણે પોતે જે નિયમ પાળે તેને નિગ્રહ કહેવાય છે.

પર દ્વારા પાળવામાં આવે તેને નિગ્રહ કહેવાય અને સ્વ દ્વારા પાળવામાં આવે તેને સંયમ કહેવાય !

પરમાત્માએ સંયમથી મોક્ષ બતાવેલો છે.

ઘણાં લોકો ગુરુની ઈચ્છાથી પાંચેય ઈન્દ્રિયોનો નિગ્રહ કરતા હોય છે. તેમના

મનમાં એમ હોય કે ગુરુએ કહ્યું માટે હું આમ કરું છું, આ નિગ્રહ છે.

અને ‘મારે કરવું જ નથી.’ તે વૃત્તિ એટલે સંયમ.

નિગ્રહ એટલે લગામ.

ઘોડા બે પ્રકારના છે. પહેલાં પ્રકારના ઘોડાને લગામની કંઈ જરૂર નથી. તે સહજતાથી પોતાની મેળે સીધો ચાલે છે.

બીજા પ્રકારના ઘોડા પર લગામ રાખવી પડે છે અને લગામ હંમેશાં પરની હોય છે.

પોતાની મેળે, પોતાના સદ્ગુણથી જે લોકો કંઈ ખોટું નથી કરતા તેને સંયમ કહેવાય છે.

એકમાં ‘કરવું પડે છે’ અને બીજામાં ‘થઈ જાય છે.’

તમે સંયમવાળા હશો તો શું થશે ?

“‘एगो वा परिसागओ वा, सूत्ते वा जागरमाणे वा,

गामे वा नगरे वा...”

એકલાં હો કે બધાંની વચ્ચે, સૂતા હો કે જાગતા, ગામમાં હો કે નગરમાં અથવા જંગલમાં, સંયમ હંમેશાં સ્વ થકી હોય છે અને ગમે ત્યાં પળાય છે.

પરંતુ નિગ્રહ તો ઉપાશ્રયમાં હોઈએ ત્યાં સુધી પળાય અને ઘેર જઈએ એટલે હતાં એવા ને એવા...

સંયમથી શી પ્રાપ્તિ થાય છે ?

સંયમથી આવતા આશ્રવો અટકી જાય છે.

નિગ્રહમાં પુણ્યબંધની શક્યતા વધારે છે અને પાપક્ષયની શક્યતા ઓછી હોય છે.

સંયમમાં પાપનો ક્ષય વધુ હોય છે અને પુણ્ય પણ વિપુલ પ્રમાણમાં બંધાતું હોય છે.

એક બાળક ડાહ્યો છે, સમજી છે અને શાંત બેસી રહે છે. બીજા બાળકને સોટી બતાડીને શાંત રાખવો પડે છે. આ બેમાં શું ફરક ?

સ્વભાવથી શાંત બેસી રહ્યો છે તેને સંયમ કહેવાય અને સોટીની બીકથી શાંત બેસી રહે, તેને નિગ્રહ કહેવાય.

સંયમથી આશ્રવોનો નિરોધ થાય છે એટલે કે આવતાં કર્મો અટકી જાય છે.

આવતાં કર્મો બે પ્રકારના છે.

દ્રવ્યકર્મ અને ભાવકર્મ.

દ્રવ્યકર્મ એટલે મન, વચન અને કાયાની પ્રવૃત્તિ.

ભાવકર્મ એટલે આત્માની પરિણતિ.

પ્રવૃત્તિ સુધરી જાય, પણ પરિણતિ ન સુધરે તો તેને સાધના ન કહેવાય, પણ નિગ્રહ કહેવાય.

સંયમ પાળવાથી મારા મન, વચન, કાયા અને આત્મા આ ચારેચાર સુધરી જાય છે.

સંયમ અંદરથી જન્મે છે. કોઈ હોય કે ન હોય તો પણ તે પળાય છે. નિગ્રહ સંયોગોને કારણે પળાય છે અને સંયોગો પૂરા થતાં આપણે ફરીથી હતાં તેવા થઈ જઈએ છીએ.

એક પોલીસવાળો પોતાના ઘરમાં સૂતો હતો. તેના ઘરમાં એક ચોર ઘૂસ્યો. તેની ઘરવાળીએ તેને જગાડ્યો અને કહ્યું, “ઘરમાં ચોર આવ્યો લાગે છે.”

પોલીસ કહે, “મને સૂવા દે.”

“અરે, પણ આપણાં ઘરમાં ચોર ઘૂસ્યો છે.” ઘરવાળીએ કહ્યું.

“મેં કહ્યું ને મને સૂવા દે. અત્યારે હું ડ્યુટી પર નથી.” પોલીસે કહ્યું.

‘ડ્યુટી પર હોઉં ત્યારે ચોરને ભગાડું, નહીં તો ન ભગાડું.’ તેવી રીતે સામાયિકમાં હોઉં ત્યારે હું શાંતિ રાખું અને સામાયિકમાં ન હોઈ ત્યારે એના એ !

સામાયિકને કારણે શાંતિ રાખો તે નિગ્રહ કહેવાય અને સામાયિક હોય કે ન હોય, પણ શાંતિ રાખો તે સંયમ કહેવાય.

પરનું નિમિત્ત ન હોય અને આપણી શાંતિ જળવાય તેને સંયમ કહેવાય.

પરનું નિમિત્ત હોય અને શાંતિ જળવાય તેને નિગ્રહ કહેવાય.

અહીંયા તમે બધાં ભાવથી આવ્યાં છો છતાં ભાવોની અભિવૃદ્ધિ અને ભાવોની શુદ્ધિ પણ બે પ્રકારે થાય છે.

ભાવોની શુદ્ધિ સ્વ વડે એટલે કે સ્વભાવથી થાય છે અને પર વડે એટલે કે ગુરુથી થાય છે.

એક છે ઉપાદાનનું શુદ્ધિકરણ અને બીજું છે નિમિત્તનું શુદ્ધિકરણ.

ઉપાદાન વડે જે થાય છે, તે ઉપાદાનમાં થાય છે.

નિમિત્ત વડે જે થાય છે, તે નિમિત્તથી ઉપાદાનમાં થાય છે.

આ બે વચ્ચે બહુ મોટી ભેદરેખા છે.

આ વાતને જરા સરળતાથી સમજાવે.

હું મારા આત્માને પાવન અને પવિત્ર બનાવવા માટે ખોટા વિચાર કરું નહીં, ખોટું બોલું નહીં અને ખોટું કરું નહીં, તે છે મારા આત્માનો મારા આત્મા માટે રાખેલો સંયમ.

આમ કેમ ?

કેમ કે, મને ખબર છે કે હું ખોટું બોલીશ તો મને કર્મો બંધાશે. હું હિંસા કરીશ તો મને કર્મો બંધાશે. હું ક્રોધ કરીશ તો મને કર્મો બંધાશે. હું રાગ-દ્વેષ કરીશ તો મને કર્મો બંધાશે માટે મારે હિંસા, ક્રોધ કે રાગ-દ્વેષ કરવા નથી.

આને કહેવાય સંયમ.

તમે બહાર હતાં ત્યાં સુધી ચંપલ પહેરી રાખ્યા હતાં, પણ ઉપાશ્રયમાં આવ્યાં એટલે તમે ચંપલ કાઢ્યાં.

ઉપાશ્રય છે માટે ચંપલ પહેરાય નહીં, તેને કહેવાય નિગ્રહ.

આમ છે માટે આમ ન કરાય તે નિગ્રહ છે.

પરંતુ ચંપલ પહેરવા જ નથી, તેવું વિચારો તેને કહેવાય સંયમ.

જે ધર્મ પરિસ્થિતિને કારણે થાય તેને પરાધીન ધર્મ કહેવાય છે.

અને જે ધર્મ મનઃસ્થિતિને કારણે થાય તેને સ્વાધીન ધર્મ કહેવાય.

સ્વાધીન ધર્મ એટલે સંયમ,

અને પરાધીન ધર્મ એટલે નિગ્રહ.

અત્યારે આપણે એકલા છીએ, એટલે કરવું છે તે કરી લઈએ, પછી પ્રાયશ્ચિત લઈને શુદ્ધિકરણ કરી લઈશું, આને નિગ્રહ કહેવાય.

રાજેમતિનો સંયમ સારો કે રહનેમિનો નિગ્રહ સારો ?

આત્માની પાત્રતા જેવા પ્રકારની હોય તે મુજબ સંયમ કે નિગ્રહની સારાસારતા નક્કી થાય છે. ઉચ્ચ પાત્રતા હોય તો સંયમ સારો અને ઉચ્ચ પાત્રતા ન હોય તો નિગ્રહ પણ સારો.

બકરાંની સામે લીલું ઘાસ નાખવા છતાં બકરો તેમાં મોઢું નાખતો નથી. આથી લોકો વિચારમાં પડી ગયાં કે બકરો ઘાસ કેમ નથી ખાતો ?

બકરો આમ કરે છે તેનું કારણ હતું.

બે-ચાર દિવસથી એવું થયું હતું કે તે લીલા ચારામાં મોં નાખવા જાય કે તેનો માલિક એક લાકડી ફટકારે અને લાકડી પડવાથી બકરો તરત મોં પાછું ખેંચી લે.

આથી બકરાને ટેવ પડી ગઈ કે ગમે તેવો લીલો ચારો હોય મારે ખાવો નથી, નહીંતર ડંડો પડશે.

બીજો બકરો એવો છે કે જે સમજાવવાથી સમજી જાય છે કે આ લીલો ચારો ખાવા જેવો નથી.

આ બંનેમાં શો ફરક ?

એક બકરો સમજપૂર્વક સંયમ રાખે છે અને બીજો નિગ્રહપૂર્વક સંયમ રાખે છે, પરંતુ અંતે બંને સારા છે. કેમ ?

કેમ કે બંનેમાં છોડવાની પ્રક્રિયા તો છે જ. એકમાં પરનું સહાયપણું લેવાય છે, જ્યારે બીજામાં માત્ર સ્વનું સહાયપણું લેવાય છે.

એટલે પાંચમા આરાના જીવોને નિગ્રહની જરૂર પડે છે અને ચોથા આરાના જીવો સંયમી હોય છે.

હું હોઉં, તમે હો કે કોઈ પણ હોય, પાંચમા આરાના જન્મેલા જીવોને ગુરુની કે નિગ્રહની કે વડીલની જરૂર અવશ્ય પડે છે.

જ્યારે ચોથા આરાના જીવોને વધારે નિયમ દેવા પડતાં નથી.

નીતિવાળો હોય તે સંયમી અને નિયમવાળો હોય તે નિગ્રહી.

હું મારા આત્માને પરમાત્મા તરફ લઈ જવા માટે, પરમાત્મા જેવો બનાવવા માટે, પરમાત્મા જેવી જ સાધના, આરાધના, ઉપાસના કરવા માટે જોડી દઉં, તેને સંયમ કહેવાય.

પરંતુ હું મારા આત્માને પરમાત્મા બનાવવા માટે ગુરુની સહાય લઉં તેને નિગ્રહ કહેવાય.

તમારે શેની જરૂર છે ? સંયમની કે નિગ્રહની ?

ગુરુ હાજર હોય ત્યારે નિગ્રહ કરવાનો અને ગુરુ હાજર ન હોય ત્યારે સંયમ પાળવાનો.

સ્વએ, સ્વ વડે, સ્વ થકી, સ્વની શુદ્ધિ પમટે પોતાના મન, વચન અને કાયાને છોડલા તેને સંયમ કહેવાય.

સ્વ એ પર થકી, પર વડે, પરના નિમિત્તથી, સ્વની શુદ્ધિ માટેનો પુરુષાર્થ કરવો તેને નિગ્રહ કહેવાય.

અમે તમને પરચ્છાણ આપીએ અને તમે ઉપવાસ કરો તે નિગ્રહ કહેવાય.

પણ તમે કંઈ જમો જ નહીં તેને સંયમ કહેવાય.

વર્તમાનકાલની અંદર પાંચમા આરાના જીવોએ સંયમ કરતાં નિગ્રહને વધુ પ્રધાનતા આપવી કેમ કે નિગ્રહમાં અહમ્ભાવ પણ તૂટી જતો હોય છે.

‘કરું છું’ શબ્દની આગળથી ‘હું’ શબ્દ નીકળી જાય ત્યારે તે હરિ બની જાય. અને ‘હું’ શબ્દ આવી જાય ત્યારે માત્ર ‘હું’ રહે અને હરિ નીકળી જાય.

અથી ‘હુંપણું’ કાઢી નાખવાનું.

આ વાંચણીનો સાર શું ?

હું પોતાના થકી, પોતાના આત્માનું રક્ષણ કરી શકતો હોઉં તો તે મારો સંયમ કહેવાય. હું ગુરુની કૃપાથી મારા આત્માનું રક્ષણ કરતો હોઉં તો તે મારો નિગ્રહ કહેવાય. વર્તમાનકાળમાં નિગ્રહ જરૂરી છે. નિગ્રહ કરતાં કરતાં સંયમ આવી જશે. તે પછી સંયમ રાખવો પડશે નહીં.

પળાવવામાં આવે તે નિગ્રહ અને પાળવામાં આવે તે સંયમ.

સંયમથી મારાં આવતા કર્મો અટકી જાય છે અને આવતાં કર્મો અટકી ગયાં, જૂના કર્મો ખપી ગયાં, એટલે આત્માનો ઉદ્ધાર થઈ ગયો.

નાવનું કાણું બંધ થઈ ગયું, નાવમાં પાણી આવતું બંધ થઈ ગયું અને નાવમાં હતું તેટલું પાણી બહાર નીકળી ગયું. આથી નાવ પરવા લાગી.

તરે છે તે તીરે પહોંચી જાય છે અને જે તરતા નથી તે ડૂબી જાય છે. ડૂબવું તો નથી જ. આગળ વધીએ કે ન વધીએ, તરવાનો પ્રયત્ન કરવાનો છે.

સત્તાવીસમો બોલ

તપ

તપના તાપથી લેશ્યાની સૂકવણી

|| તવેણં મંતે ! જીવે કિં જણયઙ્ ? ||

|| તવેણં વોદાણં જણયઙ્ । ||

તપથી આત્માને શું પ્રાપ્ત થાય છે ?

તપથી વ્યવદાન પ્રાપ્ત થાય છે.

વ્યવદાન એટલે શું ?

વ્યવદાન એટલે આત્મા ઉપર પડેલા કર્મને જોડતા રસભાવને તોડવો. આ રસભાવ એટલે લેશ્યા.

વ્યવદાન એટલે આત્માની કર્મ માટેની લેશ્યાને તોડવી એટલે કે કર્મનો નહીં પણ કર્મના કારણનો ક્ષય કરવો અથવા નિરાકરણ કરવું, તેને વ્યવદાન કહે છે.

કર્મના કારણ ને કેવી રીતે ખપાવી શકાય ?

કર્મના કારણને તપ દ્વારા ખપાવી શકાય.

તપ તપાવવાનું કામ કરે છે. તેનાથી લેશ્યાઓ એટલે કે ચિકાશ સુકાય છે. પરિણામે કર્મના કારણ રૂપ રાગ - દ્વેષથી પર અવસ્થા એટલે કે વીતરાગતા ઉત્પન્ન થાય છે.

વ્યક્તિએ ઉપવાસ કે આયંબિલ કર્યા એટલે કે તે વ્યક્તિને ખાવા પ્રત્યેની આસક્તિ હતી અથવા તો ખાવા માટેની રસવૃત્તિ હતી તેનો નિગ્રહ કર્યો.

એક વંદના, એક પ્રાયશ્ચિત, એક આયંબિલ કે એક ઉપવાસ કરવાથી શું થયું ગણાય ?

તે વ્યક્તિએ ભલે એક દિવસ પૂરતો, પણ સંસાર પ્રત્યેનો રસ તોડ્યો ગણાય અને સંસારમાં રસ ઉત્પન્ન કરતી વૃત્તિને છોડવી એટલે જ વ્યવદાન.

વ્યવદાન એટલે કર્મના કારણને ઘટાડવાની આત્માની ભાવના.

વ્યવદાન ત્રણ પ્રકારનું હોય છે - જઘન્ય, મધ્યમ અને ઉત્કૃષ્ટ.

વર્ષોનું મેલું - ગંધુ કપડું ઘોવું હોય, તો તેનો શ્રેષ્ઠ રસ્તો એ છે કે તેને પૂરતો સમય પલાળી રાખો, ત્યાર બાદ સાબુ બરાબર લગાવી ઘસો, પરંતુ તે જ કપડાંને થોડું ભીનું કરીને સાબુની છપતરીથી સાફ કરીએ તો ? આ જઘન્ય પ્રયાસ છે. તેનાથી કપડું ઘોવાઈને સાફ થતું નથી, ડાઘા નીકળતા નથી, છતાં ઘોવાયું તો છે જ.

બરાબર આ જ પ્રમાણે આત્માએ કરેલો એક ઉપવાસ, એક આયંબિલ કે એક નાની સાધના ક્યારેય નિરર્થક નથી જતી.

કારણ કે, પરમાત્માનો ધર્મ નથી નાનો, નથી નમાલો કે નથી નકામો. તેથી એક ઉપવાસ કે આયંબિલ કરવી એટલે વ્યવદાન તો ખરું, પણ જઘન્ય વ્યવદાન કર્યું કહેવાય અને તે વ્યર્થ જતું નથી.

એમ કહેવાય કે કમસે કમ કપડાની ભીંજાવાની શરૂઆત થઈ અને પલળેલું

કપડું કદાચ આવી કાલે ચોખ્ખું થાય પણ ખરું, પરંતુ કપડું પલળ્યું જ ન હોય તો સાફ થવાની આશા નિરર્થક છે !

હજુ આગળ વધીએ તો, ગંદુ કપડું ધોવું હોય તો પહલાં પલાળવું પડે અને પછી સાબુ લગાડવો પડે. બેમાંથી કોઈ એક કરીએ તો કપડુ સ્વચ્છ થતું નથી.

તે જ પ્રમાણે આત્માની શુદ્ધિ માટે પરમાત્માએ તપનો માર્ગ બતાવ્યો છે.

તપ બે પ્રકારના હોય છે.

બાહ્ય તપ અને આભ્યંતર તપ.

બાહ્ય તપ સાબુ જેવાં છે અને આભ્યંતર તપ પાણી જેવાં.

ઉણોદરી એટલે ઓછું ખાવું, વૃત્તિસંકેપ-વૃત્તિઓને ઘટાડવી, રસ પરિત્યાગ-આસક્તિ ઘટાડવી, કાયાકલેશ એટલે કે ગોચરી, લોચ, વિહાર વગેરે, તેમજ પ્રતિસંલીનતા એટલે કે ઈદ્રિયોને ગુમ રાખવી. આ બધાં જ બાહ્ય તપ કહેવાય. જ્યારે પ્રાયશ્ચિત, વિનય, વૈયાવચ્ચ, સ્વાધ્યાય, ધ્યાન તથા કાઉસગ્ગ તે સાભ્યંતર તપ છે.

ઘણા એમ માનતા હોય છે કે બાહ્ય તપની જરૂર જ નથી, પરંતુ આત્મારૂપી કપડાંનો મેલ કાઢવા માટે આભ્યંતર તરૂપી પાણીની સાથે સાથે બાહ્ય તપનો સાબુ પણ એટલો જ જરૂરી છે.

ભગવાન મહાવીર, કેવળ જ્ઞાન થયા, વીતરાગી થયા છતાં છેલ્લી અવસ્થામાં મોક્ષ પામતા પહેલાં તેમણે છઠ્ઠ તપની આરાધના કરી હતી, કેમ ?

પરમાત્મા કહે છે કે આભ્યંતર તપ જરૂરી છે તેટલું જ બાહ્ય તપ જરૂરી છે અને બાહ્ય તપ જરૂરી છે તેટલું જ આભ્યંતર તપ જરૂરી છે.

આમ, બાહ્ય તપ અને અભ્યંતર તપ એક જ સિક્કાની બે બાજુ જેવા છે.

પરમાત્માએ તપના બાર પ્રકાર દર્શાવ્યા છે. ઉપવાસ, આયંબિલ કે એકાસણું તપના જ પ્રકાર છે. હકીકત એ છે કે વિનય કરવાથી કર્મો ખપે છે તેટલાં જ ઉપવાસ કરવાથી પણ ખપે છે.

તપ કરવાથી આત્મામાં રહેલી લેશયા એટલે કે ચિકાશ ઘટે છે. તેથી આત્મા ગમે તે પ્રવૃત્તિ કરે, પણ કર્મો ચોંટી શકતા નથી.

આપણે જે કર્મ બાંધીએ તે ઓછામાં ઓછા ૪૮ (અડતાળીસ) મિનિટમાં ભોગવાય છે અને વધુમાં વધુ તો લાખો વરસમાં કારણ કે આપણા આત્મામાં રાગ-દ્વેષની ચિકાશ છે. જ્યારે આત્માને કર્મ બંધાય છે તરત જ ખપી જાય છે.

સૂકાં કાલડાં ઉપર ધૂળ નાંખીએ તો ધૂળ કાપડાંને ચોંટતી નતી અને ખરી જાય છે પણ એ જ કપડું જો ભીનું હોય તો ?

આ જ પ્રમાણે પરમાત્મા સૂકા કપડાં જેવા છે, જ્યારે આપણે કધોણિયા (ગંદા), ભીના, કપડા જેવા છીએ, જે સહજતાથી ધોવાતા પણ નથી.

કર્મો આત્માને બંધાય છે, લેશય ને કારણે.

કૃષ્ણ, નીલ, કાપોત, તેજો, પદ્મ, અને શુકલ... આ છ પ્રકારની લેશયાને કારણે કર્મ ચોંટે છે. અન્ય એક છે પરમ શુકલ લેશયા, જે કર્મને ચોંટવા દેતી નથી.

કર્મ રૂપી છે જ્યારે આત્મા અરૂપી, કર્મ પદાર્થ છે જ્યારે આત્મા અપદાર્થ, આત્મા સાથે કર્મને જોડાવા માટે લેશયા જરૂરી છે.

વીતરાગી વ્યક્તિ સિવાય પરમશુકલ લેશયાવાળું કોઈ બની શકતું નથી !

વોદાણેણં અકિરિયં જગચઙ્ગ ।

કર્મો આત્માને ચોંટ તેવો સ્ત્રાવ થાય છે, માટે કર્મો ચોંટે છે. પણ સ્ત્રાવ જ ન થાય તો ?

સ્ત્રાવ થાય તેના કારણમાં ક્રિયા હોય છે. અકિરિયં એટલે કે કોઈ પણ જાતની ક્રિયા જ ન થાય તો ?

આને સરળ રીતે ટૂંકમાં આ પ્રમાણે સમજી શકાય.

ચિકાશયુક્ત લેશયા જેટલી હતી તે તપના તાપ વડે સૂકાઈ ગઈ કારણ કે તપનું કામ છે ચિકાશને ઘટાડવાનું, સૂકાવવાનું અને કહેવાય વ્યવદાન.

વ્યવદાન થાય એટલે વીતરાગતા આવે અને વીતરાગી થવાથી અક્રિયા જન્મે પરિણામે સર્વ કર્મોનો અંત થઈ આત્માનો મોક્ષ થાય છે.

આપણે બધાં બે આંખો, હાથ, પગ, મોઢું અને સુંદર ચહેરો લઈને માનવ રૂપે અહીં બેઠાં છીએ. અંતઘડી ક્યારે આવશે તે નક્કી નથી. તેથી આ સમજણ, આવા વિચાર, આવું જ્ઞાન ફરી ક્યારે મળશે તે પણ નક્કી નથી તેથી જ વર્તમાનમાં મળેલ માનવજીવનનો લાભ લઈ લ્યો.

પચાસ વરસો સુધી સંસારમાં રહ્યાં, ઠીક છે, પણ હવે પછીનો પ્રત્યેક દિવસ, પ્રત્યેક કલાક, પ્રત્યેક મિનિટ એ જ મનોમંથનમાં જવી જોઈએ કે હું મારા આત્મામાં લાગેલી ચિકાશને કેમ કરીને ઘટાડી શકું ?

આ ભવમાં તો આત્માને લાગેલી ચિકાશને ઘટાડીએ, કર્મોને ઘટાડીએ. અત્યાર સુધીનો સમય મનોરંજનમાં કાઢ્યો પણ હવેનો સમય મનોમંથનમાં જવો જોઈએ.

આપણી આંખને ગમે તેવું કોઈક દ્રશ્ય જોયું કે કાનને ગમે તેવું સાંભળ્યું અથવા જીભને ગમે તેવું કંઈક ખાધું કે કોઈક સ્પર્શ થયો એટલે એક જાતનું કંપન કે સ્પંદન આપણાં અંતરમાં થાય છે. આ સ્પંદન કે કંપનને કારણે કર્મો આત્માને ચોટે તેવો સ્ત્રાવ થાય છે. પરિણામે કર્મો ચોટે છે અને આપણું પરિભ્રમણ થયા કરે છે.

સ્ત્રાવ બે પ્રકારના હોય છે. એક છે ગમાનો અને બીજો છે અણગમાનો.

સાધક ગમતી કે અણગમતી વસ્તુ, વ્યક્તિ કે વાતાવરણ જુએ છે. પણ જોયા પછી તેની સાથે જોડાતો નથી, પરિણામે કર્મો જોડાતાં નથી.

અંતરમાં જેટલું સ્પંદન થયું, તેટલો જ કર્મોનો બંધ થયો સમજવો.

આપણે આટલો વિચાર કરતા નથી, તેથી પરમાત્માનો ધર્મ મળવા છતાં લાખો વર્ષોમાં લાખો માનવભવ કરવા છતાં આપણે સ્થૂળમાં રહ્યાં, સૂક્ષ્મમાં ગયાં નહીં અને કશું પામ્યા નહીં.

સ્થૂળમાં જનારો બહારથી સુખી થાય છે, જ્યારે સૂક્ષ્મમાં જનારો અંદરથી સુખી થાય છે.

બહારથી જ સાફસૂફી કરવી છે કે અંદરથી પણ સાફસૂફી કરવી છે ? તે તમારે નક્કી કરવાનું છે.

અંદરથી ચોખ્ખા થવું હોય તો અંતરના તાંતાણાને પરમાત્માની વાણીથી પલાળવા પડશે.

પરંતુ ઉપાશ્રયમાંથી ભીંજાઈને ભીનો ભીનો બહાર નીકળતો માણસ સંસાર રૂપી દોરીએ લટકીને સૂકાઈ જાય છે. પરિણામે હતાં તેવા ને તેવા.

તવેણં વોદાણં જગયઙ્ ।

વોદાણેણં કિ જગયઙ્ ?

વોદાણેણં અકિરિયં જગયઙ્ ।

વોદાણેણં સવ્વદુક્ખાણમંતં કરેઙ્ ।

તપથી, તપના તાપથી આત્માની લેશ્યા ઘટે છે, સૂકાય છે. તેથી કર્મો ચોંટતા નથી. પરિણામે તે ફળ આપતાં નથી અને ફળ આપતાં નથી તો પરિભ્રમણનું કોઈ કારણ નથી એટલે કે પરિભ્રમણ થતું નથી.

પરિભ્રમણ અટકવાનો જ મતલબ આત્માનો મોક્ષ.

આત્મામાંથી ચિકાશ (લેશ્યા) ઘટે અને બધાં જ કર્મો ખપાવીને આત્મા પરથી પાવન પરમાત્માના પદ સુધી પહોંચે છે. આપણે સહુ પણ તેજ પદને પામીએ તેવી મંગલકામના.

અઠ્ઠાવીસમો બોલ

વ્યવદાન

આત્માની અક્રિયા

વોદાણેણં ભંતે ! જીવે કિં જણયઈ ?

વોદાણેણં અક્રિયં જણયઈ ।

અક્રિયાયે ભવિત્તા તઓ પચ્છા સિજ્ઝઈ બુજ્ઝઈ મુચ્ચઈ

પરિણિવ્વાયઈ સવ્વદુક્ખાણમંતં કરેઈ ।

તપ દ્વારા વ્યવદાનની પ્રાપ્તિ થાય છે.

વ્યવદાન એટલે શું ? હવે એ સમજાવે.

દિવાલ ઉપર માટીનો ગોળો ચોંટાડવો છે.

દિવાલ પર ગોળો તો જ ચોંટી શકે, જો ગોળો ભીનો હોય અથવા દિવાલ ભીની હોય.

આ પ્રમાણે આત્માને કર્મો તો જ ચોંટી શકે, જો આત્મા એક સ્ત્રાવ કરે. કર્મો અડયા પછી ચોંટયા પછી ચોંટવા માટે આત્મામાંથી સ્ત્રાવ થવો જરૂરી છે. આ સ્ત્રાવને કહેવાય છે લેશ્યા.

લેશ્યા એટલે એવો સ્ત્રાવ કે જેના દ્વારા આત્માનું કર્મો સાથે બંધન થાય છે.

આ બંધન-જોડાણ લોહચુંબક અને લોખંડ જેવું હોય છે. લોહ-ચુંબકમાંથી Waves નીકળે છે તેનાથી લોખંડ ચોટે છે પણ વાસ્તવમાં ચોંટતું નથી.

આ પ્રમાણે આત્માના લેશ્યારૂપી Waves ને કારણે કર્મો ચોંટી ગયા હોય તેવું લાગે છે પરંતુ વાસ્તવમાં ચોંટતા નથી. કારણ આત્મા અરૂપી છે અને કર્મ રૂપી છે. આત્મા સાથે બંધન થવું તે એક વાત છે. આનાથી ઉલટું, બંધન કરાવતા Waves નો નાશ કરવો, લેશ્યા ને તોડવી, ચિકાશને મારવી કે ઘટાડવી તે બીજી વાત છે અને તે ક્રિયાને કહે છે વ્યવદાન ક્રિયા.

તપ થી વ્યવદાન થાય છે. વ્યવદાનથી અક્રિયા જન્મે છે.

એટલે કે કર્મ આવે છે, પમ આત્માને ચોંટતયા નથી.

ધૂળને દિવાલ પર નાંખવામાં આવે તો તે નીચે પડી જશે, ચોંટશે નહીં, તેવી જ રીતે કેવલી ભગવાન પહેલા સમયે કર્મને બાંધે છે બીજા સમયે ભોગવે છે અને ત્રીજા સમયે તો ખેરવી નાંખે છે અને આપણે ?

આપણે તો કર્મને બાંધીએ છીએ. અસંખ્યાકાળ સુધી ચોંટાડીને રાખીએ છીએ, પછી ભોગવવાની શરૂઆત કરીએ છીએ. પછી તે કયાંથી ખંખેરાય ?

કેવલી ભગવાનને કેમ એવું છે ?

તેમણે વ્યવદાન સર્જી દીધું છે. સિકાશ નથી. કર્મો આવ્યા તેવા જ ખરી ગયા.

તવેણં વોદાણં જગણઙ્ક ।

વ્યવદાનથી આત્મા અક્રિયા બની જાય છે. ક્રિયા નહીં તો કર્મ નહીં, કર્મ નહીં તો યોગ નહીં.

યોગ એટલે મન, વચન અને કાયાની પ્રવૃત્તિ. આમ, યોગ નહીં એટલે અયોગી અવસ્થાની પ્રાપ્તિ એટલે ચૌદમું ગુણસ્થાનક.

આપણે વ્યવદાન સર્જવાનું છે. કર્મને જુદા પાડવાની પંક્તિયા તો અનંત

કાળમાં અનંત વખત કરી છે. કર્મને ખપાવવાના લાખ પ્રયત્નો લાખવાર કર્યા છે. છતાં હાલત એ છે કે લાખ વાર કર્મ ખપી ગયા પછી પાછાં બંધાઈ... ગયા છે.

કારણ ? આપણે કર્મને ખપાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે, પણ કર્મના કારણને ખપાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો નથી. કારણને ખપાવી દો, તો કાર્ય ખપી જ જવાનું.

લોહચુંબકના ચુંબકીય બળને જ ઘટાડી દો તો લોહું ચોંટવાનું નથી. ચુંબક બળ હશે ત્યાં સુધી લોહાને છૂટું પાડ્યા પછી પણ પાછું ચોંટવાનું નથી.

આજ પ્રમાણે આત્મા વ્યવદાન સર્જે છે, એટલે કે લેશ્યામાંથી અલેશ્યાનું સર્જન કરે છે ત્યારે, કર્મ આવે છે ખરાં, પણ ચોંટતા નથી અને આત્મા પરથી ખરી પડે છે.

‘ખરવું’ તે મહત્વનું નથી, પણ ચોટે નહીં તે મહત્વનું છે.

આપણને દર્દ થાય, દવા લઈ નએ અને દર્દ મટી જાય તે બરાબર છે. દર્દ થયું માટે દવાની જરૂર પડી, પણ દર્દ જ ન થાય તો ...? મહત્વ તેનું છે.

આપણો ભાવ તો એવો હોવો જોઈએ કે તપ વડે કર્મને નથી ખપાવવા, પમ કર્મના કારણને ખપાવવા છે.

તવેણં વોદાણં જણયઙ્ ।

વોદાણેણં કિં જણયઙ્ ?

વોદાણેણં અકિરિયં જણયઙ્ ।

આવું ક્યારે બને ? જ્યારે આપણી સમજ સાચી બને કર્મને ખપાવવું તે સ્થૂળ વાત છે, પણ કર્મના કારણને ખપાવવું તે સૂક્ષ્મ વાત છે.

અપેક્ષા છે, માટે ઉપેક્ષા છે, ઉપેક્ષાની અસર થાય છે.

અપેક્ષા જ ન હોય તો નિર્લેપતા સર્જાય, તેનાથી અક્રિયા સર્જાય અને અક્રિયા સર્જાય એટલે સિદ્ધિ સર્જાય. આ બહુ જ સાહજિક વાત છે.

ઓગણત્રીસમો બોલ

સુખશાતા

અનુકૂળતાઓના ત્યાગ વડે આસક્તિનો ત્યાગ

સુહસાણં મંતે ! જીવે કિં જણયઈ ?

સુહસાણં અણુસ્સુયત્તં જણયઈ ।

અણુસ્સુણં જીવે અણુકંપણ અણુભ્મહે બિગયસોગે

ચરિત્તમોહણિજ્જં કમ્મં યવેઈ ।

તપનું કામ છે તપાવવાનું અને સૂકવવાનું. વ્યક્તિ લીલો રહે, આત્મા લીલો રહે છે ત્યાં સુધી હંમેશને માટે ઇંચાને ઝંખે છે. આત્મા સૂકાવા લાગે ત્યારે ઇંચો હોય કે તડકો, તેને ઝાઝો ફેર પડતો નથી.

છોડ હરિયાળો હોય, લીલોછમ હોય, ત્યાં સુધી તેને બહુ તાપ ન પડે અને ઇંચો રહે તેવી આશા રહે છે, પણ છોડ સૂકાઈને ઠૂંઠૂં જ બની ગયો હોય તો તેને તડકો શું ને ઇંચો શું ?

આપણા માટે છાંચો એટલે અનુકૂળતા અને તડકો એટલે પ્રતિકૂળતા. આત્મા લીલાછમ છોડ જેવો ત્યારે તેને છાંચાની અપેક્ષા હોય છે, અનુકૂળતાની અપેક્ષા હોય છે, પણ તપના તાપ દ્વારા તે સૂકાવા લાગે છે ત્યારે તે છાંચાની અપેક્ષા છોડી દે છે.

તપ કરતાં કરતાં આત્મામાંથી સુખની શીલતા વહી જાય છે.

સુખની શીલતા એટલે શું ?

મને સારામાં સારું ખાવા-પીવા અને રહેવાનું મળે, એરકંડીશન મળે, ઠંડીમાં ઓઢવા મળે, પગમાં સારા બૂટ-ચંપલ મળે, વગેરે... આ છે સુખની આશાઓ, સુખ પામવાની ઈચ્છાઓ.

આવી આશાઓ અને ઈચ્છાઓ ભોગવનાર કોઈ વખત તડકામાં આંટો મારીને આવશે તો કહેશે કે સનરટ્ટોક લાગી ગયો, માથું દુઃખી ગયું. જ્યારે એક મજૂરનું નાનું છોકરું ઝાડની ડાળીઓ પર લટકતું કપડામાં વીંટળાઈને પડ્યું હોય, બપોરની લૂ લાગતી હોય તો પણ એને કંઈ થતું નથી.

કેમ ? કેમકે તેને જન્મથી જ તેવું વાતાવરણ મળ્યું છે.

એક જણ માટે સહ્ય છે, બીજા માટે અસહ્ય.

સુખની આશા છે, તેને એક દુઃખ પણ હજાર જેવું લાગે છે અને સુખ-દુઃખથી ટેવાયેલા હોય તેઓ સુખમાં કે દુઃખમાં ટકી જાય છે. ટકવું હોય ત્યારે ટેવાવું પડે છે. જ્યાં, જેવું વાતાવરણ હોય, તેને અનુસાર આપણી જાતને ઢાળવી પડે છે.

દીકરી સાસરે જાય અને ત્યાં જઈને કહે કે મારા મમ્મી-પપ્પાને ઘરે તો આમ હતું. આમ ન હતું, આવું મને નહીં ચાલે તો ? તો તે દીકરી ત્યાં નહીં ચાલે. પોતાને ઘેર તેણે પાછું આવવું પડશે.

આ જ પ્રમાણે દીક્ષા લીધા પછા વિચારવું કે આમ નહીં ચાલે. તો ભાઈ, તમે અહીં નહીં ચાલો. આ કાંટાળો જ માર્ગ છે અને એવો જ રહેવાનો. તમારે પોતે જ આ માર્ગ માટે ટેવાવું પડશે.

એટલે જ પરમાત્મા કહે છે કે તું સાધનાના માર્ગે આવી રહ્યો છે ત્યારે સંસારના ભાવોનું મૃત્યુ કરવું પડશે. જેને આગમભાષામાં કહેવાય છે આણગારે જાયા.

આણગારપણાના જન્મ માટે સંસારપણાનું મૃત્યુ જરૂરી છે. મૃત્યુ વગર જન્મ થતો નથી અને જન્મ વગર મૃત્યુ હોતું નથી.

વ્યક્તિ સંસાર છોડીને સંયમનો સ્વીકાર કરે ત્યારથી સુખ અને શાતાની આશાને છોડવી પડે છે. તપ કરનાર વ્યક્તિએ પણ સુખ અને શાતાની આશાને છોડવી પડે છે. કારણ ?

કારણ કે જગતના તાપમાત્ર, શાતાની અપેક્ષાને કારણે જન્મતા હોય છે.

શાતા એટલે શું ?

મન જેનો સ્વીકાર કરે તે શાતા અને મન જેનો અસ્વીકાર કરે તે અશાતા.

શાતા એટલે સારી જ વસ્તુ એવું નથી. તે ફક્ત મનનો સ્વીકાર દર્શાવે છે અને મનના સ્વીકારમાં વસ્તુ સારી હોય પણ અને ન પણ હોય.

કોઈ માછણને ફૂલ બજારમાં મોકલશો તો તેને અશાતા થશે, પણ તે મરછીબજારમાં જશે તો તેને શાતા થશે.

મનને ગમે તે શાતા અને મન જેના માટે આણગમો કરે તેનું નામ અશાતા.

હજુ થોડા વધારે ઊંડાણમાં જઈએ તો આત્મા જેનો સ્વીકાર કરે તે શાતા.

આ સંસારમાં શાતાની માંગણી હોય તેવી જ વ્યક્તિ પાપ બાંધતી હોય છે. જેમકે કોઈ ચોર ચોરી કરે છે, કેમ કે તેને વધુ પૈસાની જરૂરત છે, ખાઈ-પીને જલસા કરવા છે. મૂળ સુધી જશો તો કારણ મળશે જ.

સંસારના પ્રત્યેક પાપના મૂળમાં જશો તો શાતાની કામના રહેલી છે. ચાહે તે આંખની, કાનની, નાકની, જીભની શાતા હોય કે મનની, વચનની કાયાની શાત હોય.

સાધક આત્મા આ શાતાને છોડવાનો પ્રયત્ન કરે છે.

ઉપવાસ એટલે શું ? ઉપવાસ એટલે શાતાને છોડવી.

ઉપાશ્રયમાં બેસવું એટલે ટી.વી., વીડિયો અને બીજી બધી શાતાને છોડવી.

ઉપાશ્રયમાં તમારો એક કલાક તમને શાતાની કામનામાંથી તો છોડાવે જ છે. સાથે સાથે અનંતા કર્મની નિર્જરા કરાવીને શાતા મળે એવા પુણ્ય બંધાવે છે. ઉપાશ્રયમાં ગાળેલો એક કલાક ભવિષ્યનો અનંતકાળ સુધારે છે, તો સંસારનો એક કલાક ભવિષ્યના અનંત કાળ બગાડે છે.

T.V. જોવું કેમ ગમે ? આંખની શાતા માટે,

સંગીત સાંભળવું કેમ ગમે ? કાનની શાતા માટે,

સુગંધી પદાર્થ સૂંઘવો કેમ ગમે ? નાકની શાતા માટે.

આમ, એકેએક પદાર્થની જેટલી પરિસ્થિતિ આપણી પાસે સર્જાય છે, તે આપણા સંસાર પરિભ્રમણનું મૂળ કારણ છે. ભગવાને શાતાના ભોગવટાને, શાતાના ભોગવટાની વૃત્તિમાત્રને પાપ કહ્યું છે.

સુખ અને શાતા તે નીતિ અને નિયમ જેવા બે ભિન્ન શબ્દો છે.

સુખ તે આત્માનો ગુણ છે અને શાતા તે સંયોગોનો ગુણ છે.

મન, વચન અને કાયાના સંયોગો આત્મા સાથે જોડાય અને અનુકૂળ હોય તો તેને શાતા કહેવાય. સંયોગ વિપરીત હોય, પણ આત્મા પોતાના આત્મભાવમાં હોય તો તેને સુખ કહેવાય.

સ્વસ્થ હુશો તો સાધનાની અંદર તમે તમારી પ્રવૃત્તિ બરોબર કરી શકશો. પેટમાં એસીડીટી થઈ હોય, દુઃખતું હોય અને વાંચણીમાં બેસીને લખવાનું હોય તો ? નહિ લખી શકાય. શરીરની અનુકૂળતા નથી.

શરીર માધ્યમ ખલુ ધર્મ સાધનમ્.

શરીર તે આપણી સાધનાનું એક સહાયક પરિબળ છે. તપસ્યા કરવાની ગમે તેટલી ઈચ્છા હોય, ગમે તેટલો ભાવ હોય, પણ અનુકૂળતા જ ન હોય તો ? આ પ્રકારની સાધનાને લગતી અનુકૂળતાને શાતા કહેવાય.

સુખશાતા માં છે ને ? તેનો અર્થ તમને તમારી સાધના કરવાની અનુકૂળતા છે ને ? તમને આત્મિક તેમજ શારીરિક દષ્ટિએ પણ અનુકૂળતા છે ને ?

કોઈ વ્યક્તિને ક્ષમા રાખવી છે, પણ આસપાસના સંયોગો જ પરાણે કોધનું નિમિત્ત ઊભું કરે છે. આ પ્રકારના નિમિત્ત ન હોવા તેનું નામ સુખ.

શરીરમાં કોઈ પણ જાતનો રોગ ન હોવ, મનમાં કોઈ પણ જાતની અશાંતિ ન હોવી તેને કહેવાય છે શાતા.

સુહસાણં ભંતે ! જીવે કિં જળયદ ?

હે ભગવાન ! સુખશાતાનો ત્યાગ કરવાથી જીવનને શું પ્રાપ્ત થાય છે ? આત્માને શું પ્રાપ્ત થાય છે ?

સુહસાણં અણુસ્સુયત્તં જળયદ ।

અણુસ્સુયણં બીવે અણુકંપણ અણુભ્મડે

વિગયસોગે ચરિત્તમોહણિજ્ઞં કમ્મં ખવેદ્ ।

આગળ કહ્યું તેમ સંસારનું પ્રત્યેક દુઃખ, સુખની કામનામાંથી જન્મે છે. સુખની કામના ઘટે છે, તેથી સુખ મેળવવાનો પ્રયત્ન ઘટે છે. સુખ મેળવવાના પ્રયત્નમાં જ અનંતા જીવોની હિંસા થતી હોય છે અને સુખ મેળવવાના પ્રયત્નમાં જ આસપાસની કોઈને કોઈ વ્યક્તિ દુઃખ પહોંચે છે.

ગોવામાં એક ઉજવાણી દરમ્યાન ૨૫ થી ૫૦ ખ્રિસ્તીઓ ચિત્તા કે સિંહના મહોરાં પહેરી પાચ દિવસના તાજા જન્મેલા સૂવરના બચ્ચાને ખાઈ જાય છે. તે ખાવા પાછળની તેવા પ્રકારની મનોવૃત્તિ કેમ સર્જાય ?

તમારા સુખની એક કામના અનંતા જીવોને માટે દુઃખનું કારણ બને છે, મોતનું કારણ બને છે અને અનંતા જીવોના દુઃખનું કારણ બનીને આપણે આપણા માટે દુઃખના અતંતા કારણ ઊભા કરીએ છીએ.

વ્યક્તિની સુખની કામના ઘટે છે, એટલા જ અન્ય જીવોના દુઃખના કારણ

ઘટે છે. અન્ય જીવોના દુઃખનું કારણ ઘટે છે, તેટલું જ સ્વના દુઃખનું કારણ ઘટે છે.

આપણે એકવાર નાદ્યા એટલે પાણીના અનંતા જીવોની હિંસા થઈ. એક વાર ચા પીધી અથવા એકવાર રોટલી ખાધી એટલે તેમાં અનંતા જીવની હિંસા થઈ. આ વસ્તુઓ આપણે છોડવાના નથી, પણ આપણે શાથી પરિભ્રમણ કરીએ છીએ, તેના મૂળ તરફ જવાનો સમજવાનો પ્રયત્ન કરીએ છીએ.

એક રોટલી માટે ઓછામાં ઓછા સો (૧૦૦) ઘઉંના મૃતદેહો બોડીનો પાવડર (લોટ) બન્યો. શાક સુધારો તો શું થાય છે ? હજુ આગળ વિચારીએ તો ઘરમાં સાફ-સફાઈ કરતાં શું થાય છે ? જોયા વગર ચંપલ પહેર્યા, પગ મૂક્યો એટલે આપણે અસંખ્ય કીડીઓના મોતનું કારણ બન્યા.

આમ, સ્વના સુખની કામના વગર આપણે પરના દુઃખનું કારણ બની શકતા નથી. પરનું દુઃખ તે માતા છે અને આપણા માટે અનંતા દુઃખ જન્માવે છે.

તેથી જ પરમાત્માએ કહ્યું છે ‘અહિંસા પરમોધર્મ.’ તું તારી પોતાની અહિંસાને પાળતો થઈ જા. સુખની કામના કરીને તું તારા પોતાના જ આત્માની હિંસા કરી રૂહ્યો છે. એટલે તું જ્યારે પરમાંથી સુખ મેળવી રહ્યો છે ત્યારે સ્વની હિંસા કરે છે. બીજી રીતે એમ કહેવાય કે સ્વની હિંસા અટકે નહીં, ત્યાં સુધી તેનું (આત્માનું) મારણ થતું જ રહે છે.

એક રાજા હતો. સંગીત વગર તેને ઊંઘ ન આવે. તેનો હુકમ એવો કે તેના સૂઈ ગયા પછી સંગીત બંધ કરવું. એકવાર એવું બન્યું કે રાજા અચાનક ઊંઘમાંથી જાગી ગયો ત્યારે પણ વાજાંત્રો ચાલુ હતા. પોતાનો હુકમ કોઈ માને તે રાજ માટે સુખની કામના છે પણ કોઈ હુકમ ન માને તે દુઃખનું કારણ છે. આથી તેને ક્રોધ આવ્યો. રાજાએ હુકમ કર્યો કે વાજાંત્રો વગાડનારના કાનમાં ગરમ ઘગઘગતું સીસું રેડી દો. પોતાને દુઃખ થયું એટલે રાજાએ બીજાને દુઃખી કર્યા.

ગરમ સીસું રેડવાનો વિચાર રાજાને કેમ આવ્યો ? ક્રોધને લીધે, ક્રોધનું કારણ

પણ કામના છે.

પરમાત્મા આના માટે કહે છે કે,

સુહસાણં અણુસ્સુયત્તં જગયઇ ।

સુખ અને શાતાનો ત્યાગ કરવાથી ઇચ્છાઓ મરે છે. ઇચ્છા મરવાથી જીવ અનુકંપાવાળો બને છે.

કારણ કે ઇચ્છામાત્ર તમારી પાસે હિંસા કરાવતી હોય છે. તેથી જ પરમાત્માએ ઇચ્છાને સ્વયંની હિંસાનું કારણ બતાવ્યું છે.

ઇચ્છા વગર આરંભ-સમારંભ ન હોય, ઇચ્છા વગર પાપ ન હોય, ઇચ્છા વગર આ જગત ન હોય, સંસારમાત્રનું સર્જન ઇચ્છારૂપી માતાએ કર્યું છે. મારી ઇચ્છા છે કે મારું ધાર્યું થાય, મારું કહેલું થાય પણ તેમ ન થયું, એટલે ધમાલ ચાલું. આ દરેક ધમાલ તમને કર્મ બંધાવીને, અંતે તો તમારી જ ઘોલાઈ કરે છે.

આજે તું ગમે તે બદ પર હોય, પદને લીધે ગમે તે મદ હશે, પણ પદનો ‘મદ’ ઉતરનારો જ છે. આ ભવે, નહીં તો આવતે ભવે.

આગમમાં એક વાત આવે છે. પવનકુમાર નામનો દેવ એવો તાકતવર એ એક સપાટો બોલાવે તો INDIA ના બધા જ મકાનો ધરાશાયી કરી દે, પણ આવો દેવ મૃત્યુ પામે ત્યારે કયાં જન્મવાનો ? ઝાડના પાંદડામાં પારકો હલાવે ત્યારે જ હલવાનું.

એટલે જ પરમાત્મા કહે છે કે વ્યક્તિ જ્યારે ઇચ્છાઓને પોષે છે, ત્યારે તે પોતાના અનંતા દુઃખના કારણે સર્જી રહ્યો હોય છે.

આપણે બેઠા હોઈએ અને એક મચ્છર આવીને આપણા પર બેસે તો આપણે શું કરીશું ? મોટાભાગના લોકો હાથ ઉપાડશે અને તેનો નિકાલ લાવી દેશે, પણ એકવાર તમે તેની સામે જુઓ. તે કેટલું કરડી શકે છે ય કેટલી વેદના કરાવી શકે છે ? પછી વિચારો કે હું તેના જેવો છું કે નહીં ?

આવો વિચાર કરી લો તો ભવિષ્યમાં મચ્છર ન કરે તેવા પુણ્ય બંધાઈ ગયા

સમજો. આમ, અગઉ કહ્યું તમે, ઈચ્છાઓને ઘટાડીએ, ત્યારે જગતમાંથી સુખ મેળવવાની અંતરની અભિલાષા ઘટે છે. અભિલાષા ઘટે કે તરત જ અહિંસા જન્મે છે.

હવે પ્રશ્ન થાય કે સાચી અહિંસા કોને કહેવાય ?

સાચી અહિંસા કહેવાય આસક્તિના અભાવને.

પરમાત્માએ કહ્યું છે કે આસક્તિ એટલે જ હિંસા. જગતના દરેક પાપની પાછળનું આ મુખ્ય કારણ છે અને આપણે તેનું નિવારણ કરવાનું છે. આસક્તિ અને ઈચ્છા તે જગતના પાપની માતા છે. આસક્તિ અને ઈચ્છા ન હોય તો કયારેય હિંસા ન હોય.

એક સામાન્ય ફરિયાદ છે કે આજના યુવાનોને ઉપાશ્રય આવવું ગમતું નથી. કેમ ?

આજનો યુવાન વાસ્તવિકતા ઝંખે છે. તેને કોઈ Formality ગમતી નથી. બહારના વ્યવહારો, દેખાડા નથી ગમતા. કેટલાકને એવી ટેવ હોય છે કે ઘરમાં આસક્તિ રાખે અને બહાર અહિંસાની વાતો કરે.

કોઈના પર પડેલા નાનો છાંડો બતાવતા પહેલાં, આપણે પોતે આખેઆખા હોળીના રંગથી રંગાઈ ગયા છીએ, તે જોવું પડે. વ્યક્તિ નિષ્કલંક હોય ત્યારે તેના મોંએથી ઉપદેશ નીકળે તે યોગ્ય.

આપણામાં જ કસર હોય, તો સામેવાળામાં અસર કયાંથી જન્મે ?

વાસ્તવિકતા એ છે કે સ્વયંની શુદ્ધિ ન થાય ત્યાં સુધી ઉપદેશ દઈ શકાતો નથી. આ વાસ્તવિકતાને આપણે સમજીશું તો યુવાવર્ગ ઉપાશ્રય આવતો થશે, અન્યથા નહીં.

દંભી સમાજ કયારેય પ્રગતિ કરી શકતો નથી.

પ્રગતિ કરવી હોય તેણે પારદર્શક બનવું પડે. જે વ્યક્તિ સ્વયં પારદર્શક નથી હોતી, તે જગત માટે માર્ગદર્શક નથી બની શકતી.

વ્યક્તિ ઉપર કપડાં પહેરી ભીતરનું ઢાંકી રાખે અને જગતને ઉપદેશ દેવા જાય, તો જગતને તેના ઉપદેશની અસર થવાની નથી. કારણ કે, અંદરનું ગંધાતું હોય. તો બહાર તેની વાસ આવ્યા વગર ન રહે.

બીજી મહત્વની વાત એ છે કે સત્યને સ્વીકારવાની અને સમજવાની આપણી સમજ હોવી જોઈએ.

ક્રાંતિ કરનારને આ જગત ક્યારેય શાંતિ નથી લેવા દેતું.

જો તમે પરમાત્માના સાચા સાધક હો, તો તમારી ફરજ બને છે કે તમે આ દિશામાં તમારો ફાળો આપો.

જ્યારે સજજનો નિષ્ક્રિય હોય ત્યારે જ દુર્જનની સક્રિયતા હાવી થાય છે.

તેથી પહેલાં દંભને છોડવો પડશે, દેખાડો છોડવો પડશે, બે મોઢાની વાત છોડવી પડશે. અંદર અને વહારથી એક થવું પડશે.

આપણામાં સંસારની આસક્તિ પડી હોય અને અનાસક્તિનો ગમે તેટલો ઉપદેશ આપીશું તો તે ચાલશે નહીં.

તમે એવા નક્કર બની જાઓ કે આવતીકાલના સમાજને રાહ ચીંધી શકો કે પરમાત્માનો ધર્મ આ છે.

બસ, આવો ભાવ અંતરમાં ઉતારીશું, પરમાત્માની વાણીને અંતરમાં સ્થાન આપીશું, તો આપણને પણ અવશ્ય સિદ્ધનું સ્થાન મળશે જ.

આપણે જાણીએ છીએ કે અનુકૂળતાની આશામાં અને સુખ શાતાને ભોગવવાની અંતરની ભાવનામાં આત્માની સ્વયંની હિંસા થાય છે.

આપણાથી જાણે-અજાણે થયેલા એક કીડીના મૃત્યુના રંજ કરતાં વધુ રંજ આપણને સુખ ન મળવાનો હોય છે.

સુહસ્રાણં અણુસ્સુયત્તં જગયદ્ ।

અણુસ્સુયણં જીવે અણુકંપણ અણુભઢે

વિગયસોગે ચરિત્તમોહણિજ્ઞં કમ્મં ખવેઙ્ઙ ।

અનુકૂળતાને છોડનાર વ્યક્તિ જ અનુકંપાવાન બની શકે. આગમમાં સ્પષ્ટ કહ્યું છે કે સુખને છોડવાની અભિલાષા હોય તો જ અનુકંપા આવી શકે. સુખને પામવાની આશા હોય તો તમે અહિંસક છે જ નહીં.

આપણે મન, વચન અને કાયાથી સુખ મેળવવાની ભાવનાને છોડવાની છે, કારણ કે પરમાત્માની એવી આજ્ઞા છે.

શાતાની આશા છોડે તેને સાધક કહેવાય.

અનુકૂળતાને આપણે એવી રીતે છોડવાની છે કે પ્રતિકૂળતાથી અકળાવાય નહીં. આ બંને સ્થિતિ વચ્ચે સમતોલન જળવાવું જોઈએ, કારણ કે અનુકૂળતાને ભોગવવાના પાપ કરતાં પ્રતિકૂળતાથી અકળાવાનું પાપ વધુ મોટું છે.

પ્રતિકૂળતાની અકળામણ ભયંકરપણે અનુકૂળતાને પામવાની ઝંખના કરાવે છે. તેથી વ્યક્તિએ પોતાની અનુકૂળતા માટેની કેટલી આશા રાખવી તે માટે ચિંતન કરવું જોઈએ. વ્યક્તિએ પોતાની પાત્રતા પાત્રતા પ્રમાણે ધર્મધ્યાન કરવું જોઈએ.

સુહસાણં અણુસ્સુયત્તં જગયઙ્ઙ ।

સુખ અને શાતાને છોડ્યા પછી તેમાંથી ઈચ્છામાત્રની મૃત્યુતા આવવી જોઈએ.

પરંતુ એક શાતાની અપેક્ષા છોડ્યા પછી પણ આપણને બીજી શાતા માટેની ભાવના રહે છે.

મહાવીર સ્વામીએ બધું જ છોડીને સંયમના પંથ પર વિહારયાત્ર શરૂ કરી. સાધુના નિયમ પ્રમાણે ખુલામાં રાત રોકાવાય નહીં તેથી તેમણે તાપસની ઝૂપડીમાં ચાતુર્માસ કર્યું. ભગવાન મહાવીર પોતાના ધ્યાનમાં જ મસ્ત રહેતા હતા. દરમ્યાન ગાય, ભેંસ કે બળદ જેવા પ્રાણીઓ આવીને ઝૂપડીનું ઘાસ ખઈ જતા. તાપસે આ જોયું અને ક્રોધિત થઈ ભગવાનને કહ્યું, “અહીંયા રહેવું હોય તો ઝૂપડીનું ધ્યાન રાખવું

પડશે.”

ઝૂંપડું ભગવાનની સાધનામાં સહાયક હતું, પણ તેમનો સ્વાધીન આત્મા આધીન ન હતો. આથી ચાતુર્માસ હોવા છતાં ભગવાન મહાવીરે ત્યાંથી વિહાર કરી લીધો.

એ બતાવે છે કે પરમાત્મા મહાવીરને શાતાની ઈચ્છા ન હતી, અને આશાતાનો ડર ન હતો.

તમને અનુકૂળતા ગમે કે પ્રતિકૂળતા ?

અહીં બેસવાનું છે, પણ બારીઓ અને પાંખા બંધ હોય તો ?

તમે કહેશો કે ફાવતું નથી.

સાધક આત્મા શાતા-અશાતાની પરવા કરતો નથી ત્યારે જ તે તેનાથી પર થઈને પરમાત્માના માર્ગ તરફ પ્રયાણ કરી શકે છે.

અનુકૂળતાને પાપ માન્યું નથી. પરમાત્માએ બોલ બતાવ્યો છે.

સુહસાણં અણુસ્સુયત્તં જગયઙ્ગ ।

અણુસ્સુયણં જીવે અણુકંપણ અણુભઙ્ગે...

જે વ્યક્તિ શાતાને છોડે તે જ અનુકંપાવાન હોય છે અણુભઙ્ગે તે જ વ્યક્તિ ઉદ્દવેગ વગરનો છે.

ઉદ્દવેગ કોને હોય ?

મન અશાંત હોય તેને.

તો તરત બીજો પ્રશ્ન થાય કે મન અશાંત ક્યારે થાય ?

કોઈ વસ્તુ, વ્યક્તિ કે વાતાવરણ મેળવવું હોય અને ન મળે અથવા અણુગમતું દૂર કરવું હોય અને તે ન થાય, ત્યારે ઉદ્દવેગ જન્મે છે.

વ્યક્તિ સંસારમાં હોય છે, ત્યારે સંસાર પ્રત્યે તેને આકર્ષણનો ભાવ હોય છે.

તે આકર્ષણ પૂરું થવાને કે ન સંતોષાવાનો લીધે એક પ્રકારનું સ્પંદન, કંપન કે ભાવ

ઉદ્ભવે છે, તે છે ઉદ્ભવેગ !

ઉદ્ભવેગથી વિરુદ્ધ હોય છે સંવેગ !

સંવેગ એટલે દેવ, ગુરુ અને ધર્મ પ્રત્યે આપણા આત્માનો આત્મિક આકર્ષણનો ભાવ.

આગળ આવે છે 'વિગયસોગે' - અનુકૂળતા જોઈતી નથી તેને આકંઠન ક્યારેય જન્મતું નથી. અનુકૂળતા જોઈએ તેને જ આકંઠન જન્મે છે.

વિગયસોગે એટલે જેનો શોક દૂર થઈ ગયો છે, તેવી સ્થિતિ.

શોક એટલે અંદરની અશાંતિ. કોઈ પણ વસ્તુ, વ્યક્તિ કે વાતાવરણથી જે સુખ, અનુકૂળતા મળવાના હતા, તે ગુમાવી દીધા, તેની શોક વિગત એટલે કે દૂર થઈ ગયો છે, એટલે કે તે ફરી જન્મતો નથી. જેનામાં શોક ન જન્મે તેની શાંતિનો કોઈ પાર હોતો નથી.

એક વાત બરાબર યાદ રાખવા જેવી છે કે શોખ હોય ત્યાં જ શોક હોય છે. શોખ ન પોષાય ત્યારે શોક જન્મે છે.

નાના બાળકને કંઈક લેવું હોય, ખાવું હોય કે નવા કપડાં જોઈતા હોય અને ન લાવી દો, તો તે રીસાઈને ખૂણામાં બેસી જશે. શોકમય બાળકને અપેક્ષા છે કે તેને જોઈતું મળી જ જશે, પરંતુ મળતું નથી. પોતાની અપેક્ષા મુજબ મળતું નથી એટલે એનો આત્મા અંદરથી દુઃખી દુઃખી થઈ જાય છે.

સાધક હંમેશાં ચિત્ત પ્રસન્ન વ્યક્તિ હોય છે. તેને અશાંતિ હોતી નથી. છતાં કદાચ તે અશાંત થાય ત્યારે તે ભલભલાને અશાંતિ કરાવી દે છે.

ઉત્તરધ્યાયન સૂત્રમાં આવે છે કે એક સમયે સયંતિરાજાએ એક હરણનો શિકાર કરવા તીર માર્યું. તે હરણ દોડતું દોડતું ગર્દભાલી મુનિના ચરણમાં પડી ગયું. રાજાએ આ જોયું એટલે વિચાર કરવા લાગ્યો કે આ હરણ મુનિનું હશે તો મુનિ કોપાયમાન થશે. રાજા જેવો રાજા પણ આ બનાવથી ગભરાઈ ગયો, કારણ ?

આગમમાં એક શબ્દ આવે છે. “ડહેજજ નર કોડિયો” એટલે કે કોપાયમાન થયેલા સાધુ એક કરોડ જાણને બાળીને ભસ્મ કરી શકે છે.

સાધુ આવું કરે નહીં, પણ સાધુ કોપાયમાન થાય તો તે શું કરશે તેની તેને પોતાનેય ખબર હોતી નથી.

કારણ કે જેટલું સામર્થ્ય મોટું તેટલો કોપ પણ મોટો.

પરંતુ જેને અનુકૂળતા પ્રત્યે આશા નથી તેને પ્રતિકૂળતા પીડતી નથી તેથી જ સાધુ કે સાધક શોક કરતા નથી.

ચરિત્તમોહણિજ્ઞં કમ્મ ખવેઙ્ગ ।

એટલે કે, તમે જેમ જેમ અનુકૂળતાને ઘટાડતા જાઓ, તેમ તેમ તમારા અનંતા ચારિત્રમોહનીય કર્મ ખપતા જાય છે.

ચારિત્રમોહનીયકર્મ એટલે શું ?

જે કર્મ આત્માને આત્માના સાચા સુખ તરફ જવા ન દે અને ખોટા સુખનો ભ્રમ કરાવે તે ચારિત્રમોહનીયકર્મ છે.

દાડિયાનું ઉદાહરણ લઈએ તો દાડ પીધા પછી તેને સાચા કે ખોટાનું ભાન રહેતું નથી. તેને ગટરનું ગંધુ પાણી પીવામાં પણ આનંદ આવતો હોય છે. આ જ પ્રમાણે ચારિત્રમોહનીયકર્મ આત્મા પાસે ખોટું કરાવે છે અને ખોટામાંથી ખોટો આનંદ અપાવે છે.

બીજા એક ઉદાહરણથી વધુ સમજીએ. માનો કે તમારા માટલામાં ગંધુ (ગટરનું) પાણી ભરેલું છે, તમને તેની ખબર નથી, કેમકે તમારી આંખે પટ્ટી બાંધેલી છે. તમને તરસ લાગે અને તમને ખબર તે પાણી પીવાનું કહેવામાં આવે તો ? તમે તે પાણી પીશો અને તરસ છીપાયાનો આનંદ મેળવશો. પરંતુ તમારી આંખો પરથી પટ્ટી કાઢી લેવામાં આવે તો ? નજર પડતા જ તમે તે ગંધુ પાણી ઢોળી દેશો.

માટલું તથા ગંદુ પાણી તે સંસારનું તથા આંખ પરની પટ્ટી તે અજ્ઞાનનું પ્રતિક છે. અમારી દષ્ટિએ સંસારના પદાર્થ માત્રનો ભોગવટો ગટરનું પાણી છે. જેની પાસે જ્ઞાનરૂપી

ચક્ષુ નથી, તે જ વ્યક્તિ સંસારમાં રસ રેડે છે અને સંસારમાં જ તેને રસ લાગે છે.

સંસારમાં રહેવું એટલે શું ?

સંસારમાં રહેવું એટલે ગટરને ગંગા માનવી.

જેના ચારિત્ર મોહનીય કર્મનો ઉદય હોય તેને સારું ગમતું નથી અને ખરાબમાં તેને સારું લાગ્યા વગર રહેતું નથી.

એક અંધ વ્યક્તિને Eye camp માં આંખ આપવામાં આવી. ઓપરેશન બરાબર થઈ જાય છે. હવે તેને સાચું-ખોટું, સારું-ખરાબ બરાબર દેખાવા લાગે છે. વ્યક્તિ અંધ હોય ત્યાં સુધી દેખાતું નથી, પણ આંખ બરાબર ફીટ બેસે, તો તેને બધું દેખાવા લાગે છે. તેમ ગુરુ અથવા સાધક આત્મા દ્વારા જ્ઞાન રૂપી ચક્ષુ આપવામાં આવે ત્યારે તેને સંસાર, સંસાર લાગતો નથી, તેને ગટરમાં ગંગા દેખાતી નથી.

કહેવાનો મતલબ છે કે તમે ભલે સંસારમાં રહો, સંસારના કામ વચ્ચે રહો, પણ સંસારમાં રહીને સંસારને ભગવાનની દૃષ્ટિએ જુઓ. તેનું નામ દીક્ષા.

બધાએ સંસાર ત્યાગવો જરૂરી નથી, પણ મોહનીયકર્મ ખપાવવાના છે. આ મોહનીયકર્મ ખપાવવા કેમ ?

તે માટે ધીમે ધીમે ત્યાગને કેળવવો પડે. તમારી થાળીમાં પાંચ વસ્તુ પીરસાય છે તમને ભૂખ છે, ખાવું છે અને ભાવે પણ છે, છતાં તેમાંથી અડધી જ વસ્તુ ભોગવો અને અડધી વસ્તુઓનો ત્યાગ કરો.

આજનો જરાક ત્યાગ ધીમે ધીમે સંપૂર્ણ ત્યાગ તરફ લઈ જશે. પદાર્થ છોડવો સહેલો છે, પણ ભાવથી છોડવો તે અઘરી વાત છે, કારણ કે તમે ફક્ત તમારી કાયા નથી ભળતી સાથે મન પણ ભળે છે.

કાયથી કરવું તેને ક્રિયા કહેવાય અને મન તથા કાયાથી કરવું તેને પ્રક્રિયા કહેવાય. પરમાત્માનો ધર્મ પ્રક્રિયાનો છે, ક્રિયાનો નહીં. આવી નાનકડી પ્રક્રિયાઓ પણ (ક્રિયા નહીં) પરમાત્મા સુધી લઈ જશે, પ્રવજ્યા સુધી લઈ જશે.

નહાતી વખતે સાબુ લગાવ્યો, પમ હોથે લગાવવાનું છોડ્યું એટલે ભવિષ્યમાં તમે દીક્ષા લઈ શકો તેટલા પુણ્ય સર્જઈ ગયા.

સંસારના રસને તોડીએ ત્યારે જ પરમાત્મામાં રસ પડે છે. રસની વચ્ચે રહીને રસને તોડવો તેને સાધના કહેવાય. સરવાળું વાતાવરણ ન હોય, તો તરસ ન હોય.

અનુકૂળતાને આપણે એક અંશ માટે પણ છોડીએ, એટલે આપણે પરમાત્માના વંશમાં આવી જઈએ છીએ. એક વાર પરમાત્મા જેવા થઈ ગયા ગણાઈએ.

સાધનાની આ હકારાત્મક ભાવનાને અમલમાં મૂકીશું, તો કેટલા બધા ભાવોથી ભાવભોર બની જઈશું એને તે ભાવો જ આપણા ભવિષ્યને ભવ્ય બનાવી દેશે.

અનુકૂળતાને છોડવી છે, તે રીતે નહીં, પણ શા માટે છોડવી છે તેવી સમજણ હશે, તો સાધના બળવત્તર બની જશે.

સાધનાના એક એક માર્ગને શાંતિથી સાંભળ્યા પછી એકએક શબ્દને અમલમાં કેમ મૂકી શકાય તેનો વિચાર કરવો પડે, તેના માટે સમય કાઢવો પડે.

જે બાળક શાળામાં ભણતો હોય અને ઘરે માત્ર રમતો જ હોય, તેના ૯૦ ટકા આવે એવા ચાન્સ કેટલા ? પણ તે બાળક સ્કૂલ ઉપરાંત ઘેર પણ એક-બે કલાક ભણતો હોય તો ? ૯૦ ટકા આવે કે નહીં ? તે બાળક સ્કૂલમાં બેસે, છે પણ ભણવામાં ધ્યાન ન રાખે. તો તેની પાસ થવાની પણ આશા રખાય ? સ્કૂલમાં જવા માત્રથી નહીં, પણ ભણવાથી જ પાસ થવાય.

આ જ પ્રમાણે ઉપાશ્રયમાં આવવાથી કામ પૂરું થઈ ગયું ન ગણાય, ઘેર જઈને કંઈક વિચારવાનો, મનન કરવાનો સમય ફાળવવો પડે. ઘણો તો હોય છે અહીંયાં, પણ તેમનું ધ્યાન બીજાનું ધ્યાન રાખવામાં હોય છે. આવું હોય તો દિવળે નહીં.

પણ આટલું તો કરવું જ છે, આગળ વધવું જ છે, એમ નક્કી કરીએ તો આપણે પાછળ પડવાવાળા નથી જ.

ચરિત્તમોહણિજ્ઞં કમ્મંં ય્વેદ્ઙ્ઞં ।

આપણથી ભલે ઉપવાસ ન થાય, અઠ્ઠાઈ, એકાસણું, માસખમાણ, આયંબિલ કે બીજું કંઈ તપ ન થાય, પણ એક અનુકૂળતાની ઇચ્છાને તો છોડી શકાયને ?

એક અનુકૂળતાને છોડવી એટલે સાધનાની લાખ અનુકૂળતા મેળવવી. એક અનુકૂળતાને છોડવી એટલે પરમાત્માની નજીક જવા માટે આપણી યાત્રા ને આગળ વધારવી, દરરોજ એક ડગલું જ છે. ભગવાન તરફનો લાંબો પંથ આપણે દોડીને કાપી ન શકીએ તો કંઈ નહીં, પણ પા પા પગલી તો ભરી શકીએને ? એમ કરતાં-કરતાં આગળ વધવાનું છે.

આપણે સંસારમાં જોઈએ છીએ કે ધર્મી પીડાય છે, તેટલો અધર્મી નથી પીડાતો.

સારી વ્યક્તિને અશાતા આવે છે, તેટલી ખરાબ વ્યક્તિને નથી આવતી.

ઘણી વખત શ્રદ્ધા ડગી જાય છે, ધ્યાન કરવા છતાં શાંતિ નથી મળતી.

આવું કેમ થાય છે ?

એક નિયમ છે કે અધર્મી વ્યક્તિ જે કર્મ બાંધે છે, તે ઘણા વધારે હોય છે અને ઘણા સમય પછી ફળ આવે છે. ધર્મી વ્યક્તિ જે કર્મ બાંધે એ ખૂબ જ વહેલા ઉદયમાં આવે છે. અધર્મીના કર્મો હજાર કે લાખ વર્ષે ઉદયમાં આવે છે, પણ ધર્મીના કર્મો ફક્ત ૪૮ મિનિટમાં જ ઉદય પામે છે.

ભૂતકાળમાં કરેલી અનેક ભૂલો વર્તમાનમાં ધર્મી બનવાને લીધે એક સાથે ઉદયમાં આવે છે. જ્યારે અધર્મીને તો તે માટે વર્ષો લાગવાના છે. બસ, આ જ કારણ છે ધર્મી વ્યક્તિ દુઃખી હોવાનું અને અધર્મી સુખી હોવાનું દેખાય છે.

ધર્મી વ્યક્તિનો ફક્ત વર્તમાન દુઃખી હોવાનો, પણ ભાવિનો અનંતકાળ સુખી હોવાનો. સાચા ધર્મી પર જ વહેલી અશાતા આવવાની, કારણ કે તેના કર્મનો વહેલો ઉદય થાય છે. વહેલા ઉદયમાં આવેલા કર્મની સમજ રાખીએ તો વહેલા ખાલી

પણ થાય છે. તેથી હાયવોય કરીને તેને લંબાવવા નહીં.

ધર્મના ક્ષેત્રમાં પ્રવેશ કર્યા પછી, માળા-જાપ, ધર્મધ્યાન પછી પણ વેદના વધતી હોય તો સમજવું કે આપણે સાચા માર્ગે છીએ.

સાચો ધર્મી એને જ કહેવાય જે પીડાની વચ્ચે પણ ધર્મની શ્રદ્ધાને ટકાવતો હોય.

આપણને થોડી વેદના થાય કે દુઃખ આવી પડે કે તરત આપણે દુઃખી દુઃખી થઈ જઈએ. ‘અરેરે ! હું તો સારા માર્ગે જ ચાલું છું, કોઈનું ખરાબ કરતો નથી છતાં કોને ખબર કેમ, મારા પર આફત આવી પડી ? સામે વાળો તો ખોટું જ કરે છે છતાં સુખ ચેનથી જીવે છે’ આપણી શ્રદ્ધા ડગવા લાગે છે, પમ સતત યાદ રાખવું કે સાચા ધર્મીને ડગલેને પગલે આફત આવે છે, કારણકે તેનાં ભૂતકાળનાં કર્મો જાગ્રત થવા લાગ્યા છે.

આગમમાં જેટલા ધર્મીની વાત આવે છે, તે બધાએ આફત વેઠેલી છે.

જેમકે, ગજસુકુમારના માથા પર અંગાર મૂકાય હરિકેષિમુનિ પર બધા એ થૂંકી, હેરાનહેરાન કર્યા, મેતાર્યમુનિના માથા પર ચામડું વીટાળ્યું, ભગવાન મહાવીર સ્વામીના કાનમાં ખીલા ઠોકવામાં આવ્યો, બે પગ વચ્ચે આગ પેટાવવામાં આવી અને કેટલીય પીડા આપવામાં આવી.

ધર્મ પ્રત્યે આપણી અરતિ અને સંસાર પ્રત્યે રતિની ભાવાનાને લીધે ચારિત્ર્ય મોહનીયકર્મ બંધાતું હોય છે. ધર્મ પ્રત્યેનો આપણો ભાવ વધે અને વેદના કે પીડા સમયે આપણે શાંતિ રાખીએ તો આપણાં અનંતા-અનંતા કર્મો ખપી જાય છે પણ અશાંતિ ઊભી કરી તો તેટલા જ નવા કર્મો બંધાઈ જતા હોય છે.

આમ, જેટલી અનુકૂળતા તેટલી જ સાધનામાં પ્રતિકૂળતા અને પ્રતિકૂળતા જ સાધનાની સૌથી મોટી અનુકૂળતા છે. અનુકૂળતાની આશાને છોડવી એટલે ચારિત્રમોહનીયકર્મને ખપાવવું.

અનુકૂળતાને છોડતા જઈએ તેમ તેમ પ્રતિકૂળતા આવતી અટકે છે.

અનુકૂળતાને મેળવવાનો પ્રયત્ન કરનાર અનેક પ્રતિકૂળતાને નોતરે છે. પ્રતિકૂળતાને લીધે પીડા આવે છે અને તે દુઃખી દુઃખી થઈ જાય છે, પણ આ સમયે સાચી સમજ સાથે શાંતિ રાખે, તો અનંતા ચારિત્રમોહનીયકર્મ ખપી જાય છે.

અનુકૂળતો છોડવી તે સાધના છે અને અનુકૂળતાને પોષવી તે સંસાર છે.

અનુકૂળતા તે જ સાધનાની મોટી પ્રતિકૂળતા છે. એટલે એક અનુકૂળતાને છોડો, ત્યારે વિચારવું કે ભગવાન, હું તારી નજીક આવ્યો છું.

ભલે સો અનુકૂળતા ભોગવો, પણ એક અનુકૂળતા છોડો એટલે ભગવાનને યાદ કરવા કે મારે તારી નજીક આવવું છે, માટે હું આ અનુકૂળતા છોડું છું.

મને આ વસ્તુ, આ વાતાવરણ સુખી કરે છે. તે ભ્રમનું કારણ છે આપણાં મોહનીયકર્મો છે.

નશો કરનાર વ્યક્તિને ગટરનું પાણી પણ સારું લાગે તેવી રીતે આત્માએ મોહનીયકર્મોનો એક એવો નશો કરેલો છે, તેના કારણે તેને સંસાર, મીઠો. મધુરો, મનગમતો અને મઝાનો લાગે છે.

જ્ઞાનમાં અધૂરો હોય તેને સંસાર મધુરો લાગે છે. જે વ્યક્તિ સંસારને ગમોડે છે તેને ખબર નથી કે, આ પડવાળા હાથે બનાવેલા લાડવા છે. પડ્ડ થયેલા હાથે લાડવા બનાવવામાં આવે અને તે પદાર્થો લાડવામાં ભળે, છતાંય અજ્ઞાની ને લાડવો મીઠો લાગે છે, પણ જેણે જોયું હોય તે ખાવાનું મન કરતાં નથી અને જેને ખબર પડી જાય તે તેનો ત્યાગ કરી દે છે.

સુખ અને શાંત, એટલે કે સંસારની અનુકૂળતાઓનો ત્યાગ કરનાર વ્યક્તિને શું મળે છે ?

જેની ઈચ્છાઓ શાંત થઈ જાય છે, તે અનુકંપાવાન બને છે, તેનામાં રહેલા બધા જ આસક્તિના ભાવો ચાલ્યા જાય છે. અને તેનો આત્મા એકદમ શાંત, પ્રશાંત નિર્વિકલ્પ બનીને અંતે સિદ્ધાવસ્થાને પ્રાપ્ત કરે છે.

ત્રીસમો બોલ

અપ્રતિબદ્ધતા

અભિમતાની આરાધના

અપડિબદ્ધયાએ ણં મંતે ! જીવે કિં જણયડ ?
અપડિબદ્ધયાએ ણં ણિસ્સંગત્તં જણયડ ।
ણિસ્સંગત્તેણં જીવે એ એગ્ગચિત્તે દિયા ય રાઓ ય અસજ્જમાણે
અપ્પડિબદ્ધે યાવિ વિહરડ ।

અપડિબદ્ધયાએ ણં

અપ્રતિબદ્ધતા એટલે શું ?

અપ્રતિબદ્ધતા એ આત્માનો ગુણ છે.

કોઈ પણ વ્યક્તિ, કોઈ પણ આત્મા, પોતાના કોઈ પણ વ્યક્તિ વસ્તુ કે વાતાવરણ વગર નહીં ચાલે તેવું માને એટલે તે તેનાથી પ્રતિબદ્ધ થઈ ગયો, તે તેનાથી બંધાઈ ગયો ગણાય.

આને કહેવાય છે “પ્રતિબદ્ધતા.”

સાધુ કેવો હોય? સાધુ અપ્રતિબદ્ધ હોય.

ધણા અમને કહે કે મહારાજ સાહેબ ! તમારા માટે આટલો બધો ભાવ છે, પણ તમને તો કાંઈ પડી જ નથી. પણ ભાઈ ! સાધુ તો અપ્રતિબદ્ધ વિહારી હોય. તેને કોઈના માટે કાંઈ હોવું જોઈએ નહીં.

મને આવોજ ઉપાશ્રય જોઈએ, મને તો કંડી જ ગમે, મને પવન આવતો હશે તેવું સ્થાન જ ગમે, આવું વિચારવું પ્રતિબદ્ધતા જ છે.

કોઈપણ વસ્તુ, વ્યક્તિ કે વાતાવરણની સાથે આત્મા જોડાય તેને પ્રતિબદ્ધતા કહેવાય છે, અને તે પ્રતિબદ્ધતાને કારણે જ પીડા ઊભી થાય છે.

બધાની સાથે રહેવા છતાં પણ પ્રતિબદ્ધ નથી હોતો, તેને પીડા જ નથી હોતી. તમે કોઈકની સાથે જોડાઓ તો જ તમારે જોડા બાવા પડે ! તમે કોઈની સાથે જોડાઓ જ નહીં, તો જગતના કોઈ પણ કર્મ તમને જોડા મારી ના શકે !

તમે કોઈકના થાઓ, તો કોઈક તમને હેરાન કરી શકે. તમે કોઈકના થાઓ જ નહીં, તો જગતમાં તમને કોઈ હેરાન કરી શકે નહીં.

આપણા સિવાય આપણને કોઈ હેરાન કરી શકતું નથી. આગમમાં સૂત્ર આવ્યું કે... અપડિબદ્ધયાણ ણં ।

અપ્રતિબદ્ધ નિસંગ બની જાય છે. તે અસંગ બની જાય છે. તેને કોઈની સાથે સંબંધ રહેતો જ નથી.

ભગવાન મહાવીરને એમ કહેવામાં આવે કે ઝૂંપડીનું ધ્યાન રાખવું પડશે ત્યારે ભગવાન કહે છે, “ તારી ઝૂંપડી તારી પાસે. હું તો અહીંયાંથી આ ચાલ્યો.

અરે ! પણ હું તમને લાગણીથી, પ્રેમથી ઝૂંપડી આપું છું, અમને તમારા માટે લાગણી છે, માટે તમને માટે ઝૂંપડી આપી છે. તો તમે જરાક ધ્યાન રાખોને !

અરે ! પણ મારે કંઈ ધ્યાન રાખવું નથી. તારી લાગણી તારી પાસે, તારી ઝૂંપડી તારી પાસે, સાધુ તો ચલતા ભલા ! તે કોઈ પણ જાતના સંગમાં આવતા નથી.

તમે જેટલા જેટલાની સાથે Close થયા તેટલો જ તમને loss થાય છે. તમે

જ્યાં જ્યાં, જેની-જેની સાથે પ્રતિબદ્ધ થયા એટલે સમજી લેવાનું કે તમારા માટે પીડા ઉત્પન્ન થઈ ગઈ.

ઘણાં કહેતા છે કે હમાણાંથી બહુ જીવ બળ્યા કરે છે, તમે તેના મૂળમાં જુઓ તો ખબર પડે કે તેનો જીવ કેમ બળે છે. તેણે સામેવાળા માટે લાગણી રાખી અને સામેવાળાને કંઈ પડી ન હોય, એટલે તેને અંદરને અંદર થયા કરે કે હું તેના માટે આટલું બધું કરું છું, આટલો બધો ભોગ આપું છું, પણ તેને તો જરા પણ પરવા નથી, એટલે તેને અંદરને અંદર પીડા થયા કરે.

તમે કોઈની નિકટ ગયા એટલે જ તમને આ પીડા અને હેરાનગતિ છે. તમારું સુખ કે તમારી શાંતિ તો જ જઈ શકે જો તમે કોઈની સાથે સંબંધ બાંધો.

પરમાત્મા કહે છે કે વસ્તુથી વ્યક્તિથી કે વાતાવરણથી જે અપ્રતિબદ્ધ બને છે, તેની શાંતિનો પાર નથી હોતો અને જે પ્રતિબદ્ધ થાય છે, તેની પીડાનો પાર નથી હોતો... અપ્રતિબદ્ધ વ્યક્તિ શાંતિથી જીવે છે અને શાંતિથી ઊંઘે છે, તેને કોઈ જાતનો સંઘર્ષ હોતો જ નથી.

સંબંધ છે, ત્યાં સંઘર્ષ છે.

પોતાપણું છે, ત્યાં પીડા છે.

મારાપણું છે, ત્યાં માર છે.

લાગણી છે, ત્યાં નાગણી છે.

સ્નેહ વગરની સતામણી આ જગતમાં ક્યાંય હોતી જ નથી. આપણને સૌથી વધારે કોઈ સતાવી શકતું હોય, તો જેના માટે આપણને લાગણી છે તે.

જેના માટે લાગણીની ચિકાશ હોય તેના શબ્દો આપણને ચોંટી શકે, બાકીના તો કેટલાય આવે અને જાય !

પરંતુ સાધુ માટે માન અને લાગણી હોવા જરૂરી છે. દેવ, ગુરુ અને ધર્મ પ્રત્યેની લાગણીને પરમાત્માએ બોધિ કહી છે. પણ સંસારીને સંસારી માટે જેટલી લાગણી હોય તેટલી પીડાનું કારણ બને.

લાગણી ટાંકણી જેવી હોય. તે કામ પણ લાગે અને ખૂંચે પણ ખરી. તમે બધા સાથે હસીને રહો, બોલો, પ્રેમથી રહો. સામેવાળાને એમ જ લાગવું જોઈએ કે બધું બરોબર છે, પણ અંદરથી એકદમ અરિસા જેવા અપ્રતિબદ્ધ રહેવાનું.

અંદરથી એકદમ અસંગ રહેવાનું. અંદરથી રહેવાવાળા જેવો સુખી કોઈ હોતો નથી અને અંદરથી સંગવાળા જેવો દુઃખી કોઈ હોતો નથી.

આપણો આત્મા સંગભાવ અનુભવે છે, ત્યારે આપણો જ આત્મા આપણને દુઃખી કરે છે. આપણે સ્વયં અથવા આપણે જેને સ્વયંના માન્યા છે તે જ આપમને દુઃખી કરે છે. પર ક્યારેય આપણને પીડા આપતા નથી. ‘પરને’ ‘સ્વ’ બનાવવા ગયા તે જ આપણને પીડા આપી શકે છે.

જે વ્યક્તિ આવી અસંગ દશાને, આવી અપ્રતિબદ્ધતાને કેળવે છે, તેને શાંતિનો લાભ થાય છે. તેને કોઈ દિવસ કોઈનો વિકલ્પ રહેતો નથી.

આપણે એકલા પડીએ, ત્યારે આપણને આપણા વિચાર આવતા નથી, પણ ભૂતકાળમાં વ્યક્તિ, વસ્તુ કે વાતવરણ સાથે થયેલા પ્રસંગો, ઘટનાઓ, પરિસ્થિતિઓ, માન, અપમાન બધું આપણને ઘેરી વળે છે.

વ્યક્તિ ધ્યાનમાં બેસે ત્યારે ન આવતા હોય તેવા વિચારો આવવા લાગે, કેમકે, વ્યક્તિ એકલી બેસે, ત્યારે તેના મનના પડળ ખુલાલ થાય છે અને પડળ ખુલાલ થાય એટલે અંદર ભરી રાખ્યું હોય તેટલું બહાર આવતું જાય છે.

વ્યક્તિ અપ્રતિબદ્ધતાને અનુભવે, ત્યારે ધીમે-ધીમે વ્યક્તિના, વસ્તુના અને વાતવરણના વિચારો ઘટવા લાગે છે. વસ્તુ, વ્યક્તિ કે વાતાવરણના વિચારને ‘વિકલ્પ’ કહેવાય છે અને તેના પ્રત્યેના રાગદ્વેષના ભાવોને ‘સંકલ્પ’ કહેવાય છે.

જે આત્મા પ્રતિબદ્ધ છે તેને સંકલ્પ, વિકલ્પ કરવા પડે છે. જે જોડાયેલો નથી, તેને કોઈ ઝંખના નથી. જે જોડાયેલો નથી, તેને જુદા પડવાની વેદના નથી. જે જોડાયેલો નથી, તેને મારું શું અને પારકું શું - તેનો કોઈ ભેદ રહેતો નથી.

અપ્રતિબદ્ધ આત્મા ધીમે-ધીમે વચ્ચે હોવા છતાં અલિપ્ત થઈ જાય છે.

તેલનું ટીપું પાણીમાં નાંખીને મીકસરમાં ફેરવવામાં આવે પણ તે પાણીથી અલગ જ રહે છે, કેમ કે તે અપ્રતિબદ્ધ હતું.

પાણીની વચ્ચે હોવા છતાં પણ તેલનું ટીપું પાણીનું થતું નથી અને છૂટું પડવા વગર રહેતું નથી, તેમ સાધક માત્ર સંસારીઓની વચ્ચે mix થયેલો લાગે છે, પણ ક્યારે તે છૂટો પડી જાય તે કહેવાય નહીં.

સાધક તેને જ કહેવાય જે સંસારીઓની વચ્ચે, સંસારીઓથી વીંટળાયેલો હોવા છતાં પરમાત્માને વિસરતો ન હોય.

વારંવાર જેનું સ્મરણ થતું હોય તેને પ્રતિબદ્ધતા કહેવાય.

જેમ Computerમાં Screen Saver હોય છે, અને Computer કામ ન કરે ત્યારે Screen Saverમાં જે વસ્તુ ગોઠવી રાખી હોય તે આવી જાય, તેમ, આપણા માનસની ખામી એ છે કે, આપણે જેની સાથે પ્રતિબદ્ધ થયેલા હોય તે વસ્તુ, વ્યક્તિ, વાતાવરણ કે તે આત્મા એકદમ, અચાનક જ યાદ આવી જાય.

આપણા આત્માની એ જ ખામી છે કે જેની સાથે પ્રતિબદ્ધ થઈ ગયા છીએ તેનું જ સ્મરણ થયા કરે છે અને તેના કારણે જ કર્મબંધન થયા કરે છે.

અપ્રતિબદ્ધ આત્મા પરમાત્મા સિવાય કયાંય પ્રતિબદ્ધ હોતો જ નથી. સંસારી સંસારીના થાય, તો તેમનો મોક્ષ ક્યારેય થતો નથી.

જેમ તેલનું ટીપું ક્યારેય પાણીનું થતું નથી તેમ સાધક ક્યારેય સંસારીનો થતો નથી. પાણીનું ટીપું પાણીમાં ભળી જાય, તો તેને જુદું પાડવું અઘરું પડે, પણ તેલનું ટીપું ક્યારેય પાણીનું થાય નહીં.

મારું તમાને તે જ કહેવું છે કે તમે તેલના ટીા જેવા થાઓ, સંસારમાં રહો, બધું જ કરો, અમે તમને કયાંય રોકી શકવાના નથી, પણ અહીંયા આવો, ત્યારે લિપ્ત થતાં શીખી જોઓ.

કાલુ માછલીને તળિયું ગમતું નથી, તે સપાટી પર આવ્યા વગર રહેતી નથી. એક જળનું બુંદ ક્યારેક મળી જશે તેવી આશામાં ને આશામં તે વર્ષો કાઢી નાખે છે, તેવી

રીતે, સાધક તેને જ કહેવાય, જે પરમાત્માની કૃપાનું બુંદ ક્યારેક મળી જશે તેવી આશામાં ને આશામાં સપાટી પર આવ્યા જ કરે અને તળિયામાં તે અકળાયા જ કરે.

તળિયું જેને અકળામણ આપતું હોય, સપાટી જેને શાંતિ આપતી હોય, બુંદની જેને ઝંખના હોય, તે જ મોતી બનાવી શકે.

જે સાધકને સંસારનું તળિયું હોય, ધર્મની સપાટી જેને શાંતિ આપતી હોય અને પરમાત્માની લાગણી મેળવવા માટે, સ્નેહ મેળવવા માટે, પરમાત્માની કૃપાનું બુંદ મેળવવા માટે ઝંખતો હોય તેને જ કહેવાય છે કાલુ છીપ અને તે જ મોતી બનાવી શકે છે.

પાણી તો આસપાસ ઘણું છે, પણ તે પાણીની કિંમત નથી. સંસારીમાં લાગણી તો ઘણી છે પણ તે લાગણીની કિંમત નથી.

કેમકે દરિયાનું પાણી અખૂટ હોવા છતાં ખારું હોય છે અને આકાશનું જળ ટીપું હોવા છતાં મીઠું હોય છે.

મારું કાંઈ નથી, મારું કોઈ નથી અને હું પણ કોઈનો નથી આવું વિચારે તેને કહેવાય સાધક. ઉપાશ્રયમાંથી બહાર નીકળશે ત્યારે તેના પગ પોતાના ઘર તરફ જ જશે, બીજાના ઘર તરફ નહીં જાય,

કેમ ? કેમ કે અનંતકાળથી આપણે આ જ કર્યું છે, માટે એ જ થઈ રહ્યું છે. પગ ભલે ઘર તરફ વળે, પણ ઘર તેને ઘર લાગવું જોઈએ નહીં.

ઘર જેને જેલ લાગે તેને મોક્ષ મળે. ઘર જેલ લાગે તે જ જેલમાંથી છૂટવાનો પ્રયત્ન કરે. મને મારું ઘર જેલ જેવું લાગે તો જ ઉપાશ્રય મહેલ જેવો લાગે.

આપણી અશાંતિને આપણે અવલોકનમાં મૂકીએ ત્યારે આપણને ખબર પડે છે કે આપણી જેટલી પણ અશાંતિ છે તે આપણે ક્યાંક, કોઈક સાથે, કોઈક રીતે કામનાથી જોડાયેલા હોવાને કારણે છે. આપણી એકપણ અશાંતિ આપણે કોઈના ન હોઈએ તો હોતી જ નથી. આપણે આપણા હોઈએ ત્યારે આપણી શાંતિનો પાર નથી હોતો અને આપણે કોઈકના હોઈએ ત્યારે આપણી અશાંતિનો પાર નથી હોતો. આ વાસ્તવિકતાને ખૂબજ મનનપૂર્વક વિચારવી પડશે.

આ આગમનો બોલ (અપ્રતિબદ્ધતા) તમારે રોજિંદા જીવનમાં અમલમાં મૂકવાનો છે. પ્રતિબદ્ધતા એટલે જોઈએ છે, આવું જ જોઈએ છે, આમ જ જોઈએ, આ જ જોઈએ છે, મને તેના વગર ચાલે નહીં, મને તેના વગર ગમે નહીં, મને તેના વગર રૂચે નહીં, મને તેના વગર ભાવે નહીં, ફાવે નહીં. તેને કહેવાય છે પ્રતિબદ્ધતા ! અને એવું તત્તું હોય ત્યારે આપણને ‘ભ્રમ’ને કારણે શાંતિ લાગે છે અને તે વસ્તુ, તે વ્યક્તિ આપણને આપણી બની ગઈ હોય તેવું લાગે છે, પણ આ જગતની એક પણ વસ્તુ કે વ્યક્તિ કાયમ માટે આપણી થતી નથી અને તે પારકી થાય ત્યારે આપણી અપ્રતિબદ્ધતાને કારણે આપણને ગમતું નથી, ફાવતું નથી, ભાવતું નથી અને આપણે અશાંત, અશાંત અને અશાંત રહીએ છીએ.

પરમાત્માની વાણી કહે છે કે જ્યાં જ્યાં તમે પ્રતિબદ્ધ થયેલા છો ત્યાં ત્યાંથી તમારે તમારી પ્રતિબદ્ધતાને ઘટાડવી પડશે.

પ્રતિબદ્ધતાને ઘટાડવા માટે, આસક્તિને ઘટાડવા માટે, જેમ કાંટાનું મારણ કાંટો જ હોય છે, ઝેરનું મારણ ઝેર જ હોય છે, તેમ પ્રતિબદ્ધતાનું મારણ પણ પ્રતિબદ્ધતા જ છે. તમે ધર્મ માટેની પ્રતિબદ્ધતા વધારતા જાઓ, અધર્મ માટેની પ્રતિબદ્ધતા ઘટાડતા જાઓ.

મને ઉપાશ્રય ગયા વગર ચાલશે જ નહીં. મને દેવ, ગુરુ કે ધર્મના દર્શન વગર તો ચાલશે જ નહીં, એટલે ધર્મ પ્રત્યેની પ્રતિબદ્ધતા વધશે.

સુદર્શન શ્રાવક દર્શન કર્યા વગર રહેતો નહોતો. તેની તે પ્રતિબદ્ધતાના કારણે જ સંસાર પ્રત્યેની તેની આસક્તિઓ ઘટવા લાગી. ચંદનબાળા પ્રતિબદ્ધ થઈ પરમાત્મા સાથે, એટલે સંસારની ખાવાની, પીવાની, રહેવાની બધી પ્રતિબદ્ધતા છૂટી ગઈ.

બોધિ જન્મે એટલે સંસાર પ્રતિબદ્ધતા ઘટે છે. તમે દેવ, ગુરુ અને ધર્મ પ્રત્યેની આસક્તિ વધારતા જાઓ, તેમ સંસાર પ્રત્યેની વિરક્તિ આવવાની છે.

અમને નેમિનાથ ભગવાનના દર્શન ન થાય ત્યાં સુધી અમારે છઠ્ઠા પારણે છઠ્ઠ કરવા છે અને ખબર પડી કે પરમાત્મા નેમિનાથ તો મોક્ષે પધારી ગયા છે, ગોચરીમાં

લાવેલો આહાર પણ ત્યાંને ત્યાં પરઠીને ત્યાંને ત્યાં સંથારો ! મારે પરમાત્માને મળવું છે, તેથી સંથારો થઈ ગયો અને સંથારો પામીને, કાળધર્મ પામીને, નિર્વાણ પામીને મોક્ષમાં.

તમે ધર્મ માટેની આસક્તિને વધારતાં જાઓ, ધર્મ માટેના રનેહને વધારતા જાઓ, ધર્મ માટેની લાગણીને વધારતા જાઓ, દેવ, ગુરુ અને ધર્મ સાથે એવા જોડાઈ જાઓ કે સંસાર તમને જોડી શકે જ નહીં.

વિચારતો કરો, મેઘકુમારને પરમાત્મા સાથે જોડવામાં આવ્યા નહતા ત્યાં સુધી તેને એમ થયું કે મને ખૂણામાં રાખવામાં આવ્યો છે, મને ખૂણામાં સૂવડાવવામાં આવ્યો છે. ગઈકાલ સુધી મારા બધા વખાણ કરતા હતા અને આજે હું તેમનો ચેલો બની ગયો, એટલે મારી જરાય દરકાર કરતાં નથી. મને ખૂણામાં સૂવડાવ્યો છે સંતો રાત્રે નીકળે છે અને મને પાટુ મારી-મારીને જાય છે. ભગવાન ! આ લ્યો, તમારો રજોહરણ અને આ લ્યો, તમારા પાત્રા. મારે તમારી સાથે રહેવું નથી.

પણ જેમ જ્ઞાન થયું, પરમાત્મા પ્રત્યે લાગણી વધી ગઈ, એટલે હવે જ મેઘકુમારને ત્યાં જ સૂવડાવે છે તો પણ બધું ફાવશે. ‘બધુ ભાવશે. હું પાટુને બમી લઈશ. વેદનાને સહી લઈશ. હવે મને કોઈ જાતની વેદના થતી નથી’ તેવા ભાવ તેનામાં જન્મે છે.

વિચાર કરો કે દીક્ષા પૂર્વે ચક્રવર્તીને પાણી માંગે ત્યારે હજાર વસ્તુ હાજર થતી હતી અને તે જ ચક્રવર્તી દીક્ષા પછી ગોચરી લેવા નીકળે ત્યારે તેના હાલ કેવા થતા હશે ?

જેને એક પણ વસ્તુ વગર ચાલતું નહોતું, તે ચલાવી કેમ શક્યા ?

કારણ કે તે પરમાત્માના બની ગયા ! જે પરમાત્માના બની જાય છે, તે જગતમાં બધું ચલાવી લે છે, અને જગતમાં એ જ બધું ચલાવી શકે, જે પરમાત્માના બની જાય છે !

પણ, આપણ ધું તકીએ છીએ ? આસક્તિ ન રખાય. મને ગમશે ભાવશે, અને ચાલશે એવું ચિારાય નહીં, એવું વિચારવાથી કશું થયું નથી . કારણ કે તે આપણા મગજનો વિષય છે. પણ પરમાત્માને સમર્પિત થઈ ગયા તે હૃદયનો વિષય છે.

દૃઢ્યના વિષય શાશ્વત હોય છે, મગજના વિષય અશાશ્વત હોય છે.

ચંડુદ્રાચાર્યનો શિષ્ય રાજકુમાર હતો, પણ તે ચંડુદ્રાચાર્યનો શિષ્ય બની જાય છે, ત્યારે માથામાં લાકડી પડવા છતાં તે કહે છે, ચાલશે.

‘ચાલશે’ તેવો ભાવ ક્યારે આવ્યો ? પોત ગુરુનો બની ગયો ત્યારે !

વ્યક્તિ દેવ, ગુરુ કે ધર્મની બને છે ત્યારે જ તેની સંસાર પ્રત્યેની આસક્તિ ઘૂટે છે.

બાવળિયાનાં જંગલને કાઢ્યા પછી ગુલાબને વાવીએ નહીં તો જંગલ પાછું ઊભું થતાં વાર લાગે નહીં, પણ તે જ જંગલમાંથી એક તરફથી બાવળિયા કાઢતા જાઓ અને બીજી તરફથી ગુલાબ વાવતા જાઓ, તો જ બગીચો બને. નહીં તો મેદાન ક્યારે જંગલ બને તે નક્કી હોતું નથી.

અપ્રતિબદ્ધ બને તે જ વ્યક્તિ સંસારના સંગથી ધીમે-ધીમે દૂર થતો જાય છે.

અપ્રતિબદ્ધતા કેવી રીતે કરાય ?

તેનો એક નિયમ છે.

એક બહેન અને એક ભાઈ દર્શન કરવા આવે, ત્યારે અમારા સંતોના જીવન અંગેના પ્રશ્નો પૂછે અને દરેક વખતે નિયમ કરે કે મહારાજ સાહેબ નહાતા નથી, તો મારે પણ મહીનામાં એક વખત જ મહાવું છે. મારે પણ હવે આવા જ કપડાં પહેરવા છે. મારે પણ આમ કરવું છે. તેમ કરતાં કરતાં તેમનું આખું જીવન પરિવર્તન થઈ ગયું.

એક ભાઈને ૩૫ દેશોમાં કાપડની ફેક્ટરી હતી અને તે ભાઈ પોતે દિગંબર બેઠા હતા. કારણ કે તે ભાઈને કોઈ હિંદુ સાધુનો પરિચય થઈ ગયો અને તેમનું જીવન જોઈને તેને પણ ત્યાગ કરવાનું મન થઈ ગયું. તે પોતે ત્યાગથી જીવે છે. તેને કાપડાં છોડવાનું કહ્યું હોત તો ન છૂટત, પણ તેણે જોયું કે મારા ગુરુ આમ કરે છે. એટલે તેને અંદરથી ભાવ થઈ ગયો કે મારે પણ આમ કરવું જોઈએ !

દેવ, ગુરુ અને ધર્મથી જોડાય છે તે જ સંસારથી જુદો પડી શકે છે. સંસારથી

જુદા પડવાના લાભ પ્રયત્ન કરો, તમે ક્યારેય જુદા પડી શકતા નથી.

મનથી, વચનથી, કાયથી, ચિત્તથી, દેવ-ગુરુ અને ધર્મ સિવાય કયાંય પણ જોડાવું અથવા જોડાયેલા રહેવું એટલે જોડા ખાવાની તૈયારી રાખવી.

અપ્રતિબદ્ધતા શું કરે છે ? વિચારોની પક્કડ પણ અંતે વેદનાની પ્રસૂતિ કરાવે છે.

આપણી પ્રત્યેક વિચારની પક્કડ વેદનાની જ પ્રસૂતિ છે, પણ આ વિષયને આપણે સમજી શકતા નથી પરમાત્માએ વિચારોની પક્કડને પરિગ્રહ કહેલો છે.

કોઈ વ્યક્તિ સામાયિકમાં હોય અને પાંચ રૂપિયાની પ્રભાવનાને લઈ થેલીમાં મૂકી દે તો આપણે તરત કહીશું કે તેણે સામાયિકમાં પાંચ રૂપિયાની નોટ લીધી અને થેલીમાં મૂકી દીધી ! આપણને તે દેખાશે, પણ કોઈ વ્યક્તિ, વસ્તુ, કે વાતાવરણ આપણને ગમી ગયું અને તેને આપણા મગજની થેલીમાં મૂકી દીધું, તેને આપણે શું કહીશું ?

પાંચ રૂપિયાની નોટ આવી તેવી જતી રહેવાની છે, પણ ચિારોની નોટ અંદર ગયા પછી બહાર નીકળવી બહુ મુશ્કેલ છે.

આ જગતનો પદાર્થ માત્ર આપણો છે નહીં, હતો નહિ અને આપણો થતો નથી. છતાં આપણે તેને આપણો બનાવવા માટે પ્રયત્ન કરીએ છીએ અને છેવટે દુઃખી થઈએ છીએ.

વિભિષણે શું કર્યું હતું ?

વિભિષણ મંદોદરીને પટરાણીનું પદ આપે છે, પણ બંને વચ્ચે સમજૂતી હોય છે કે મારે એક પત્નીવ્રત છે, માટે હું તારો સ્વીકાર કરી શકીશ નહીં પણ તને રજરાણીના પદ વગર ચાલે તેમ નથી. હું તારું પદ છીનવી લઉં તો કદાચ શોક કરી કરીને તું મૃત્યુ પામે તેમ છે, માટે હું તારું પટરાણીનું પદ જેમ છે તેમ રાખું છું. મંદોદરીએ તે માન્ય રાખ્યું.

મનના વિચારોની નોટ, સામાયિકની થેલીમાં મૂકવી તેને પણ પરમાત્માએ પ્રતિબદ્ધતા જ કહેલી છે.

થેલીમાં નોટ મૂકનાર વ્યક્તિ પ્રત્યે આપણે અણગમો કરીશું, પણ આવા કેટલાય વિચારે મનમાં મૂકનાર પ્રત્યે આપણે બહુમાન અને પૂજ્યભાવ રાખીશું. જ્યારે આપણને આવું દ્રશ્ય દેખાય, ત્યારે આપણે આપણી જાતને જ જોવાની છે.

બીજાને ખાડામાં પડતા જોઈને, આપણે નથી ખાડાને દોષ દેવાનો, કે નથી પડનારને. પણ એમાથી શો બોધ લેવો તે જ શીખવાનું છે.

પાપી વ્યક્તિને આપણે જોવાની નથી, પણ તેનું પાપ આપણામાં ન પ્રવેશે તે જોવાનું હોય છે.

‘આણે આમ કહ્યું, પેલા એ આમ કહ્યું’ તે કંઈ યાદ રાખવાની જરૂર નથી.

તમારા મગજમાં જેટલી Entries વધારે, તેટલી પ્રતિબદ્ધતા વધારે.

કામ સિવાયના એક પણ શબ્દ, કામ સિવાયની એક પણ વાત, કામ સિવાયનાં એક પણ વિચારને મનમાં પ્રવેશ આપશો જ નહીં. એ અંદર આવે તો બહાર કાઢવા પડેને ?

સૌનું કરેલું સૌ ભોગવતા જ હોય છે. આપણે મનમાં તે લાવવા જેવું પણ નથી અને વચનમાં રાખવા જેવું પણ નથી. કોઈને કહેવા જેવું નથી, કોઈને બતાવવા જેવું નથી, કોઈને દેખાડવા જેવું પણ નથી, આપણને કાંઈ લાગતું વળગતું નથી. તે તો આવ્યું તેવું રવાના થઈ ગયું ! No Attachment !

Attachment એટલે અપ્રતિબદ્ધતા. આકર્ષણ વગર લાગણી થાય નહીં.

આપણને સારાનું નહીં, પણ બીજાના ખરાબનું આકર્ષણ વધારે હોય છે.

‘જોયું આની સાથે આમ ખરાબ થયું’ આવા વિચાર આવ્યા કરે છે. માનવભવની અમૂલ્ય સેકંડો કયાંય ગુમાવવા જેવી નથી. જેનું હોય તે ભોગવે, આપણે માત્ર આપણા પૂરતું કરવાનું, આપણા પૂરતું વિચારી લેવાનું. વગર જોઈતું કંઈ વિચારવાનું નહીં.

અપ્રતિબદ્ધતા એટલે સંસારથી પર થવાનો પુરુષાર્થ.

એકત્રીસમો બોલ

આસક્તિથી અસગતા

વિવિત્ત સયણા સણય

વિવિત્તસયણાસણયાએ ણં મંતે ! જીવે કિં જણયડ ?
વિવિત્તસયણાસણયાએ ણં ચરિત્તગુત્તિં જણયડ । ચરિત્તગુત્તે ય ણં
જીવે વિવિત્તાહારે ઢઢચરિત્તે એઁતરએ
મોઁઁઁઁઁઁઁઁઁઁઁ ય અઢઢવિહં કમ્મગંઠિં ણિજ્જરેડ ।

વિજાતીય કોને કહેવાય ?

સ્ર અને પુરૂષને વિજાતીય કહેવાય.

અથવા

સ્વભાવ હોય તે જાતીય અને વિભાવ હોય તે વિજાતીય.

સ્રી અને પુરૂષ વિજાતીય કહેવાય, તે બહુ સ્થૂલ વાત છે.

આ શરીર પણ મારા આત્માની જાતિનું નથી, આ પણ મારા માટે વિજાતીય છે.

‘વિવિક્ત શયનાસન’ નો અર્થ શું ?

ચાલવું, બોલવું, ખાવું-પીવું, પહેરવું, ઓઢવું વગેરે કોઈ પણ કાર્ય કરવા’
છતાં, તેનાથી બહુ દૂર રહેવું.

કોનાથી બહુ દૂર રહેવું ?

પોતે પોતાના જ શરીરથી દૂર રહેવું કારણ કે આત્માની જાતિ અલગ છે,
પુદ્ગલની જાતિ પણ અલગ છે.

પરંતુ આપણે માન્યું કે વિજાતીય દેહથી દૂર રહેવાનું, અલગ રહેવાનું,
જુદા રહેવાનું, એજ મગજમાં રશ્મિથી ગયું, એટલે સ્વદેહથી દૂર રહેવાની વાત જ
ભૂલાઈ ગઈ.

શરીરથી દૂર રહેવું સારું, કે વિજાતીયથી દૂર રહેવું સારું ?

આપણે શરીરથી દૂર રહેવા લાગ્યા તો વિજાતીયથી Automatic દૂર
રહેવાના જ છીએ.

અને જ્યારે શરીર જ મારું નથી, તો શરીરથી ભોગવાતો એક પણ પદાર્થ
મારી જાતવાળો શી રીતે હોઈ શકે ?

પણ શરીર મારું છે, માટે સ્પર્શ મારો છે સ્પર્શ મારો છે. માટે વિજાતીય પ્રત્યે
આકર્ષણ ટકી રહે છે.

વિજાતીય પ્રત્યેના આકર્ષણને ઘટાડવું હોય તો તેનું મૂળ કયાં ?

‘વિવિક્ત શયનાસન’ - ખાવું, પીવું, બોલવું, બેસવું, કોઈપણ પ્રવૃત્તિ માટે
વિજાતીથી દૂર રહેવું એટલે પુરુષે સ્ત્રીથી દૂર રહેવું તે તો બરોબર છે પણ સાથે સાથે તેના
વિચારોથી પણ દૂર રહેવું અને પોતાના શરીર, પોતાના મન, અને પોતાના વચનથી પણ
દૂર રહેવું, તેને પણ પરમાત્માએ સાધના કરી છે.

ખેડૂત પોતાની બોરડીમાંથી કાંટાને સૂડી લઈને કાપી નાંખે, તો કદાચ બે
મહિના માટે કાંટા નહીં ઊગે, પણ ત્રીજા મહિનામાં તો કાંટા ઉગ્યા વગર રહેશે નહીં !

પણ તે મૂળિયાંને જ કાપી નાખે તો ?

કાંટાને કાપવા કરતા કાંટાના મૂળને કાપવા એ જ સાચી સાધના છે.

આ રીતે પર વ્યક્તિ પ્રત્યેનું આકર્ષણ ઘટાડવા કરતાં, જે પર મારી સાથે જોડાઈ ગયું છે, તેનું આકર્ષણ ઘટાડવું તે જ સાચી સાધના છે.

જેવી રીતે, જંબુકુમાર લગ્ન કર્યા પછી પ્રથમ રાત્રિનો માહોલ, શણગારનું વાતાવરણ, આકર્ષિત વાતાવરણ હોવા છતાં પણ પોતાના જ્ઞાનમાં રમતાં-રમતાં તે બધાંથી વિરક્ત રહી શક્યા હતા.

બ્રહ્મચર્ય એટલે શું ?

બ્રહ્મચર્ય એટલે બ્રહ્મભાવમાં રહેવું.

બ્રહ્મભાવમાં રહેવું એટલે શું ?

આત્મભાવમાં રહેવું.

આત્મભાવમાં રહેવું એ જ બ્રહ્મચર્ય છે, અને વ્યક્તિ આત્મભાવમાં રહે એટલે તે શરીરથી છૂટે કે ના છૂટે ?

સામે લાખ આકર્ષણના ભાવો હોવા છતાં જંબુકુમાર પોતાના મનને જ્ઞાનમગ્ન રાખે છે. તેથી સમય ક્યાં પસાર થઈ જાય છે, તેની પોતાના મનને ખબર પડતી નથી અને સામેવાળાના માનસમાં રહેવા આકર્ષણના બધાં જ ભાવો તોડવીને, પરમાત્મા પ્રત્યેનું આકર્ષણ બધાં જ ભાવો તોડવીને, પરમાત્મા પ્રત્યેનું આકર્ષણ ઊભું કરાવી દે છે.

સવારના પહોરમાં એક સાથે પર ૭ દીક્ષા ! આ બન્યું શી રીતે ?

જેને જ્ઞાનમાં જ રમણતા આવી ગઈ હોય તેને પરમાં રમણતા થતી નથી અને પરમાં રમણતા હોય, તે જ્ઞાનમાં ક્યારેય રમી શકતો નથી.

જ્ઞાની વ્યક્તિ જ્યારે પણ, જે કાંઈ આચરણ કરે, તેમાં સહજતા લાવવાનો પ્રયત્ન શા માટે કરે ?

તે સહજતા લાવીને, વિભાવ મને કેટલા અસર કરે છે, તેનું નિરીક્ષણ

કરતી હોય છે.

માટે જ, ગુરુ કે સંત કેવા હોવા જોઈએ ?

‘વર્તનમાં તે બાળક જેવા હોવા જોઈએ, પુરુષાર્થમાં તે યુવાન જેવા હોવા જોઈએ અને હૈયાસુઝમાં તે વૃદ્ધ જેવા હોવા જોઈએ !’

‘જ્ઞાની’ નો માપદંડ એ જ છે કે, જ્ઞાની સદાય પોતાનું વર્તન બાળક જેવું રાખે, પુરુષાર્થ યુવાન જેવો રાખે અને હૈયાસઝ વૃદ્ધો જેવી રાખે.

‘વિવિકત શયનાસન’

શય અને આસન-શય એટલે સુવાની જગ્યા અને આસન એટલે બેસવાની જગ્યા.

શરીરને સુવડાવવું પડે છે, શરીરને બેસાડવો પડતો નથી.

જેને બેસાડવાનો કે સુવડાવવાનો છે, તેનાથી વિરકત રહેવું, તે પણ પોતાની સર્વશ્રેષ્ઠ સાધના છે.

‘વિવિત્ત’ એટલે દૂર હોવું, વિરકત હોવું.

તમારું બેસવાનું, ઉઠવાનું, ચારવાનું, તમારું બોલવાનું કે તમરું કોઈ પણ કાર્ય વિજાતીય માત્રથી દૂર હોવું જોઈએ.

વિજાતીય એટલે માત્ર સ્ત્રી અને પુરુષ જ નહીં. સ્ત્રી અને પુરુષ તો સ્થૂળ વાત છે. આ શરીર પણ આપણા આત્માની જાતિનું નથી, તે આપણા માટે વિજાતીય છે માટે આપણે ચાલવું, બોલવું, બેસવું, ખાવું-પીવું, પહેરવું, ઓઢવું આ વધું કરવું, છતાં પોતે પોતાના શરીરથી દૂર રહેવું, કારણકે આત્માની જાતિ પણ અલગ છે અને પુદ્ગલની જાતિ પણ અલગ છે.

આપણે પેલાથી (સ્ત્રી આદિથી) દૂર રહેવાનું મનમાં એવું ઠાંસી દીધું છે કે શરીરથી દૂર રહેવાની વાત જ ભૂલાઈ ગઈ છે. શરીરથી દૂર રહેવા લાગીશું, સ્ત્રી પેલા આદિથી દૂર થવાના જ છીએ.

શરીર આપણું નહીં હોય તો શરીરથી ભોગવાતો એકપણ પદાર્થ આપણો થવાનો નથી પણ શરીર મારું છે, માટે સ્પર્શ મારો છે. સ્પર્શ મારો છે માટે વિજાતીય આકર્ષણ ટકેલું છે, માટે વિજાતીથી દૂર રહેવું.

વિજાતીયશી દૂર રહેવું એટલે સ્ત્રીએ પુરુષથી અને પુરુષે સ્ત્રીથી દૂર રહેવું તે બરોબર છે, પણ તે વિચારોથી પણ દૂર રહેવું અને પોતાના શરીર, પોતાના મન અને પોતાના વચનથી પણ દૂર રહેવું, તેને પણ પરમાત્માએ વિરતિ કહી છે.

સાધનાના ક્ષેત્રમાં બેઠા છે, સંયમ ધારણ કર્યો છે, સાધકપણાની અવસ્થા ધારણ કરી છે, એટલે અહીંયા તમે બધાથી દૂર રહી શકોશો, પણ દેવલોકમાં જશો ત્યારે બધું તમને વળગેલું રહેશે.

અહીંથી મેં એવો પ્રયત્ન કર્યો કે મારે આ બધાથી દૂર રહેવું છે, તો ત્યાં પણ તેનાથી દૂર રહી શકશો.

ગુરુ અને શિષ્ય નદી પાર કરી રહ્યા હતા. એક યુવાન સ્ત્રી પાણીમાં ડૂબી રહી હતી. શિષ્ય તેને ડૂબતી જોઈને, ગુરુને ‘હું તેને બચાવવા જાઉં છું.’ એટલું કહી, બીજી કોઈ વાતચીત કરવા ન રહેતા ફટાફટ પેલી સ્ત્રીને બચાવીને બહાર આવે છે. બહાર લઈ આવીને તેના શરીરમાંથી પાણી બહાર કાઢાવી નાંખે છે. સ્ત્રી બચી જાય છે અને એકદમ સ્વસ્થ થઈ જાય છે. ત્યાં સુધીમાં ગુરુદેવ આવી જાય છે એટલે, પેલી સ્ત્રી બચી ગઈ છે, તેટલું કહી તે શિષ્ય ગુરુદેવની સાથે ચાલવા લાગે છે.

આ ઘટનાને પંદર દિવસ પસાર થઈ ગયા. પંદર દિવસ સુધી સવાર, બપોર અને સાંજ ગુરુને શિષ્યનું વર્તન યાદ આવે છે. સતત દર કલાકે, મિનિટે મિનિટે, સેકંડે શિષ્યે પ્રાયશ્ચિત લીધું કે નહીં ? તેણે આમ કર્યું કે નહીં ? માનસની અંદર એ જ વિચાર !

“જી ગુરુદેવ ! હું ભૂલી ગયો છું, આપ મને પ્રાયશ્ચિત આપો.”

ગુરુએ પ્રાયશ્ચિત આપી દીધું પણ શિષ્ય વિચાર કરે છે કે મને તો યાદ પણ નથી કે મેં સ્ત્રીને ઉપાડી હતી. ખભા ઉપરથી તેને ઉતારી તે સમયે તે વાતને પણ ત્યાં

મૂકી દીધી હતી, પણ ગુરુદેવ ?

ગુરુને કેટલું પ્રાયશ્ચિત કરવું પડે ? તમે જ નક્કી કરો.

ગુરુએ સ્ત્રીને ખભ ઉપાડી ન હોવા છતાં તેનાથી વિવિકત ન હતા અને શિષ્યએ તેને ખભે ઉપાડી હોવા છતાં તેનાથી વિવિકત હતો.

શિષ્યને યાદ નથી અને ગુરુને યાદ પણ છે અને ફરિયાદ પણ છે.

કમળો હોય તેને પીળું જ દેખાય. જેના અંતરમાં જ વિકાર ભરેલો હોય, તેને સામેવાળી બધી વ્યક્તિ તેવી જ લાગતી હોય છે.

ગુરુની ફરજ પ્રમાણે તેને સૂચન કરવું બરોબર છે, પણ તેનો સતત સળવળાટ હોવો બોરબર નથી.

પોતાના અંતરમાં વિકાર રમી રહ્યો છે, માટે ગુરુના મનમાં સતત સળવળાટ છે, નહીં તો તેને કાંઈ થવું જ ન જોઈએ.

ગુરુએ માત્ર સૂચન કરવાનું હોય તેનાથી વિશેષ કશું જ નહીં.

સ્પર્શ સારો કે સળવળાટ ?

જૈનદર્શન કહે છે કે સ્પર્શ પણ સારો નહીં અને સળવળાટ પણ સારો નહીં.

પરમાત્માએ નિશિથસૂત્ર, વ્યવહારસૂત્ર અને ઠાણાંગસૂત્ર, આ ત્રણેય આગહમમાં જણાવ્યું છે કે - દુર્ગમ રસ્તામાં સંત અને સતીજી બંને વિહાર કરતાં અટવીમાંથી પસાર થતાં હોય, કાદવવાળો માર્ગ હોય અને મહાસતીજી લપસી જાય, તે સમયે તે લપસતાં - લપસતાં ઊંડાણમાં જતાં ન રહે તે માટે સાધુ તેમને પકડીને બહાર કાઢી લે તો પણ તેને માત્ર “નમો અરિહંતાણં” બોલવા જેટલું જ પ્રાયશ્ચિત કરવું પડે. આ આગમોમાં કાંટો વાગી જાય અને કાંટો કાઢી આપે, અથવા આંખમાં કણી પડી જાય તેને કોઈ પણ પ્રકારનું પ્રયશ્ચિત આવતું નથી, કારણ કે । બધો તેનો વ્યવહાર છે.

સૂવું, બેસવું, ખાવું, આ બધી પ્રવૃત્તિ હંમેશાં મારી આસક્તિથી દૂર રહેવી જોઈએ. આસક્તિથી દૂર રહેવું, આસક્તિના કારણથી દૂર રહેવું અને આસક્તિના

ભાવથી દૂર રહેવું, તેને કહેવાય છે “વિવિકતશયનાસન”.

તેનાથી ચારિત્રની ગુમતા જળવાય છે !

‘ચારિત્ર’ કોને કહેવાય ?

‘પરમાત્માના ચરણ સ્વીકાર્યા પછી મન, વચન અને કાય જે કાંઈ કરે તેને ચારિત્ર કહેવાય છે.’

ચારિત્ર આત્મગુણ છે. ગુણને મૂળિયાંની જેમ ગુમ રાખવાથી સાધનાના વૃક્ષનો વિકાસ થાય છે. ચારિત્ર સ્વ માટે છે, પરથી પર થવાનો પ્રયત્ન ચારિત્ર ગુમિ છે.

આસક્તિ હોય ત્યાં ચારિત્ર ન હોય અને ચારિત્ર હોય ત્યાં આસક્તિ ન હોય.

જે જ્ઞાનવરણીય, દર્શનાવરણીય આદિ આઠ કર્મો અને બીજા ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, રાગ, દ્વેષ, જેવાં અવગુણોને છોડાવે છે, તેને ચારિત્ર કહેવાય છે .

આપણે બધા કર્મોને છોડવા છે બાંધવા નથી. જેટલું બાંધવું તેટલું બંધનને વધારવું અને જેટલું છોડવું તેટલું મુક્તિને વધારવું.

એક રૂપિયો દાનમાં આપનાર વ્યક્તિ અનંત સંસારને ઘટાડી શકે છે અને એક જ રૂપિયો ખિસ્સામાં મૂકનાર વ્યક્તિ અનંત સંસારને વધારી શકે છે.

ચારિત્ર ગુણની પ્રાપ્તિ કરવી હોય, બ્રહ્મચર્ય ભાવની પ્રાપ્તિ કરવી હોય, તેણે સૌથી પહેલા જીભનું બ્રહ્મચર્ય પાળવું પડે.

શબ્દોનું અને સ્વાદનું મૌન કરવું, તેને કહેવાય છે જીભનું બ્રહ્મચર્ય.

હા, તમારા શરીરનું યથા પ્રકારનું કારણ હોય અને તેને કારણે તમારે યથાયોગ્ય દ્રવ્યની જરૂર પડે, તે અલગ વાત છે અને તે દ્રવ્યના ભોગવટાની પાછળ આસક્તિનો ભાવ હોવો, તે પણ અલગ વાત છે.

મહાવીર સ્વામીએ શિષ્યને મોકલીને બીજોરાપાક મંગાવ્યો. તેમને બીજોરાપાક માટે આસક્તિ નહોતી, પણ તે તેમના આરોગ્ય માટેનું કારણ હતું.

‘મને તે પદાર્થ જોઈએ છે, હમણાં મળી જાય તો સારું, આવું મળી જાય તો

સારું અને ભોગવતી વખતે પણ ભોગવાઈ ગયું તે બહુ સારું, તે પ્રકારની પ્રત્યેક વિચારણા આસક્તિ છે.

મનને ભટકવા ન દેવું અને સ્વાધ્યાય કરવો તે વિચારોનું મૌન છે.

મારવાડના એક મહાસતીજી બહુજ કડક હતા ! મહાસતીજી દીક્ષા દેતી વખતે શિષ્યોને કહી દેતા કે, હું દીક્ષા દઉં છું, પણ મારી આજ્ઞા થયા પછી મને 'ના' સાંભળવાની આદત નથી. કોઈ પણ વાતની ના આવશે, ત્યારે મારી સાથે રહેવાની મનાઈ ફરમાવી દેવામાં આવશે. બધાંની વચ્ચે દીક્ષા દઉં છું તેમ બધાની વચ્ચે છોડી પણ દઈશ, મંજૂર હોય તો દીક્ષા આપું. આવું કદાચ પછી જ દીક્ષા આપે...

મારવાડમાં લગ્નપ્રસંગમાં પુરી કરી હોય અને તે વધી હોય તો તેને સૂકવી દે અને પછી પંદર પંદર દિવસ સુધી ખાય. કરોડપતિઓ પણ તે ખાતા હોય, અને સંતોને પણ તે જ વ્હોરાવે.

મહાસતીજીને જો ખબર પડે કે આ ઘરે લગ્ન હતા, તો ત્રણ દિવસ પછી તે જ ઘરે જવાનું ચાલું કરી દે. રોજ સવારમાં પુરી લઈ આવે અને બીજો પહોર થાય એટલે પાણીમાં પલાળી દે. બધાંએ ફરજિયાત એકાસણા કરવાના. એક વાગે ભૂખ તો કકડીને લાગી હોય એટલે પેલી પલળેલી પુરીનો લાડવો બનાવી દેવાનો અને બધાંએ બે-બે લાડુ ખાવાના. શાક નહીં, દાળ નહીં, ભાત નહીં, બીજી કોઈ જ વસ્તુ ખાવાની નહીં. કોઈ એમ કહે કે મને આ નહીં ભાવે, તો તે તરત કહી દે કે તું પણ મને નહીં ફાવે.

જીભના બ્રહ્મચારી થવું, સ્વાદના બ્રહ્મચારી થવું, તે બહુ અઘરી વાત છે. એક વખત સ્વાદ છૂટે એટલે સહજતાથી તેનો સંસાર પણ છૂટી જાય છે !

સ્વાદવૃત્તિ અને ચિત્તવૃત્તિ, આ બંનેનું જોડાણ હોય, ત્યાં સુધી કર્મબંધન વધારે હોય છે.

સ્વાદિષ્ટ વસ્તુ વાપરવાની વેળા આવે અને મન પણ થાય ત્યારે ત્રીજું પરિબળ ઉભું રાખવું જેના કારણે મન ત્યાં વળી જાય અને સ્વાદ પૂર્ણ ખાવા છતાં તેના

પ્રત્યેની આસક્તિ ઘટવા લાગે.

પરમાત્માએ આસક્તિને એકગુણ અને અનંતગુણ બતાવેલી છે.

સ્વાદિષ્ટ વસ્તુ ખાવાની દસ મિનિટમાંથી ત્રણ મિનિટ તમે તે ખાવામાંથી બચી જાઓ એટલે તે કર્મબંધનથી પણ તમે બચી ગયા.

આવી રીતે પોતાની સ્વાદવૃત્તિને તોડતાં-તોડતાં વ્યક્તિ વિવિક્તાહારી બની શકે છે.

આહાર હોવા છતાં આહારથી દૂર રહેવું તેને વિવિક્તાહાર કહેવાય છે.

જગતના લોકોને જમવા મળે છે, પણ જમતા આવડતું નથી. જૈનનો દીકરો ઉપવાસ કરે કે જમે, પણ તેને જમતાં અવશ્ય આવડવું જોઈએ.

કારણકે લોકો ન જમીને પણ પાપ બાંધતા હોય છે અને જૈનનો દીકરો જમતાં જમતાં પણ પાપને છોડતો હોય છે.

આહારનો પદાર્થ સામે આવે તે સમયે આપણને બ્રહ્મચર્ય યાદ હોય તો તે પદાર્થ ભોગવતી વખતે આપણે અંશમાત્ર આસક્ત બન્યા તો આવતીકાલે વધારે અને ભવિષ્યમાં કદાચ સંપૂર્ણ પણ બની શકવાના.

જો જીવાત્મા જાગશે 'વિવિતશયનાસન'ના બોલને સમજશે, શરીરમાત્ર વિજાતીય છે, તે વાતનો સ્વીકાર કરશે, તેનાથી દૂર રહેવાનો પ્રયત્ન કરશે તો તે અવશ્ય શાંતિ અને સમાધિ પ્રાપ્ત કરશે.

શરીરથી દૂર થવું અને શરીરને લગતી પ્રત્યેક ક્રિયા-ખાવું, પીવું, બોલવું, ચાલવું, બેસવું, સૂવું, જોવું, સાંભળવું, સુંઘવું અને સ્વાદવું - આ બધાથી પર થવું તેને કહેવાય છે 'વિવિક્ત શયનાસન'.

જેને પોતાના ચારિત્ર ગુણની પ્રાપ્તિ કરવી હોય તેણે શું કરવું ?

બ્રહ્મચર્યભાવની પ્રાપ્તિ કરવી હોય તેણે સૌથી પહેલાં સ્વાદનું બ્રહ્મચર્ય કરવું પડે.

સ્વાદનું બ્રહ્મચર્ય શું હોય ?

શબ્દોનું મૌન બહુ, પણ “સ્વાદનું” પણ મૌન.

ના ! તે તેમના તે પ્રકારના આરોગ્યનું કારણ હતું અને જો તેનું આરોગ્ય જળવાય તો તે તીર્થંકરપણાની દેશના આપી શકે.

પણ હા,

મને તે પદાર્થ જોઈએ છે, હમણાં તે મળી જાય તો સારું, આવું મળી જાય તો સારું અને તે ભોગવતી વખતે ભોગવાઈ ગયું તો બહુ સારું થયું તે પ્રકારની પ્રત્યેક વિચારસરણીને ‘આસક્તિ’ કહેવાય છે.

જે જીભનું બ્રહ્મચર્ય પાળી શકે, સ્વાદનું બ્રહ્મચર્ય પાળી શકે, તે જ વ્યક્તિ સ્પર્શનું બ્રહ્મચર્ય પાળી શકે.

સ્વાદનું બ્રહ્મચર્ય ન થાય ત્યાં સુધી સ્પર્શનું બ્રહ્મચર્ય આવતું નથી આવી વ્યક્તિ બ્રહ્મચર્યના પરચ્છાણ લે, પણ મનથી એ પાપ કરતો જ રહેવાનો માટે વ્યક્તિને સૌ પ્રથમ કારણ છોડવવાનું છે, તેની પાછળ કાર્ય અવશ્ય છૂટી જશે.

બત્રીસમો બોલ

નિવૃત્તિ પછીની પ્રવૃત્તિ

વિનિવર્તના

વિણિયટ્ટણયાએ ણં મંતે ! જીવે કિં જણયડ ?
વિણિયટ્ટણયાએ ણં પાવકમ્માણં અકરણયાએ અબ્ભુટ્ટેડ,
પુવ્વબદ્ધાણ ય ણિજ્જરણયાએ તં ણિયત્તેડ, તઓ પચ્છા ચાઝરંત-
સંસાર-કંતારં વીડ્વયડ ।

‘હે ભગવાન ! વિનિવર્તનાથી શો લાભ થાય ?’

પરમાત્માનો ધર્મ પ્રવૃત્તિમાં નિવૃત્તિ અને નિવૃત્તિમાં પ્રવૃત્તિ બતાવે છે.

જે પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિમય ન હોય તેને સંસાર કહેવાય અને જે નિવૃત્તિ પ્રવૃત્તિમય હોય તેને નવરો કહેવાય.

સાધુ પણ સ્વીકાર્યા પછી, સંસારથી પર થઈ ગયા પછી, સાધનાની પ્રવૃત્તિ ન હોય તો સાધુ પણ તો પોતાના અને બીજાનાં આત્માનું અહિત કર્યા વગર રહે નહીં. જે

પ્રવૃત્તિમાં સંસારની નિવૃત્તિ હોય તેને પરમાત્માએ વિનિવર્તના કહી છે.

વિનિવર્તના એટલે નિવૃત્તિ થઈ ગયા પછીની પ્રવૃત્તિ અને પ્રવૃત્ત થવા માટેની નિવૃત્તિ.

કોઈ વ્યક્તિ સંસાર છોડીને ધર્મક્ષેત્રમાં આવી જાય એટલે સંસાર છોડી દીધો પણ અહીં આવ્યા પછી તે કોઈ પ્રવૃત્તિમાં લાગે જ નહીં, તો તેનાથી વધારે નુકસાન બીજું કોઈ કરે નહીં.

પરમાત્માની દ્રષ્ટિ શું કહેવાય એ ખબર હોય તે વ્યક્તિ નિવૃત્ત થઈ ગયા પછી શુભની પ્રવૃત્તિમાં પ્રવૃત્ત થાય. શુભમાં પ્રવૃત્તિ માટે અશુભથી નિવૃત્તિ જોઈએ.

ધર્મ ક્ષેત્રની પ્રવૃત્તિ એટલે સંસારની નિવૃત્તિ. સંસારમાંથી નિવૃત્તિ લીધા પછી ધર્મના ક્ષેત્રમાં પ્રવૃત્તિ ન હોય તો પણ પતનનું કારણ બન્યા વગર રહે નહીં.

જંગલ કાઢ્યા પછી મેદાનને ખાલી રખાય નહીં. મેદાન ખાલી રાખ્યું તો જંગલ પાછું થયા વગર રહે નહીં.

જંગલને કાઢ્યા પછી ગુલાબ વાવવાના હોય, ઉદ્યાન સર્જવાનું હોય, તો જ જમીનની સાર્થકતા છે.

આત્મા સંસારમાં છે ત્યાં સુધી જ, વચન અને કાયા સાથે જોડાયેલો છે.

મન, વચન અને કાયાના મેદાન સાથે જોડાયેલો આત્મા સંસારથી જુદો પડે છે, પણ ધર્મથી જોડાતો નથી તેથી મન, વચન અને કાયા માટે તે સંસારનું સર્જન કરે છે !

જુદું પડી અને જોડાવું અને જોડાઈને જુદું પડવું તે પરમાત્માનો માર્ગ છે.

આપણી ખોટ એ છે કે આપણે અધર્મને છોડી ધર્મના ક્ષેત્રમાં આવીએ છીએ, સંસારને છોડીને ધર્મક્ષેત્રમાં આવીએ છીએ, પાપને છોડી ધર્મક્ષેત્રમાં આવીએ છીએ, પણ અહીં આવ્યા પછી ધર્મની પ્રવૃત્તિ કરતાં નથી.

નિવૃત્તિ પછી પ્રવૃત્તિ ન મળે તો નિવૃત્તિ અધઃપતનનું કારણ બને છે.

નિવૃત્તિ પછીની પ્રવૃત્તિ અતિ આવશ્યક છે. વૃત્તિ બે પ્રકારની હોય છે.

(૧) નેગેટીવ વૃત્તિ (૨) પોઝીટીવ વૃત્તિ

સંસારમાંથી Negative થઈને અહીં આવવું તેને નિવૃત્તિ કહેવાય. પણ અહીં આવ્યા પછી પરમાત્મામાં મનને જોડવું તેને કહેવાય છે પ્રવૃત્તિ, એને કહેવાય છે Positive પ્રવૃત્તિ એક બાજુ Negative થી દૂર થઈ આવી ગયા અને ધર્મ માટે પોઝીટીવ ન થયા તો Negative Plus Negative જ થશે.

બે Negative ભેગા થાય એટલે Sparking થાય.

એક તરફ સંસારની Negativeness જોઈએ અને એક તરફ સંયમ માટે, સાધના માટે, ધર્મસાધના માટેના Positive ભાવ જોઈએ.

વિશેષ પ્રકારની નિવૃત્તિથી આત્માને શું લાભ થાય છે ?

પંચાવન વર્ષે Retire થયા પછી જે Judgeને બીજી કોઈ પ્રવૃત્તિ ન મળે, તો તે ઘરમાં Judgement આપ્યા વગર ન રહે અને જે વારંવાર Judgement આપતો હોય તે ઝગડા સિવાય બીજું કંઈ ઊભું કરી શકે નહીં. તેવી રીતે સંસારથી નિવૃત્તિ થઈને ધર્મના ક્ષેત્રમાં આવનાર વ્યક્તિએ યાદ રાખવાનું કે આપણે સંસારથી Retired થયા છીએ, પણ અહીં આવીને આપણે પ્રવૃત્ત થવાનું છે.

નિવૃત્તિ થવાથી પાપ કર્મો ન કરવા માટે આત્મા પ્રવૃત્ત થાય છે.

તમારે mark કરવાનું કે ધર્મક્ષેત્રમાં પ્રવેશ કર્યા પછી ધર્મની પ્રવૃત્તિ કેટલી કરી અને અધર્મની પ્રવૃત્તિ કેટલી કરી? તમારી વાત કેટલી અને બીજાની વાત કેટલી કરી ?

પચાસ-પચાસ ટકા કે સાઈઠ-ચાલીસ ટકા ?

નિવૃત્ત થઈને આત્મા આત્માની પ્રવૃત્તિ માટે ઉદ્યમવંત થાય છે. જે ઉદ્યમવંત થાય, તે જ પોતાના આત્માને સંસારની ઉપાધિથી મુક્ત કરી શકે છે.

વિશેષ પ્રકારની નિવૃત્તિથી પ્રશસ્ત પ્રકારની પ્રવૃત્તિમાં આત્માને જોડવાનો છે. વિશેષ પ્રકારની નિવૃત્તિથી શ્રેષ્ઠ પ્રકારની પ્રવૃત્તિમાં આત્મા ને જોડવાનો છે. આત્મા નિવૃત્ત થાય ત્યારે જ પ્રવૃત્ત થાય છે અને પ્રવૃત્ત થાય ત્યારે જ નિવૃત્ત થાય છે.

પણ Balance એટલું જ જાળવવાનું છે કે,

બે Negative ભેગા ન થવા જોઈએ.

સંસારમાં પ્રવૃત્તિ અને અહીં પણ પ્રવૃત્તિ એ ચાલશે નહીં. સંસારમાં પણ નિવૃત્તિ અને અહીં પણ નિવૃત્તિ એ પણ ચાલશે નહીં. અધર્મને છોડવો અને ધર્મને પણ છોડવો એ પણ ચાલશે નહીં.

અધર્મને અને ધર્મને બંનેને છોડે તેને અધર્મી કહેવાય.

અધર્મને છોડીને અહીં આવે અને અહીં આવીને ધર્મધ્યાન ન કરે, તો તે મહાઅધર્મી કહેવાય. પેલો તો અધર્મી જ કહેવાય, પણ આ મહાઅધર્મી કહેવાય.

વિનિવૃત્તિથી આત્મા પૂર્વના બાંધેલા પાપથી છૂટકારો મેળવે છે.

ધર્મને પામેલો ધાર્મિક જ કહેવાય કેમકે તેનું તન સંસારમાં રહેતું હોય અને મન ધર્મમાં રહેતું હોય ! સંસારમાં રહેવું એ તેની પરિસ્થિતિ છે અને ધર્મમાં રહેવું તે તેની મનસ્થિતિ છે.

વ્યક્તિ જ્યારે બે Negative ભાવને ભેગાં કરે છે ત્યારે જ અશાંતિ સર્જાય છે. Negative સાથે Positive અને Positive સાથે Negative એટલે શાંતિ.

વિશેષ પ્રકારે ધર્મના ક્ષેત્રમાં આત્મા પ્રવૃત્ત થાય એટલે અધર્મના ક્ષેત્રમાં તેની નિવૃત્તિ કરવી નથી પડતી, તે આપોઆપ થવા લાગે છે.

એકની તરફ જવું એટલે એકથી દૂર થવું.

એકની તરફ જઈએ એટલે બીજા તરફથી દૂર થઈ જઈએ.

તળેટી છૂટે તો જ શિખર તરફ જવાય અને શિખર છૂટે તો જ તળેટી તરફ

જવાય.

બંને સ્થાને એક સાથે ક્યારેય ન જવાય.

તેવી જ રીતે ધર્મ અને અધર્મ ક્યારેય સાથે રહી શકે નહીં.

વાંચાણીમાં, વ્યાખ્યાનમાં કે ધર્મના ક્ષેત્રમાં જવું છે, એવો વિચાર માત્ર પણ

વ્યક્તિને અનંતકાળ પછી આવે છે.

કારણ કે અનંતા આત્માઓને આવો વિચાર આવતો જ નથી અને આપણને પણ અનંતા જન્મથી આવ્યો ન હતો, તે આવ્યો તો કેટલા વર્ષ પછી આવ્યો છે ?

આવો વિચાર જન્મે એ પમ આપણા ભાગ્યની નિશાની !

વિચાર જન્મ્યા પછી આચારમાં આવે એ મહાભાગ્યની નિશાની છે. અહીં આવ્યા પછી ધર્મમાં પ્રવૃત્તિ કરવાનું મન થાય તો એ સૌભાગ્યની નિશાની.

ધર્મના પગથિયાં જ્યારે ચઢું ત્યારે હું અનંત સંસારની તળેટીથી છૂટી જાઉં છું.

સંસારના પગથિયાં ચડીએ તો છ ઈંચનું પગથિયું ચઢ્યા એમ કહેવાય પણ તમને એ નથી ખબર કે ધર્મનાં ક્ષેત્રમાં ‘નમો અરિહંતાણં’ બોલ્યા એટલે તમે લાખો ઈંચ ઉપર આવી ગયા.

તમે ‘નમો અરિહંતાણં’ એક વખત બોલ્યા એટલે તમે ઓછામાં ઓછા લાખ ઈંચ ઉપર આવી ગયા.

તમે લાખ ઈંચ ઉપર આવી ગયા છો અને તમારા આત્માને તેનો અનુભવ પણ થાય છે પણ તમે ધ્યાન નથી રાખ્યું.

તમે ‘નમો અરિહંતાણં’ ભાવથી, દિલથી, કંઠથી અને નાભીથી, હોઠ અને હેયું બંને એક કરીને અનુભૂતિ સાથે બોલ્યા હો, તો તમે એક સાથે લાખ ઈંચ ઉપર આવીજાવ છો.

સમ્યકદર્શન પામવા માટે મિથ્યાત્વી જીવો ‘નમો અરિહંતાણં’ બોલ્યા અને કરોડો ઈંચ ઉપર આવી ગયા, ‘નમો ઉવજ્જાયાણં’ બોલ્યા અને અસંખ્ય ઈંચ ઉપર આવી ગયા, “નમો લોએ સવ્વસાહૂણં” બોલીને અસંખ્ય ઈંચ ઉપર આવી ગયા, સવારના પહોરમાં એક જ શબ્દ બોલવાથી તમારો આત્મા આટલો બધો ઉપર આવી ગયો, કહો કેવી રીતે ?

તમને ખબર છે કે આ ચૌદ રાજુલોકના તળિયામાં શું છે ?

સાત નરક છે.

જ્યારે કોઈપણ આત્મા ભાવપૂર્વક 'નમો અરિહંતાણં' બોલે છે ત્યારે તે નરકનું આયુષ્ય બાંધાતો નથી. તિર્યચ ગતિમાં ક્યારેય જતો નથી અને તે બેઇન્દ્રિય અને ચોરેન્દ્રિયમાં પણ ક્યારેય જતો નથી, અસંજ્ઞી પંચેન્દ્રિયમાં પણ જતો નથી.

આત્મા નવકારમંત્ર બોલે, ભાવપૂર્વક બોલે એટલે સંસારથી તે અસંખ્ય ઇંચ ઉપર આવી જાય છે અને આવી ભાવપૂર્વકની અડતાલીસ મિનિટ પૂરી થાય અડતાલીસમી મિનિટે તે ચૌદ રાજુલોકના અસંખ્ય કિલોમીટર કાપીને સિદ્ધલોકમાં પહોંચી જાય છે.

એક શબ્દ દૃઢ્યના ભાવથી બોલવા માત્રથી પણ આત્મા આટલો ઉપર આવી શકે છે. તમે રોજ બોલો છો, તો તમે કેટલા ઉપર આવી ગયા ?

જેને વિશેષ નિવૃત્તિ કરતાં આવડી જાય, તેને સંસારથી નિવૃત્તિ કર્યા પછી ધર્મની પ્રવૃત્તિ કરતાં આવડી જાય છે, તે ચારે ચાર ગતિના ફેરામાંથી મુક્ત થઈ, ચૌદ રાજુલોકનું અંતર કાપીને મોક્ષ ગતિને પ્રાપ્ત કરે છે.

નિવૃત્તિ આવે ત્યારે જ સાચી પ્રવૃત્તિ જન્મે છે અને સાચી પ્રવૃત્તિ જન્મે ત્યારે નિવૃત્તિ આવવા જ લાગે છે. આત્માને આત્મા ગમવા લાગે ત્યારે આત્મા અનાત્મામાંથી નિવૃત્તિ લેવા લાગે છે.

અનાત્મા કોને કહેવાય ?

આત્મા સિવાયનું જેટલું પણ છે, જે પણ છે અને જ્યાં પણ છે, તેને અનાત્મા કહેવાય.

આત્મા નિવૃત્તિથી પ્રવૃત્તિ તરફ આવે ત્યારે શું સર્જાય છે ?

ભારત છોડીને કોઈ અમેરિકા જાય તેના ભારતના ભાવો ધીમે ધીમે ઓછા થવા લાગે..

વ્યક્તિ જે વાતાવરણમાં હોય તેની અસર તેને આવતી હોય છે. સંસાર

તરફના ભાવોમાંથી નિવૃત્તિ થવા લાગે ત્યારે શું સર્જાય ?

નિવૃત્તિ સર્જાયા પછી વ્યક્તિ ધર્મક્ષેત્રમાં આવે છે, ધર્મ ભાવમાં આવે છે, તેની ધર્મ પ્રત્યેની ભાવનાની અભિવૃદ્ધિ થવા લાગે છે અને સહજતાથી ધર્મપ્રવૃત્તિ સાથે તેનો મેળ પડવા લાગે છે.

ધર્મ કરવો અને ધર્મ સાથે મેળ પડવો - આ બે અલગ વસ્તુ છે.

બાળકને જન્મ આપે ત્યારે સ્ત્રી મા કહેવાય છે પણ માપણાનો મેળ તરત પડી જતો નથી. ધીમે ધીમે તેને સમજાય છે કે બાળકને આમ તેડાય, આમ રખાય, આમ કરાય. તેવી રીતે ધર્મના ક્ષેત્રમાં આપણું આવવું અને ધર્મભાવ આપણા આત્મા સાથે જોડાઈ જવો, આ બે વચ્ચે પણ ફરક છે.

મન ધર્મ કરવા લાગે ત્યારે તનને ધર્મ સાથે આપોઆપ મેળ પડી જાય છે, નહીંતો ધ્યાનસાધનામાં આઠ દિવસ બેસો કે આઠસો દિવસ, કોઈ ફરક પડે નહીં.

ઘણાં કહે છે કે ધ્યાન કરતી વખતે અકળામણ થાય છે. કેમકે, મન પરમતત્ત્વ સાથે જોડાયેલું નથી, પણ કાયા સાથે તો જોડાયેલું જ છે. એટલે કાયાની બધી અકળામણ બહાર આવ્યા વગર રહેતી નથી.

માત્ર પ્રવૃત્તિ હોય તે કહેવાય એકાંત ધર્મ, પણ પરમાત્માનો ધર્મ છે અનેકાંતવાદનો.

નિવૃત્તિ અને પ્રવૃત્તિ બંને એક સિક્કાની બે બાજુ છે અને બે બાજુ હોય તો જ તે સિક્કો છે. એક જ બાજુ હોય તો તે માત્ર ધાતુનો ટુકડો છે.

સંસાર પણ ગમે અને ધર્મ પણ ગમે, તે ક્યાંયના ન રહે.

આત્મા પરમાત્મા સાથે જોડાવાનો પ્રયત્ન કરે ત્યારે આ બે પ્રક્રિયા થવી જોઈએ.

જેટલા અંશે સંસાર છૂટે તેટલા અંશે ધર્મ વધવો જોઈએ અને જેટલા અંશે ધર્મ વધે તેટલા અંશે સંસાર છૂટવો જોઈએ.

આહારને છોડવો તે તપ કર્યું એમ કહેવાય. જમવાની આસક્તિ છોડવી અને અક્રમમાં પણ પાઉંભાજી યાદ જ ન આવે એને કહેવાય વિશેષ પ્રકારની નિવૃત્તિ.

પ્રવૃત્તિની નિવૃત્તિને ક્રિયા કહેવાય, વૃત્તિની નિવૃત્તિને પ્રક્રિયા કહેવાય.

ત્રણ દિવસ માટે ન જમીને જમવાનું છોડવું તે ક્રિયા છે અને પાઉંભાજીનો વિચાર ન કરવો તે પ્રક્રિયા છે.

એકમાં જમવાની ક્રિયા છોડી છે ને બીજી તરફ પાઉંભાજી ખાવાની વૃત્તિ છોડી છે. વૃત્તિના ત્યાગને કહેવાય છે નિવૃત્તિ.

આપણે શું કરીએ છીએ ? પ્રવૃત્તિ છોડવા માટે આપણે તૈયાર છીએ પણ એક પણ વૃત્તિ છોડવા માટે તૈયાર નથી.

પ્રવૃત્તિને સુધારે તેને ક્રિયાવાન કહેવાય છે.

આત્માએ પોતાની ક્રિયાને અને પ્રક્રિયાને સમતોલ રાખવી પડશે.

પ્રતિક્રમણની સાધના આરાધના કરતાં કરતાં તમારે કર્મોને ખપાવવાના છે, પરંતુ લોગસ્સનો કાઉસગ આવે ત્યારે Double Expressની Speedમાં તમારો કાઉસગ પૂરો થાય એવું ચાલે ?

લોગસ્સ એવી Speedમાં બોલાતો હોય કે કાઉસગ બોલાય છે કે ગડગડાટ થાય છે, તેની કાંઈ જ ખબર ન પડે.

સાધના એવી હોવી જોઈએ જે આપણા અંતરને સ્પર્શતી પ્રવૃત્તિ કરાવતી હોય.

અંતરના સ્પર્શની પ્રવૃત્તિ ન હોય તો તે નિવૃત્તિ આપણા માટે સોએ સો ટકા સાર્થક બની શકે તેવું લાગતું નથી.

અહીં સાધનાની પ્રવૃત્તિ ન હોય તો સાધુ પણ પોતાના અને બીજાના આત્માનું અહિત કર્યા વગર રહે નહીં.

જે પ્રવૃત્તિમાં સંસારની નિવૃત્તિ હોય તેને પરમાત્મએ વિનિવર્તના કહી છે.

તેત્રીસમો બોલ

સંબંધ પર બાંધો બંધ

સભોગ પરચક્રખાણ

સંભોગ પચ્ચક્ષાણેણં ભંતે ! જીવે કિં જણયઇ ? સંભોગ
પચ્ચક્ષાણેણં આલંબણાઇં ઁવેઇ ।
સંભોગ પચ્ચક્ષાણેણં આલંબણાઇં ઁવેઇ । ગિરાલંબણસ્સ ય
આયયદ્વિયા જોગા ભવંતિ ।
સણં લાભેણં સંતુસ્સઇ, પરલાભં ણો આસાદેઇ, ણો તક્કેઇ, ણો
પીહેઇ, ણો પત્થેઇ, ણો અભિલસઇ ।
પરલાભં અણાસાણેમાણે, અતક્કે માણે, અપીહેમાણે, અપત્થેમાણે,
અણાભિલસમાણે દુચ્ચં સુહસેજ્જં ઉવસંપજ્જિત્તાણં વિહરઇ ।

વ્યક્તિ સંબંધ વ્યવહારને છોડે ત્યારે શું થાય છે ?

વ્યક્તિ સંબંધ વ્યવહારને છોડે ત્યારે સંબંધને કારણે જન્મતી સમસ્યાઓ
ઘટવા લાગે છે.

મોટા ભાગની સમસ્યાઓનું કારણ શું હોય ?

પરમાત્માએ ‘સંભોગ પરચક્ષ્ણાણ’ નામનો એક શબ્દ વાપર્યો છે. સમ્યક્ પરાક્રમના આ ૩૩મા બોલ પાછળનો બોધ એટલો જ કે,

જેટલાં રીલેશન્સ વધારે, તેટલા રીએક્શન વધારે.

જેટલાં રીલેશન્સ ઓછાં, તેટલાં કર્મબંધ ઓછાં.

શરીર છે ત્યાં સુધી સંબંધો રાખવા પડતા હોય પણ Relations આપણને ઓછામાં ઓછા કર્મબંધ કરાવે એવા હોવા જોઈએ.

માણસ મોટા ભાગે બધાંને સાચવતો આવે છે અને જ્યારે તે બધાંને સાચવવા જતો હોય ત્યારે તે પોતાનું ક્યારેય સાચવી શકતો નથી.

જેને બધાંનું સાચવવામાં જિંદગી પૂરી કરવી છે તે ભગવાનનો ક્યારેય થઈ શકતો નથી.

જે આત્માને પામી જાય, તે જ પરમાત્માને પામી જાય છે. તે દેવ, ગુરુ, ધર્મને પામી જાય છે અને બધાથી પર થઈ જાય છે.

પામવું એને જ કહેવાય જે બધાંથી પર થવા લાગે.

તમે તમારા સગાંઓને જ સાચવવામાં જિંદગી પસાર કરતા હો તો અનંકાળના અનંતભવના અનંતસંબંધોમાં એક સંબંધનો વધારો કરો છે, અને આ ભવથી કાંઈ પામતા જ નથી.

આ ભવમાં કાંઈ પામવું હોય તો તમારે તમારા સંબંધોને ઘટાડવા પડશે. કારણ કે આજ સુધીના એક પણ સંબંધ એવા નહીં હોય જેણે તમને માત્ર શાંતી જ આપી હોય. સંબંધનો નિયમ છે કે તે માત્ર શાંતિ ક્યારેય આપી ન શકે.

તે શાંતિ આપવાનો જ નથી તો આ ભવની અંદર હું જેટલા સંબંધો વધારું તેટલી મારી અશાંતિને વધારું છું અને એટલે કર્મબંધન વધારું છું.

પરમાત્માનો આ બોલ બતાવે છે કે તમે બધા સાથે હળમળીને રહો પણ

અંદરથી નિરાળા રહો !

Mix બધા સાથે, પણ Fix કયાંય નહીં.

સમ્યક્દ્રષ્ટિ જીવડો કરે કુટુંબપ્રતિપાલ, અંતર શું ન્યારો રહે જેમ ઘાવ,
ખીલાવે બોલ.

ઘાવ માતા પારકાના દીકરાને સ્તનપાન કરાવતી હોવા છતાં તેને ખબર હોય
છે કે આ બળક માટું નથી, પારકું છે, મારી તો માત્ર ફરજ છે.

જેને માત્ર ફરજ નિભાવવી હોય તેને કોઈ દિવસ ફિક્કર હોતી નથી, પણ જેને
Feelings નિભાવવી હોય તેને ફિક્કર વગર કાંઈ મળતું નથી.

બધાંને બરાબર સાચવવાના કાર્યમાં કાંઈક ભૂલ થઈ જાય ત્યારે તે ભૂલ જ
સૌને દેખાવાની છે અને તે બીજાને પણ તમારી ભૂલ જ કહેવાના છે એટલે છેલ્લે તમને
શું મળશે ?

અપજશ...!

કેમકે, તમારામાં એક એવી ઈચ્છા છે કે તમારા પરિવારમાં, તમારા કુટુંબમાં
બધાં તમારા વખાણ કરે.

આપણને યશની કામના છે એટલે અપયશ આપણી અશાંતિને ઊભી કરે
છે, પરંતુ જેને યશ કે અપયશની કાંઈ પડી નથી હોતી તેને અશાંતિ હોતી જ નથી.
આપણા અપયશ કરવાવાળા વધારે, તેટલાં આપણાં યશ નામકર્મનો બંધ વધારે.

એકવાર એવું બન્યું કે એક સંન્યાસી સંતની પાસે લોકોના ટોળાં ભેગાં
થતાં હતાં. તેને પોતાની સાધના કરવાને સમય જ મળતો ન હતો. તેણે બહુ વિચાર્યું
કે શું કરવું ?

પછી તેણે તેના એક ભક્તને કહ્યું કે તારી મમ્મીના કપડાં કાલે લેતો આવજે.

ભક્ત બહુ સરળ હતો. તે કપડાં લાવ્યો. સંતે તેને ઝૂંપડાની બહાર
લટકાવી દીધા.

લોકોમાં એક વાત એ હતી કે આ બાવો બ્રહ્મચારી છે પણ કપડાં જોઈને થયું કે તો પછી આ કપડાં કેમ અહીં છે ? નક્કી કંઈ ગરબડ લાગે છે ! એટલે અડધા લોકો ઓછા થઈ ગયા. બીજા અમુક હતાં તેમને બાવાજી પ્રત્યે ભક્તિ બહુ હતી પણ વિચાર પણ આવતો કે આમ કેમ ? એમ કરતાં બીજા અડધા ઓછા થઈ ગયા.

હવે જે બચ્યા તે પરમ ભક્ત હતા. બાવાજી સામે જુએ કે ન જુએ, ગુરુએ કાંઈક કારણથી જ આમ લટકાવ્યું હશે, અમારે એવું કાંઈ જોવું જ નથી, એમ સમજીને તેમણે ભક્તિ ચાલુ રાખી.

આ ભક્તોને સમય આપવા જેવું હતું જ નહીં. બાવાજીને શાંતિ થઈ ગઈ અને સાધના કરવા લાગ્યા. આમ, મહાપુરુષોનું કોઈ પણ કામ સંકેત વગરનું હોતું નથી.

જગત આપણને જેટલું ઓછું જાણે તેટલું સારું. તેના કારણે આપણા અપયશ નામ કર્મ ખપી જવાના છે. વખાણ કરવાવાળા લોકો હશે તો આપણે તેમાં ભળવાના જ, કારણ કે આપણે વીતરાગી નથી. આપણને આપણા વખાણ ગમવાના અને વખાણ ગમે એટલે આપણા અપયશ નામ કર્મ બંધાવાના જ.

વ્યક્તિ સંબંધોને ઘટાડવા લાગે છે ત્યારે તે શું કરે છે ?

ત્યારે તે વ્યક્તિ બદાથી પર થવા લાગે છે, કારણ કે તેને પરમાત્મા સિવાય બીજું કોઈ વહાલું લાગતું નથી. દેવ, ગુરુ અને ધર્મ સિવાય કાંઈ રૂચતું નથી અને સંસારના સંબંધોમાં તેને સમસ્યા સિવાય કાંઈ દેખાતું નથી.

બધાંની સાથે રહેવા છતાં, સંબંધો સાચવવા છતાં પણ જ્યારે એકલા હશે ત્યારે તમારા માનસમાં સૌથી વધારે વિચારધારા તમારા સગાં અને વહાલાં, એમની સાથેના પ્રસંગો અને વાતો, એમાં તમને લાગેલું દુઃખ અથવા તેના શબ્દો સૌથી વધારે યાદ આવશે.

સંબંધોમાં રાગદ્વેષ ઘટાડવાના છે.

હું અને તે રહેવાના કેટલો વખત ? ૭૦, ૮૦ કે ૧૦૦ વર્ષ. પછી ? પછી

આ પૃથ્વી બધાં માથાને બદલી નાંખવાની છે.

આ એકપણ સંબંધ શાશ્વત નથી પણ મારો આત્મા શાશ્વત છે. પણ હું અશાશ્વત પાછળ મારો સમય ગુમાવું છું.

માટે યાદ રાખો, જે ખરેખર સારા હશે તેને ક્યારેય સાચવવા નહીં પડે. જેને સાચવવા પડે તે ક્યારેય સારા નહીં હોય. સાચવવા તેને જ પડે જે સરળ ન હોય. સરળ હોય તને ક્યારેય સાચવવા પડતા જ નથી.

જે સંબંધોને સાચવવા પડે તે સારા હોતા નથી, જે સંબંધો સચવાઈ જાય તે જ સારા. બધાંની સાથે જીવતાં હોવા છતાં તમે તમારી જાતને પરમાત્મા સાથે જીવાડતાં શીખી જાઓ.

અપયશનો ડર લાગતો હોય તે મહાયશનો કામી હોય છે અને મહાયશનો કામી હંમેશાં મહાઅપયશી બને છે.

જેના જીવનમાં નિંદક હોતો નથી, જેની નિંદા થતી નથી તે ક્યારેય મહાન માણસ હોતો નથી. તે ચીલાચાલુ જીવન જીવે અને મરે છે.

પણ મહાવીર ? તેમની પાસે ગૌશાલક હતો.

જેટલા પણ ચંદ્ર અને સૂર્ય બનવા જાય તે દરેકને ગ્રહણ નડે છે. ચંદ્ર, સૂરજ હોતા નથી તે માત્ર તારા બનીને જીવન જીવી જતા હોય છે. જેને તેજ કોઈ દિવસ ગ્રહણ હોતું નથી. તેજ કરવાવાળા હોય તેના તેજોદ્વેષી લોકો હોય છે. જેને તેજ નથી હોતું તેનું તેજોદ્વેષી કોણ હોઈ શકે ?

આપણે ધર્મક્ષેત્રમાં એટલા સ્થિર અને અડગ થઈ જવું કે કોઈ પણ પરિસ્થિતિમાં આપણી મનસ્થિતિઓ બદલાઈ ન જાય.

પર સાથેનો આપણો પ્રેમ જેટલો ઘટે તેટલી સ્વ સાથેનો પ્રેમ વધે છે અને સ્વનો પ્રેમી હોય તે જ સર્વસ્વને પામી શકે છે. પરનો પ્રેમી સ્વને પામી શકતો નથી તેથી તે સર્વસ્વને તો ક્યારેય પામી શકવાનો નથી...

આત્મા પાસે ઉપયોગ છે અને ઉપયોગ સિવાયનું સર્વ ઉપધિ કહેવાય છે
જે આત્માને કામનું નથી તે બધું ઉપધિ કહેવાય છે.

પર માત્ર ઉપધિ છે અને ઉપાધિનું કારણ છે.

ભલે પર સાથે હું સંકળાયેલો છું અને એમાંથી હું ક્ષણિક શાંતિ મેળવું છું પણ
અંતે પર માત્ર અશાંતિ જ છે.

મારા સિવાયનું જેટલું મેં મારું બનાવ્યું છે તેટલું મને મુંઝવે છે... મને
મથામણ ઊભી કરાવે છે.. મને અંદરને અંદર મુરઝાવે છે.

તમે બધા ખીલેલાં છોકે મુરઝાયેલાં ?

આત્મા ધર્મક્ષેત્રમાં ખીલે છે અને આત્મા સિવાયનું મુરઝાય છે. બહાર
જઈએ એટલે આત્મા કરમાય અને તેના સિવાયનું બધું ખીલે છે. આ બધુ સમજપૂર્વક
અંતરમાં ઉતારીશું તો આપણે વધારે ભવ કરવા નહીં પડે.

ખોટ એટલી છે કે આ સમજ મગજ સુધી જાય છે પણ અંતર સુધી જતી
નથી.

આપણે શબ્દનું સંવેદન કરીએ તેટલું શબ્દ પાછળના મર્મનું નથી કરતા.

મર્મનું સંવેદન કરવા લાગીશું તો કર્મ રહેશે જ નહીં.

પાંત્રીસમો બોલ

અનાસકિતનું પ્રથમ સોપાન

આહાર પચ્ચખાણ

આહાર-પચ્ચખાણેણં મંતે ! જીવે કિં જળયડ ?
આહાર પચ્ચખાણેણં જીવિયાસંસપ્પઓગં વોચ્છિંદંડ ।
જીવિયાસંસપ્પઓગં વોચ્છિંદિત્તા જીવે આહારમંતરેણં ણ
સંકિલિસ્સડ ॥

આહારના પચ્ચખાણ કરવાથી, હું ભગવાન ! જીવનને શું લાભ થાય છે ?

આહારને છોડવાથી આહારને લગતા વિકલ્પો મૃત્યુ પામે છે. આહાર આવો હોવો જોઈએ કે તેવો, તે આહારના સંકલેશ છે. આહારને છોડનાર વ્યક્તિ આહારને સંકલેશથી મુક્ત થઈ જાય છે. આહારનો સંકલેશ આક્રોશનું કારણ બને છે.

ભોજનના અડધા કલાકની ક્ષણો આહાર સિવાયની અન્ય બાબતમાં પરોવવાનો પ્રયત્ન કરીએ તો આહાર પ્રત્યેની આપણી આસક્તિઓ થોડી ઘટે.

પદાર્થ મધુરા હોવા છતાં બીજે ધ્યાન હોય તો કર્મો ઓછા બંધાય છે.

‘આયંબિલ’ શબ્દ એટલા માટે જ વાપરવામાં આવ્યો છે. જેમ સાપ સડસડાટ બીલમાં જાય તેમ આહાર સડસડાટ અંદર જાય છે, એ માટે આ શબ્દ વાપર્યો છે. આહારને અંદર મોકલવાની ના નથી, કેમ કે તે વગર શરીર ચાલવાનું નથી. શરીર ન ચાલે તો સાધના થવાની નથી અને સાધના વિના સમાધિ મળવાની નથી.

આહારને અંદર મોકલતી વખતે તેના આસ્વાદની વૃત્તિ કામનાનું કારણ બને છે. કાયા ક્યારેય કામના કરતી નથી. ઈન્દ્રિયો વગર કામના ક્યારેય જન્મતી નથી.

આથી ઈન્દ્રિયોને મારવા માટે આયંબિલની સાધના છે.

પદાર્થ પ્રત્યેની આસક્તિ છૂટે ત્યારે જ ઈન્દ્રિયો પોતાની કામનાને છોડવા લાગે છે.

કામનાને કારણે કાયાને ટકાવવાની ઈચ્છા થાય છે.

કાયાને ટકાવવાની ઈચ્છા છે માટે જીવવાની ઈચ્છા છે. જીવવાની ઈચ્છા છે માટે કાયાને ટકાવવી છે અને કાયાને ટકાવવી છે માટે બધી કામના છે. એટલે જે વ્યક્તિ આહારના પરચ્છાણ કરશે તે મૃત્યુની દિશામાં આગળ વધશે.

આહાર પ્રત્યેની આસક્તિ છૂટે એટલે ધીમે ધીમે વ્યક્તિને ભોજન પ્રત્યેનો ભાવ છૂટવા લાગે. આથી જીવવાની આશાઓ પર પણ બ્રેક લાગે અને જેનો એક તાંતાણો તૂટે તેના બધાં તાંતાણા તૂટ્યા વગર રહેતા નથી.

નૌકારશી કરીએ તો શું લાભ મળે ?

આહારનો ત્યાગ કરવાથી આહારને લાગતા સંકલેશ ઘટવા લાગે છે.

આહારને લાગતા સંકલેશ ઘરેઘરની સમસ્યા છે. અઠવાડિયાના સાત દિવસમાંથી બે દિવસ તો મોટા ભાગના ઘરમાં આહારને કારણે સમસ્યા થતી હશે.

આનું કારણ એ કે અનંતકાળથી જીવે આહારની આસક્તિનું જ પોષણ કર્યું

હોવાથી આ આસક્તિને છોડવી અઘરી પડે છે.

જીવ જન્મ લેતાંની સાથે સૌપ્રથમ આહાર ગ્રહણ કરે છે. તેમાંથી તે શરીર બનાવે છે. શરીરમાંથી તે ઇન્દ્રિય બનાવે છે. ઇન્દ્રિયમાંથી શ્વાસોચ્છવાસ લેવા - મૂકવાનું મશીન બનાવે છે. તેમાંથી સ્વર યંત્ર બનાવે છે અને તે પછી મનનું યંત્ર બનાવે છે.

આમ, જીવે અનંતકાળથી આ સિવાય કંઈ કર્યું નથી. આહારની સાથે જીવ અનંતકાળથી જોડાયેલો છે. તેને આપણે અલ્પકાળમાં છોડવાનો પ્રયત્ન કરીએ છીએ, છતાં તે છૂટતું નથી. તેને છોડવાનો એક જ ઉપાય છે.

જમતી વખતે નવકાર મંત્ર ચાલુ કરી દયો, કોઈ વ્યક્તિ સાથે વાતચીત ચાલુ કરી દયો, અથવા બીજી કોઈક વિચારધારામાં જોડાઈ જાઓ. આને કારણે આહાર પ્રત્યેની આસ્વાદ વૃત્તિ ઘટશે.

આહાર પ્રત્યેની કામનાની વૃત્તિ છૂટે ત્યારે જ આહાર છૂટે છે. અજાણપણે આહાર પ્રત્યેની આસક્તિ અને કામનાની વૃત્તિથી મુક્ત થનારો આત્મા બીજા ભવમાં તપસ્યા કરવાની ઇચ્છા કરે ત્યારે તે આસાનીથી પણ કરી શકે છે.

કાંટાને કાઢવા માટે કાંટો જરૂરી છે.

પેટમાંની ગરબડને કાઢવા માટે એરંડિયું જોઈએ, પણ એરંડિયું કાયમ માટે પેટમાં રહી શકે ખરું ?

રાગના કાંટાને કાઢવા માટે રાગ કરવો પડે અથવા ત્યાગ.

એકને છોડવા માટે બીજાને પકડો, અને બીજું એવું પકડો જે અલ્પકાલીન હોય. અનંતકાલીન છોડવા માટે અલ્પકાલીનને પકડો. અલ્પકાલીનને પકડયા પછી એને છૂટતાં વાર નહીં લાગે.

આહારની અનંતકાલીન આસક્તિને છોડવા માટે અલ્પકાલીન આસક્તિ ઊભી કરવાથી મન પેલી આસક્તિમાંથી છૂટશે. મનના તાંતણાઓ તૂટશે પરંતુ ઊભી કરેલી આ આસક્તિ અલ્પકાલીન છે અને અલ્પકાલીનને છોડવા માટે અલ્પમાં અલ્પ

કાળ જોઈશે.

અનંતકાલીન આસક્તિને છોડવા માટે અન્યત્ર વળવું પડશે, કેમ કે જે વળે છે તે પોતાનું ધાર્યું કરી શકે છે.

પરમાત્માનો ધર્મ પ્રયોગનો ધર્મ છે. તે માત્ર પ્રવચનનો ધર્મ નથી.

શબ્દોમાં રહેતો હોય તે ધર્મ ક્યારેય સાધના કરાવી ન શકે. શબ્દોથી સંવેદન સુધી પહોંચાડતો હોય તે જ ધર્મ આત્માની સાધના કરાવી શકે.

અહીં અન્ય એક વાત પણ કરી લઈએ. વ્યવહારના કેટલા બધાં પ્રયોગો આપણી વચ્ચે થઈ રહ્યા છે, પણ તે પ્રયોગ પાછળનો હેતુ જાણવાનો આપણે પ્રયાસ કરતા નથી.

તમે જે સાંભળો તેનું સંશોધન કરો.

ક્યારેય વિચાર્યું છે કે ચાતુર્માસની જય શા માટે બોલાવાય છે ?

સાધક તેને કહેવાય જે પરમાત્માના શાસનમાં હોય. પરમાત્માના શાસનમાં હોય તેવો સાધક પોતાનું પ્રત્યેક કાર્ય પરમાત્માની કૃપાથી થયું છે, તેવા પ્રકારનો વિનયભાવ દર્શાવે છે. વિનયભાવ દર્શાવવા માટે આ કાર્ય સફળ થાય એવી તે પ્રાર્થના કરે છે કે, “હે પરમાત્મા ! તમારી કૃપા હોજો.” આ માટે તે ‘જય’ બોલાવે છે.

કાર્યની શરૂઆતમાં જ વિનય ભળેલો હશે તો તેમાં ક્યાંય વિઘ્ન આવશે નહીં. ‘જય’ બોલાવવાનું કારણ એ કે આપણે પ્રાર્થના કરીએ છીએ કે, “હે પરમાત્મા ! આ કાર્યની હું શરૂઆત કરું છું. તારી કૃપા હશે તો મારી કોઈ કસોટી નહીં થાય. મારું કાર્ય નિર્વિઘ્ને પૂરું થશે.”

સાધક તેને જ કહેવાય જે પોતાના દરેક કાર્યમાં ગુરુને સાથે નહીં, પણ માથે રાખે. અને જેને આપણે ધજાનું સ્થાન એટલે કે ઉચ્ચ સ્થાન આપતા હોઈએ, તેની આપણે જય બોલાવીએ છીએ.

આહારના પરચ્ખાણ કરવાથી શું થશે ?

આહારના પરચૂખાણ કરવાથી આહાર પ્રત્યેની આસક્તિનો ભાવ તૂટશે.

આહાર પ્રત્યેના WAVING ભાવો છૂટશે,

‘સાંજે શું ખાવું છે ?’ એમ પૂછવામાં આવે ત્યારે વ્યક્તિ મનમાં એક સંકલેશ

અનુભવે છે અને અંતે તે કહે છે,

“જે બનાવવું હોય તે બનાવજે.”

પૂછનારને આવું એટલા માટે પૂછવું પડે છે કે તેની પાસે વિકલ્પ ઘણાં બધાં હોય છે.

વિકલ્પ ઘણાં બધાં હોય ત્યાં વેદના પણ ઘણી બધી હોય. વિકલ્પ ન હોય ત્યાં વેદના પણ ન હોય. આહારનો આવો સંકલેશ દરેકમાં હોય છે.

પરમાત્માએ સંતોમાં સંકલેશ થવાના જે કારણો બતાવ્યા છે, તેમાંનું એક કારણ આહાર છે.

સંતોમાં સંકલેશ થવા પાછળ ઘણી વખત આહાર કારણભૂત હોય છે. અનેક પ્રસંગો એવા બની ગયા છે કે આહારના એક ટુકડાને કારણે ક્યારેક મતભેદ, મનભેદ અને સંપ્રદાયભેદ સર્જાયા હોય.

આ કારણથી જ, આહારની અનંતકાલીન આસક્તિના ત્યાગને પરમાત્માએ દુષ્કર કાર્ય કહેલું છે.

આહારની આસક્તિને છોડવી તે આણગારો માટે પણ દુષ્કર કાર્ય છે, તેમ પરમાત્માએ કહ્યું છે.

આ કારણે જૈનદર્શનમાં ઉપવાસ, આયંબિલ, એકાસાણાને આટલું બધું મહત્વ આપવામાં આવેલું છે.

જીભનો સ્વાદ અને તેની આસક્તિ, છોડવી બહુ અઘરી છે. આસક્તિ ન છૂટે ત્યાં સુધી આહાર છોડવો તે પરમાત્માની આજ્ઞા છે.

આસક્તિ છૂટી જાય તો આહાર છૂટે કે ન છૂટે, કશો ફરક પડતો નથી, પરંતુ

આસક્તિ છૂટતી નથી. આથી તેને છોડવાના પ્રથમ ચરણરૂપે પરમાત્માએ આહારને છોડવાની વાત કરેલી છે.

જરા વિચારો કે જીભ પર મૂકાયેલા પદાર્થનું આપણે વેદન કરતા હોઈએ છીએ કે સંવેદન ?

કાયા કરે તે વેદન.

હૃદય કે મન કરે તે સંવેદન.

આહાર હોવો તે વેદન છે, આહાર કેવો હોવો તે સંવેદન છે.

પરમાત્માને મહારાજ શ્રેણિકે પ્રશ્ન પૂછ્યો કે, “તમારા આટલા હજાર સાધુઓમાં શ્રેષ્ઠતમ સાધુ કોણ ?”

પરમાત્મા ઉત્તર આપે છે, “મારા હજારો સાધુઓમાં ધન્ના અણગાર શ્રેષ્ઠ સાધક છે.” કારણ કે કાગડા કે કૂતરા પણ જેની ઈચ્છા ન કરે તેવા આહાર પદાર્થને તે ભોગવે છે.

આ ખૂબ અઘરું છે, છતાં પ્રયત્ન કરવામાં આવે તો તે થઈ શકે છે. અઠવાડિયામાં એક દિવસ છોડવાથી શરૂઆત કરતાં ધીમે ધીમે તે છૂટશે. રોજરોજ ‘આ છોડવું છે’ એવો વિચાર કરવાથી તે ક્યારેય નહીં છૂટે.

આ રીતે એક-એક દિવસનો ટુકડો ભેગો કરીને સાધના કરવી તેને પાંચમાં આરાની સાધના કહેવાય છે.

અખંડ સાધના તે ચોથા આરાની સાધના છે.

આમ, આહાર પ્રત્યેની આસક્તિનો ત્યાગ કરવાથી આહારને લગતા કલેશ અને સંકલેશથી આપણે આત્માને બચાવી શકીશું. આ કલેશના કર્મોથી આપણો આત્મા હળવો થશે અને અવશ્યમેવ શાંતિ, સમાધિ પણ મેળવશે.

છત્રીસમો બોલ

સમત્વ થકી વીતરાગતા

કષાય પરચ્છાણ

કસાય-પચ્ચક્ષાણેણં મંતે ! જીવે કિં જણયઇ ?

કસાય-પચ્ચક્ષાણેણં વીયરાગભાવં જણયઇ ।

વીયરાગભાવ-પઢિવણે વિ ય ણં જીવે સમસુહદુક્ષે ભવઇ ।

કષાય કોને કહેવાય ?

આત્માના ગુણોને કૃષ (નબળા) પાડે તેને કષાય કહેવાય છે.

આત્માના ગુણ કયા ?

ક્ષમા, નમ્રતા, સરળતા અને સંતોષ, એ આત્માના ગુણો છે અને કષાય તેને પાતળાં પાડે છે, નબળાં પાડે છે. ક્રોધ કર્યો એટલે ક્ષમા ભાવ નબળો પડી ગયો.

આત્મામાં રહેલા આત્માના ગુણોની કૃષતા ઉત્પન્ન કરે તેને કષાય કહેવાય છે.

કષાયના પરચ્છાણ કરવાથી આત્મા મજબૂત બને છે. આત્મા આત્મામાં રહેવા લાગે ત્યારે એને પર પ્રત્યે રાગ પણ ન થાય અને દ્વેષ પણ ન થાય.

પર પ્રત્યે રાગ કે દ્વેષ ન થવા, તેને કહેવાય છે વીતરાગતા”.

વીતરાગ શબ્દ કહ્યો પણ વિતદ્વેષ શબ્દ ન કહ્યો, કેમ ?

રાગ માતા છે અને દ્વેષ તેનું બાળક છે.

ઈંડુ જ ન હોય તો મરઘીની કોઈ શક્યતા નથી.

આત્મા રાગ કરે ત્યારે જ આત્મામાં દ્વેષ જન્મી શકે છે.

સૂક્ષ્મ વૃક્ષ ક્યારેય જન્મ લે. હંમેશાં લીલુંછમ વૃક્ષ જન્મે અને લીલાછમ વૃક્ષમાં ક્યારેય આગ ન લાગે.

લીલું જ્યારે સૂક્ષ્મ થાય ત્યારે તેમાં આગ લાગે. તેવી રીતે રાગ જ્યારે રાગ રહેતો નથી ત્યારે દ્વેષ બની જતો હોય છે અને તે દ્વેષને આગ કહેવાય છે.

ક્યાંય પણ સીધેસીધો દ્વેષ જન્મતો નથી. રાગ વગરનો દ્વેષ ક્યારેય જન્મતો નથી. રાગને જીતી લો, મૂળને કાપી નાંખો, થડ ગયા વગર રહેવાનું નથી, પણ ફળને કાપશો તો ફરી પાછું ઊગ્યા વગર રહેશે નહીં.

પરમાત્માએ રાગને બધાં દોષોનો જનક કહ્યો છે. બધાં દોષોનું મૂળ કારણ બતાવેલું છે. રાગ ન થાય તો વ્યક્તિમાં દ્વેષ, અહમ્, કપટ, ઈર્ષ્યા ખટપટ કંઈ જન્મવાનું નથી.

એવો એક પણ અવગુણ બતાવો જ્યાં રાગ ન હોય.

એવું એક પણ પાપ બતાવો જે રાગ વગરનું હોય.

આપણને તિરસ્કાર શા માટે જન્મે છે ?

આપણને બીજાનું સારું કાર્ય ગમે છે માટે આનું ખરાબ કાર્ય આપણને ગમતું નથી.

રાગ વગરનો તિરસ્કાર ક્યારેય જન્મે જ નહીં. ક્યાંક રાગ હોય, સાદું ગમતું હોય તો જ ખરાબ ન ગમતું હોય. જગતનાં બધાં જ પાપનાં મૂળમાં રાગ, રાગ અને રાગ જ પડેલો હોય છે.

રાગો ય દોસો વિ ય કમ્મબીયં,
કમ્મં ચ મોહપ્પભવં વયંતિ ।
કમ્મં ચ જાઈમરણસ્સ મૂલં,
દુક્ખં ચ જાઈમરણં વયંતિ ॥

રાગ અને દ્વેષ બન્નેને સમજવા હોય તો ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રના ૩૨મા અધ્યયનમાં રાગ-દ્વેષ શબ્દ ઉપર વિશાળ વ્યાખ્યા બતાવી છે. આખું અધ્યયન તેના પર છે.

વ્યક્તિ કષાયના પરચક્ષ્માણ કરે ત્યારે શું કરે ?

આત્માના અવગુણો નીકળે છે ત્યારે જ આત્માના ગુણોની પ્રાપ્તિ થાય છે.

અવગુણોની નીચે આપણા ગુણો દબાઈ ગયા છે.

અવગુણોને કાઢ્યા એટલે ગુણ તો પડેલા જ છે એટલે તેને બહાર નીકળવું પડે.

કષાયના પરચ્ક્ષ્માણ કરે તેને વીતરાગ ભાવની પ્રાપ્તિ થાય છે.

એક કલાક માટે ગુસ્સો નહીં કરવાનો, આવા પરચક્ષ્માણથી શોલાભ થાય ?

એક મોટા સરોવરની અંદર લીલ જામેલી હતી અને સરોવરની અંદર જેટલાં કાચબા, માછલાં હતાં તે ઘોર અંધકારની વચ્ચે રહેતાં હતાં. ક્યાંકથી એક સોય મારવામાં આવી તો લીલી શેવાળ ઉપર બહારથી સૂરજનું એક કિરણ અંદર ગયું. કાચબો તેજ જોઈને અંજાઈ ગયો કે આ શું ? આટલો તેજ પ્રકાશ ? આટલી દિવ્યતા મેં ક્યારેય જોઈ નથી. કાચબો ધીમેધીમે તે કિરણ સુધી પહોંચે છે અને જેવો ઉપર જાય છે એટલે શું થયું ?

આજ સુધી તેને એમ હતું કે ઉપર દીવાલ છે પણ જેવું મોઢું બહાર કાઢ્યું

એટલે ઉપર પ્રકાશ.. પ્રકાશ અને પ્રકાશ !

હવે તે કાયબો પ્રકાશમાં રહેશે કે ઘોર અંધકારમાં ?

પ્રકાશમાં, બરાબર !

આખો સંસાર અમારી દષ્ટિએ સરોવર જેવો છે અને તેની પર મોહનીય કર્મ, ક્રોધ, માન, માયા અને લોભની શેવાળ જામેલી છે. એક કલાકના ક્રોધના પરચ્છાણ એટલે સોયથી એક કાણું પાડી દીધું. અનંતકાળથી ચાલતા ક્રોધ, માન, માયા, લોભના કર્મો પર એક કાણું પાડી દીધું.

એક કલાકના પરચ્છાણ કરનારી વ્યક્તિ અનંતકાળની વીતરાગી બની શકે છે. એક કલાક માટે કષાયના પરચ્છાણ કરનારી વ્યક્તિ અનંતકાળ માટે વીતરાગ ભાવની પ્રાપ્તિ કરી શકે છે.

કારણ કે આજે એક અંશ છે, આજે જરાક છે તો આવતી કાલે બધું જ છે. જેણે એક કિરણને જોયું નથી તે સૂરજને ક્યારેય જોઈ શકતો નથી.

જે વ્યક્તિ વીતરાગી બને છે, તેની પર ભયંકર કક્ષાનું દુઃખ આવે, તો તેમાં પણ તે તટસ્થ રહે છે અને અતિ સુખ આવે તો તેમાં પણ તે તટસ્થ રહે છે.

તેવી વ્યક્તિ કોણ હતી ?

તે હતા પરમાત્મા મહાવીર !

કૂતરું કરડતું હોય તેવા અનાર્ય દેશમાં પણ મહાવીરને શાંતિ છે અને સોનાનો ગઢ અને રત્નના કાંગરા, રત્નોનો ગઢ અને મણિરત્નના કાંગરા જેવો વૈભવ હોવા છતાં મહાવીર સ્વામીને અહમ્ નથી. બન્ને પરિસ્થિતિમાં સમભાવ છે.

તે વીતરાગ દશા આવે ત્યારે સાધકદશા સાર્થક થઈ કહેવાય.

સાધકનો માપદંડ શો ?

કેટલી વીતરાગતા આવી તેના ઉપરથી સાધકનું માપદંડ નીકળે છે.

મારે મારા આત્માને એક કલાક માટે વીતરાગી બનાવવો છે, આત્માની

વીતરાગ દશા લાવવી છે, એક કલાક માટે કોઈના ઉપર ક્રોધ, અહમ્, કપટ, લોભ કરવો નથી. કયાંય રાગદ્વેષના ભાવ કરવા નથી. કોઈ ગમે તે કરે, મારે જોયા કરવું છે માત્ર વીતરાગ ભાવમાં રહેવું નથી.

કોઈ કંઈ બોલે, સંભળાવે, અપમાન કરે, તિરસ્કાર કરે, મારે શાંત રહેવું છે.

આમ નક્કી કરવા છતાં કોઈનો ફોન આવે અને એકાદી વાત સંભળાય, એકાદ સગાંવહાલા સાથે વાતચીત થાય, એટલે ખલાસ !

શા માટે આપણે અશાંત થઈ ગયા ?

આપણે વીતરાગ દશાને પ્રાપ્ત કરવી છે તેવો દૃઢ સંકલ્પ હજી કર્યો નથી, કોઈ કંઈ બોલે, કોઈ કંઈ કહે, કોઈ કંઈ સંભળાવે, મારે એક જ કામ કરવું છે, મારે વીતરાગ ભાવની અંદર રહેવું છે.

સુખ કે દુઃખ બેમાથી શું સારું ?

જે વ્યક્તિ વીતરાગભાવની પ્રાપ્તિ કરે તેના માટે સુખ અને દુઃખ સમાન બની જાય છે, પણ આપણે વીતરાગ નથી તો આપણા માટે સુખ સારું કે દુઃખ સારું ?

જે બંનેને એક સરખાં માને તેના માટે સુખ કરતાં દુઃખ વધારે સારું.

આત્મા માટે, સાધક આત્મા માટે સુખ કરતાં દુઃખ વધુ સારું, પણ આપણી મોહદશાના કારણે આપણને દુઃખ ગમતું નથી.

તમને અચાનક પાછળથી મંકોડો ચટકો ભરે અને બટકું ભરી જાય તો તમે શું કરો ?

પરમાત્મા કહે છે કે તારી પાસે આવતું પ્રત્યેક નાનું દુઃખ તારા માટે મોટા સુખનું સર્જન કરવા માટે આવે છે, પણ જેને દુઃખ દુઃખ ન લાગે અને જેને દુઃખ સુખ લાગે તે જ સુખનું સર્જન કરે છે.

આપણી પાસે દુઃખ આવે ત્યારે આપણે તેને બે પ્રકારમાં અલગ કરવાનું.

સહન કરી શકાય તેવા અને સહન ન કરી શકાય તેવા દુઃખને અલગ પાડી દો.

સહન કરી શકાય એવું નથી તો એનો ઉપાય કરો, પણ સહન થઈ શકે એવું હોય તો એક નિયમ બનાવો. તે દુઃખ વખતે આપણું ધ્યાન તેમાં જવું ન જોઈએ.

કારણ કે પ્રત્યેક સહન કરી શકાય એવા દુઃખનું ધ્યાન બીજી તરફ લઈ જઈએ તો તે દુઃખ આપણા માટે દુઃખ રહેતું નથી.

આપણા અનંતા કર્મો ખપી જાય છે અને આપણા માટે તે સુખનું કારણ બની જાય છે. પણ બને છે એવું કે દુઃખ નાનું હોય કે મોટું તે આવે એટલે આપણે દુઃખી થયા વગર રહેતાં નથી.

Local Train અને Express train વચ્ચે ફરક શો ?

દરેક સ્ટેશનને ઊભી રહે તેને Local Train કહેવાય અને લેવા જેવા સ્ટેશન લે તેને Express Train કહેવાય.

સાધક અને સાંસારી વચ્ચે શો ફરક ?

એક જ ફરક - નાના નાના સ્ટેશન ઉપર ક્યારેય એની ગાડી ઊભી રહેવી જોઈએ નહીં. નાની નાની વાતમાં, નાની નાની ઘટનામાં, નાની નાની પીડામાં, નાના નાના દુઃખમાં એ દુઃખી થવો ન જોઈએ, હેરાન થવો ન જોઈએ, કે ત્રસ્ત થવો ન જોઈએ. નાનાં દુઃખમાં તો તે મસ્ત જ હોવો જોઈએ.

તમે Local Train છો કે Express છો ?

દુઃખનાં સ્ટેશન આવે ત્યારે તે સ્ટેશન ઉપર ગાડીને ઊભી રાખવા જેવી છે કે નહીં ? તે આપણા મનના Driverને પૂછી લેવાનું.

આપણને ગાડી ચલાવતાં આવડે તો નાના નાના સ્ટેશન ઉપર કોઈ દિવસ ગાડી ઊભી રાખવી નહીં.

ઘણા લોકોને બધાં જ સુખો હોય, બધી જ સમૃદ્ધિ હોય, છતાં એક નાનકડું દુઃખ આવતા જ દુઃખી દુઃખી થઈ જાય અને મોઢામાંથી નીકળી પડે-મારે તો હવે જીવવું જ નથી, મને જીવવું આકરું લાગે છે, મને એમ થાય છે કે જલદી હું પાટા નીચે જઈ અને

હું...!!

આવો વિચાર શા માટે આવે ?

કેમકે તેની ગીડી નાના નાના સ્ટેશન ઉપર પણ ઊભી રહેતી હોય છે.

જેને નાનું સ્ટેશન મોટું લાગે છે તેની ગાડી ત્યાં વધારે વાર ઊભી રહે છે.

નાના સ્ટેશનમાં ગાડી એક સેકન્ડ ઊભી રહે અને ફટ કરીને આગળ નીકળે.

પણ ઘણીવાર સ્ટેશન નાનું હોય છતાં ડ્રાઇવર ગાડીને ઊભી રાખી દે તો આપણને સમજ હોવી જોઈએ કે નાનું સ્ટેશન હોય તો પણ આપણી ગાડી ત્યાં સેકન્ડથી વધારે ઊભી રહેવાની નથી.

દુઃખ વખતે... દુઃખની ક્ષણ વખતે જો હું સાધક આત્મા છું, તો મારે નાના દુઃખોને ગણવા નથી. સુખ અને દુઃખનો એક નિયમ છે. તેને જેટલા ગણીએ તેટલા વધે અને જેટલા અવગણીએ તેટલા ઘટે.

સુખને ગણવું સારું કે અવગણવું સારું ?

સુખને જે અવગણે એને જ સાધક કહેવાય. સુખને ગણવા લાગે તે ક્યારેય સાધક બની શકતો નથી.

વીતરાગભાવની પ્રાપ્તિ કરનાર વ્યક્તિ સુખ-દુઃખના ભાવની અંદર આવી જાય છે.

“સુખ કરતાં દુઃખ સારુ અને તું બંનેને સરખું માને તો તે સૌથી સારું !

તમે દુઃખથી દુઃખી થતા હો ત્યારે કયા કર્મ બંધાય ? દુઃખની નોંધ લેનાર વ્યક્તિ અનંતા દુઃખને નોંધે છે એટલે શું ?

દુઃખ વખતે જે વ્યક્તિ દુઃખી થાય છે તે આર્તધ્યાન કરે છે અને આર્તધ્યાન તેને જ કહેવાય જે કર્મોના પ્રદેશને, કર્મોની તીવ્રતાને અને તેના સમૂહને વધારે છે. દુઃખ વખતે દુઃખી થનાર જીવ પોતાનાં દુઃખને અનંતવાર વધારે છે અને દુઃખ વખતે સમતા રાખનાર જીવ પોતાનાં દુઃખને ઘટાડે છે અથવા અલ્પ કરી દે છે !

સાડત્રીસમો બોલ

પરની મુક્તિથી રવની પ્રાપ્તિ

યોગના પર્યુખાણ

જોગ-પચ્ચક્ષ્ણાણેણં મંતે ! જીવે કિં જણયડ ?

જોગ-પચ્ચક્ષ્ણાણેણં અજોગત્તં જણયડ ।

અજોગીણં જીવે ણવં કમ્મં ણ બંધડ, પુવ્વબલ્લં ચ ણિજ્જરેડ ।

આત્મા પધાર્થ સાથે જોડાય તેને યોગ કહેવાય છે.

યોગ જોડાણ એમને એમ થતું જ નથી. પારસ્પરિક ઇચ્છાઓ વગર જોડાણ થતું નથી. આત્મા કંપે ત્યારે જ પરમાણુ પદાર્થ આત્માની સાથે ચોંટી શકે છે.

આત્માના કંપન વગર કે આત્માના આકર્ષણ વગર “પર” ક્યારેય આવતું નથી.

પરમાણુ માત્ર કે પદાર્થ માત્ર આત્મા બોલાવે નહીં તો આત્માને મળતો નથી.

આપણે બિન બોલવ્યા મહેમાન બની જતા હોઈએ છીએ પણ તે બિન બોલાવ્યા મહેમાન બનતા નથી. પરમાણુનો નિયમ છે કે, આત્મા કંપન કરે આકર્ષણ ઊભું કરે ત્યારે જ પરમાણુ આત્માની પાસે આવે.

આત્માના આમંત્રણ વગર એક પણ પદાર્થ આત્માના ઘરમાં આવતો નથી.

આત્માએ પર પદાર્થને આમંત્રણ આપવું તેને આગમની ભાષામાં 'યોગ' કહેવાય છે.

યોગના આધારે શરીર ઘડાય છે અને શરીરના આધારે સંબંધો ઘડાય છે. એ જ સંબંધોને આધારે કર્મો ઘડાય છે.

આત્માની પાસે માત્ર આત્મા જ રહેતો હોય તો કર્મ ક્યારેય લાગતા નથી, કર્મો ક્યારેય વળગતા નથી અને સંસાર ક્યારેય ઊભો થતો નથી.

આત્મા અકર્ષણ અનુભવે, પરને બોલાવે, પર માટેની પ્રીતિ જગાવે, પર સાથે જોડાય અને જોડાયા પછી જે જીવે છે, તેના કારણે સંસાર ઊભો છે, તેવું માનવું મિથ્યા માન્યતા છે.

આત્મા કાંઈ જ ન કરતો હોય તો તમે જે ખાઓ છો, પીઓ છો, બોલો છો, જીવો છો, કરો છો તે બધું તે બધું કોણ કરે છે ? આ જ્ઞાન મેળવવાનો પ્રયત્ન કોણ કરે છે ?

સ્પષ્ટ છે કે બધું આત્મા કરે છે.

જૈન ધર્મની એક પરંપરાની એક માન્યતા એવી છે કે આત્મા માત્ર જ્ઞાતા-દૃષ્ટાભાવમાં રહે છે, આત્મા કાંઈ કરતો નથી.

પરંતુ આગમ પ્રમાણે, શાસ્ત્ર પ્રમાણે, વ્યવહારબુદ્ધિ પ્રમાણે જીવનના અનેક પ્રસંગો જોતાં આપણને સ્પષ્ટ ખ્યાલ આવે છે કે આત્મા કાંઈ કરતો ન હોય તો આત્મા રાગમાં હોય કે વિરાગમાં આત્માને શો ફરક પડશે ?

આત્મા કાંઈ કરતો જ નથી તો સંતને દીક્ષા લેવાની કે ભગવાન મહાવીર સ્વામીને રાજપાટ વૈભવ છોડવાની જરૂર જ ન રહે. આત્મા કાંઈ કરતો નથી અને જે

કાંઈ છે તે શરીર કરે છે, તેમ માનવું યોગ્ય નથી.

શુદ્ધ સ્થાનકવાસી જૈન ધર્મ આવું માનતો નથી. સ્થાનકવાસી સિવાયના અનેક પંથની એક પરંપરા છે કે આત્મા કાંઈ કરતો નથી અને માત્ર જ્ઞાતા-દૃષ્ટાભાવમાં રહે છે.

પરંતુ આપણે એવું માનતા નથી.

જ્ઞાતા-દૃષ્ટાભાવમાં જ આત્મા રહેતો હોય તો આત્માને રાગ થાય નહીં અને આત્માને રાગ થાય નહીં, તો વીતરાગ થવાની જરૂર જ ન પડે.

વીતરાગ કોને કહેવાય ?

જેણે રાગને ઘટાડ્યો અને રાગને માર્યો તેને.

રાગ હતો તો રાગ માર્યો ને ??

મારા આત્માનું સ્વરૂપ શુદ્ધ વીતરાગ અવસ્થા છે. વીતરાગ શબ્દ આવે ક્યાંથી ?

રાગ હોય તો વીતરાગ થાય. રાગ વગરનો વીતરાગ આવે જ ક્યાંથી ?

એટલે આપણે માત્ર એટલું જ માનવું કે આત્મા નિમિત્તોના કારણે તથા પ્રકારનું સંવેદન અનુભવે છે, આકર્ષણ અનુભવે છે અને પર પદાર્થની સાથે જોડાય છે.

જોડાય ત્યારે સંસાર છે અને જોડાણ તૂટે ત્યારે મોક્ષ છે.

આત્માનું પર પદાર્થ સાથેનું જોડાણ જ ન હોય, તે માત્ર જ્ઞાતા-દૃષ્ટા ભાવમાં જ હોય, તો શરીર ક્યાં રહે ? ભૂખ કોને લાગે ?

ભૂખ શરીરને લાગે છે.

શું Dead Bodyને ભૂખ લાગે ? ન લાગે.

કેમ ન લાગે ?

આત્મા જોડાયેલો છે, માટે શરીરને ભૂખ લાગે છે. આત્મા જોડાયેલો છે તેથી શરીરના માધ્યમથી તે બધું જ કરી રહ્યો છે, આત્મા તેનાથી 'પર' હોય, અલિપ્ત હોય,

તો સાધના શું કામ કરવાની ?

શરીર આત્માનું માધ્યમ છે. તો સાધના કોણે કરવાની ? પરથી જુદા થવાની સાધના કરવાની કે શેની સાધના કરવાની ?

જો તે પરથી જુદો હોય તો તેણે સાધના શું કરવાની ?

તે કર્મો કોન સ્પર્શેલા છે ? આત્મા કોઈને ચોટેલો નથી, તો કર્મો આત્માને ક્યાંથી ચોંટી ગયા ? આત્મા અલિપ્ત છે, તો કર્મ આત્માને કેવી રીતે ચોંટી ગયા ?

કર્મો ચોંટતા નથી, પણ સંબંધ તો છે જ. આત્માનો સ્વભાવ કર્મોથી રહિત હોવા છતાં આત્મા વિભાવ દશાને કારણે કર્મો સાથે સંબંધ બાંધે છે. તે કર્મોને ભોગવવા પણ પડે છે અને કર્મો ભોગવાતા નથી ત્યાં સુધી આત્મા સંપૂર્ણ અલિપ્ત બની શકતો નથી. આત્મા સંપૂર્ણ અલિપ્ત બની શકતો નથી માટે તેનો મોક્ષ થતો નથી.

સંપૂર્ણ અલિપ્ત આત્મા હોય તેનો મોક્ષ હોય છે. પરમ અલિપ્ત આત્મા જ સિદ્ધ આત્મા છે.

રાગદ્વેશ આત્માની પોતાની વિભાવદશા છે, આત્માનો પોતાના સ્વભાવ છે વીતરાગ અવસ્થાનો.

પરંતુ પર પદાર્થના નિમિત્તે, તેના આકર્ષણથી, પ્રતિભાવથી, આત્મા તેના પ્રત્યે તે પ્રકારના ભાવ અનુભવે છે, માટે કર્મ બંધન છે અને માટે સંસાર છે.

આત્મા માત્ર જ્ઞાતા-દૃષ્ટાભાવમાં રહેતો હોય અને માત્ર જ્ઞાન અને દર્શન નામના ગુણ ધરાવતો હોય, તો બધા આત્માનો મોક્ષ છે.

આત્મા સ્વભાવ દશામાં હોય તેને સિદ્ધ કહેવાય અને વિભાવ દશામાં હોય તેને સંસારી કહેવાય, પણ છે તો બંને ભાવ જ !

ભાવ એટલે શું ?

भवो इति भावः

થવું, જે ઉત્પન્ન થાય, તેને ભાવ કહેવાય છે.

ભાવ થાય તે કોનામાં થાય ? શું જડ રાગ કરે ?

શું આ ચોપડી કોઈ ઉપર રાગ કરે ? આ ચોપડી કોઈને બોલાવે ? તમે મને
લ્યો તેમ કહે ? ના.

કેમકે તે જડ છે અને જડમાં રાગ કરવાનો કોઈ ભાવ નથી.

જડના નિમિત્તથી ચેતન રાગ કરી રહ્યો છે.

ચેતન કાંઈ કરતો ન હોય, આત્મા કાંઈ કરતો ન હોય તો, આત્મામાં અને
પરમાત્મામાં ફરક શું ?

રાગ અને દ્વેષ બંને કર્મના બીજ છે અને આત્મા રાગ-દ્વેષ ન કરે, તો કર્મ
લાગે નહીં. કર્મ લાગે નહીં તો આત્મા સિદ્ધ જ હોય.

આત્મા રાગ અને દ્વેષ કરે છે માટે રાગ અને દ્વેષને દૂર કરનારી વ્યક્તિને
વીતરાગી કહે છે.

સ્વભાવથી વિરુદ્ધમાં હોય તેને વિભાવ કહેવાય છે.

જે કરીએ છીએ તે આપણે જ કરીએ છીએ, જડ નથી કરતું.

જડ ક્યારેય ક્રોધ કરતું નથી, જડ ક્યારેય અહમ્ કરતું નથી.

જડ ક્યારેય રાગ કે દ્વેષ કરતું નથી, ઈર્ષ્યા કે નિંદા કરતું નથી.

જડ કોઈ પણ પ્રકારનું પાપ કરતું નથી.

ચેતન નામનું તત્ત્વ જડ સાથે જોડાય ત્યારે તેમાંથી હિંસા, જૂઠ, ચોરી,
અબ્રહ્મ, પરિગ્રહ, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, રાગ, દ્વેષ, કલેશ, અભ્યાખ્યાન, પૈશુન્ય,
પરપરિવાદ, રઈઅરઈ, માયામોસો, આ બધું જન્મે છે.

આત્મા આત્મામાં હોય તો આત્મા કોઈ પાપ કરતો નથી. આત્મા ‘પર’માં
રહે, આત્માનું ‘પર’માં જવું, આત્માએ ‘પર’નો અનુભવ કરવો અને ‘પર’ માટેનો ભાવ
કરવો, તે જ પાપ કહેવાય છે.

ચેતન એટલે સંપૂર્ણ ચેતના, જ્ઞાન અને દર્શનની અવસ્થા, તે જ્ઞાન અને

દર્શનની અવસ્થા સાથે ક્રોધ, માન, માયા, લોભના કરવા તેને કહેવાય વિભાવ.

ક્ષમા, નમ્રતા, સરવતા, એ મારો સ્વભાવ છે. 'સ્વ' એટલે મારો, સ્વનો ભાવ એટલે મારો ભાવ એટલે સ્વભાવ.

પરના કારણે જો મારો આત્મા વિરુદ્ધ ભાવ અનુભવે, તેને કહેવાય વિભાવ.

વિભાવ એટલે પરના કારણે થતા ભાવ.

પર ભાવમાંથી સ્વ ભાવમાં આવવું તેને સાધના કહેવાય છે.

આત્મા પર ભાવમાં કાંઈ કરતો ન હોય અને આત્મા પર ભાવ કરતો ન હોય, તો તેને સ્વભાવમાં આવવાની જરૂર જ ક્યાં છે ?

બહુ સ્પષ્ટ દાખલો છે.

આત્માએ પર સાથે લગ્ન કર્યા છે માટે ક્રોધ, માન લોભ રૂપી બાળકો છે. તેણે પરની સાથે લગ્ન ન કર્યા હોય તો આ બાળકો ન હોય.

તમે કોઈપણ નદીને પાર કરી સામે કિનારે પહોંચવા ઇચ્છો ત્યારે તમે નાવને ગ્રહણ કરો છે. નદી પાર થતી નથી ત્યાં સુધી નાવ કેવી છે ? તે તમારા માટે ગ્રહણ કરવા યોગ્ય છે, પણ પછી ?

સામે કિનારે પહોંચી ગયા પછી નાવ ગ્રહણ કરવા યોગ્ય છે ? ના!

ફક્ત આ કિનારે નાવ ગ્રહણ કરવા યોગ્ય છે.

એટલે કે, નાવ ગ્રહણ કરવા યોગ્ય પણ છે અને નાવ છોડવા જેવી પણ છે. આને કહેવાય 'અનેકાંત'.

કિનારો આવી ગયો, તો હવે નાવને પકડી રાખવાનું શું કારણ ?

ના, હું તો પકડી રાખીશ. આને કહેવાય એકાંતવાદ.

પરમાત્માનો ધર્મ તે અનેકાંતવાદનો ધર્મ છે, આમ પણ છે અને આમ પણ છે.

નાવ ગ્રહણ કરવા જેવી પણ છે અને છોડવા જેવી પણ છે.

તેવી જ રીતે આત્મા સ્વભાવમાં પણ છે, ક્યારે ?

સામે કિનારે છે ત્યારે.

આત્મા વિભાવમાં પણ છે, ક્યારે ?

આ કિનારે છે ત્યારે.

જે અંતિમ અવસ્થાને પામી ગયા છે, જેઓ જ્ઞાતાદૃષ્ટા ભાવમાં છે તે કાંઈ કરતા નથી.

સિદ્ધનો આત્મા ક્યારેય કાંઈ કરતો નથી. સમયસારના પહેલા અધ્યયનની અંદર જ વાત આવે છે કે શુદ્ધ આત્મા કાંઈ કરતો નથી.

વાત સાચી છે કે શુદ્ધ આત્મા કાંઈ કરતો નથી, પણ આત્મા શુદ્ધ બને ત્યારે ને ? ?

આત્મા અશુદ્ધ છે ત્યાં સુધી તો કરે છે ને ? તે વાતનો પણ સ્વીકાર કરવો જોઈએ.

શુદ્ધ આત્મા કાંઈ કરતો નથી તે વાક્ય સો ટકા સાચું છે, પણ શુદ્ધ આત્મા, એવું ક્યારે કહેવું પડ્યું ?

એક પ્રવચન સભામાં એક ઉમેદવારે જાહેરાત કરી કે જુઓ, તમારી પાસે ૧૫-૧૭ ઉમેદવારો છે, પણ તેમાં હું એક જ ઉમેદવાર એવો છું, જેની પાસે ડાહ્યા હોવાનું સર્ટીફિકેટ છે માટે તમે તમારો મત મને આપજો.

ડાહ્યા હોવાનું સર્ટીફિકેટ તેની પાસે આવ્યું ક્યાંથી ? તે ક્યારેક ગાંડો હતો, તેમાંથી ડાહ્યો થયો ત્યારે તેની પાસે સર્ટીફિકેટ આવ્યું ને ?

ડાહ્યાને કોઈ દિવસ ડાહ્યાનું સર્ટીફિકેટ મળે ?

ગાંડામાંથી ડાહ્યો થાય તો મળે ને સર્ટીફિકેટ ?

તેમ શુદ્ધ આત્મા કાંઈ કરતો નથી. સર્ટીફિકેટની શુદ્ધ આત્માને જરૂર જ પડતી નથી.

રાગી જ્યારે વીતરાગી થાય ત્યારે તેને વીતરાગી કહેવાય છે.

આત્મા રાગી જ ન હોય, તો વીતરાગી શબ્દ આવે જ નહીં.

કશુંક છોડ્યું એમ ક્યારે કહેવાય ?

જ્યારે પહેલાં તે પતડ્યું હતું એટલે અત્યારે છોડ્યું.

હતું જ નહીં તો છોડવાની વાત ક્યાં ?

આપણે માનીએ છીએ કે આત્મા જ્યારે વિભાવ દશામાં છે ત્યારે રાગી છે અને સ્વભાવ દશામાં આવે ત્યારે વીતરાગી છે.

આત્માની વ્યાખ્યા શી કરવાની ?

હું એકલો આત્મા શાશ્વત છું, જ્ઞાન અને દર્શનથી યુક્ત છું, આ સિવાયનું મારી સાથે જે જોડાયેલું છે, તે પરને કારણે જોડાયેલું છે.

બહારથી હું ‘પર સાથે જોડાયેલો છું માટે મારા આત્મામાં ક્રોધ, અહમ, કપટ, લોભ, આ બધા લક્ષણો દેખાઈ રહ્યા છે.

આ બધું મારાથી છૂટી જાય તો ?

તો હું આત્મા એકલો શાશ્વત છું અને જ્ઞાન દર્શનથી યુક્ત છું.

ભૂખ લાગવી, તરસ લાગવી તે પ્રકૃતિનો નિયમ નથી. આત્માની વિભાવ દશાના કારણે લાગે છે.

પાટને કેમ ભૂખ નથી લાગતી ?

તેની પ્રકૃતિ નથી માટે.

આત્મા જડ સાથે જોડાય ત્યારે ભૂખ, તરસ, હાસ્ય, રતિ, અરતિ, ભય, શોક, દુર્ગંધ, આ બધી વૃત્તિઓ જન્મે છે. ‘પર’ સાથે જોડાય નહીં, તો આત્મા ક્યારેય હસતો નથી, આત્મા ક્યારેય રડતો નથી, આત્મા ક્યારેય ઊંઘતો, જાગતો, સૂતો, ખાતો, પીતો, ચાલતો, બોલતો, નથી. આત્મા કાંઈ કરતો જ નથી, પણ આવું થાય ક્યારે ?

આત્મા ‘સ્વ’ માં હોય ત્યારે.

આત્મા ‘સ્વ’માં ક્યારે આવે ?

તે સિદ્ધ થાય ત્યારે.

સિદ્ધ સિવાયના બાકીના બધા જીવો સંસારી કહેવાય છે.

સર્વ આત્મા સિદ્ધ સમાન બની શકે ?

બધાં જ આત્મા સિદ્ધ સમાન હોય તો ‘નમો અરિહંતાણં’ પદની જરૂર ન પડે. ‘નમો અરિહંતાણં’, ‘નમો આચરિયાણં’, ‘નમો ઉવજઝાયાણં’ અને ‘નમો લોએ સ્વ્વસાહૂણં’ પદની જરૂર જ ન પડે અને તેમ થાય તો શ્રાવક-શ્રાવિકાની પણ જરૂર ન પડે, કારણકે બધાં જ આત્મા સિદ્ધ છે. પણ બધે ‘નમો સિદ્ધાણં’ ન ચાલે.

ભગવાને પાંચ પદ શા માટે આપ્યા ?

બધા સિદ્ધ સમાન નથી માટે ભગવાને પાંચ પદ આપ્યા છે. બધાં સિદ્ધ સમાન હોય તો એકલું ‘નમો સિદ્ધાણં’ જ હોય.

હા ! દરેકમાં સિદ્ધ થવાની પાત્રતા છે અને યોગ્યતા છે.

ઝવેરીના દીકરાને ઝવેરી કહી શકાય કેમકે, તે ઝવેરી બનવાનો છે. પણ ઝવેરીનો દીકરો ઝવેરી જ છે ? ના, તે નથી. ઝવેરીનો દિકરો doctor પણ બની શકે અને વકીલ પણ બની શકે છે.

મન એક માધ્યમ છે. ગાયને ઘાસ આપીએ તો ગાય વાગોળીને દૂધ આપે, તેવી રીતે આત્મા પાસે મન નામનું એક યંત્ર છે. ગાયની પાસે ઘાસ પડેલું હોય તેમ અહીંયા વિચારી શકાય તેવા પદાર્થો પડેલા છે.

આ પરિસ્થિતિમાં આત્મા શું કરે ?

આત્માની આસપાસ મનથી વિચારી શકાય તેવા પદાર્થો પડેલા છે. આત્મા તે પદાર્થને લે છે, પોતાના વિચાર રૂપમાં તેનું વલાણ ઊભું કરે છે અને પછી તેને છોડે છે.

વિચારે છે તે આત્મા છે. વિચારોમાં તે પદાર્થ સહાયક બને છે અને સહાયક પદાર્થને વિચારનું રૂપ આપે તે મન નામનું યંત્ર છે. તે યંત્ર દ્વારા જે કાર્ય થાય તેને

મનયોગ કહેવાય અને તે કાર્ય કરવાની શક્તિ હોય તેને મનબલપ્રાણ કહેવાય છે.
મનના સાધન બનાવવાની શક્તિને મનપર્યાસિ કહે છે.

યોગ પરચ્ખાણથી શું થાય છે ?

મનથી વિચારવાના પરચ્ખાણ, વચન થી બોલવાના પરચ્ખાણ અને
કાયાથી કંઈ પણ કરવાના પરચ્ખાણથી શું થાય ?

મન, વચન અને કાયા નામના યંત્રો છે અને આ બધા યંત્રો બંધ થાય એટલે
Production બંધ થાય. Production બંધ થાય એટલે Incoming પણ બંધ થાય
અને Outgoing પણ બંધ થાય. બધું ઠપ્પ થઈ જાય એટલે શું થાય ?

આત્મા પરમાત્મા થઈ જાય.. !!

આડત્રીસમો બોલ

અનંતકાળ સુધી આત્માનું પરમાત્માપદ શરીર પરચક્ષ્ણાણ

સરીર-પચ્ચક્ષ્ણાણેણં મંતે ! જીવે કિં જણયડ ?
સરીર-પચ્ચક્ષ્ણાણેણં સિદ્ધાઇસયગુણત્તણં ણિવ્વત્તેડ ।
સિદ્ધાઇસયગુણસંપણે ય ણં જીવે લોગગમુવગાં પરમસુહી મ્મવડ ।

શરીરના પરચક્ષ્ણાણ કરવાથી આત્માને શું લાભ થાય છે ?

શરીરના પરચક્ષ્ણાણ કરવાથી શું થાય ?

આ શરીર જોઈએ જ નહીં તેવા પરચક્ષ્ણાણ કરો તો શું લાભ થાય ?

કોણ તેવા પરચક્ષ્ણાણ કરે ?

સંથારામાં શરીરના પરચક્ષ્ણાણ નથી હોતા. તેમાં શરીરને વોસિરાવવાનું હોય છે... હું શરીરનો કાયમ માટે ત્યાગ કરી દઉં છું તેવું નથી પણ પાછું નવું શરીર લેવાનો જ છું.

આત્મા મોક્ષમાં જવાનો હોય તેની ક્ષણ પહેલાં શરીરના પરચક્ષ્ણ ધારણ કરી લે છે કે પછી હું એક પણ નવું શરીર ધારણ કરીશ નહીં, નવું શરીર ગ્રહણ કરીશ નહીં. અહીંયાથી મૃત્યુ પામી એક પણ નવા શરીરમાં જઈશ નહીં અને જગતભરના અસંખ્યાતા-અનંતા શરીરનો ત્યાગ કરું છું.

કેટલા કાળ માટે હું ત્યાગ કરું છું ?

આદિ અનંત કાળ માટે. હવે પછી હું ક્યારેય આ શરીરને ગ્રહણ કરીશ નહીં.

મોક્ષમાં જવાની એક ક્ષણ પહેલાં આ પરચક્ષ્ણ લેવામાં આવે છે. તેનો અર્થ શું થયો ?

મોક્ષમાં પહોંચે નહીં ત્યાં સુધી પરાક્રમ છે.. સમ્યક્ પરાક્રમના બોલ છે શરીરને છોડવાના પરચક્ષ્ણ એટલે મોક્ષની એક ક્ષણ પહેલાંના પરચક્ષ્ણ એટલે કે મોક્ષમાં જતાં જતાં પણ પરચક્ષ્ણનું મહત્ત્વ છે.

ઘણાંને એમ થાય કે પરચક્ષ્ણ લેવાની શી જરૂર છે ? મનથી નક્કી ન કરી શકીએ ?

ના.. પરચક્ષ્ણ લેવાથી અનંતકાળ માટે તેને મોક્ષ મળે છે.

પરમસુહી ભવઈ એ પરમ સુખી બની જાય છે.

પરમાત્માનો ધર્મ સંકલ્પબદ્ધ ધર્મ છે. પરમાત્માનો ધર્મ એટલે વાતોનો ધર્મ નથી.

પરમાત્માનો ધર્મ એટલે પ્રત્યેક સ્વપ્ન, સ્વપ્નને સાકાર કરવા માટેનો સંકલ્પ અને સંકલ્પને સાકાર કરવા માટેનો સત્ પુરૂષાર્થ.

મોક્ષમાં જવાની એક ક્ષણ પહેલાં પણ પરચક્ષ્ણ લેવાના ! ૧૪મા અને ૧૩મા ગુણસ્થાનકની અંતિમ ક્ષણ સુધી સંજ્ઞી અવસ્થા હોય છે.

શૈલેષી અવસ્થામાં તો કાંઈ હોય જ નહીં, કેમ કે મનયોગ નથી, વચનયોગ નથી અને કાયાયોગ નથી, વચન નથી તેથી પરચક્ષ્ણ નથી.

૧૩માં ગુણસ્થાનકની અંતિમ અવસ્થા અને ૧૪માની શરૂઆતમાં શૈલેષી અવસ્થાના પ્રારંભમાં... જેને કહેવાય કે આ હોલમાં પ્રવેશ કરવો એટલે છેલ્લા પગથિયાંથી શરૂઆત કરવી, ત્યાંથી અંદર આવવું. હોલમાં આવતા હોઈએ ત્યારે કહેવાય અંદરનું પહેલું પગથિયું.

છેલ્લું પગથિયું કોને કહેવાય ? બધું છૂટી રહ્યું હોય ત્યારે છેલ્લા પગથિયાં પર જે પરચક્ષ્ણ લેવામાં આવે એટલે કે હવે પછી હું હોલની બહાર નીકળી શકીશ નહીં. તેવી રીતે હવે પછી હું એક પણ શરીરને ધારણ કરીશ નહીં અને આ શરીરને પણ છોડું છું. એટલે કે આ શરીરમાં રહેલો આત્મા ઘન થઈ જાય છે અને આ શરીર છૂટ્યું અને બધા શરીર છૂટી ગયા તેને અયોગી સિદ્ધ અવસ્થા કહેવાય છે.

શરીર પરચક્ષ્ણથી શું થાય ?

તેનાથી આત્મા અનંતકાળ માટે પરમાત્મા પદની પ્રાપ્તિ કરે છે.

ओगणयालीसभो ओल

सगांने त्यागीने समाधि तरङ्ग

सहाय पर्यभाण

सहायपच्चक्खाणेणं भंते ! जीवे किं जणयइ ?
सहायपच्चक्खाणेणं एगीभावं जणयइ । एगीभावभूए वि य णं
जीवे एगत्तं भावेमाणे अप्पसहं
अप्पझंझे अप्पकलहे अप्पकसाए अप्पतुमंतुमे संजमबहुले
संवरबहुले समाहिए यावि भवइ ।

सहायना पर्यभाण लेवाथी ज्वने शुं लाळ थाय छे ?

सहायना पर्यभाण लेवाथी ज्व अेकत्वभावने प्राप्त करे छे अने संयभमां
वृद्धि करी समाधि तरङ्ग जाय छे.

बीजानी सहाय जे ले तेनी समस्या वधे छे.

कारण के दरेक व्यक्ति तमने दरेक समये तमारी धर्यणा मुजब तमारी सहाय
करी शकती नथी.

अेक वખत तेणे सहाय करी अेटले बीज वખत पण करी शके ते जडूरी नथी
अने ज्यारे ते ना पाडी शकती नथी अने ना पाडे तो आपाणने गमतुं नथी.

વ્યક્તિ જ્યારે બીજા પાસેથી સહાયની આશા રાખતો ન હોય ત્યારે તેની સાથેના સંબંધોને તે ઘટાડતો હોય છે. તેના શબ્દો ઘટે છે, અને વ્યવહારો પણ ઘટે છે. તેના તે વ્યક્તિ સાથેના વ્યવહારો ઘટે છે અને વ્યવહારોને કારણે જન્મતી વેદના ઘટે છે.

મોટા ભાગે આપણો વ્યવહાર જેની સાથે હોય તેની પાસેથી વધારેમાં વધારે વેદના મળતી હોય છે, કારણકે દરેક વ્યવહારમાં શક્તિ, સંપત્તિ અને સમયનો વ્યય હોય છે.

વ્યય થયા પછી જે મળે તેને વ્યવહાર કહેવાય.

શેનો વ્યય ?

આપણે સમય આપીએ તો વ્યવહાર સચવાય. આપણે આપણી શક્તિ વાપરીએ તો વ્યવહાર સચવાય. ત્રણે માંથી જો કાંઈ ન વાપરીએ તો વ્યવહાર સચવાય નહીં અને સામેવાળાને દુઃખ લાગે.

જગતમાં આપણા વ્યવહારો ઘટવા લાગે તો સમજવાનું કે આપણે પરમાત્માની દિશામાં આગળ વધ્યા છીએ.

જેને જગત સાથે સંબંધો અને વ્યવહારો રાખવા છે તે પરમાત્માની નજીક જઈ શકતો નથી.

સાધક એને જ કહેવાય જેના સગાં માત્ર ભગવાન હોય એને વહાલાં પણ માત્ર ભગવાન હોય !

જેના સગાંવહાલાં સંસારી હોય તે ક્યારેય સાધક બની જ ન શકે અને બને તો સાધકદશામાં ટકી ન શકે.

સાધકદશામાં ટકવાનો એક જ ઉપાય છે, સગાંઓને ઘટાડો અને સગાંઓનાં વ્યવહારો ઘટાડો.

આખા દિવસમાં તમારો તમારી સાથેનો વ્યવહાર કેટલો અને જગત સાથેનો વ્યવહાર કેટલો ?

સામે કોઈ બોલવાવાળા ન હોય તો તમે એકલાએકલા કેટલું બોલો ?

સામે કોઈ સાંભળવાવાળું ન હોય તો તમે કેટલું બોલો ?

અને જો સામે કોઈ સંભળાવવાવાળું ન હોય તો તમે સાંભળો કેટલું ?

સામે કોઈ સંબંધો ન હોય તો વાતચીતનું કોઈ કારણ જ રહેતું નથી.

સંબંધો ન હોય તો વિચારનું કોઈ કારણ રહેતું નથી.

તમે આખા દિવસના વિચારોનો વિચાર કરો કે તેમાં તમારા કેટલા અને બીજાના કેટલા ?

ધર્મક્ષેત્રમાં આવવા છતાં પણ આપણે આપણી તરફ વળ્યા નથી. માટે આપણે જગતમાં બધે વળવું પડે છે. પોતાની તરફ વળી જાય તેને બીજા તરફ વળવું ન પડે અને તેને કોઈ વેદના આવે જ નહીં.

સંબંધો, વ્યવહાર, સગાંને સાચવવાના, એના ઘરે જવાનું, એને મળવા જવાનું અને આપણે ત્યાં આવે ત્યારે તેને શરબત પાવાનું અને ન પીવરાવો તો દુઃખ લાગે !

જેટલો વ્યવહાર વધારે તેટલી માનવજીવનની ક્ષણોનો વ્યય વધારે.

જેટલો વ્યવહાર ઓછો તેટલી માનવજીવનની ક્ષણો નો વ્યય ઓછો.

આપણી અપેક્ષાઓ છે, આપણે જઈએ એટલે સામે જોવું જોઈએ. આપણને બોલાવવા જોઈએ. આપણે જઈએ એટલે સ્મિત કરવું જોઈએ. આપણે જઈએ એટલે પાણી પાવું જોઈએ, શરબત આપવું જોઈએ, જમાડવા જોઈએ. આપણે જઈએ એટલે સારામાં સારી જગ્યાએ આપણને બેસાડવા જોઈએ. આપણા માટે સમય આપવો જોઈએ. આ બધી સહાય છે, સ્મિતની, શરબતની, સમયની પણ સહાય હોય છે.

જે વ્યક્તિ આવા પ્રકારની સહાય ભાવનાથી પર થવા લાગે છે તેમની સમસ્યા ઘટ્યા વગર રહેતી નથી.

તારે મોક્ષને પામવો હોય, તારી તીવ્ર અભિલાષા હોય તો હું તને સીધો માર્ગ

બતાવું છું.

તે માર્ગ કયો ?

તે માર્ગ એટલે સહાય પરચક્ષ્માણ. સંજોગ પરચક્ષ્માણ એટલે વ્યવહારના પરચક્ષ્માણ અને સહાય પરચક્ષ્માણ એટલે કોઈના આધારના પરચક્ષ્માણ.

આધાર લેવાની વાત આવે ત્યારે શું થાય ?

અપશબ્દ બોલાય, તમે મને આમ સંભળાવ્યું મેં એમને આમ કહ્યું, તેને મને આમ કહ્યું ને તમે આમ ગયા હતા, તમે આમ કર્યું હતું. પરંતુ શબ્દો નહીં હોય તો કોઈ આધારની હવે જરૂર નથી. 'एगीभावं' એટલે એકાંતભાવમાં આવી ગયો.

એકાંત કોને કહેવાય ?

જેને પોતાનો એકલો આત્મા કાંત લાગે તેને એકાંત કહેવાય.

બધાની વચ્ચે હોવા છતાં પોતાનામાં હોય તેને કહેવાય એકાંત. કાંત એટલે પ્રિય.

પોતાનો આત્મા પ્રિય લાગે તે દરેક સમયે એકાંતમાં છે. જંગલમાં જાય, ગુફામાં જાય છતાં બધાંને યાદ કરે તે એકાંતમાં નથી.

તમે તમારા હો ત્યારે તમે એકાંતમાં છે અને તમે બીજાના હો ત્યારં તમે એકાંતમાં નથી.

एगीभावभूए जणयइ

एगीभावं એટલે શું ?

ટ્રેનમાંથી નીચે ઉતર્યા અને સામેવાળાએ પૂછ્યું તમે કેટલા આવ્યા છો ?

તરત જ કહીશો કે હું તો એકલો જ આવ્યો છું.

ગાડીમાં આવ્યા તે ગાડીમાં સાતસો જણા બેઠા હતાં છતાં જવાબ આપ્યો કે હું એકલો આવ્યો છું. જે ડબ્બામાં બેઠેલા તેમાં ૮૦ જણા બેઠા હતાં તો પણ કહ્યું એકલો આવ્યો છું. કેમ ?

કેમ કે હું બધાંની સાથે હતો પણ મારી સાથે કોઈ આવ્યું નથી.

મોતનું PLATFORM આવશે અને તમને પૂછશે કે તમે કેટલા જણા આવ્યા છો ?

હું એકલો જ આવ્યો છું.

આવવાનું પણ એકલા અને જવાનું પણ એકલા, વચ્ચે શીખી જઈએ એકલા રહેવાની કળા.

એક રહેવાની, એકલા રહેવાની અને એકના રહેવાની કળા આવડી જાય એટલે કામ પુરું.

આપણે એકના થતા નથી અને કોઈના રહેતા નથી. આપણે એકના થતા નથી અને જેના થવા જઈએ તે કોઈના રહેતા નથી.

ઘરવાળીના, છોકરાના, પરિવારના, સગાના - બધાંયના થવા ગયા, પણ કોઈ મારું થયું ?

આપણે જેના થવા જઈએ છીએ પણ તે આપણું થતું નથી. છતાં આપણે એના છીએ એ ભ્રમમાં ને ભ્રમમાં જિંદગી પૂરી કરીએ છીએ. ભવ પૂરો કરીએ છીએ અને ભ્રમણ કરતા રહીએ છીએ.

ભ્રમ ન હોય તો ભ્રમણ ક્યરેય ન હોય.

મારે કોઈની 'સહાય' લેવી નથી.

જે સહાયની વાત કરવામાં આવી છે તે 'મોહજન્ય' સહાયની વાત છે.

મોહજન્ય એટલે શું ?

તે મને સાચવે, સંભાળે, આધાર આપે, મારું ધ્યાન રાખે, મારી કદર કરે, મારી કામના કરે, મારી ઈચ્છા રાખે, તે મારું ધ્યાન રાખે, હું તેનું કામ કરી દઉં. તે મારું કામ કરી દે, મને તેના માટે લાગણી હોય, તેને મારા માટે લાગણી હોય....

તેને કહેવાય મોહજન્ય સહાય.

સહારો માત્ર હાથ દેવાથી નથી હોતો. મનથી પણ સાથ હોય છે. મનથી પણ

કોઈનો સાથ ન લેવો તેને કહેવાય સહાયના પરચક્રખાણ.

સંસારના સ્વાર્થને પૂરા કરવા માટે જેનો સાથ લેવામાં આવે તેને કહેવાય 'સહાય' અને તેના પરચક્રખાણ કરવાની વાત છે. આપણે મનથી સહાયની ઈચ્છા કરતા હોઈએ છીએ. આપણા મનની સહાય શું હોય ?

આપણે ઘરે પહોંચ્યા અને તે દરવાજો ખોલે ત્યારે તેના ચહેરા પર સ્મિત હોવું જોઈએ. તેનો ચહેરો હસતો હશે તો આપણને થશે કે બધું બરાબર છે અને પછી અંદર જઈશું, હસીશું, ચાલીશું, બોલીશું. બધુ બરાબર હશે એટલે આપણે મનથી તેનો સાથ લીધો. આંખથી સાથ લીધો અને એ સાથને કારણે જ આપણે આ સંસારમાં ફરતા રહેવાનું છે. તે સમયે આપણે પાપ કરીએ છીએ તે વિચાર ન આવે. સામાયિકમાં પેલી નાની બેબી અડી જાય તો એય...! પાપ લાગે. તેવું વિચારીએ પણ કોઈની સહાય લેવાથી પણ આપણને પાપ લાગે છે તે દેખાતું નથી.

પરમાત્માનો ધર્મ આપણને પ્રત્યેક ક્ષણની સાવધાની બતાવે છે. આ પ્રત્યેક ક્ષણની સાવધાની એ જ મારી સાધના છે.

આ સમયે મેં કોનો કોનો સાથ લીધો ?

મનથી કોનો સાથ લીધો ?

સૂરજમુખી દિનમેં ખિલતા હૈ, રાત મેં નહીં.

ચન્દ્રમુખી રાતમે ખિલતા હૈ દિનમેં નહીં.

લેકિન હમ તો હરહંમેશ ખીલતે હૈ, ક્યોંકિ હમારી મુસ્કાન કિસીકે હાથમેં નહીં !

કોઈના હોય તેને જ કોઈ રડાવી શકે કે હસાવી શકે. કોઈના ન હોય તે કાયમ માટે પ્રસન્ન રહેતા હોય છે !

આપણે આવા છીએ નહીં પણ ! આપણે આવું થવાનું છે અને એવા થઈએ ત્યારે આપણે વીતરાગી કહેવાશું. એવા નથી ત્યાં સુધી ! પણે રાગી છીએ. કોઈ પણ

વ્યક્તિ કે વસ્તુના, સંસારી કે કોઈપણ સાધુના કે અન્ય કોઈના પણ આપણે રાગી છીએ, તેથી બાકીના પાપ આપણને પાપ જેવા લાગે છે, પણ આ પાપ આપણને પાપ લાગતું નથી !

જગતની એક પણ વ્યક્તિનો સાથ આપણા સ્વાર્થ માટે બાંધવો તેનું નામ જ કર્મબંધનનું કારણ.

સહાયને છોડી એટલે સ્મિતની ઝંખના છૂટી. સહાયને છોડી એટલે આપણને ગમતું થાય તેવી ઝંખના છૂટી.

મેં તમારા માટે આમ કર્યું પણ તમે આમ ક્રમે ન કર્યું ? આને કહેવાય ઝંખના. ઝઘડો ન થાય પણ ઝઘડાની પૂર્વભૂમિકા હોય તેને ઝંઝ કહેવાય.

ઝઘડો શેમાંથી જન્મે ? ઝઘડો ઝંઝમાંથી જન્મે.

ઝંખનાને ઝંઝની મમ્મી કહેવાય.

પરંતુ ઝંઝ એ ઝઘડાની મમ્મી છે.

ઝંખનામાંથી ઝંઝ જન્મે, ઝંઝમાંથી ઝઘડો. ઝંઝમાંથી કલહ જન્મે છે.

જેને કોઈના આધારની જરૂર નથી તેને કોઈની અપેક્ષા ન રહે.

અપેક્ષા ન હોય તેને કલેશ હોય ખરો ? પરિણામ સ્વરૂપ એનામાં રહેલા ક્રોધ, માન, માયા, લોભ ઘટયા વગર રહેતા જ નથી.

આગમમાં ‘તુમંતુમે’ શબ્દ મૂક્યો છે. વ્યક્તિ ક્રોધના આવેશમાં આવે ત્યારે તુંકારામાં આવી જાય છે કે તેં આમ કેમ કર્યું ? તેં કેમ આમ મૂક્યું ? તુંકારામાં જ્યાં જ્યાં આવું બોલાતું હોય તેનું નામ ‘તુમંતુમે’.

જેને કોઈની સહાયની જરૂર નહીં તેનામાં ‘તુમંતુમે’ ક્યારેય જન્મતું નથી.

ભગવાને કેટલો સરસ માર્ગ બતાવ્યો છે.

બસ બધાથી નોખા રહેવાનું.

જેટલાં Relations ઓછા, તેટલા Reactions ઓછા.

સંબંધો વધારે તેટલી સમસ્યાઓ વધારે અને સગાં વધારે તેટલી વેદના વધારે. સગાં વહાલાં નહીં પરંતુ સગા વેદના કહેવાય, કેમ કે સગાં ક્યારેય વહાલા હોતા જ નથી. સગાં હંમેશાં વેદના આપનારા જ હોય છે.

સાધક કોને કહેવાય ?

ઉપરછલ્લો બધાં સાથે વ્યવહાર રાખે પણ Deep માં ક્યાંય જાય નહીં તે સાધક. Deepમાં ગયા એટલા દુઃખી વધારે અને ઉપરછલ્લા રહ્યા તેટલી શાંતિ વધારે.

સહાયના પરચૂખાણ કરવાથી તુંકારાના ભાવ ઘટે છે.

સમાહિષ્ટ યાત્રી ભવઈ તેનો આત્મા એકદમ સમાધિમય બની જાય છે.

જેના કોઈ સગા નહીં તેની સમાધિનો પાર નહીં.

તમે બરાબર Mark કરજો કે મોટા ભાગના સંબંધો અને મોટાભાગના સગાંઓ સ્વાર્થના કારણે જ સગાઈ રાખતા હોય છે.

સંબંધનો શ્વાસ શું હોય ? શરીર ટકે શ્વાસથી, તેમ સંબંધો ટકે સ્વાર્થથી.

સ્વાર્થનો સાથ OXYGEN જેવો છે, તે ઘટે એટલે સંબંધ પણ ઘટવા લાગે.

જેવી લોકોને ખબર પડે કે તમે Problemમાં છો એટલે ફોન આવતા બંધ, વાતચીત કરવાની બંધ પહેલાં તો આવતા જતા હતાં, વાતચીત કરતા હતા. તો હવે આવું કેમ ? કેમ કે ગામમાંથી સમાચાર મળ્યા છે કે હમાણાં પેઢી કાચી પડી ગઈ છે. પેઢી કાચી પડે એટલે પ્રેમ કાચો પડ્યા વગર રહે નહીં !

બે કિનારા વચ્ચેનો સેતુ સ્વાર્થ હતો. જેવો પુલ તૂટે છે એટલે અવરજવર બંધ. પુલ Repair થાય એટલે અવરજવર પાછી ચાલુ.

માલ હોય ત્યાં વહાલ હોય.

આવો સંસાર છે. જે વ્યક્તિ સહાયના પરચૂખાણ કરે તે ધીરે ધીરે સંસારથી છૂટો પડે છે અને સંસારથી છૂટો પડે તે પરમાત્માની નજીક ગયા વગર રહેતો નથી.

“સમાહિં આત્મન્” તેના આત્મામાં સમાધિનો કોઈ પાર હોતો નથી.

તમે માર્ક કરજો કે આખા દિવસના વિચારોમાં તમારા ખુદના વિચાર ૧૦% હશે તરંતુ સગાંવહાલાંના વિચાર ૪૦ થી ૫૦% હશે. સગાંવહાલાંનું વિચારે નહીં, તો એટલું મગજ ખાલી થઈ જવાનું.

મગજ ખાલી થયું એટલે ભગવાનને માનવા લાગ્યા એટલે સમાધિ... સમાધિ... સમાધિ... !

જેના ભગવાન સગાં હોય તેની સમાધિનો પાર નથી હોતો અને જેના સંસારી સગા હોય તેની સમસ્યાનો કોઈ પાર નથી હોતો.

રાણાની સમાધિ વધારે કે મીરાંની સમાધિ ? રાણાને વિચાર વધારે આવતા હોય કે મીરાંને ?

જેને અનેક કારણ હોય, તેને ઘણું બધું વિચારવાનું હોય. જેને વિચારવાનું એક હોય તેનું કારણ પણ એક હોય. તેને તે જ કારણ વિચારવાનું હોય એટલે તેના વિચાર શાંતિદાતા હોય છે અને પહેલાંનાં બધાં વિચાર વેદનાદાતા હોય છે.

આપણે સાધક બનવું હોય તો સામાયિક, પ્રતિક્રમણ, પૌષ્ઠ, આરાધના કરીને સંસાર સાથેના બધા જ Relations cut કરી દેવાના. All Connections Cut.

Regulatorમાં ૧ નંબરથી ૫ નંબર આપેલા છે, ૧ ઉપર પંખો ચાલે છે, જરૂર પુરતી હવા આવે છે. જરૂર સિવાયની કોઈ હવા જોઈતી નથી તેમ જરૂર સિવાયના સંબંધ પણ જોતા નથી માટે સંબંધમાં Deepમાં નહીં જવાનું. ક્યાંય પણ નહીં. ઉપાશ્રયમાં, ઘરમાં, ધંધામાં કે બીજે ક્યાંય પણ નહીં. Deep માં જવું જ હોય તો ભગવાનમાં જવાનું. ભગવાન સિવાય ક્યાંય વધારે Deep માં નહીં જવાનું.

જેટલા Deep માં વધારે તેટલા દુઃખી વધારે. Deep માં જઈએ એટલે Grip આવવા લાગે અને Grip આવવા લાગે એટલે અવગુણો આવવાના ચાલુ થાય.

આપણે કોઈના નહીં છતાંય આપણે બધાંના. અમે તમારા થઈએ છીએ ?
છતાંયે તમારે અમારી પાસે આવવું પડે કે ન આવવું પડે ?

તમે અમારા કાંઈ નહીં તો પણ તમારે અમારી પાસે આવવું પડે. પણ અમારે
તમારી પાસે આવવું હોય તો આવીએ, ન આવવું હોય તો ન આવીએ, કોઈ બંધન નહીં.

આપણે બીજાની સહાયને ઘટાડીએ ત્યારે આપણી સમસ્યાઓ ઘટે છે.
બીજાની સહાય બધારે લે તેની જ સમસ્યાઓ વધતી હોય છે કારણ કે દરેક વ્યક્તિ,
દરેક સમયે તમારી ઈચ્છા મુજબ સહાય કરી શકતી નથી. એક વખત તે સહાય કરે
એટલે બીજી વખત સહાય કરે એવું પણ જરૂરી નથી. એક વખત કરી શકે એટલે બીજી
વખત તે સહાય કરી જ શકે એવું પણ જરૂરી નથી. જ્યારે એ સહાય નથી કરી શકતા
ત્યારે યા તો ના પાડી શકતા નથી અથવા એ ના પાડે એ આપણને ગમતું નથી.

ચાલીસમો બોલ

સમયે સમયના આહારત્યાગથી સંસાર ત્યાગ

ભત્ત પચ્ચખાણ

ભત્ત-પચ્ચક્ખાણેણં ભંતે ! જીવે કિં જણયઇ ?

ભત્ત-પચ્ચક્ખાણેણ અણેગાઇં ભવસયાઇં ણિરુંભઇ ।

‘ભત્ત’ એટલે સમયે સમયનું ભોજન...

ભોજન અને સમયે સમયનું ભોજન. આ બે વચ્ચે શો ફકર ?

ભોજન એટલે આહાર.

ભત્ત એટલે સમયે સમયેનો આહાર.

સમયેસમયે આપણી આહાર કરવાની ઈચ્છા અને સંજ્ઞા જન્મે છે તે સંજ્ઞાને કારણે આપણો સંસાર ઊભો રહે છે અને સમયે સમયે ભોજન કરવાની વૃત્તિ છે તેના કારણે સમય જાળવવાની ઈચ્છા છે. સમય જાળવવાની ઈચ્છા છે એટલે આપણે જમીએ છીએ અને એટલે શરીર જળવાય છે. શરીર જળવાય છે એટલે સંસાર રહે છે.

ભત્ત પરચક્ષ્ણાણ કરવા એટલે ભોજનને હું નિયમબદ્ધ નહીં રાખું. જેનું નિયમબદ્ધ ભોજન હોય અને જ્યારે નિયમ તૂટે તો અશાંતિ થાય.

ઘણા માણસોની એવા પ્રકારની મનસ્થિતિ હોય છે કે અમુક સમય થાય એટલે તેને ભોજન જોઈએ જ, નહીં તો કહે કે મારી ભૂખ મરી ગઈ છે અને કાં તેનું મગજ જાય.

સમયેસમયે મારી ભોજન કરવાની ઈચ્છા છે તે તોડવાથી શું થાય ?

સમયે સમયે ભોજન કરવાથી મારું શરીર ટકે છે. શરીર ટકે છે એટલે સંસાર ટકે છે.

ભત્ત પરચક્ષ્ણાણ અનેક પ્રકારના ભવનો અંત લાવી દે છે.

કારણકે ભવ ઊભા રહે છે ભોજનના કારણે ભોજન ન હોય તો ભવ ન હોય, ભવ ન હોય તો ભવોભન ન હોય!!

ભત્ત એટલે સમયે સમયનું ભોજન ન હોય તો શરીર ટકે જ નહીં.

છઠ્ઠના પારણે છઠ્ઠ હોય, પારણાના દિવસે એક-બે-ત્રણ ટાઈમ ભોજન કરવાનું, તે કમ તૂટે એટલે સવારનું સાંજે અને સાંજનું સવારે જમવા લાગે.

ક્યારેક બે વાગે જમે તો ક્યારેક પાંચ વાગ્યા સુધી ન જમે.

આવું કરવાથી શું થાય ?

એના શરીરનું સમતુલન તૂટવા લાગે.

શરીરનું સમતુલન તૂટવા લાગે તો શું થાય ?

ધીમે ધીમે તેના શરીર પ્રત્યેની આસક્તિનો ભાવ તૂટવા લગો અને આસક્તિ તૂટે એટલે સંસાર તૂટવા લાગે.

Contact us at: +91-98609-05678
Visit our website: www.parasdham.org
WhatsApp "Jai Jinendra" to: +91-76662-66566
Subscribe to: www.youtube.com/ParasdhamTV
Follow us on: www.facebook.com/ParasdhamIndia
Listen to Pujya Gurudev on: www.soundcloud.com/Parasdham
Write to us: pranpushpa@yahoo.com/parasdham108@gmail.com